

KÖZLEMÉNYEK

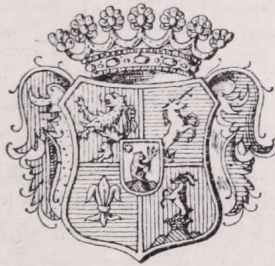
SZEPES VÁRMEGYE MÚLTJÁBÓL

SZEPES VÁRMEGYE TÖRVÉNYHATÓSÁGÁNAK ÉS A
SZEPESMEGYEI TÖRTÉNELMI TÁRSULATNAK TÁMOGATÁSÁVAL
MEGJELENŐ FOLYÓIRAT

SZERKESZTI ÉS KIADJA:

DR. FÖRSTER JENŐ

VÁRMEGYEI LEVÉLTÁRŰK

II. ÉVFOLYAM.

1910.

LŐCSE, 1910.

REISS J. T. KÖNYVNYOMÓ INTÉZETE.

MAGY. AKADEMLA
KÖNYVTARA

MEGJELENIK NEGYEDÉVENKÉNT. — ELŐFIZETÉSI ÁRA:
EGY ÉVRE HAT KORONA.

TARTALOM.

	Lap
Kuruc mozgalmak Késmárkon, különös tekintettel az 1709-iki ostromra. Irta: dr. Bruckner Győző	1
Lőcsei vonatkozású művelődéstörténeti adatok a középkorból. Irta: dr. Iványi Béla	20
Mikép szerezte meg Szepes várát a Csáky család. Irta: Bal Jeromos	24
II. Rákóczi Ferenc és a podolini piaristák. Irta: dr. Friedreich Endre	69
Szepes vármegye főispánjai kinevezésének legrégebb okirata (1638.) Közli: Bal Jeromos	86
Szepesi vonatkozások Pyrker János László epikus műveiben. Irta: Lám Frigyes	91
Lőcsei levelek 1527—1528-ból. Közli: dr. Iványi Béla	129
Igló kir. korona- és bányavárosnak képe a magyar koronához való vissza- csatolása idejéből (második, befejező közl.). Irta: dr. Bruckner Győző	141, 205
A lőcsei minorita templom. Irta: Bal Jeromos	152
Az 1831. évi kolerajárvány a Szepességen. Közli: Venczkó János	193
Tizenkét ismeretlen lőcsei nyomtatvány. Közli: Rexa Dezső	216

Családtörténet.

Címeres nemeslevelek Szepes vármegye levéltárában. Közli: dr. Förster Jenő	38
Szentmiklóssy Godofréd önéletrajza. Közli: dr. Förster Jenő	94
Iglói polgárok életére vonatkozó adatok a XVIII. század elejéről. Közli: Berwaldszky Kálmán	164
A Csákyak a Magyar Törvénytárban. Közli: dr. Hajnóci R. József	230
A Kézmárszky család leszármazása. Irta: dr. Förster Jenő	237

Vegyes közlések.

II. József császár Lőcsén. Közli: dr. Hritz Lajos	50
A XIII szepesi város jegyzőkönyveiből (VI., VII., VIII., IX., X., XI., XII., XIII., XIV.). Közli: F. J.	54, 116, 175, 242
Hunfalvy Pál emlékezete. Irta: cz.	119
Lubomirski Tivadar herceg viszonya egy iglói polgárleánynyal. Közli: F. J.	183
A lőcsei sétatér felavatása (1836). Közli: dr. Hritz Lajos	188
Három boszorkányper a XVII. századból. Közli: F. J.	242

<i>Stanislaw Zachorowski</i> : A Szepesség magyar és lengyel telepítései a XIV. évszáz közepéig. <i>Ism.</i> : dr. Divéky Adorján	58
<i>Forgon Mihály dr.</i> : Gömör-Kishont vármegye nemes családai	61
Kisebb munkák ismertetése	62, 125
A Szepesmegyei Történelmi Társulat évkönyve 1909. évre. <i>Ism.</i> : dr. Bruckner Győző	122
<i>R. F. Kaindl</i> : Geschichte der Deutschen in den Karpathenländern. <i>Ism.</i> : dr. Förster Jenő	189
<i>Alexander Szontagh</i> : Geschichte der evangelischen Kirchengemeinde A. C. zu Szepesváralja von 1548 bis 1908. <i>Ism.</i> : Z.	250

Társulati ügyek és egyéb hírek.

Szepes vára történetére beérkezett pályamű. — A Hain Gáspár-féle krónika. — Thököly Imre hamvainak végleges elhelyezése. — A készmárki vértanuk emléke. — A Szepesm. Tört. Társ. 1909 dec. 16-án tartott közgyűlésének jegyzőkönyve	64
Emléktáblák. — A Szepesi Múzeum ügye. — Szepesvára története. — Petzval-intézet Wienben	126
Adományok a Szepesi Múzeum javára. — Tanulmányút Krakóba	192
A Szepesm. Tört. Társ. f. é. júl. hó 4-én tartott választmányi ülésének jegyzőkönyve. — Krakói utunk. — A Hain-féle lőcsei krónika kiadása	255

KÖZLEMÉNYEK

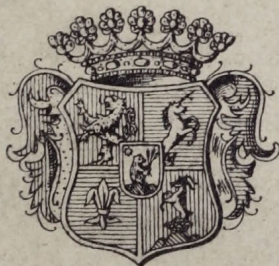
SZEPES VÁRMEGYE MÚLTJÁBÓL

SZEPES VÁRMEGYE TÖRVÉNYHATÓSÁGÁNAK ÉS A
SZEPESMEGYEI TÖRTÉNELMI TÁRSULATNAK TÁMOGATÁSÁVAL
MEGJELENŐ FOLYÓIRAT

SZERKESZTI ÉS KIADJA:

DR. FÖRSTER JENŐ

VÁRMEGYEI LEVÉLTÁRNOK

MEGJELENIK NECYEDÉVENKÉNT. — ELŐFIZETÉSI ÁRA:
EGY ÉVRE HAT KORONA.

LŐCSE, 1910.

REISS J. T. KÖNYVNYOMÓ INTÉZETE.

TARTALOM.

	Lap
Kuruc mozgalmak Késmárkon, különös tekintettel az 1709-iki ostromra. Irta: dr. Bruckner Győző	1
Lőcsei vonatkozású művelődéstörténeti adatok a középkorból. Irta: dr. Iványi Béla	20
Mikép szerezte meg Szepesvárárt a Csáky család. Irta: Bal Jeromos	24

Családtörténet.

Címeres nemeslevelek Szepes vármegye levéltárában. Közli: dr. Förster Jenő	38
---	----

Vegyes közlések.

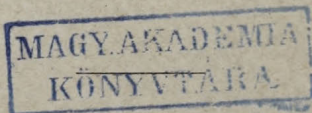
II. József császár Lőcsén. Közli: dr. Hritz Lajos	50
A XIII szepesi város jegyzőkönyveiből (VI. VII.). Közli: F. J.	54

Könyvszemle.

<i>Stanislaw Zachorowski</i> : A Szepesség magyar és lengyel telepítései a XIV. évszázad közepéig. Ism.: dr. Divéky Adorján	58
<i>Forgon Mihály dr.</i> : Gömör-Kishont vármegye nemes családjai	61
Kisebb munkák ismertetése	62

Társulati ügyek és egyéb hírek.

Szepesvára történetére beérkezett pályamű. — A Hain Gáspár-féle krónika. — Thököly Imre hamvainak végleges elhelyezése. — A késmárki vértanú emléke. — A Szepesm. Tört. Társ. 1909 dec. 16-án tartott közgyűlésének jegyzőkönyve	64
--	----

Szerkesztőség és kiadóhivatal: **Lőcse** (vármegyeháza).

KÖZLEMÉNYEK

SZEPES VÁRMEGYE MÚLTJÁBÓL.

II. ÉVFOLYAM.

1910. JANUÁR.

1. SZÁM.

MAGYARAKADEMIA
KÖNYVTÁRA

Kuruc mozgalmak Késmárkon

különös tekintettel az 1709-iki ostromra.

A múlt év december 16-ikán szomorú emlékü évfordulót ünnepelt Késmárk. Ekkor volt kétszáz éve annak, hogy derék főbiráját, II. Rákóczi Ferenc fejedelem kedves emberét: *Kray Jakabot*, továbbá *Lányi Márton* szenátort és *Toppertzer Sebestyén* késmárki polgárt Heister S. császári fővezér elrettentő példaadásul lefejeztette.

Késmárk város történelmének talán legsötétebb lapjára van feljegyezve e három vértanú halála és az a korszak, melyben áldozatul estek. Késmárk is ama városok közül való, melyek vérük hullásával, legjobbjai elvesztésével bűnhődtek meg azért, hogy a „libertate“-s zászló alá állottak. E nehéz időkben ment át Késmárk a vérkeresztségen; ekkor mutatta meg, hogy békés polgárai a haza és a vallás szabadságának védelmében hősök módjára tudnak küzdeni és meghalni. S ezért e sötét lap Késmárk történelmének legmagasztosabb fejezete.

* * *

Késmárk a XVII. században a Thökölyiek révén sok viszonytagságon ment keresztül¹⁾ és a Thököly család bukása után azon volt, hogy megszerezze a város szélén fekvő Thököly-várat tartozékaival együtt. Tárgyalásokat kezdett evégből a vár új tulajdonosaival, a gróf Rueber családdal. A város részéről Kray Jakab főjegyző vezette a tárgyalásokat a Rueber család örököseivel és

¹⁾ Lásd »Késmárk és a Thököly család« c. tanulmányomat e folyóirat I. évfolyamában.

80.000 frt. összeg lefizetésében egyeztek meg a felek 1701 április 27-én.¹⁾

I. Lipót pedig 1703 április 29-én jóváhagyta a szerződést,²⁾ de Késmárk, melynek 1706-ban már az összeg utolsó részletét is törlesztenie kellett volna, a sok nyomorúság és anyagi megpróbáltatások miatt csak 1720 november 18-án tehetett eleget kötelezettségének.³⁾ A hosszas háboruskodás tönkre tette Késmárk jólétét, vagyonos iparosai elszegényedtek. Az I. Lipóttól 1703-ban kapott privilegiális oklevélbe⁴⁾ vetették a polgárok minden reménységüket és azt hitték, hogy ez az oklevél, melyben I. Lipót a várost régi jogaiban megerősíti, meghozza nekik a nyugodt fejlődés feltételét: az annyira áhitott békességet. A sok belmozgalmaktól fáradtan és egy nyugodtabb élet reményében idegenkedtek a késmárki polgárok II. Rákóczi Ferenc mozgalmától. A Habsburg ház biztosította a város fejlődését azzal, hogy szabadságaiban megerősítette, érthető tehát, hogy II. Rákóczi Ferenc harcias szózata hidegen hagyta a békéért sóvárgó polgárokat annál is inkább, mert II. Rákóczi F. abban az esztendőben bontott zászlót, melyben I. Lipót a késmárki polgárságnak békés boldogulást ígért.

Késmárk polgársága tehát hű maradt a Habsburg házhoz és nem nyitotta meg kapuit a kurucoknak, akik már 1703 szeptember 7-ikén, 10-ikén és 11-ikén megjelentek a város előtt és portyázás után odább állottak.⁵⁾ Az utóbbi napon ötször kísérlették meg a késmárkiakat meglepni. E hónap végén újra támadják a várost; a polgárság állandó rettegésben van, mert félti nagy nehezen kivívott jogait és az eddigi küzdelmekből megmentett vagyonát. Bizonyos ideges félelem szállotta meg a lakosokat, úgyhogy szeptember 28-án éjjel 10—11 óra közt félreverik a harangokat, trombitákkal, harsonákkal és ágyukkal felferik a polgárságot; a céhtestületek a bástyákra sietnek, hogy megvédelmezzék a város védfalait az ellenséggel szemben, amely azonban hét zászlóaljjal ekkor még csak Malduron volt.⁶⁾

¹⁾ Késmárk sz. kir. város titkos levéltárában fasc. XI. num. 287.

²⁾ U. o. fasc. X. num. 2.

³⁾ U. o. fasc. XII. num. 354.

⁴⁾ U. o. fasc. XI. num. 287.

⁵⁾ Buchholtz Georg: Historischer Geschlechtsbericht, veröffentlicht von Rudolf Weber. Budapest 1904. 273 l. — Az eredeti kézirat a késmárki ev. liceum könyvtárában van.

⁶⁾ U. o. 274. l.

A késmárkiak ezen izgalma a következő napon szept. 29-én csak fokozódott, mikor délelőtt 9 órakor Nagyeőr felől a várhegyről hét zászlóalj csakugyan Leibic felé tartott. A polgárság teljes készenlétben volt, de csak délután 3-kor került rá a sor a mérkőzésre, mikor Pongrácz J. előreatolt egészen a város kapujáig. Pongrácz J. ez alkalommal nem gondolt komolyabb támadásra és azon hiszemben, hogy a város megnyitja kapuit, meghódolásra szólította fel Késmárkot. A polgárság a városi falak mögött biztonságban érezvén magát, röviden elutasította Pongrácz felszólítását, mire az fenyegetések között látszólagosan elvonult a város alól. Este azonban már újra ott volt és követelte a falvokról beszökött nemesek kiadását, de a városi polgárság kereken megtagadott mindent. Pongrácz portyázó csapatai erre a szomszédos falvakból létrákat hoztak és este 10 órakor megkísérlik Késmárk bevételét — de a városba jutni még sem tudnak. A polgárság egész éjjel talpon van, majd Nagy István ezredes vasárnapig gondolkozási időt enged nekik.¹⁾ A polgárság erre egyezkedik és az egyezés ára 200 birodalmi tallér volt,²⁾ amit a kurucok megkapva szept. 30-án délután 4 órakor elvonultak Késmárkról, otthagynván az ostromló létrákat, amelyeket a késmárkiak szerencsés megmenekülésük öröme siettek a városba behurcolni.³⁾

A késmárkiak öröme azonban nem tartott sokáig, mert október 1-én délután 3 órakor már megjelent *Monoky Ferenc* kapitány három zászlóaljjal és mindenáron be akart jutni a városba. Miután ez nem sikerült, tábornok üttött a város közvetlen szomszédságában levő felső kőrcsma majorságaiban, megszállotta továbbá a Leibic felé vezető külső kaput, katonái a felvonóhídnál táboroztak és őrséget állított az alsó kapunál is. A városban nagy ijedség támadt, mert a lőszer fogytán volt, az ágyukat pedig elvitték a császári katonák. Nagy ellentállásra nem gondolhattak, a kurucok bosszújától pedig féltek és azért ismét békés megoldást kerestek. Monoky Ferenc erélyes fellépésével még jobban fokozta a városi lakosság rémületét. Kereken felszólítja a várost október 2-án, hogy kilenc órára határozott választ adjon, hogy beereszti-e a kurucokat a városba és átadja-e kulcsait, vagy nem? E kemény üzenetre

¹⁾ U. o. i. h.

²⁾ *Diarium* Adm. Rev. D. *Martini Krauss* quondam Pastoris Aug. Conf. addictorum Montegorgensis in Scopusio Ab Anno 1695 ad annum 1722. (Kéziratmásolat az *igloi* ev. főgimnázium könyvtárában.)

³⁾ Buchholtz G. i. m. 275. l.

a lakosság kiküldi Monoky Ferenchez az ev. és fath. papságot további tárgyalások végett.¹⁾

A papság Monoky F.-től először 5, majd 4, utóbb 3 és 2, sőt végül egy napi gondolkodási időért könyörög. De Monoky F. nem tágit, elhatározása szilárd és három órai gondolkodási időt enged. Figyelmezteti azonban a késmárkiakat, hogy ne állítsák meg az órát, mert táborában is vannak órák és nem ismerne kegyelmet, ha az óra megállításával rászedni akarnák. Miután ebben megegyeztek, a papok híriül hozták a polgárságnak a történt megállapodást. Komoly és nehéz percek következtek; a város és a polgárság jövője forgott kockán. Módozatokat kellett keresni a város szabadságainak megmentésére, mert a polgárok valamenynyien átlátták, hogy hosszabb ellentállásra hadi felszerelés hiányában képtelenek. A városházán folyt a tanácskozás, a városi tanács, a nemesek és a kath. papok jelenlétében, mivel az ev. papok azon részt venni nem óhajtottak. A tanácskozás elhatározta végül a város feladását és erre nézve megkezdték az alkudozásokat Monoky Ferencsel. Az alku csakugyan létrejött és erre 1703 okt. 2-án délután öt órakor bevonultak a kurucok Késmárkra. Három hétig tartózkodtak itt és ezen idő alatt jól felszerelték magukat, mert hiszen ügyes fegyverkovácsok és posztókészítők voltak ekkor a városban.²⁾

Miután Késmárk II. Rákóczi F. zászlajához csatlakozott, azon volt, hogy a fejedelem elismerje a Monoky Ferencsel kötött szerződést, melyet a fejedelem nevében gróf Bercsényi Miklós sajátkezű aláírásával megerősített 1703 október hó 10-én.³⁾

Ezen oklevél szerint az 1703-ban október 2-án végbement átadás feltételei a következők voltak:

1. A város visszakapja összes ingó és ingatlan vagyonát és szántóföldjeit, a védfalakon belül és kívül. Mindenki kegyelmet kap hűség eskü letétele mellett; visszakapják a templomokat, parochiakat és az ahhoz tartozó javakat; hasonlóképen a nemesek és Késmárk egyéb lakosai sem háborgattatnak birtokaikban, ha hűtlenség bűne mellett kötelezik magukat, hogy többé vissza nem pártolnak a császáriakhoz.

¹⁾ U. o. A tárgyalásokon Buchholtz Gy., mint késmárki ev. pap vett részt és így műve erre nézve teljesen hiteles és feltétlenül megbízható.

²⁾ U. o.

³⁾ Késmárk sz. kir. város titkos levéltárában fasc. XXXIII. num. 72; az eredeti oklevélhez csatolva a káptalani átírás is.

2. A város jogai és kiváltságai biztosítottak és semmi módon nem zavartatnak meg.¹⁾ megmarad a város jogszolgáltatása, ha nem irányul a fenséges fejedelem ellen és nem ütközik bele a katonai rendtartásba.

3. A város hadifelszerelése és fegyverzete a fejedelem vagy a főgenerális további intézkedéséig Késmárkon marad, ha a nemesek, polgárok és zsellérek többé fel nem láznak.

4. Minthogy a fenséges fejedelem egész törekvése és intenciója nem a városok és az ország lakóinak elnyomására és adók kiszorolására, hanem azok felszabadítására és a közjólét előmozdítására irányul: ne merészeljenek annak tiszturai és katonái bármi módon taksát szedni, sem a szabad polgárokat, az említett nemeseket és a künnlakókat megsarcolni.

5. A főserg bevonulhat a városba, de kárt nem okozhat a polgároknak és semmi támadás nem engedhető meg.

6. A városi tanács a város nevében és az összes lakók jelenlétében hűséget esküszik a fejedelemnek és a hazának.²⁾

Késmárk polgárai tehát örömmel fogadhatták el e feltételeket, amelyek tiszteletben tartják a város összes jogait, tekintettel vannak a polgárok érdekeire és megóvják mindenkinek a tulajdonát a katonasággal szemben. Mindezen előnyökért II. Rákóczi F. kapitánya csak annyit követelt, hogy hűséget esküdjenek fejedelmének és a nemzeti ügy becsületes támogatói, harcosai legyenek. Őszinte és becsületes szándékkal kötött béke volt ez mindkét fél részéről. A polgárok és a kurucok megértették egymást és törhetetlen hűséggel ragaszkodnak amazok II. Rákóczi F. eszméihez, emezek pedig megbecsülik a derék polgárok hazafiságát és nem okoznak nekik többé károkat.

Késmárknak a nemzeti ügghöz való szegődését a fejedelem azzal hálálja meg, hogy 1703 okt. 30-án protekcionális oklevelet állít ki a város részére.

II. Rákóczi F. ezen protekcionális oklevélben újra biztosítja a város és lakóinak a jószágait, inti gyalog és lovas tisztjeit, valamint hadait, hogy azokat háborgatni ne merészeljék, sem pedig a templomokban és iskolákban kárt tenni ne próbáljanak, mert az

¹⁾ A kapitulációs oklevélhez mellékelve van III. Ferdinánd 1655-iki privilegialis okleveléből a 8–12 pontok másolata. Ezen pontokban foglaltatnak Késmárk városának legfontosabb jogai és szabadságai.

²⁾ A szerződést aláírta Monoky Ferenc kapitány és vezérei közül Arday Mihály, Szabados Márton és Torch, megerősítette pedig Bercsényi Miklós.

ez ellen vétkezők a kemény sententiát, büntetést és halált érdemük szerint el nem kerülnek.¹⁾

Miután II. Rákóczi F. oly nagy kegygyel fogadta a késmárkiakat táborában, csakhamar meghódolt Lőcse és Szepesvár is és ezzel a Szepességnek sztratégiai szempontból legnevezetesebb helyei a kurucok kezébe jutottak. II. Rákóczi F. kezdettől fogva azon volt, hogy a Szepesség ezen helyei, melyek uralták a Lengyelország felé vezető utakat, hatalmába kerüljenek, hogy így a külföldről hozatott hadiszert erre irányítva sértetlenül megkaphassa. Ezen ügyek lebonyolításában nagy segítségére volt Kray Jakab, Késmárk városának jegyzője, utóbb főbírája, aki ezen időtől fogva már állandóan képviseli Késmárkot a II. Rákóczi F. által tartott országgyűléseken és akit csakhamar közelebbről megismerve, rendkívüli ügyességéért nagyrabecsül. Kray Jakab kitűnő ügynöki és diplomatai szolgálatot teljesített Rákóczinak Lengyelországban és Poroszországban.

Kray Jakabnak köszönhette Késmárk második protekcionális oklevelét is, amelyet II. Rákóczi F. 1705 március 20-án küldött a városnak. Ezen protekcionális oklevélben azt mondja II. Rákóczi F., hogy mivel hadai közül sokan akár passussal, akár anélkül bementek Késmárkra és itten ételt, italt raboltak és sok egyéb garázdálkodást is vittek végbe, a lakosokat pedig nyomorgatták és nékik sok egyéb alkalmatlanságot okoztak, ő pedig (t. i. Rákóczi) nem a hűsége alatt álló helyek s lakóinak megkárosítására avagy elpusztítására és megnyomorítására, hanem ellenkezőleg „azok megmaradására, a nagy és elviselhetetlen iga alól való felszabadulásokra“ ragadott fegyvert, szigoruan eltiltja hadait „mindennemű gazdálkodástól“, mert különben „büntetések céljából az táborunkba hozandók.“²⁾

A Késmárkon dúló felekezeti harcok elsimitására pedig II. Rákóczi F. 1705 okt. 15-én egy bizottságot küld a városba, amely Meltzer János kath., Görgey Imre ev. és Becskéházy István ref. bizottsági tagokból állott s amely visszaadta az evangélikusoknak a nagy és a tót templomot. Általános volt az öröm és lelkesedés Késmárkon és most már igazi szabadságharcnak tekintették II. Rákóczi F. küzdelmét. A valláshoz való ragaszkodás Késmárk polgárainak nemes jellemvonása volt e korban és II. Rákóci

¹⁾ Késmárk sz. kir. város titkos levéltárában fasc. XXXIII. num. 73.

²⁾ U. o. fasc. XXXIII. num. 76.

F. azzal, hogy a templomaikat nekik visszaszerezte, még közelebb férközött a késmárki németajkú, de magyarérzelmű polgárok szívéhez. A főtemplomban Perlitzius Illés, a tót templomban Buchholtz György mondott e napon megható alkalmi beszédet.¹⁾

Az ev. papság hálás is II. Rákóczi F.-nek ezért a vallás-szabadságot védelmező politikájáért és 1705 dec. 8-án a késmárki parochián összegyűlnek a papok az egész Szepességből és Görgey János alispán, Horváth Boldizsár és Kray Jakab bíró jelenlétében hűséget esküsznek a fejedelemnek.²⁾

Az ezutáni években csendesebb idők járnak a Szepességre, de a trencsényi szerencsétlen csata után megint komoly veszedelem fenyegeti szabadságát. A császáriak csapatai a felvidéken mindinkább előrehatolnak és 1709 elején már két oldalról közeledik az ellenség: Liptóból és Gömörből.³⁾

II. Rákóczi F., hogy megerősítse a késmárkiakat hűségükben, 1709 máj. 5-én újból protekcionális oklevelet ad Késmárknak,⁴⁾ amely azonban szórol-szóra megegyezik az 1705-iki oklevéllel.

A trencsényi ütközet után különben II. Rákóczi F. nem bízva Késmárk védfalainak erősségében, felszólítja a késmárkiakat, akarják-e magukat védelmezni, avagy védfalait lerombolva nyílt városnak nyilvánítsa-e Késmárkot. A lakosok nagy lelkesedéssel Rákóczi mellett foglaltak állást, csak löszert, helyőrséget és tiszteket kértek tőle, hogy becsületesen kitarthassanak a kurucok igaz ügye mellett.⁵⁾

1709 nov. 19-én gróf Bercsényi Miklós figyelmezteti a késmárkiakat, hogy készüljenek a császáriak támadására, akik Ipoly és Liptó felől könnyen megrohanhatják őket. A város megerősítésére odarendelte *Andrássy István* tábornokot, majd meg *Czelder Orbán* alezredest. *Andrássy* azonban még novemberben Lőcsére vonult, míg *Czelder Orbán* egyelőre három századdal még Késmárkon maradt. Keczer nevű kommisszáriusa élelmet kívánt a sereg részére és jóllehet a város az ez évre kivetett élelmiszert már beszolgáltatta, mégis minden 1 frt. adó után egy köből árpát

¹⁾ Buchholtz Gy. i. m. 278. l. és Diarium Martini Krauss.

²⁾ Diarium Martini Krauss.

³⁾ Thaly K.: Ocskay L. H. R. F. fejedelem dandárnoka és a felsőmagyarországi hadjáratok 1703—1710. Budapest 1880. 719. l. és lásd még cikkét a Századok 1872. évf. 595. l.

⁴⁾ Késmárk sz. kir. város titkos levéltárában fasc. XXXIII. num. 77.

⁵⁾ Thaly K.: A lőcsei bizottság jelentése. (Századok 1872. 594. l.)

ajánlott meg. Nov. 20-án még Késmárkon van Czelder dandára, amely a városi feljegyzés szerint 658 katonából és 112 lóból állott és azonfelül ott volt még Csemnitzky kapitány 220 emberével.¹⁾

A késmárkiak ily tekintélyes sereg mellett biztonságban érezték magukat, de Czelder Orbán csakhamar Lőcsére vonult, hogy ott Andrassy főparancsnok helyettese legyen. Valószínűleg azért is hagyta ott Késmárkot, mert Lőcsét erősebbnek, könnyebben megvédhetőnek találta és Lőcsére a lengyelországi útra való tekintettel sokkal inkább szükség volt, mint Késmárkra. Rivière francia hadmérnökezerdes szerint Késmárk menthetetlen, de Lőcse megtartható.²⁾ Azért gyűjtik össze a főerőt Lőcsére, bármennyire sajnálja maga Bercsényi is Késmárkot, sőt igazat adhatunk neki, midőn II. Rákóczi F.-hez intézett soraiban azt mondja „ezt (t. i. Késmárkot) penig elhagyva — *szive vész el Lőcsinek.*“³⁾ Kiváló férfit akarna ezért Bercsényi a késmárki helyőrség élére állítani, e miatt érintkezésbe lép II. Rákóczi F.-el és azt írja „azt tegye azzá, az kinek kedvét, szivét s bátor indulatját és resolutióját látja s nemcsak gondolja, hanem tapasztalja is, hogy az instructiót bátor szívvél viseli.“⁴⁾ Bercsényi M. Pongrácz I. ezredest és *Bajcsi Gy.* alezredest ajánlja erre a tisztségre, mert Késmárkon kevesebb tarka nemesség van, mint Lőcsén, és így a városiakhoz is ezen parancsoknak több bizalma lehet.⁵⁾ „Az Commendantoknak cathgorice eleiben kölladni és tiszteknek, hogy az régi igaz magyar mód szerint úgy tegyék le hiteket, s úgy tartsák köteleességeket, hogy életjek s fejek főnnállásáig semminnemő capitulatióruíl ne is gondolkodjanak; mert esküszöm az Istenre, hogy semmi helye, sem oka nem lesz mentségeknak, nem keröli halálát kijövetelével: mert vagy az ellenség veszprémiek példájára⁶⁾ megöleti, vagy példás halálát tanálja nálunk.“⁷⁾

Ilyen utasításokkal nyerte el *Bajcsy György* a késmárki parancsnokságot. Ez idő alatt a császári hadak részint Heister S.

¹⁾ Acta Buch oder Verzeichnete Gerichts und andre Geschichte der königl. freyen Stadt Kaysermarkt ab anno 1708—1717; és lásd még: Protocolla Sessionum ab Anno 1709 usque ad 1719. (Késmárk sz. kir. város nagy levéltárában.)

²⁾ Archivum Rakocziánum VI. k. 401. l.

³⁾ U. o. i. h.

⁴⁾ U. o. VI. k. 397. l.

⁵⁾ U. o. i. h.

⁶⁾ Heister Veszprém elfoglalásakor 6 kuruc vitézt végeztetett ki.

⁷⁾ Arch. Rak. VI. 397. l.

táborszernagy, részint Löffelholtz, Eberginyi, Trautson és Tolet tabornokok vezetése alatt már ellepték a Szepességet és keményen megostromolták Lőcsét.¹⁾ A császári hadakhoz csatlakozott Lubomirszky Tivadar, a lengyel starszta 3000 emberével. Miután Lőcsén dec. elején a zord időjárás miatt sehogyan sem boldogultak és Heister nagy várostromló ágyúkkal sem rendelkezett,²⁾ azt határozta, hogy Késmárk felé veszi útját. 1709 dec. 8-án, vasárnapon indult isszonyú hózivatar közepette Leibic felé. Dec. 9.- és 10-én már küldöttség jelenik meg Késmárkon, amely felszólítja a polgárságot a város átadására. A helyőrség és a polgárság azonban nem vette komolyan ezen felszólítást, mert azt hitték, hogy Lubomirszky Tivadar jelent meg lengyel katonáival. Dec. 11-én este felé azonban már a várhegyen tüntek fel a német katonák, akik vizsgálták Késmárk terepviszonyait és észrevették, hogy a várdombról lehet a várost legnagyobb sikerrel bombázni.³⁾ Csemnitzky kapitány a polgársággal kirohanást intézett a császáriak táborára, de hősi ellentállás után visszaszoritották és a heves küzdelemben ő maga elesett a késmárki polgár *Cornides* Pállal együtt, Topper-tzer Sebestyén pedig bal karján súlyos sebet kapott.⁴⁾ Még aznap mozsarakkal és ágyúkkal vonult fel az ellenség a Sonntag-féle kert mögötti várdombra, a Leibici patakon túl, és itt elhelyezkedve védelem céljából földdel és homokkal töltötték meg az egymás mellé állított puttonyokat, amelyek így valóságos sáncot alkottak.⁵⁾

Azon a helyen állott fel az ellenség, jegyzi meg a szemtanú Buchholtz György,⁶⁾ ahol 1700 jan. 12-én éjjel után kisérteteket láttak. Láttak pedig két párbajozót segédeikkel vörösszinű német-szabású ruhában. A párbajozók egyike hóna alatt szalmacsomót cipelt. Összesen hét kisértetalak jelent meg, a kisértetek eltünése után pedig isszonyú hózivatar támadt, amely másnap estig tartott. Babonás hittel naivül felemlíti e szemtanú, hogy előrelátható volt, hogy e helyről a várost még baj éri. Magyarárgatták is, hogy a német-szabású vörös ruhás párbajozók a császáriakat jelentik, a

¹⁾ Lőcse ostromának részletes leírását lásd Thaly K.-tól Századok 1872. 597—622. l.

²⁾ Thaly K.: Ocskay L. stb. 722. l.

³⁾ Buchholtz Gy. i. m. 332—333. l.

⁴⁾ Moes — ifj. Kray: »Die Stadt Käsmark« c. kéziratmásolat a késmárki ev. liceum könyvtárában.

⁵⁾ Buchholtz Gy. i. m. 333. l.

⁶⁾ Buchholtz Gy. i. m. 266. l.

vörös szín vért, a szalma a tüzlángok martalékául eső szalmafeleles házakat és a hózivatar a bömbölő ágyúgolyók hullását.

A város bombázása dec. 12-én csütörtökön reggel 1/4 óra-kor kezdődött el, ugyanakkor a császáriak alá akarták aknázni a várkastély közelében levő szabóbástyát. A városbeliek erősen állották a támadást és erélyesen viszonzták a tüzelést, de csakhamar felgyújtotta az egyik bomba Olmützer József szénapajtáját és ebből nagy baj származott, mert a tűz csakhamar tovább terjedt a vár felé és az Uj-utcában. E. nagy zürzavarban a polgárság egy része oltáshoz látott, mert már negyven ház állott lángokban.¹⁾ Az ellenség éppen a legnagyobb felfordulás idején kezdett erősebben tüzelni és mikor a helyőrség leginkább rászorúlt volna vezérre, aki a sok kapkodásban némi rendet teremtsen, megszökött Bajcsy Gy. alezredes, Késmárk parancsnoka a felső kis kapunál azon ürügy alatt, hogy kikémleli az ellenség táborát.²⁾ Bajcsy Gy. mintegy 30-ad magával Dunavecze felé menekült, de Bercsényi M. vasra verette és Eperjesre, főhadiszállásába vitette.³⁾ Bercsényinél Bajcsy Gy. azzal mentegette magát, hogy a polgárság fehér zászlót akart kitűzni és elpártolni készült, azért ő megijedt és otthagya a várost annyival is inkább, mert Károlyi S. nem küldött neki a város megtartására megfelelő instrukciót. Nem érzi magát bűnösnek, mivel nem kért a labanc tisztektől kegyelmet, akik ugyancsak biztatták az átpártolásra. Bercsényi részletes írásbeli jelentést követelt Bajcsytól a késmárki ostromról és azt leveléhez csatolta, amelyet II. Rákóczi Ferenchez intézett. Legnagyobb sajnálatunkra azonban Bajcsynak ezen jelentése elveszett⁴⁾ és így alig menthetjük fel Bajcsyt az árulás vádjá alól, annál kevésbbé, mert Bercsé-

¹⁾ A bombázás emlékére az alábbi emlékvers keletkezett, melyet a XIII. szepesi városnak vármegyénk levéltárában őrzött 1710 évi jegyzőkönyve (972. l.) örökített meg:

»Weil Keszmarck steht, ist disz noch nie geschehen,
Dasz man nur eine Bomb, hätt hinein fliegen sehen,
Nur heüte ists geschehen; dasz man in Furcht und Zagen,
Disz alles angesehn, wie Gott schickt seine Plagen,
Drumb Keszmarck denck den Tag, da vor dein Hoffarts Leben,
Dir Gott gar bald durchs Feüer, hätt deinen Lohn gegeben.«

²⁾ U. o. 334. l.

³⁾ Arch. Rak. VI. 430. l.

⁴⁾ U. o. VI. 434. l.

nyin kívül az egykorú források¹⁾ is hasonlóan árulásnak bélyegzik Bajcsy szökését. Bercsényi „futó bolond“-nak nevezi őt, aki „akasztófát“ érdemel,²⁾ majd meg azt mondja, „hogya ha ember lett volna a hajduk mellett, talán jobb capitulatióra léphettek volna s Kray társaival megmenekülhetett volna és így Bajcsy csakugyan vasat érdemelt, mert odahagyta kommandóját, mikor még semmi tumultus, sem concursus nem volt a városban.³⁾

Bajcsy Gy. parancsnok távozása után ugyancsak nem tudták a késmárkiak, hogy mitevők legyenek. Általános csüggedés szállta meg a kedélyeket és az ellenség bosszúvágyát úgy akarták csillapítani, hogy a templom toronyra és a vár közelében a város védfalán fehér zászlót tűztek ki a megadás jeléül. Még mielőtt az ellenség beszűntette volna a tüzelést, egy nagy bomba érte Mathiaselus János asztalos szobáját, melyben egy csecsemő a bölcsőben aludt, egy idősebb gyermek pedig a kályha mellett ült. A bomba szétroncsolta az erős falat, a bölcsőben levő csecsemő az asztal alá esett; a másik gyereket pedig a kályhacsempék borították el. Az isteni gondviselés folytán szerencsésen megmenekült mind a kettő, mivel a szülők még idejekorán előhúzták őket a romokból.⁴⁾

A város megadta magát kegyelemre és erre dec. 13-án reggel 6 és 7 óra közt bevonult Késmárkra Löffelholtz J., Hartleben, Eberginyi és Trautson tábornokok vezetése alatt az ellenség. Késmárkon a katonaság sarcolni kezdett, majd meg 9 és 10 óra közt megérkezett Heister S. tábornok Ménéhárd felől. Heister elé sietett a városi tanács és az ev. papság Perlicius Illés és Sartoris Samu, hogy átadják neki a város hódolatát. Heister azonban nem fogadta őket, hanem így rivalt rájuk: „Bestiák, hogy mertetek ti a császár ellen fellázadni?“⁵⁾ és ellovagolt mellettük. A küldöttség rosszat sejtve követte őt a városházáig. Csakhamar a városházára citálják az egész polgárságot, ahol Heister papírszeletről felolvassa a város legelőkelőbb és legbefolyásosabb embereinek nevét. A kijelöltek, névszerint *Kray Jakab, Lány Márton, Szakmári Dávid, Szakmári András, Mudrany Dániel, Lányi János és Toppertzer*

¹⁾ Buchholtz Gy. i. m. 334. l. Krauss Márton diáriuma; Acta-Buch ab anno 1708—1717 (késmárki nagy levéltárban); Moes és ifj. Kray: Die Stadt Käsmark c. kézirata.

²⁾ Arch. Rak. VI. 434. lap.

³⁾ U. o. VI. 442—443. l.

⁴⁾ Buchholtz Gy. i. m. 334—335. l.

⁵⁾ U. o. 335. l.

Sebestyén előlépnek, mire azonnal letartóztatja és elzárja őket.¹⁾ Heister maga a várba vonul szállásra, ahol a tömlőcök a lefegyverzett kurucokkal már megteltek. Ebéd után megtörtént a városi tanács restaurálása, amikor az evangélikusok teljes kizárásával csak katolikusokat ültettek a városi tisztségekbe.²⁾ A bíró Dévay Márton lett, aki Meltzer Lukács és Götz György mellett az evangélikusok legnagyobb ellenfele volt.³⁾ A teljesen lefegyverzett polgárság dec. 14-én hűséget esküdött a császárnak.⁴⁾ Majd a városi tanács tisztelgett Heisternél, aki jóindulatáról biztosította a várost, kijelentette azonban, hogy a konfoederációk határozatai ezentúl érvénytelenek, a városi jogok és vallásszabadság gyakorlását pedig a császártól kérelmezzék.⁵⁾ Délután 4 órakor elvették a templomokat az evangélikusoktól és az evangélikus papoknak másnap dél előtt 10 óráig ki kellett a paplaktól hurcolkodniok, hasonlóképen az iskolamesternek is. December 15-ikén vasárnapon a város bevételének emlékére *Te Deum laudamus*-t tartottak, hármas üdvölvés hangzott el a városban, melyeket a várdombon elhelyezett katonaság viszonzott, utána pedig nagy áldomás volt a várkastélyban. Miután Heister a városban helyreállította a rendet, a polgárok megrémítésére *halálra ítélte az elzárt késmárki polgárok közül Kray Jakab főbíró, Lányi Márton szenatort és a megsebesült Toppertzer Sebestyén szijgyártót.* (Moes említett kéziratában bizonyos Mattyasovszky Lajos elbeszélése alapján — azt mondja, hogy Heister azért ítélte volna épen ezeket halálra, mert Dévay Márton besúgta volna Heisternek, hogy ezek az evangélikusok vezéremberei, akiktől félni kell a kath. magistratus hivatalban maradását.⁶⁾ Véleményem szerint azonban nem protestáns vallásuk, hanem a nemzeti üggyöz való szilárd ragaszkodás okozhatta martiromságukat.) Kray Jakabot már régóta halálra keresik, hiszen ő II. Rákóczi Ferenc egyik legügyesebb ügynöke, diplomatája, ki tömérdek

¹⁾ U. o.

²⁾ Acta Buch ab anno 1708—1717. (Késmárk sz. kir. város nagy levéltárában.)

³⁾ Moes ifj. Kray kéziratában.

⁴⁾ Buchholtz Gy. i. m. 336. l.

⁵⁾ U. o.

⁶⁾ Moes hatása alatt áll *Linberger Istv.*: «A VI. sz. kir. város ág. hitv. ev. esperesség vázlatos történelme» és *Weber Samu*: «A késmárki vértanúk» c. munkájában. Mindkettő téved, midőn ezeket *evang.* és nem *nemzeti* vértanúknak mondják.

fegyvert,¹⁾ lőszert,²⁾ posztót³⁾ és sok egyéb holmit⁴⁾ szállított külföldről a fejedelem táborába. Kray Jakab II. Rákóczi Ferenc bizalmasa, aki jaroslaii jószágait,⁵⁾ borüzleteit⁶⁾ vezeti és pénzügyeit rendezi,⁷⁾ aki a külföldi eseményekről pontosan értesíti urát,⁸⁾ akire a fejedelem családi ügyeinek elintézését bízta,⁹⁾ akit nem egyszer bizalmas utasításokkal feleségéhez küldött¹⁰⁾ és akivel állandó meleghangu levelezésben állott.¹¹⁾

Kray Jakabbal szemben a gyűlölet tehát régi eredetű; ő a német polgárság részéről a kuruc eszméknek leglelkesebb szóvivője és harcosa, mi sem természetesebb tehát, minthogy Heister vele szemben nem gyakorolhat kegyelmet. De Kray azonkívül a város feje és mivel a város egész lakosságát hűtlenségéért, elpártolásáért nem lehet a maga összességében halállal sújtani — de jelezni kell, hogy halált érdemelnének, hogy őket a lázadásoktól a jövőben elrettentsék — ezért itélik el a császáriak Kray Jakabot hivataltársával, Lányi Mártonnal együtt, aki mint tanácsnok szintén a polgárság összességéért, tehát Késmárk sz. kir. városáért hal vértanui halált. Toppertzer Sebestyénnek pedig mint iparosnak a céhtestületek vitéz és bátor ellentállásáért kell meghalnia. A céhtestületek védték a bástyákat és Toppertzer S. bűne legkézzelfoghatóbb volt, hisz a dec. 12-iki kirohanásnál súlyos lött sebet kapott balkarján, amely már üszkösödésbe ment át.¹²⁾ Toppertzer S. halála jelképezi azt, hogy a céhtestületek tagjai is mindannyian halálra érdemesek volnának és csak Heister S. nagy kegyelme menti meg a többieket a pallostól.

1709. december 16-ikán, tehát kétszáz esztendővel ezelőtt, délelőtt 11 órakor kivitték Kray Jakabot, Lányi Mártont és Toppertzer Sebestyént az akasztófa közelébe Unterbauer szántóföldjére;

¹⁾ Arch. Rak. I. K. 452. 686. II. K. 154. 170. 184. 391. I.

²⁾ U. o. II. 23.

³⁾ U. o. I. 452. 675. II. 66. 181—84. 210. 391. 453. II. 449. 494. I.

⁴⁾ U. o. I. 217. 675. V. K. 577. I.

⁵⁾ U. o. II. 58. 79—82. 278. 449—453. I.

⁶⁾ U. o. II. 277. 453. 494. I.

⁷⁾ U. o. I. 452., 687. II. 23., 29., 79—82., 192., 325—326., 390—391., 405—406., 429—429., 408—416., 453. I.

⁸⁾ U. o. II. 192., 242., 276—78., 390., 453. I.

⁹⁾ U. o. II. 82., 184., 217., 277., 449., 494. I.

¹⁰⁾ U. o. II. 79—82., 181—84., 325—326., 449. I.

¹¹⁾ U. o. I. 43., 45., 47. II. 390. I.

¹²⁾ Buchholtz Gy. i. m. 336. I.

itt haltak ők vértanúi halált Késmárk városáért, hogy vérük hullásával megváltsák a késmárki polgárok életét.¹⁾ A külvárosi temető mellett temették el őket minden egyházi szertartás nélkül. Miután pedig 1803-ban megnagyobbitották a temetőt, a vértanúk sírja is a temetőbe került, ahová a város sirkápolnát épített.²⁾ A sirkápolnában csak Kray Jakab és Lányi Márton sírja és feliratos sírköve³⁾ található, Toppertzner Sebestyéné elpusztult; állítólag a sirkápolna előtt állott volna.⁴⁾

A vértanúk birtokait elkobozták, de II. Rákóczi Ferenc, aki mély bánattal hallotta különösen bizalmas hű embere Kray Jakab kivégeztetését,⁵⁾ gondoskodott Kray Jakab árváiról⁶⁾ és biztosítja Kray Anna részére néhai Kray Jakab tokaji és tályai szőlőit.⁷⁾

December 19-én Heister S. átadja a késmárki parancsnokságot Löffelholtz János tábornoknak és erre a következő napon arányosan elosztják az 1200 visszamaradt katonát a város lakosai közt szállásra és ellátásra.⁸⁾

Löffelholtz önkényuralma azonban sehogyan sem tetszett a polgárságnak és azért 1709. december 31-én követséget választottak, amely Wienben sürgetné az udvarnál a városi jogok megerősítését, mert helyzete így tűrhetetlenné vált.⁹⁾

Valóban óriási teher hárult a városra a katonaság beszállásolásával, mert a császári tábornokok értettek ahhoz, hogy a végéig zaklassák a polgárságot. A nagy terhek alatt szinte roskadoz a város és mégis keresztülviszi Löffelholtz, hogy ő havonta

¹⁾ U. o. és Krauss Márton diáriuma.

²⁾ Weber Samu: A késmárki vértanúk. Eperjes 1908. 14. l.

³⁾ Az érdekes sírfeliratokat közli Bohus: *Historico Geog. Terrae Scepi*. kéziratában, amely a késmárki ev. liceum könyvtárában van. Ez alapján közölte Linberger István: «A VI. sz. kir. város ág. hitv. ev. esperesség vázlatos történelme» c. művében, Késmárk 1882. 10–11. l.; továbbá közölte még: «A késmárki ev. fatemplomnak és a városi köztemetőnek leírása» c. művében is 1892-ben. Közölték még a késmárki liceum 1882/3. és 1902/03-iki értesítői. Verses magyar fordítását közölte Grosz Ervin és az ő fordítását hozta Weber S. is említett művében.

⁴⁾ Weber S. i. m. 16. l.

⁵⁾ Arch. Rak. II. 601. l. ... *Jacobum Kray ... summe dolemus.*

⁶⁾ U. o. III. 393. l.

⁷⁾ U. o. III. 394. l.

⁸⁾ Acta Buch 1708–1717. (Késmárk sz. kir. város nagy levéltárában.)

⁹⁾ A küldöttség tagjai: Cornides Mátyás, Goldberger Mihály és Göcz J. Wolfgang. Goldberger M. betegségére hivatkozva kérte felmentését, de a tanács ez alkalommal nem fogadta el annak lemondását. (Acta Buch, U. o.)

150 frtot, Hartleben tábornok 100 frtot, gróf Trautson pedig 50 frtot kapjanak készpénzben és ez utóbbi, mint helyőrségi parancsnok még tíz legény ingyen eltartását.¹⁾ Nem csoda, ha a késmárkiak mindent megkísérelnek, hogy menekülhessenek az ostromállapotból és azért 1710. jan. 14-én újból követséget küldenek Wienbe a város szabadságainak visszaszerzése érdekében.²⁾ A város folyamodványt is terjesztett a császárhoz, amelyben a bíró Késmárk nevében bünbánóan esedezik régi szabadságaiért.³⁾

Végre 1710. április 26-án kegyelmet kap Késmárk, mint sz. kir. város, mivel csak *kényszerüség*ből csatlakozott II. Rákóczi Ferenc mozgalmához — igéri egyúttal a császári kegy, hogy a város jogait ezentúli hűsége fejében épségben fogja tartani.⁴⁾

Késmárk tehát megfutotta forradalmi pályáját; gyásszal és nyomorusággal bűnhődött azért, hogy II. Rákóczi F. szabadságharcis eszméit befogadta. Időbe telt, míg a nehéz időkben lehanyagolt ipara és kereskedelme újra virágzásnak indult, de ekkor újabb csapás éri, amely betetőzte a szerencsétlenségeket, melyekből e városnak mindig oly bőven kijutott. Ez a nagy katasztrófa a *pestis* volt, amely már júliusban oly nagy mértékben lépett fel, hogy hatósági intézkedéseket kellett a betegség elfojtására foganatosítani.

Szigoruan elrendelte a tanács, hogy a szomszéd városokból és községekből vendégeket a városba befogadni tilos. Mivel pedig a Kottler-ek áthágták a tilalmat és két bélai embert fogadtak házukba a városi határozat ellenére — kinevezték a két Kottler-t halottvivőnek. Rajtuk kívül még két halottvivőt fogadtak fel csakhamar. A halottvivők kaptak naponta 1½ font húst, 2 font kenyeret, 1 meszely sört és négyen együtt naponta 1 meszely pálinkát és hetenként 1 font dohányt. Nagy hulla után 1 frt., gyermekhulla után ½ német frt. a jutalomdíj. A halottvivőknek nem volt szabad érintkezniök senkivel és e miatt a naponta kiutalt élelmiszert is csak bizonyos helyre vitték és erre a célra is külön embert fogadtak fel. A rend pontos betartására való főfelügyeletet Kolbenheyer Mátyásra bizzák, kinél minden haláleset bejelentendő. Kol-

¹⁾ U. o.

²⁾ Ez alkalommal a beteg Goldberger M. helyébe Sponer Antal jegyzőt választották be a küldöttségbe. (U. o.)

³⁾ Késmárk sz. kir. város titkos levéltárában fasc. C. F. XI. num. 6-hoz csatolva a folyamodvány fogalmazványa.

⁴⁾ U. o. fasc. C. F. XI. num. 6.

benheyer M. tudtára adja a halálesetet a felügyelőnek, aki értesíti a halottvivőket, hogy honnét szállítsák el a halottat. A főfelügyelő hetenként két, a felügyelő pedig $1\frac{1}{2}$ magyar frtot kap tiszteletdíj gyanánt. A felügyelők és a halottvivők esküt tesznek, hogy hűségesen sáfárkodnak a reájuk bízott teendőikben.¹⁾ Az előbbieket megesküsznek arra, hogy a halottvivők eltartására fordítandó élelmszerből semmit sem tulajdonítanak el,²⁾ az utóbbiak pedig arra, hogy a halottas házban semmihez nem nyúlnak és onnét semmit el nem visznek, sem ismerőseikhez sem családjukhoz.³⁾ A sírokat a halottvivők a „Zwinger“-ben ássák. A főfelügyelő kötelessége még, hogy kenyeret sütessen a halottvivőknek és a pestises betegeknek, a felügyelő pedig, hogy mielőtt a hullát hoznák, hosszú fekete bottal vagy kis fehér kereszttel az utcán járjon és mintegy figyelmeztesse a közönséget a kitérésre és távozásra. A kórházat vagy a kertész kertje mögötti réten, vagy a szabóbástya mögött a Leibic patak mellett építsék fel. Az ev. istentisztelet ezentúl a városban tartandó és szerfelett vigyázni kell, hogy senki kívülről be ne jöjjön. A tömeges összejövetelek kikerülése céljából három helyen tartják az istentiszteletet és pedig a városházán, Grotkovszky házában és az ópiacon. Jolvasy Mihály, aki a pestisben elhullottakat megmosdatta, havonta 20 rénus frtot kapott. Ezentúl csak készpénz mellett lehessen bort kapni s hogy az teljesen el ne fogyjon, beszüntették a hitelezést.⁴⁾

¹⁾ Acta Buch ab 1708--1717. (Késmárk sz. kir. város nagy levéltárában.)

²⁾ *Jurament des Pest Inspectors.* — Ich N. N. als bestälter Inspector derer Todte Träger und derer verpesten Kranken, schwere zu dem lebendigen drey einigen Gott, dass Ich mit dem jenigen Gelde und Victualien, welches mir zum Unterhalt derer Todte-Träger und verpesten Personen wird eingehändiget werden, dermassen gewissenhaft werde umbgehen, dass da von nicht das geringste enthindert sonder alles wol zu raht gehalten und Ihnen richtig soll aus gesetzet werden, so wahr mir Gott helfe. — (Késmárk sz. kir. város nagy levéltárában. U. o.)

³⁾ *Jurament der Todten träger.* — Ich N. N. als bestälter Todten träger, schwere zu den lebendigen wahren Gott, der da it Gott Vater, Sohn und heiliger Geist, dass ich in den jenigen Häusern auss welche der liebe Gott auss seinen gerechten Verhängnis durch die Pest-Seuche einige Personen abfinden sollte, nicht den geringsten Schaden thun, gar nichts zu mir nehmen, und auch die geringste Sache ausser den todten Körper nicht anrühre, sondern auch von verpesten Kleidern oder andern Sachen niemandt etwas verhängig oder übergebe, viel weniger zu die Meinige hingehge und deneselbigen von verpester Sache etwa zu reichen werde; so wahr mir Gott helfe! — (U. o.)

⁴⁾ U. o.

Az óvintézkedések hiábavalók voltak, mert a pestis július közepétől okt. 21-ig nagy mértékben szedte áldozatait. A hullákat utóbb már eltemetni sem tudták, ami a levegőt is dögvészessé tette; megrendült a hatóságok tekintélye, sőt még az istenben vetett bizalom is. Teljes felfordulást látunk ekkor Késmárkon, de talán az országban mindenütt és ezeket a szörnyű napokat a legmegrendítőbben és egyszersmind a legborzalmasabban Trompler János helyettes bíró örökítette meg.¹⁾ Mesteri leírása szomorú érdekességénél fogva megérdemli, hogy szélesebb körben ismertté legyen. Különösen élénk a következő részlete, melyben így sóhajt fel:

„Isten irgalmazzon neked szép Késmárk városa — de siralmas is az állapotod! Hová lett polgárságod színe-java? Hová lett viruló ifjuságod? Hová tüntek az ifjak és szűzek, kik azelőtt csapatostúl lepték el a sáncokat, — hova a vidám gyülekezések a várastállók elől? Ha elődeink s boldog ifjuságunk koráról gyászos jelenünkre száll tekintetünk — bizonyjal ajkainkra vehetjük szent Polykarp ama sóháját: O Deus! in quae nos reservasti tempora! (Ó Isten! minő időket engedél megérnünk!) A honnmaradt polgárokat házuk népével együtt majdnem mind elragadta az alattomos pestis, mely még egyre lappang úgy a városban benne, mint azon kívül, a majorokban és halottmosó házakban. Nagy volt a mi reménységünk, hogy sz. Gál napjáig a jóságos Isten meg fogja elégegni pusztító angyala rombolását. Hiába — a járvány még egyre dül. Egész családok kihaltak, nyomorult özvegyeket és árvákat hagyva hátra. A város őrei is elpusztultak; pásztor nélkül kallódik a kivert gulya. A város szolgái mind oda vannak. Leapadt a munkások száma s a toronyór is kimúlt. Nemrégiben adta ki lelkét Lőcsén az egyetlen darabont, ki a városhoz hű maradt. A „Thorwirth“ meg van fertőzve, a városi ács meghalt. Az alsó molnár háznépestül elpusztult, a felső malomból kihalt minden gyerek. Mind a két vendégfogadó meg van már fertőzve, a korcsmáros feleségével együtt elhalt. A bábákat — kiket egymásután felfogadtak — mind elragadta a pestis, nem csoda hát ha áldott állapotban levő és szülőasszonyok, anyák csecsemőikkel együtt nyomorult halállal pusztultak el. A sírásók és halottvivők egymásután hűltek sirba. A hóhér egész családjával együtt a járvány martaléka lett s követte őt a városi szolga házanépe. A városháza úzóasszonya is lerotta tartozását a természetnek. A régi vásártér kihalt — s a „Sumpf“²⁾-on alig lézeng egy-két ember, akit eddig megkimélt a vész. Az új utca is majdnem teljesen elárvult; itt adta ki lelkét a pestis-ellenőrző bizottság egyik tagja is. Az asztalosok s a koporsócsinálók majdnem valameny-

¹⁾ U. o.

²⁾ A kath. templom melletti utca, ahol moecaras talaj volt.

nyien odavannak. Ám a gyilkoló angyal nem maradt meg a régi vásártéren, a „Sumpf“-on az új- és a várutcákban; halált-hozó útját a Ring és a városháza felé vette s nem kímélte meg az előkelők hajlékát sem, egyenként ragadva el büszke hajadon-jaikat, kik azelőtt felvetett fővel rótták a város utcáit. Csakhamar a királyi bíróságra került a sor; Zoner Lukács úr a bírák elnöke hagyta először kedves családjával együtt e siralom völ-gyét, nyomban utána a bíróság másik két tagja Mokosszony Joa-chim és Huszarowitz János urak is elhaláloztak. A városatyák egyenként hagyták el székeiket, Boleraszky Márton városatya kedves nejével s legifjabb leánykájával első sorban áldozatul esett a vésznek. S minő szörnyű aggodalmak, kétségek és fájdalmak jutottak osztályrészül ama polgároknak, kik a járvány elől menekülve elhagyták a várost s egyik helyről a másikra — sőt harmadikra és negyedikre kényszerültek búdosni, a gyilkos kórral nyomukban. Nekik is meg kellett tanulniok, hogy mind-nyáján egyformán halandó emberek vagyunk s a halál útjából ki nem térhetünk. Hányan végezték be életüket idegen földön, hányan fogták be keserves jajszóval holt gyermekük szemét s még az a vigasztalásuk sem lehetett, hogy atyáik sirjában por-ladnak majd el csontjaik! Ó, hányan jöttek rá sanyarú bujdo-sásuk közt Dávid, a királyi zsoltáriró, ama szavainak igazsá-gára: nincs nekünk itt a földön állandó maradásunk, zarándokok vagyunk mint a mi atyáink. — Vajh' mi zúditott ránk ennyi vészt? Bizonyyal számtalan ballépésünk, kicsapongásunk és bűneink! Vedd ezt eszedbe Késmárk városa! Alázd meg maga-dat a hatalmas Isten színe előtt. Vesd le kevélységedet, hogy kedves légy az Urnak! Az volt csak a jaj és nyomor, midőn 3—4 nap alatt háromszáz koporsó telt meg halottakkal s nem volt senki, aki azokat elhantolta volna. Temetetlenül feküdtek a hullák — mélységes fájdalmára és borzalmára az életben maradottaknak! S mily szörnyű volt hallani a rémes híreket, hogy abban vagy amabban a házban, majorban vagy hullaház-ban 3—4 halott fekszik temetetlenül, hogy kényszeríteni kell a lakosságot a halottak elásására, mert a sírásóknak és halott-vivőknek elég dolgot ad már az is, hogy két kocsival össze-szedjék a holttesteket a városból, majorokból és hullaházakból s őket a temetkezés színterére vigyék“.)

A városi nagy levéltárban levő Acta Buch alapján július 10—október 21-ig Késmárk lakosságából 1285-en haltak el a pestis-

*) Acta Buch. Die 16. Octobris Ao. 1710. »Kurze Beschreibung, wie jämmerlich die Stadt Kaysersmarkt durch die leydige Pest-Säuche sey zugegerichtet worden und wie viel an der Pest gestorben sind« c. fejezet alatt. (Késmárk sz. kir. város nagy levéltárában.) — Az eredeti szöveget közli Gener-sich Ch.: Merkwürdigkeiten der königl Freystadt Kesmark. Kassa 1804. I. k. 580—584. I. és jegyzet alakban Rudolf Weber: Buchholtz G. Historischer Geschlechtsbericht c. kiadványában 331—354. I.

ben. Valóban nem csodálkozhatunk, hogy ez a nagy szerencsétlenség teljesen aláústa a város életerejét; a polgárság, amely a kuruc mozgalmak idején sokat szenvedett és vagyonának java-részét elvesztette, most lelkileg is megtörött és meghasonlott önmagával.

Az egykor virágzó Késmárk városának legszomorúbb korszaka ez; egyfelől derék polgárainak mártíromsága,¹⁾ másfelől az elemi szerencsétlenség sújtotta és borította gyászba polgárait. De a szenvedések mégsem áshatták teljesen alá e város életerejét. Az üszkös romok helyén új falakat emelt egy boldogabb nemzedék, mely békében élvezhette szorgalmának gyümölcseit; az istenfélelem s a szigorú erkölcsök nem hagyták elveszni Késmárk lakosságát és megértették vele, hogy hivatása küzdeni és fejlődni, hogy megmutassa azok emlékének, kik érte életüket áldozták, hogy méltó volt áldozatukra s érdemes arra, hogy éljen. Késmárk ma szabad és virágzó, amilyennek a vértanúk álmodták és kegyeletes kötelességét rójjá le csupán, mikor az ő sírjukra hinti a szomorú visszaemlékezés virágait.)

DR. BRUCKNER GYŐZŐ.

¹⁾ Kray Jakabra vonatkozó *újabb* kutatásaimat, melyeket *Kray István*, a szegedi kir. ítélőtábla elnökének szíveségéből a Kray család levéltárának okleveleivel is kiegészíthettem, közrebocsátottam »A késmárki vértanúk« c. a *Budapesti Hírlap* 1909 dec. 16-iki számában. — Lásd továbbá még *Thaly Kálmán* »Kray Jakab és vértanútársai« c. cikkét (Vas. Ujs. 1903. karácsonyi melléklet 38 - 39. l.), valamint »*Jakob Krays Märtyrertum in der ung. Literatur*« c. cikkemet a *Karpathen Post* 1909, 48. számában.

Lőcsei vonatkozású művelődéstörténeti adatok a középkorból.

1. Egy ismeretlen nevű aranyozó mester Lőcsén.

Ezen folyóirat lapjain volt már alkalmam lőcsei születésű, helyesebben lőcsei tartózkodású középkori művészekről és műiparosokról egyet-mást közzétenni. Az alábbiakban egy — sajnos ismeretlen nevű — lőcsei középkori műiparosról fogok megemlékezni. Az illető ismeretlen, a kiről szó van, lőcsei aranyozó mester volt. Történt ugyanis, hogy Bártfa városában 1487-ben úgy látszik a Szent-Egyed templom tornyának ércgombja készült el. (Valószínű, hogy erről volt szó. Ld. Miskovszky: Bártfa középkori műemlékei 1879. I. kötet. A Szent Egyed templom, 21. lap.) Ezt az ércgombot azonban meg akarták aranyoztatni. A bártfai tanács Lőcsén tudakozódott, hogy vajjon nem-e található ott egy aranyozással foglalkozó művész, mert úgy látszik Bártfán ilyen nem volt. A tanács kérdezősködésére valami Brieser Elek válaszol, írván, hogy igenis van Lőcsén egy ilyen aranyozó mester, akinek a nevét azonban nem árulja el. Ez az aranyozó — mondja Brieser — csak nemrég a lipitói főispánnak is aranyozott gombokat, ami tehát jó ajánló levél. Ha a bártfai tanács kívánja, megrendeli számukra ezt az aranyozó mestert, de ha nekik úgy tetszik, elküldhetik azt az ércgombot Lőcsére is és a mester itt helyben fogja azt meg-aranyozni és gondosan becsomagolva visszaküldeni.

Brieser leveléből egyébként az is kitűnik, hogy a szóbanforgó ércgomb maga is Lőcsén készült, ide való műiparos munkája volt.

Az érdekes levél, melyet Brieser Elek 1487 február 3-án Lőcsén irt, a következőképen hangzik:

„Nach ewrem begern habe ich balde nach dem maister gesannt der ewer w. den Knopff gemacht hat unnd mit im gereth, das er ann euch komen sulde, denselben Knop zu vergulden zu beraitten. Er spricht, das czu beraitten kan er nicht, alleine wenn er vorgolt wurde, wenn man in sliessen sal, so wil er gerne zu

ewer w. komen. Tarumb weise herren *bey uns ist ein erbar maister, der yn dy Lipta dem span auch Kou(p)fe vergolt hat, den ich denn auch herr Stephan Tharnern ewrem aydt pruder gemelt habe, wert ir das bederffunde sein, ich wil yn bestellen, wenn ir welt czu ewer w. czukomen unnd ayer arbt noch ewrem willen vorprengen. Aber wenne is ewer w. czwmute wer ap ir demselben knop bey uns wellet lassen gulden, so mochte er auch geslossin werden unnd also berait hyn wider gefwr̄t werdin¹⁾*

Eddig a levél. Hogy a bártfai tanács mit határozott, elhozatta-e a lőcsei aranyozó mestert, avagy felküldte-e a gombot Lőcsére, arról hallgat a krónika.

2. Adat a lőcsei lupanar középkori történetéhez.

Mióta a gyarló ember a világon van, azóta valószínűleg a prostitutio is mindig megvolt. Mindig volt és lesz fajtalan férfi²⁾ és nő és az erkölestelen életmódnak mindig lesznek követői. Így volt ez például a szigorú erkölcsű felsőmagyarországi városokban is a középkor folyamán. Ezek a városok igyekeznek ugyan a prostitutiót lehetőleg korlátozni, mert hiszen azt egészen kiirtani és megszüntetni úgy sem tudták. — A nyilvános házakat rendőri felügyelet alatt tartották, a bukott nőket, „szabad személy“-eket („libera persona, freye weyber, unzüchtige weiber“) nyilvántartották. Így például Eperjes város 1478. évi zsellér összeírásában szerepel egy Glatcz nevű „libera persona“.³⁾ Ezeknek a nyilvántartott szabadszemélyeknek, — hogy a tisztességes nőktől megkülönböztethetők és könnyen felismerhetők legyenek, — másféle ruhát kellett viselni. Erre nézve szintén van egy érdekes adatunk.

Az 1514. év Szent István napján Bártfa város plébánosa a Szent Egyed templomban egy dörgedelmes prédikációt tartott, melyben a bártfaiak fejét alaposan megmosta. Prédikációjában többek közt kitér arra is, hogy: „Nonnulle puelle nuper de civitate propter meretricia sua seipas in culpam dantes recesserunt et post aliquod dies rursus redierunt *habitu virginum* insertis videlicet incedendo; quas ego (*nisi habitum mutuaverint*, unacum hospitibus earum, qui eas hospicio forent) mulctabo et mulctam illam Agriam portari faciam“.⁴⁾

¹⁾ Az oklevél Bártfa város levéltárában.

²⁾ Eperjes város 1449—50. évi adólajstromában fordul elő egy: »Johannes Faytalan«. Eperjes város lt. 252. sz.

³⁾ Eperjes város levéltára 437. sz.

⁴⁾ Bártfa város levéltára 1514 augusztus 23-án kelt okl.

Eltekintve most már attól, hogy a plébános szent beszéde miatt Bártfán nagy lett a consternatio, és hogy a szent beszéd ügye az egri vicarius elé került, annyi tény, hogy Bártfán és valószínűleg Felsőmagyarország többi városaiban, tehát Lőcsén is, a bukott nők ruhaviselete különbözött a habitus virginumtól, ez a viselet rájuk nézve kötelező volt és e viselet be nem tartása esetén nemcsak a világi, hanem az egyházi fórum részéről is büntetésben részesültek.

Míndezeiken felül a prostituáltak nyilvános házba vannak internálva, a hol könnyebb felettük ellenőrzést és felügyeletet gyakorolni. Ilyen nyilvános ház volt Lőcsén is, neve: „hawsz der freyen weyber“.

Az Úrnak 1518-ik esztendejében érdekes eset történt a lőcsei nyilvános házban.

Ugyanis Haske Miklós aranyműves, eperjesi polgár betért egyik napon a lőcsei nyilvános házba és midőn itt egy fillért („phennyg“) lefizetett volna egy nőnek, a kivel a „leypliche wn-reynykeyt“-et el akarta követni, az illető szabad személy azzal a kijelentéssel adta vissza a fillért Miklósnak, hogy ő, az asszony, Haske Miklósnak anyja, tehát a természetes fiával „sulche dyng“-et, azaz vérfertőzést, mint szigorúan büntetendő cselekményt el nem követhet.

Valóságos Mikszáthi tollra való novella tárgy! A fiu a nyilvános házban, a bukott nők közt fedezi fel anyját. Bár az oklevél hallgat róla, de azért fogalmunk lehet e felfedezés nyomán támadó megrázó jelenetről.

Ennek az esetnek azonban tanui is voltak, a kik a látottakat és hallottakat nem tartották titokban, hanem másoknak is elbeszéltek, a mi természetesen Haske Miklóst becsületében mélyen sértette. Nem is hagyta annyiban a dolgot, hanem István eperjesi posztönyíró fiát Jánost, a ki Farkas festősegéd és Erhardt szűcssegéd, tehát modern büntetőjogi kifejezéssel élve „többek jelenlétében“ a sérelmes eseményt előadta, Kassa város tanácsa előtt bepanaszolta. Kassa város tanácsa, tekintettel arra, hogy a vádlott eperjesi polgár, 1518. június 28-án a becsületsértési ügy tárgyalásáról jelentést ír Eperjes város tanácsához.

Ezt a becses és érdekes jelentést egész terjedelmében az alábbiakban közöljük az olvasóval:

1518. június 28. Kassa. Kassa város tanácsának levele Eperjes város tanácsához, melyben a Haske Miklós aranyműves, eper-

jesi polgár és az eperjesi posztónyíró István fia János közt fenforgó becsületsértés ügyében ír.

Wnszerenn fruntlychen grues zew vor. Erszame weyse herren, wnszer lyebe freundt und nachbaren. Es ist vor wnsz persönlych erschynen vnd kommen, der vorsichtyg Nicles Haske goltschmyd, yezunder bey ewer weiszheit wonhafftyg, dyses czeyger, vnd wnsz erczelt und vorgegeben hatt, wye im durch eynen, Hannsz genant, Steffen scherers son van Epperies, in kegen wertykeyth der vorsichtygen Wolfgang moler, und Erharth kurschner gesellen, etlyche vnerlich vnd schmehe wort zw geczogen weren worden, vnsz fleysyg anlangend, das wyr dy yeztgenanten gesellen Wolfgang in Erharth in eydes statt noch ordnung der rechten sulcher wort halben befrogen wolden und im dor wber wnszere bryeff vorleyen aber geben. So habe wyr sye beyde, wye es sych zcw recht geburd bey yre gewysen der worheytt eyn geczewgnus czw geben vormanet, haben sye beyde eyntrechtlyg vor wnsz eynbekanth, wye der vorgedachte Hannsz, Steffen scherers son, in ewer weisheit statt wonhafftyg zcw jen beyden in beywesen auch des bestumpten Nicles Haske gesprochen hatt und gesaget, das alls in vorschynnen czeyten der bemelt Nicles Haske *in der Lewsche in das hawsz der freyen weyber kommen were, hatt er eynen ausz den wnczuchtigen weyberen eyn phennyg gegeben, sye umb leyppliche wnreynikeyt myt im czw vordringen anlangend, so hatt das wnczuchtig weyb dem vorgedachten Nicles Haske seyn pfennyg wyder gegeben und zcw im gesagt, wye das sych ir nicht czympt sulche dyng zcw thuen, wen worumb sy were des Nicles Haske mutter vnd er were yr naturlicher son.* So hette der Nicles Haske zcw dem Hannsz Steffen scherers son geantwort, er wuste sych dyszer sachen halben, anders myt im nicht vorgleychen, alleyn was das recht auszweysen wurde. Hatt er widerumb geantwort er wolde das offentlich reden, wo es der offgedachte Nicles Haske begeren were. Dorumb wyr ewer weisheit was weytter in der sachen zcw thuen ist wol wyssen und do mytte was ewer weisheit lyebe ist. Datum zcw Cascha, am montag in vigilia beatorum Petri et Pauli apostolorum. 1518.

Rychter vnd Rattmanne
der Statt Cascha.

Kivül: Denn erszamen vnd weyszen herren Richter vnd Rattmanne der Statt Epperies, vnszeren lyeben freunden vnd nachbaren.

Eredeti je papíroson, zárópecséttel, Eperjes szabad királyi városa levéltárában.

Közli: DR. IVÁNYI BÉLA.

Miképp szerezte meg Szepesvárárt a Csáky család?

Jelen értekezés célja a fennmaradt okmányok alapján kimutatni, hogyan jutott Szepesvára a most is birtokos gr. Csáky család tulajdonába. Az erre vonatkozó okiratok részben a gr. Csáky család Lőcsén őrzött levéltárában,¹⁾ részben a szepesi káptalan hiteleshelyi levéltárában vannak.²⁾

Tájékoztatásul megemlítjük, hogy Szepesvára a hozzá tartozó szabad községekkel, jobbágyfalvakkal és birtokokkal együtt eredetileg a korona tulajdona volt. Királyaink nevében a szepesmegyei várispánok kormányozták s kezelték jövedelmeit. Mátyás király tette a várat s hozzátartozandóságait magántulajdonná, amidőn Szapolyai Imrének adományozta 1464 vagy 1465-ben. 1527-ben a Szapolyai család szepesi birtokai javarészét a Thurzó család szerezte meg I. Ferdinánd király adományából. Thurzó Elek 1532-ben vette át a várat, családja 1636-ig bírta a várat és javait, t. i. fiágon való kihaltáig. Az utolsó szepesi Thurzó Mihály, 1636 aug. 11-én halt meg.

A Thurzó család örökségére igen sokan emeltek igényt, a női ágról rokon családok, 5 gróf, 10 főbb ember és 32 nemes.³⁾ Ezek

¹⁾ A Lőcsén levő levéltár több levéltár anyagából van összeállítva: C. C. C. = Comitum Csáky Commune, Ks = Kassai, Kl. = Kluknói.

²⁾ Szep. hh. és az okmány jelzése; vagy: Prot. kezdő évszám, lap. és ad-annum . . . , t. i. 1510-től kezdve a káptalan kiadványait egész terjedelmükben könyvalakban jegyezte be; az egyes protokollumokat kezdő évük szerint citáljuk.

Hálás köszönetet mondok ehelyütt dr. Förster Jenő barátomnak a Csáky levéltár őrének, és dr. Jurik János úrnak a hiteleshelyi levéltár őrének lekötölező szívessegükért, mellyel a levéltári anyag kikutatásában segítségemre voltak.

³⁾ L. Deák említendő művét 115. l.

között volt Ghimesi Forgách Éva is, Csáky István szendrői kapitány felesége.¹⁾

Csáky István (akkor még nem volt gróf, de Keresszegh vagy Keresztszegh jelzõt használ, t. i. Keresszeg vagy Kőrösszeg biharmegyei községrõl) két évig tartó utánjárással tényleg megszerezte Szepesvárárt s javait a maga, felesége és utódaik számára. Életrajzát megírta Deák Farkas²⁾ egykoru okmányok s levelek alapján, vonzó elõadásban. Tárgyalja ezt a kérdést is, de igen röviden s helyenkint téved. Wagner (Analecta Scopusii III. 233.) is közöl Istvánról egypár adatot s a második adományozó oklevél töredékét.

Igen érdekes, sokat szerepelt tetterõs egyéniség volt Csáky István. Született 1603 máj. 3-án Regete-Ruszkán, Abaúj vm. meghalt 1662 nov. 10-én Szepesvárában. Eredetileg erdélyi és bihari birtokos, Kolozsmegye fõispánja Bethlen Gábor idejében, majd özvegyének, Brandenburgi Katalinnak, kedvelt embere, a fejedelemsnõ bukásakor egyik jelölt az erdélyi fejedelemségre, de Rákóczi Györggyel szemben kénytelen meghátrálni. Amidõn észreveszi, hogy erdélyi birtokai kockán forognak, II. majd III. Ferdinánd királyhoz szegõdik, Magyarországra jön s 1633-ban megszerzi a borsodmegyei Szendrõvára kapitányságát s annak jövedelmeit (Deák 104. l.), majd ehelyett Szepesvárárt, grófi méltóságot, a szepesi örökös fõispánságot s végül a tárnokmesterséget is.

Csáky, mint említõk, felesége jussa révén követelt részt a Thurzó javakból. Csak az volt a baj, hogy a királyi kincstár (kamara) nem akart hallani a nõi ág örökösödésérõl, hanem azon az állásponton volt, hogy a fiág kihaltával a javak a koronára szálltak.

Nem lehet e helyen ezt a kérdést még fõbb vonásaiban sem tárgyalni, mert épen az ilyen kérdésekrõl köteteket irtak s száza-

¹⁾ Csáky jogigényére vonatkozó genealogia:

ifj Thurzó Elek

Szaniszló v. nádor	Mária fia:	Zsuzsánna férje Forgách Zsig. v. nádor leányuk:
Mihály	Rottaler János	Éva (Csákyne)

²⁾ Egy magyar főúr a XVII. században. Gr. Csáky István életrajza. Akad. Lévay-díjjal jut. — Budapest. Ráth. 1883. — Sajnos a levéltári jelzéseket csak igen ritkán közli, így nem tudni mi az ő okoskodása s mi alapszik forrásokon.

dokon át vitatkoztak jogászaink, aminek az volt az oka, hogy törvényeink nem voltak elég szabatosak, sőt gyakran ellentétes rendelkezéseket tartalmaztak, továbbá az, hogy birtokadományoknál királyaink épen az örökösödésre és végrendekezésre nézve sok külön kikötéssel éltek. Ha ez a kérdés tiszta lett volna, nem tartottak volna századokig a birtokpererek, amelyek végül rendesen valamí megegyezéssel végződtek. Maradjunk csak a konkrét esetről. Csákyne Forgách Éva két alapon emelt igényt.

Az egyik az volt, hogy Thurzó Mihály, az utolsó, aki Éva unokatestvére volt, halála esetére reá és férjére hagyta Szepesvárat és javait (Richnót és javait a Rottaler családra) jobban mondva bizonyos pénzösszegért is.¹⁾ Nálunk ugyanis megvolt az a jogszokás, amit Verbóci Trip. I. 63—66. feltüntet, hogy magvaszakadás esetére az utolsó birtokos esetleg rendelkezhetik, de csakis a király beleegyezésével (*consensu regio*). Ha kisebb birtokról volt szó, a dolog könnyen ment, nem sokat törődtek vele, a befolyásosabb ember is könnyen kieszközölhette azt (járta az ajándék is a királytól lefelé). Csakhogy a Thurzó javakat 2 millió forintra (à kb. 2·62 K) becsülték. Mihály nem kapta meg a király beleegyezését, sőt a kamara tiltakozott a hiteleshelyek előtt még életében zálogosításai és lekötései ellen.²⁾ Hogy Mihály Csákyékra gondolt, nemcsak a rokonsági kapcsolatban leli magyarázatát, hanem abban is, hogy igen jó barátságban voltak, Mihály gyakran megfordult náluk Szendrőn s szerette a mulatozást. (Deák i. m.)

Látván a kir. kincstár tiltakozásait s nem remélvén a *consensus regium*-t, az örökösök egy másik jogalapra is hivatkoztak. A közös pénzügyminiszteriumi (volt kamarai) bécsi levéltár egyik irata³⁾ szerint Thurzó Szaniszló nádor II. Ferdinánd király bele-

¹⁾ Az erre vonatkozó okmányok valószínűleg azért nincsenek meg a családbirtokában, mert mint látni fogjuk, a donatio alkalmával be kellett azokat szolgáltatni a kir. kamarának. De az alábbi protestatiókból kitűnik a tényállás.

²⁾ Prot. 1632. f. 187. ad ann. 1636. Majtényi Bertalan kir. fiskális tiltakozik a stepesi hiteleshely előtt Thurzó Ádám és Mihály ellen, kik magvaszakadásuk közeledvén (*velut ad defectum approximantes*) Richnó, Szepes, Temetvény, Galgóc, Sempte váraikat és javaikat rokonaikra iratják, illetőleg sok pénzért elzálogosítják. — U. o. f. 187. Mihály ellen, aki Csáky Istvánnal és Rottal Andrással szerződött Szepesvára és Richnó felett.

³⁾ Kelt és jelzés nélkül. Megtalálható azonban a szepesi kamara iratcsomójában az 1637. évnél. Címe: *Consideratio de bonis Thurzonianis*. Úgy látszik a király számára készült tájékoztató jelentés.

egyezését nyerte, hogy várairól és birtokairól szabadon rendelkezék. Ő pedig úgy rendelkezett, hogy ha fiágon magvaszakadna, leánya örököljön és leányának leányai. Ezen a jogcímen Csáky István felesége és a Rottaler családok azt állítják, hogy rájuk szállott az örökség, minthogy Szaniszló két nővérétől származnak. Csákyné is, mint látni fogjuk, az első nádori igdató parancsban erre a rokonságra és végrendeletre hivatkozik. Azonban ezt a jogcímet sem vették tekintetbe.

Csáky nem sokat várt. Mihelyt az utolsó Thurzó haláláról (1636 aug. 11.) értesült, Szendrőről Szepesvárába jött. Úgy látszik a volt Thurzó őrség nem ellenkezett, mert az alább említendő tanuvallomásból kiténik, hogy elfoglalta nyígyan a várat (occupavisse), de erőszakról nincs szó, a régi alkalmazottakat (officiales) s köztük Falussy Miklós várkapitányt (praefectus) letette (deposuit). 1636 szept. 4-én Dorasowszky János porkoláb (castellanus), kire a kulcsok és az őrség ellenőrzése volt rábízva, leteszi neki, feleségének és gyermekeinek a hűségi esküt (C. C. C. 140. 4.). A vár őrizete Vadász Gábor régi meghitt emberére mint várkapitányra (praefectus) volt rábízva.¹⁾

Azonban Csáky ez izben mégsem maradt meg a vár birtokában csak december végéig. A királyi kamara ugyanis nem maradt tétlen. Megjelent ugyan elsőízben Porket Sándor a kincstár felsőmagyarországi jövedelmeinek kezelője, de Csáky nem eresztette be a várba. (Tanuvallomás.) Erre a kamara Esterházy Miklós nádor rendeletét eszközölte ki, amelynek értelmében nyomozást indított Csáky ellen a vár elfoglalása ügyében. (A nádor később megváltoztatta álláspontját és az örökösök pártját fogta.) Mindjárt szeptember havában több tanut hallgatnak ki ez ügyben. Deák (118. l.) említi, hogy kihallgattak 12 előkelő urat, a Máriássyiakat, Thököly Istvánt stb., Alvinczi Péter nádori ember és táblai jegyző és Beniczky András szepesi éneklő kanonok, mint a hiteleshely megbizottja. Úgy látszik ezeknek tanuvallomásaiból vannak a Csákyknak tulajdonított és ott közölt mondások, legalább arra enged következtetni a szepesi káptalan hh. levéltárában lévő másik tanuvallatás, amit Lócsén és a káptalanban foganatosított ugyan-

¹⁾ Kiténik ez a Deák által közölt levelezéséből. Okmányokban Vadász és nem Vadas. Lengyel katonák (t. i. a 13. elzalogosított városokban lévőkről van szó) nem voltak segítségére az elfoglalásnál, ami simán ment, csak később barátkozott velük s esetleg számított rájuk (Tanuvallomás).

csak Beniczky és Ribenszky Ferenc táblai esküdt jegyző, akik 9 polgárt és nemes embert hallgattak ki.¹⁾

Ugyanezen időtájt (Szt. Ferenc hv. okt. 4. körül) ott járt Majtíny Mihály a pozsonyi kamara tanácsosa, a Thurzó-javak lefoglalására kiküldött biztos és Hadritius György nádori ítélőmester,²⁾ de a várat nem adták át nekik. A kamara erre Oroszlányi Mihályt megbizta, hogy fegyveres erővel szállja meg a várhoz tartozó jószágokat és községeket s ne engedjen semmi élelmet s barmot felvitetni a várba.³⁾

Ez az állapot 1636 dec. 21-ig tartott. Ekkor a király parancsára Vadász várkapitány kénytelen volt átadni a várat Bercesényi Imre kir. biztosnak, nehéz szízzel ugyan, de azon reményben, hogy ura majd kivívja jussát.⁴⁾

¹⁾ Szep. hh. Cap. J. fe. 1. nr. 8. A hiteleshely jegyzőkönyve. A nyomozás szl. Mihály (szept. 29.) után folyt. Az előbb említett tényeken kívül a tanuk körülbelül ugyanazon néha mulatságos kijelentéseket tulajdonítják Csákynek: ilyen vár kellett neki; nem megy ki belőle mégha olyan levelet hoznak is, melynek pecsétje akkor mint a kalap, gyertyát csináltat belőle; ki nem megy legfeljebb ha kezét-lábát levágják; lelővi azt aki oda mer menni; Falussy Miklós volt kapitánynak, amidőn tiltakozott a fiscus nevében, azt mondta: protestatio és korcsma mindegy; tény, hogy a 13 városban levő lengyel katonákat és dragonyosokat megnyermi igyekezett, bort adott nekik, tárgyalt kapitányaikkal, pénzt ígért stb. Általán ellene vallottak, csak az egyik tanu mondja, hogy Cs. kijelentette azonban, hogy Ő Felsége parancsára még ősi bírtokaiból is kivonulna; amit aztán meg is tett.

²⁾ Szep. hh. Prot. 1632. f. 209. ad ann. 1636. okt. 7. — én Majtényi nevében tiltakozik Alvinczi, hogy amidőn okt. 3-án ők és kíséretük visszatérőben este 7—8 óra tájt fáradtan és étlen-szomjan Lőcse kapui elé érkeztek, nem eresztették be őket, úgy hogy a falakon kívül voltak kénytelenek tanyázni. Ők ugyan nagyon kérték, hogy eresszék be, hogy ételt s italt vásárolhassanak s nyugodalmas helyen töltsék az éjt, hangsúlyozták, hogy «pénzükért» (pro sua pecunia), de mindhiába; úgy látszik nem voltak kedves vendégek, mert a vár-aljaiak sem fogadták őket szívesen. (Ü. o.)

³⁾ Deák i. m. 119. l. Vadász és Oroszlányi nov. 20. körüli levelezés közli, amely a várba felhajtott marhákra és egyéb erőszakoskodásra vonatkozik; nagyobb jelentősége nincs.

⁴⁾ Prot. 1510. p. 174. ad ann. 1636. Resignatio arcis Scepusiensis cum protestatione . . . nolens Arcem . . . sibi hactenus conceditam de facto relinquere eidemque nullis adhibitis modis ac remedijs valedicere (in vigilia s. Thomae), de másnap mégis átadta tiltakozván Rottalék és Forgách Éva nevében: . . . «azert adgiuk . . . es meggiunkys beleole, hogy eo Feolsége . . . azt paranczolta . . . es mostani possessorok . . . igassagát igaz torvení szerint . . . revidealtattia».

Tehát nem 1637. nyarán ürítette ki (Deák).

Csáky nem volt a várban, de ő sem ellenkezett többé, mert egyrészt nem volt tanácsos a királlyal nyíltan szembeszállani, másrészt azt remélte, hogy per útján megszerzi.

A Thurzó örökösök perre s kérésre fogták a dolgot. A király azonban 1637 jan. 27-én Nagszombatban egy kiküldött bíróság által kimondatta, hogy a Thurzó család birtokai csak a fiágot illették meg s hogy a kincstár jogosan foglalta le azokat. (Deák 117. l.).

Esterházy Miklós nádor más nézetten volt, ő az örökösök pártján állott,¹⁾ ami nem csoda, mert némelyikével rokonságban, sógorságban vagy jó baráti viszonyban volt. Dacára annak, hogy a királyi ítélő bizottság januárban a fiscus javára döntött, mégis 1637 június 6-án a Rottal család és Csákyne javára birtokba igtató parancsot²⁾ intéz a szepesi káptalanhoz. A nádor tehát mást akar mint a király. Nem említi meg a fenti nagszombati döntést, hanem rokonságukra hivatkozva mondja: nevezettek a pozsonyi kir. kamara jogaikból a múlt évben valahogyan kirekesztette, jogorvoslást követelnek s a hazai törvények értelmében, különösen pedig a Tripartitum I. 63. és 66. t. szerint Thurzó Mihály halála után egy éven belül a javakat birtokba akarják venni; amihez joguk van Thurzó Szaniszló volt nádor szabad végrendelezése értelmében (l. előbb); ezért vezesse be őket Szepesvára és Richnó s javaik birtokába.

A káptalan azonban a nádor parancsát nem hajthatta végre, annál kevésbbé, mert a vár már a kamara embereinek a kezén volt múlt év december vége óta. Beniczky olvasókanonok csak azt jegyezte rá, hogy kézbesítették június utolsó napján; egyéb intézkedésnek nincs nyoma. Úgy látszik a hiteleshely jól ismerte a király akaratát.

De maguk az örökösök sem erőszakolták nagyon a dolgot. Per után kéréshez láttak. Ügyük a királynál jobbra fordult. Csáky megmaradt szendrői kapitánynak s összeköttetései révén meg jókora pénzösszegért a következő évben mégis megszerezte Szepesvárárt. Elfelelték a kamarával történt előbbi összekoccanását; s ezt annál inkább teheték, mert az örökösöknek felfogásuk szerint

¹⁾ Téves Deák azon állítása, hogy a nádor nem mert nyíltan fellépni, inkább úgy áll a dolog, hogy azért nem hitták a bíróságba, mert ismerték álláspontját. Ez kitűnik a következőkből.

²⁾ Az eredeti nádori introductoriae Szep. hh. scr. 5. f. 5. nr. 19, papír, a nádor címeres peesétjével.

joguk volt s különben is Verbőci szerint magvaszakadás esetén egy éven belül birtokba kell venni a javakat (intra dominium).

III. Ferdinánd királynak Pozsonyban 1638 március 25-én kelt adománylevele¹⁾ elég világosan tárja fel előttünk az adományozás indokait és feltételeit:

Minthogy a Thurzó család Mihályon magvaszakadt, a család összes várai és birtokai a királyra, a koronára, a kincstárra szálltak s így a király rendelkezése alá esnek. Mégis hogy az ifj. Th. Elektől származó nőiág differenciái lecsillapittassanak, habár a nőiágnak joga nem volna, mégis sok hazafi kérésére a király Szepesvárárt és a hozzá tartozó birtokokat²⁾ nagyságos Keresztszeghi Csáky Istvánnak (Stephano Chiaky de Kerestszegh) kedvelt hívének, szendrői kapitánynak és feleségének Ghymesi Forgách Évának adja a következő feltételek mellett:

1. Cs. István, felesége, fiai és ezek utódai csak egyenes fiágon bírják, azon jogokkal mint az utolsó Thurzó. Visszaválthatnak minden odatartozó birtokot és jogot. Ők azonban csak a király beleegyezésével vehetik zálogba s idegeníthetik el s csakis az érték fizetett összeg erejéig (amelyből az esetleges zálogösszegeket a király levonja). A fiág magvaszakadása esetén a vár, a munió, birtokok, bányák a királyra szállnak.

2. A Thurzó javak miatt nem emelnek többé semmi igényt, megszüntetnek minden perlekedést; az erre vonatkozó okiratokat beszolgáltatják a kamarának, de visszakapják a jogigényekre és határookra vonatkozókat.

3. A szepesi kamaránál lefizetnek 85.000 magyar forintot, Bethlen özvegye (Brandenburgi Katalin) kielégítésére, 3 év alatt. Ezen összeg erejéig Csákynek és utódainak végrendelkezési joguk

¹⁾ Lőcse. C. C. C 37. 1. Eredeti oklevél, hártján, III. Ferd. függő viaszpecsétje, ennek közepén vörös spanyolviasz, aláírva: Ferdinandus, Georgius Lippay, episcopus Agriensis és Laurentius Ferenczffy.

²⁾ Göncz in Abauj, XI oppidis (mezőváros): Kaposztaffalva, Nagy Zalok, Czeótterekheli, Millenbach, Isakfalva, Smisan, Illiesfalva, Odorin, Danisocz, Harikocz et Kuriman, ac aliis oppidis quinque Gelnicz, Szomolnok, Remete, Svedler, Stoosz, possessionibus (birtokok) Helezmanocz, Mindszent, Dubrava, Zigra-Bearocz, Kóiso, Domaniocz, Welbach, Baldocz, Henczocz, Hotkocz, Zlatuina, Olsavka et Harakocz, portionibus possessionariis (birtokrészek) in Grancz, Voitkocz, allodio in territorio praedii Tersztian (földesúri major), curia nobilitari (udvarház) in Makkaffalva, telonio (vám) domo braxatoria (sörfőzőház) et molendino (malom) sub arce Szepes, telonio (vám) Kolinoczensi, insuper curia nobilitari (udvarház) in oppido Tarczal cum vineis (szőlőkkel) in Zemplén.

van. (B. Katalinnal szemben III. Ferdinándnak kielégítési kötelezettsége volt.)

4. Zavarok esetén királyi német őrséget is befogadnak a várba, azonnal, a király tetszése szerint.

5. Reversalist (kötelezvényt) adnak, hogy ezen feltételeket teljesítik.

A reversalist ¹⁾ ki is állította ugyanaznap Csáky és felesége Forgách Éva a maguk és fiaik nevében. Ez ugyanezen feltételeket tartalmazza, csak a következőkkel bővítve: 4. Ha a Th. javak miatt a kincstárt valami terhelné, ezt magukra vállalják. 5. A fizetési módozatok: az első évben átadják Szendrőt és jószágait s 10.000 frtot fizetnek, a következő kettőben a fenmaradt összeg felét-felét. Minthogy Szendrőről csak sz. Mártonkor távoznak, az ez évi jövedelmet számítsa le a kamara a fent inscribált összegből. 6. Az esetleges német őrség költségeit a kincstár fizeti. Menedéket nyújt a várban katolikus személyeknek és javaiknak, amennyiben a vár terjedelme megengedi.

A várért fizetett pénzösszeg a vásárlásnak akkoriban igen megszokott neme volt. A fiscusok politikája ugyanis minden időben reális számításon nyugodott: *do ut des*, adok, hogy te is adj. Már általános szokássá vált az, hogy adományt, címet, kitüntetést, állást senki ingyen nem kap. Bizony meg kellett azt fizetni keményen, még hogyha valami igénye vagy jogcíme volt is az illetőnek. Szép javak voltak ezek, de a summa pénz is amit érték fizettek, elég nagy volt s kitűnik majd hogy Csáky tényleg majdnem kétször annyit fizetett.²⁾

Ez ú. n. *mixta donatio*, vegyes adományozás, volt, t. i. az illető pénzt is fizetett. *Inscriptionak*, zálogbavetésnek is mondják, de több volt ennél. Az oklevél is azt mondja, hogy *donamus et inscribinus*, adományozzuk és zálogba vetjük. Azonban a rendesenél szélesebb körű zálogbavetés volt. Mibenléte világosan kitűnik a fenti oklevélből; a király ugyanis nem mondhatja fel a tulaj-

¹⁾ C. C. C. f. 60. 18. Pálffy nádor hiteles átirata 1743-ból. Az eredeti kelt Pozsonyban 1638. márc. 25-én.

²⁾ Egy akkori magyar forint értéke ezüsttartamát véve tekintetbe körülbelül 2 K 62 f., de birtokokhoz, ipari termékekhez és élelmi cikkekhöz viszonyított értéke sokkal nagyobb; különösen sokat ért a készpénz épen akkor a harmincéves háború idején. A mai milliárdos időkhöz képest azon idők alig voltak milliomosoknak inkább csak százezreseknek mondhatók. Az összes Thurzó javakat, mint említettük, 2 millió frtra becsülfék.

donosnak és fiuörököseinek (majd látni fogjuk, hogy a leányságnak sem), sőt kihaltuk esetére a fizetett összegről szabadon rendelkezhetnek.

Az adományozás után következett a várnak és a birtokoknak az átvétele és a hivatalos és ünnepélyes beigtatás.

A pozsonyi kamara kiküldte Terjessy János kamarai tanácsost, hogy az átadást mint biztos végrehajtsa. Csáky részéről jelen voltak Vadász Gábor várkapitány (praefectus) és Stankay István.¹⁾ 1638 július 5-én leltárt²⁾ vettek fel a várban, júl. 6-án pedig átadták azt,³⁾ azután a többi birtokokat. Ez nem ment olyan gyorsan és simán, júl. 25-én is dolgoznak még. A volt kamarai porkolábok (castellanus) Hedry Imre és Sváby Ferenc az átadás után panaszt tesznek a káptalan előtt, hogy Csáky megbízottjai némely embereket kiűztek házaikból, elvették holmijokat s barmaikat a várba akarják hajtani.⁴⁾ Hasonlóképp panaszkozik Zsigray János is, aki épen akkor nemességet kapott, a kamaránál teljesített szolgálatai elismeréseül; Vadász azonban tudni sem akar róla, lefoglalta házát és vagyonát. De az ilyesmi is érthető, mert körülbelül ilyen incidensekkel ment végre minden e fajta átadás, de még Vadász uram járt már itt 1636-ban, sajnos kénytelen volt akkor távozni, most nem csoda hogy visszaemlékezik egyik másik akkori jó barátjára vagy ellenségére.

Az átadással azonban nem volt még befejezve az ügy, az új birtokost ünnepélyesen és hatóságilag be kellett igtatni a vár és jószágok birtokába. Ez a hatósági beigtatás 1639 jan. 11—21-ig tartott, a felszólamlásokkal együtt febr. 6-ig.⁵⁾ Hosszadalmas eljárás volt ez, mert a hivatalos közegeknek össze kellett hívni a szomszédos birtokosokat s a községek elüljáróit, hogy tudomásul vegyék s ha valakinek valami kifogása van, előadhassa.

Maga az új birtokos családjával együtt a várban lakott már amikor ezt a beigtatást végrehajtották: Görgey György nádori ember és Beniczky András szepesi kanonok a hiteleshely megbi-

¹⁾ Prot. 1632. p. 312. ad 1638.

²⁾ Megvan. Prot. 1510. p. 208. ad 1638.

³⁾ Prot. 1632. p. 575. ad 1640. Recognitionales super terminum resignationis arcis.

⁴⁾ Prot. 1632. p. 312—3.

⁵⁾ Prot. 1632. p. 43 ad 1639. A káptalan jelentése a beigtatásról (Statutoria). Az igtató parancsot ismét Esterházy nádor adja ki, de már nem hivatkozik többé a Tripartitumra, hanem a király adományára.

zottja, a megye öt szolgabirája Nemessányi Mátyás, Petróczy János és Miklós, Záborszky Gábor és Dolány Mátyás és az érdekelt szomszédok vagy megbízottjaik jelenlétében.

A várnál ősi szokás szerint három nap s három óráig vártak, de senki sem tiltakozott. Azután a többi birtokokra került a sor, a jelenlevő szomszédos birtokosok, városok és községek birái mindenütt fel vannak sorolva. Sok helyütt akadtak tiltakozók is kisebb földekért, peres, képzelt vagy jogos igényekért; az ilyen felszólamlókat a nádor elejébe kellett beidézni. Ilyen felszólamlásoknak rendes elintézése akkoriban kiegyezés vagy elutasítás volt. Febr. 6-án a káptalan is protestált a vár öregtornya miatt.¹⁾

Evvél a beigtatással a vár és a birtokok végérvényesen a Csákyak tulajdonába mentek át.

Csákyiné Forgách Éva azonban nem igen örült s örülhetett soká az új otthonnak. Nemsokára férje kénytelen bejegyezni a család Zöld könyvébe (Deák 131. l.): 1639 die 24 April, délután egy és két óra között holt meg az én szegény szerelmes társam Forgách Éva, aki öt egész hónapig szüntelenvaló betegségben szenvedett Szepesvárában. Ez Husvét napja volt.“

Ezen adat szerint a család a megelőző év november havában vonult be a várba, amivel megegyezik az a körülmény is, hogy Bekes Péter porkoláb 1638 nov. 11-én hűségesküt tesz a vár urának, feleségének és fiainak (C. C. C. 140. 4.) és hatáskörére nézve utasítást kap. Deák (i. m. 129. l.) szerint 1639 január 1-én a felső várban 21. és az alsóban is 21. katona volt,²⁾ kapitányuk Vadász Gábor.

A vár és birtokok megszerzésével Csáky Szepesmegyében tényleg a Thurzók örökébe lép. Az előző birtokosok a Thurzók és Szapolyaiak azonban nemcsak a megye első földesurai voltak, hanem a nemesi megye vezetése is rájuk volt bízva, ők voltak ugyanis ennek örökös főispánjai. Csákyinak eleinte csak részben sikerült e tekintetben is nyomdokaikba lépni, III. Ferdinánd kine-

¹⁾ Nem említi meg, hogy milyen alapon: R. D. Emericus Lector conca-
nonicus et protempore decanus nostram exurgens in praesentiam suo ac totius
Capituli Scepusiensis (nomine contradixit) ratione Turris in dicta Arce Scepu-
sien- si exstructae. Úgy látszik tudtak a IV. Béla-féle felhatalmazásról. Nem tudni,
hogyan intézték el.

²⁾ A lőcsei krónika (Wagn. II. 25.) tudósítása szerint karácsonykor kapta
a várat; t. i. ilyen tájt érkezhettek meg Lőcsére a nádor igató parancsának a
híre, amely dec. 10-én kelt; az igatást az ünnepek után hajtották végre.

vezte ugyan Szepesmegye főispánjává már 1638 június 13-án, amidőn még Szendrőn volt, de csak ideiglenesen, amíg a király akarja.¹⁾

Csáky is belátta, hogy úgy a birtok mint a méltóság adományozása nem úgy szól mint az előbbi birtokosoké volt, hogy ez meg van szorítva, ezért annak javítására törekedett, amit annál is inkább elért, mert III. Ferdinándnak állhatatos hive volt, sok szolgálatot tett neki, különösen I. Rákóczy György erdélyi fejedelem 1644. és 1645-iki támadásai alkalmával. Nagy befolyását s tekintélyét mutatja az a körülmény is, hogy a király őt 1644. márc. 15-én tárnokmesternek nevezte ki (Deák 155. l.). S ezeken kívül a királyi fiscus jól értett ahoz, hogy a jogok kiterjesztésével a maga elveit ismét érvényesítse. Ügyes politika volt az, hogy a király nem adott mindent egyszerre.

Érdekes végrendeletében²⁾ a következőkép nyilatkozik (14. pont): „mivel azon első Donatióban nem kevés káros fogiatkozásokot vettem mind magam, s mind giermekim részéről eszemben. Elsőbenis mert azon Nemes Szepes Varmegyének feó Ispánságanak tiszti, a perpetuus Comesség (örökös főispánság) sem magamra, sem fiaimra nem volt inseralva (ráruházva), mely Praedecessor Possessoroknál (az előbbi tulajdonosoknál), a Várral egiűt szokot volt lenni. 2dik. Mert azon Donatio csak fia ágra sonált (szólt) és léány agunkra semmit sem deservialt (juttatott). 3dik. Mivel ha az Perpetuitas (örök tulajdon) az én haeresimnel (utodaimnál) nem maradot vólna, a Magyar Országí koronás kiraly akar Magyar, akar Nemet Praesidiumot (őrséget) rendelvén az Várban, be kellett volna vennünk, az kapukkatis azok birtak vólna. Ezekért, és más ratiokra (okokra) nezveis kellett azon első Donatíot melioraltatnom“ . . . III. Ferdinánd „rész szerint sok rendbeli hűséges szolgálatimra nézve, rész szerint pedig feles summa penzeket . . . leváltatván töllem, . . . melyek 167.799 magyari forintokra extendal-

¹⁾ C. C. C. 142. 6. Eredeti kir. okirat, papír, papírpecsét; aláírva Ferdinándus, Georgius Lippay eppus Agriensis, Laurentius Ferenczffy, Honorem Comitatus Scepusiensis simul cum consueta eiusdem iurisdictione ac solitis obventionibus et proventibus eidem durante beneplacito nostro dandum et conferendum doximus. Az igató parancs a megyéhez csak 1639. jan. 26-án kelt, úgy látszik szándékosan vártak a birtokbaigtatásra.

²⁾ Eredetije Szep. hh. befűzve Prot. 1628. B. 285. l kelt 1662. november 5-én.

tatnak (új) Donatioia által (kelt) . . . Szepes Várát . . . conferálta (adta)“.

Az új adománylevél,¹⁾ mely Bécsben kelt 1651. november 22-én az első tényleg kibővítí és kijavítja.

Ebben III. Ferdinánd király tekintettel Gróf Csáky István, Szepesmegye főispánja, tárnokmester, kir. kamarás és tanácsos,²⁾ érdemeire ujonnan adományozza Szepesvárat és a hozzátartozó birtokokat³⁾ neki, örököseinek és mindkét nembeli utódainak. Már előtérbe lép István egyénisége, a Thurzókról többé nincs szó, neki adja az ő érdemeiért, a magyar koronának és az ausztriai háznak tett szolgálataiért, első sorban mint szendrői kapitány a törökök ellen, Rákóczi támadásakor hűségben marad, amiért is sok erdélyi és magyarországi birtokát elvesztette, továbbá azért is mert több ízben fizetett összesen 167799 magyar forintot.⁴⁾

¹⁾ C. C. C. 184. 28. Lipót király hiteles átírata »ex libris regis« 1672. Másik másolata Ks. 4. 9. Aláírások: Ferdinánd, Szelepesényi György nyitrai püspök és Ruthkay András.

²⁾ Comes Stephanus de Chák, Comitatus Scepusiensis Supremus Comes, Tavernicorum Regalium nostrorum in Hungaria magister, Camerarius et Consiliarius.

³⁾ A birtokok elősorolásánál a következő eltérések vannak az első 1638-iki adománytól. Nincsen: Göncz, a tarcali udvarház, a váralatti sörfőző és malom, a 11 községet nem nevezi többé *oppidum*oknak, a *quinque oppidis* helyett *oppidis montanis*. Több: Illiesfalva *cum praedio* (major) *Edesturnia*, Göllnicz *cum praedio Brakendorff*, Szomolnok *cum negotiatione fodinarum* (bányauzem), Svedlér *cum deserto praedio Stellbach* (elhagyott major), Domaniocz *cum praedio Arnultowecz*, Hotkocz *in cuius fundo Alodium Subar-cense Ujmajor*; továbbá: possessiones Gebelfalva, Görgő, Arnoldfalva, Kertvélyes, praedia: Horanska, Aranyos, Kobilán, de quibus auridatum solvitur (aranyadó), Margezan, Mihaliczka.

⁴⁾ A fizetség részletezve van:

50,000	frtot	Brandenburgi Katalinnak és második férjének Károly Ferencz szász hercegnek
19,000	»	a szepesi kamarának
35,000	»	a pozsonyi egyezés értelmében ugyanazon szász hercegnek
4,000	»	betudnak a várból a kamara által elvitt lőszerékért
18,000	»	a Rákóczi zavarok idején a lengyel katonáknak a királyért
10,800	»	betudnak az Ulászló lengyel királynál teljesített követségért
6,000	»	fizetett a R. zavarok idején a várában levő őrségnek
24,999	»	ismét a szász hercegnek

167,799 frtot összesen. (Rákóczi megszerezte a munkácsi uradalmat, amely Kataliné volt, ennek kielégítését Ferdinánd kir. magára vállalta, ezért fizettetett Csákyval. Deák 112. l. Katalin és második férje az egész pénzt elverték, a kóbor herceg még felesége halála után is kért és kapott.)

Az adományozás feltételei a következők:

1. A király megerősíti mindazt, ami Csákyra nézve előnyös az első donatióban s mindazt, ami hátrányos, eltörli. Megerősíti a göncziekkel kötött egyezségét és hatályon kívül helyezi reversálisát.

Neki hagyja és fiúörökösének Szepesmegye örökös főispánságát s azt akarja hogy királyi utódai is nekik hagyják.

2. Amig Csáky István él, egyedül bírja a várat,

3. halála után két fia Ferenc és István és ezeknek fiúutódai, örök jogon;

4. ezek magvaszakadása esetén László és esetleg leendő más fiai.

5. A fiág magvaszakadtaival a vár és birtokai a női ágra szállnak.

6. Mindkét nembeli ág kihaltával arra szállanak akire az utolsó birtokosok hagyományozzák (a legatariusokra), de a király 6 havi felmondással visszaválthatja ezektől ha a fenti összeget lefizeti s ez esetben megtéríti még az esetleg visszaváltott jószágok árát is és a vár javítására fordított költségeket.

7. Mindszenti Krisztina (Csáky akkor élő harmadik neje) Zsákócot és Müllenbachot bírja, ezek felett szabadon végrendelkezhetik, de a legatariusoktól a vár birtokosai visszaválthatják.

8. Feleségét nem lehet kizárni a várból és jószágokból, vagy megfelelően kell kielégíteni (Ugyanis végrendeletéből kitűnik, hogy első sorban M. Krisztina pénzből fizette meg a sok ezret).

A fenti összeg erejéig Istvánnak szabad végrendelkezési joga van.

A király köteles őt minden más jogigénnyel szemben megvédeni.

Amint ezen okmányból kitűnik, a második donatio legjelentősebb vívmánya az örökös főispánság s az örökösödésnek a női ágra való kiterjesztése.¹⁾

Feladatunk végéhez jutottunk. A vár akkori állapotának, szerepének feltüntetése valamint a hozzá fűződő események tárgyalása nem tartozik ezen fejezet keretébe. Csak annyit jelzünk, hogy az átadáskor felvett leltár és a porkolábnak adott utasításból kitűnik,

¹⁾ Ugyanakkor kelt a leleszi konventhez intézett újból való beigtatási parancs, eredetije C. C. C. 40. 2. alatt megvan, rajta azonban semmi intézkedés nyoma nincs. Ügylátszik felesleges volt az új beigtatás, mert a második donatióban csak a jogok kiterjesztéséről van szó.

hogy a vár épületei jó karban voltak, a belső berendezés és hadi felszerelés azonban úgyszólván teljesen hiányzott. Butorokat és egyéb ingóságokat alig említenek, legfeljebb néhány rakás lándzsát, ágyugolyót és néhány ágyut s a kápolnában némi templomi felszerelést. Úgy látszik az átmeneti időben (1636—1638) a Thurzók butorai elkallódtak, a jobb ágyukat a kincstár emberei vitték el, még később is hiába követelik azokat vissza. Csáky István azonban lakható főúri várrá rendezte be s új épületekkel is bővítette.

EAL JEROMOS.

CSALÁDTÖRTÉNET.

Cimeres nemeslevelek Szepes vármegye levéltárában.

Vármegyénk levéltárában ezidőszerint 188 armális, vagyis olyan oklevél őriztetik, melyekben királyaink egyik-másik családnak címert és nemességet (vagy csak címert) adományoztak. Leszámítva a két vagy több példányban meglévőket, ez a szám 142-re redukálódik. Közülök 32 eredeti, a többi hiteles vagy egyszerű másolat. Azt a 26 eredeti armálist, mely az 1889. évi levéltárunkba jutott, ismertette *Scáby Fr.* a *Turul* VII. évf. 123–5. lapjain; azóta 6 eredeti armális került hozzájuk.

A másolatokat különféle aktacsomókból kellett összeszednem, hová részint nemességigazolási perekkel, részint nemességi bizonyítvány iránti kérvényekkel kapcsolatban, részint pedig az 1732–33. évi általános nemesi vizsgálat alkalmával jutottak, mikor is a vármegye bekívánta valamennyi nemes családjától a nemesi jogcímüket igazoló okmányokat¹⁾; ezen okmányokat a kiküldött megyei bizottság megvizsgálta, kivonatosan bejegyezte fennmaradt terjedelmes jegyzőkönyvébe, másolataikat pedig az „Acta Investigationis Nobilium“ című iratsomóba helyezte (melyet az alábbiakban „vizsg. ir.“-néven idézünk). A külön okmány alakjában fennmaradt armálisok betűrendes jegyzéke a következő:

A) Hazaiak.

Abhortis lásd Augustini.

Alauda József, neje Lapscher Zsuzsanna, gyermekeik Bertalan és Zsuzsanna. III. Ferdinánd, Wien 1654 VI. 4. Kihirdette Szepes vm., 1654 X. 5. (*egysz. más.*: 94. sz. vizsg. ir.; *egysz. más.*: szedr. ir. 1799, 124. sz.).

¹⁾ V. ö.: *Scáby Fr.*: Szepes vm. nemessége című cikkét a Szepesm. Tört. Társ. 1887. évi évkönyvében, 69–83. l.

- Almassy** Imre, neje Karknach Zsófia, gyermek. Kristóf, Pál, Hedvig, Anasztázia, fivére Ferenc. II. Rudolf, Pozsony 1582 II. 19. Kihird. Szepes vm. 1584 VIII. 10. (*eredeti*: 2. sorsz.; *egysz. más.*: 55. sz. vizsg. ir.).
- Almássy** Pál esztergomi kanonok, szülei Ambrus és Margit, mostoha fiverei *Hyro* Imre, Ferenc, Orbán-Mihály, István és Bálint, mostohanóvőre Márta. II. Rudolf, Prag 1593 VII. 19. Kihird. Bars vm. 1595, Szepes vm. 1596. (*egysz. más.*: 52. sz. vizsg. ir.).
- Altman** Gáspár késmárki kereskedő, neje Moes Orsolya, gyermek. Pál, Márton, Zsigmond, Borbála. II. Mátyás, Linz 1614 VII. 29. Kihird. Szepes vm. 1615 V. 4. (*hit. más.*: közgy. ir. 1839, 7. sz.).
- Augustini ab Hortis** Keresztély orvosdoktor, fiai Renatus, Keresztély, György. II. Ferdinánd, Wien 1631 II. 6. Kihird. Szepes vm. 1631 XI. 3. (*eredeti*: 12. sorsz.; *egysz. más.*: 24. sz. vizsg. ir.).
- Baginszky** Lőrinc. I. Lipót, Wien 1667 IV. 16. Kihird. Szepes vm. (X Ländzsások Széke) 1667. (*egysz. más.*: 64. sz. vizsg. ir.).
- Bartzy** Márton, a szepesi kamara tisztviselője, fivére János, nővére Zsuzsanna. I. Lipót, Wien 1666 I. 12. Kihird. Szepes vm. 1666 XII. 2. (*hit. más.*: közgy. ir. 1825, 29. sz., *egysz. más.*: 73. sz. vizsg. ir.).
- Bauszner** Bertalan ev. lelkész, fivére Simon az erdélyi kir. udv. kancellária tanácsosa; Bertalan neje Fleischer Zsófia, gyermek. Bertalan-János-Keresztély, Zakariás-Gábor, Rebeka-Zsófia, Anna-Mária; Simon neje Fabritius Anna-Mária, gyermek. Sámuel, Mária-Ilona. Katalin-Zsófia. III. Károly, Wien 1718 X. 6. Kihird. az erdélyi orsz. gyűl. Kolozsvár 1719 II. 17, Szepes vm. 1823 I. 10. (*hit. más.*: közgy. ir. 1823, 94. sz.).
- Beke** lásd Parvi.
- Belsi** János (Joannes Belsius *de Eperies*) követségi titkár. I. Ferdinánd, Wien, 1557 XII. 1. Kihird. Sáros vm. 1569 XI. 9. (*eredeti*: 1. sorsz.).
- Bobest** Jakab, fiai Círják és Frigyes, leányai Hedvig (Baraki János özvegye), Dorotyá (Egyedi Ferenc neje), Fides (Rathoni Pál neje); nővére Katalin (zeibelsdorffi Feigel Péter neje). I. Ferdinánd, Wien 1563 XII. 4. Kihird. Szepes vm. 1723 II. 15. (*egysz. más.*: 29. sz. vizsg. ir.).
- Bocaty** János. II. Rudolf, Prag 1598 VIII. 19. Kihird. Abauj vm. 1603. (*eredeti*: 7. sorsz.).
- Bőr** lásd Gro.
- Brecskovszky** János, fivére Dániel. Wien, 1677 XI. 20. Kihird. Szepes vm. 1678. (*hit. más.*: 542. sz. per).
- Bresouith** György, fivére Miklós. II. Rudolf, Prag 1601 IV. 2. Kihird. Nyitra vm. 1604 (*eredeti*: 8. sorsz.) *egysz. más.* közgy. ir. 1814, 892. sz.).
- Breüer** Sebestyén. III. Ferdinánd, Linz 1646 IV. 24. Kihird. Szepes vm. 1647 II. 18, Liptó vm. 1755 VIII. 26, Pozsony vm. 1757 VI. 13. (*eredeti*: 15. sorsz.; *hit. más.*: 2121. sz. per).

- Bukoveczky** János, fia János. Wien, 1642 XI. 14. Kihird. Nyitra vm. 1643. (*egysz. más.* festett címerrel: 740. sz. per).
- Cerva** György, neje Lany Anna, gyermek. Gáspár, György, Hedvig, Borbála. III. Ferdinánd, Wien 1654 IX. 22. Kihird. Szepes vm. 1654 XI. 16, Sáros vm. 1655 VII. 1. (*egysz. más.*: közgy. ir. 1773, 594. sz.).
- Chernel** Sámuel, fivére György. II. Ferdinánd, Wien 1635 VII. 6. Kihird. Szepes vm. 1636 I. 7. (*egysz. más.*: 77. sz. vizsg. ir.).
- Cornides** Márton, fiai Márton és Tamás, veje *Toperczer* Jakab. III. Károly, Wien 1722 XII. 5. Kihird. Szepes vm. 1723 IV. 26. (*eredeti*: 28. sorsz.; *két darab hit. más.*: 45. sz. per; *egysz. más.*: 69. sz. vizsg. ir.).
- Corzan-Avendano** Kelemen kir. bányagondnok, fiai: Lajos sztraceni bányahivatalnok, neje Hoscher Zsuzsanna és gyermek.: Lajos és Anna, Ferenc-Xavér aranyidkai bányahivatalnok, Gábor szomolnoki bányahivatalnok, János-Nepomuk önkéntes, József; leányai: Mária-Ignácia, Mária-Terézia; neje Kauzer Mária-Anna. I. Ferenc, Wien 1797 III. 24. (*hit. más.*: közgy. ir. 1847, 639. sz.; *egysz. más.*: közgy. ir. 1797, 850. sz.).
- Crausz** (*Krausz*) János a XIII szepesi város és a lublói vár provisor. fiai Jakab, János, Joakim. II. Rudolf, Prag 1592 XI. 18. Kihird. Szepes vm. 1593. (*hit. más.*: 2010. sz. per; *egysz. más.*: 116. sz. vizsg. ir.).
- Czebner** lásd Moes.
- Daxner** Dániel, unokaöccse Jeremiás, fiaik: Mihály, Dániel, Mátyás, György, János és Jeremiás. I. Lipót, Wien 1665 VI. 17. Kihird. Zólyom vm. 1665 IX. 3. (*egysz. más.*: vizsg. ir., sorsz. nélkül).
- Demyen** István, fivére János. Wien, 1651 I. 6. Kihird. Ung. vm. 1652 V. 31. (*egysz. más.*: 703. sz. per).
- Devay** Pál. III. Ferdinánd, Prag 1648 II. 12. Kihird. Szepes vm. 1648. (*hit. más.*: 89. sz. vizsg. ir.).
- Dierner** János, a kir. testőrség katonája; testvérei: Tamás, András, Anna, Borbála, Erzsébet, Katalin; rokonai: *Kleiner* Kristóf és Jakab. II. Rudolf, Prag 1595 II. 1. Kihird. Szepes vm. 1596. (*hit. más.*: 250. sz. per).
- Dirner** lásd Soltz.
- Dulovics** András savniki lakos, neje Javorszky Erzsébet, gyermekeik: Pál, Jakab, András, József, Márton. János, Mária, Anna, Zsuzsanna. V. Ferdinánd, Wien, 1835 VII. 16. (*egysz. más.*: közgy. ir. 1836, 34. sz.).
- Dusy** Anasztázius „*de Laczkova*“. V. Ferdinánd, Wien 1841 X. 14. Kihird. Szepes vm. 1842 VII. 26. (*egysz. más.*: közgy. ir. 1842, 794. sz.).
- Egry** Mátyás, mostoha fivére *Kerekes* Márton, ennek neje Cseh Ilona és gyermek. András. Ilona. Pozsony, 1649 IV. 21. Kihird. Szepes vm. 1649 X. 13. (*hit. más.*: 57. sz. per).
- Farkas** lásd Krivacsy.

Fáykiss Károly dr. ny. honvédfőtörzsorvos „*podolini*”: neje Imrich Ervina, gyermekeik Ferenc-Károly-József, Ilona-Amália-Mária, Irén-Georgina-Mária. I. Ferenc-József, Wien 1909 II. 14. Kihird. Szepes vm. 1909 X. 7. (*hit. más.*: F. 129).

Fibiger lásd Petrovszky.

Fink Tóbiás, neje Krisztina, fiai Mátyás és János-Ernő, unoka-fivére Dániel. I. Lipót, Wien 1660 IV. 15. Kihird. Szepes vm. 1660 XII. 7. (*egysz. más.*: 87. sz. vizsg. ir.).

Fossnar lásd Lenczovicz.

Furar Dániel. I. Lipót, Wien 1676 VI. 13. Kihird. Szepes vm. 1676. (*eredeti*: 21. sorsz.; *egysz. más.*: 31. sz. vizsg. ir.).

Galgocz Gergely, neje Mészáros Margit, gyermekeik Gergely, Zsuzsanna, Anna. II. Ferdinánd, Wien 1625 II. 13. Kihird. Komárom vm. 1625. (*eredeti*: 11. sorsz.).

Galli Tóbiás késmárki lakos, neje Judit, gyerm. Tóbiás, Éva, Judit, Katalin, Anna. II. Mátyás, Prag 1615 X. 14. Kihird. Szepes vm. 1617. (*egysz. más.*: 76. sz. vizsg. ir.)

Gliviczy lásd Krivacsy.

Glós János, neje Ersek Rebeka. III. Ferdinánd, Wien 1649 IX. 25. Kihird. Zólyom vm. 1650 V. 5. (*hit. más.*: közgy. ir. 1828, 24. sz.; *hit. más.*: jelzet nélkül, festett címerképpel).

Goldperger Mátyás, gyerm. István, Ilona. II. Ferdinánd, Wien 1635 VII. 18. Kihird. Nyitra vm. 1636, Gömör vm. 1697. (*egysz. más.*: 27. sz. vizsg. ir.).

Grienblath Frigyes és Gáspár. II. Mátyás, Wien 1609 XI. 2. Kihird. Gömör vm. 1610 III. 31., Szepes vm. 1659 III. 24., Liptó vm. 1659 VII. 21. (*egysz. más.*: 110. sz. vizsg. ir.).

Gro György, neje Ágnes, fiok Mátyás; fivére János, ennek fiai György, János; másik fivére György, fiai György, János, András; harmadik fivére Pál; *Bőr* György és fiai György, János; *Knyol* Mihály. I. Lipót, 1665 II. 20. Kihird. Gömör vm. 1665. (*egysz. más.*: 120. sz. vizsg. ir.).

Grosbeintner lásd Paver.

Groszmann másképp *Megander* János, neje Holtzschneider Regina, fiaik Mihály, János, György. III. Ferdinánd, Wien 1655 VIII. 25. Kihird. Sáros vm. 1656 III. 1., Szepes vm. 1659 VII. 7. (*egysz. más.*: 99. sz. vizsg. ir.).

Grubiczy „*de familia Dragonum*“ Simon, neje Agata, gyerm. Orbán, Vítus, Zsuzsanna, Katalin. II. Rudolf, Wien 1583 I. 4. Kihird. Sopron vm. 1583 VI. 2. (*eredeti*: 3. sorsz.).

Günther András, neje Magdolna, gyerm. Jakab, András, Dávid, Zsuzsanna, Anna. III. Ferdinánd, Ratisbona 1653 III. 18. Kihird. Szepes vm. 1653 VI. 26. (*hit. más.*: 259. sz. per; *egysz. más.* 84. sz. vizsg. ir.).

Guthzmittel Sebestyén, neje Judit, fiaik Bertalan, Zakariás, Sebestyén, Kristóf. II. Rudolf, Prag 1588 I. 8. Kihird. Szepes vm. 1600. (*egysz. más.*: 79. sz. vizsg. ir.).

- Györkey** Gáspár, fivére István. II. Ferdinánd, Wien 1635 IV. 20. Kihird. Szepes vm. 1635 VI. 28. (*eredeti*: 13. sorsz.).
- Haager** Tamás budai postamester, gyermek. Frigyes-Ernő, Mária-Katalin. Mária Terézia, Pozsony 1741 X. 28. Kihird. Pest-Pilis-Solt vm. 1742 IX. 27. (*egysz. más.*: vizsg. ir., sorsz. nélkül).
- Haasz** lásd Szepesházy.
- Hensch** János, neje Zsófia, gyermek. András, Mária, Zsuzsanna; veje *Roxer* Pál. III. Károly, Wien 1717 III. 8. Kihird. Szepes vm. 1717 X. 26. (*egysz. más.*: 106. sz. vizsg. ir.).
- Hofman** Lajos, neje Richter Róza, gyermek. János, Lajos, Judit. Pozsony 1659 XI. 12. Kihird. Szepes vm. 1660, Liptó vm. 1660, Túróc vm. 1667. (*hit. más.*: 2025. sz. per és jelzet nélkül).
- Hornlak** Kristóf ófalvi harmincados, első nejétől Graff Eleonórától szül. gyermek. Sándor, Károly, Róza, Judit, Júlia; második nejétől Jesovits Annától szül. fiai Antal, Imre. Mária Terézia, Wien 1765 X. 8. Kihird. Szepes vm. 1766 VI. 16. (*eredeti*: 30. sorsz.).
- Hyro** lásd Almássy.
- Itélő** lásd Richter.
- Jados** lásd Krivacsy.
- Jakobi** lásd Lany.
- Jony** Tóbiás, neje Lany Mária, fiai Tóbiás és János; rokona *Schwartz* Mihály és ennek neje Holtzshuer Judit. I. Lipót, Wien 1696 III. 13. Kihird. Szepes vm. 1696 VI. 18. (*hit. más.*: 280. sz. per; *egysz. más.*: 105. sz. vizsg. ir.).
- Joo** György, *Loto* Gergely, *Juhász* Mátyás. II. Rudolf, Prag 1603 IV. 2. . . . (*hit. más.*: vizsg. ir., sorsz. nélkül).
- Juhász** lásd Joo.
- Keczkés** Gergely, neje Külös Erzsébet, gyermek. István, Katalin, Anna és Katalin férje *Lada* Márton. III. Ferdinánd, Pozsony 1647 V. 26. Kihird. Sopron vm. 1647 X. 1., Vas vm. 1647 XI. 14. (*egysz. más.*: közgy. ir. 1833, 13. sz.).
- Képes** András, neje Amruzy Margit, fivérei Mátyás és István. II. Ferdinánd, Prag 1628 II. 19. Kihird. Abauj vm. 1628 VI. 30. (*egysz. más.*: 71. vizsg. ir.).
- Kerekes** lásd Egry.
- Késmárki** lásd Trompler.
- Kezmarszky** György, neje Niblingen Borbála. III. Ferdinánd, Pozsony 1649 V. 28. Kihird. Szepes vm. 1650 IV. 6. (*eredeti*: 16. sorsz.; *hit. más.*: 308. sz. per; *egysz. más.*: 115. sz. vizsg. ir.).
- Kis** lásd Parvi.
- Kleiner** lásd Dierner.
- Klősz** Jakab, neje Marina; veje *Kray* Pál, ennek neje Erzsébet, fiok Jakab. I. Lipót, Pozsony 1662 VI. 3. Kihird. Sáros vm. 1662 IX. 20. (*egysz. más.*: 17. sz. vizsg. ir.).
- Knyol** lásd Gro.
- Koch** Mihály selmeczi bányatisztviselő, neje Schauberth Mária-Magdolna, gyermek. Mihály-Jeromos, János-Kristóf, Mária-Magdolna,

Erzsébet. I. Lipót, Laxenburg 1682 VI. 21. Kihird. Hont vm. 1684 I. 16. (*egysz. más.*: 46. sz. vizsg. ir.).

Kohlmayer lásd Tátray.

Konia lásd Parvi.

Kovács lásd Szmitt.

Kramer Pál, Jakab és Konrád lőcsei lakosok. II. Rudolf, Prag 1601 III. 1. Kihird. Szepes vm. 1617. (*egysz. más.*: 97. sz. vizsg. ir.).

Krausz lásd Crausz.

Kray lásd Klösz.

Krivacsy Mátyás „*de Alsó Szalók*“ szepesi kanonok, fivérei: Péter (neje Anna, fiaik Pál és Tóbiás), Gergely (neje Anna, leányaik Ágnes, Erzsébet, vejük *Farkas* György); nővérei: Zsófia (férje *Szalóky* Tamás, fiaik Szalóky András és Mátyás), Ágnes (leánya Jados Zsófia, ennek férje *Gliviczy* András, gyermekeik Gl. Jakab és Anna), Agnes (fia *Jados* Péter, ennek neje Márta, gyermek. Balázs, György, Anna). I. Lipót, Wien 1669 VII. 19. Kihird. Szepes vm. 1670 I. 13. (*hit. más.*: 14. sz. per).

Kunsch Gergely „*de Kesmark*“. II. Miksa, Wien 1573 VIII. 9. Bemutatták Thurzó Szaniszló szepesi főispánnak 1576 XI. 5. (*egysz. más.*: 98. sz. vizsg. ir.).

Kys Bertalan, „*felső-orosztóni*“, neje Szechovics Jusztina, testvérei Mátyás, Demeter, Erzsébet. II. Ferdinánd, Sopron 1625 XI. 18. Kihird. Sopron vm. 1626, Vas vm. 1629. (*egysz. más.*: 25. sz. vizsg. ir.).

Lada lásd Keczkés.

Langh Kristóf-Justus és János testvérek. Prag 1603 I. 25. Kihird. Abauj vm. 1603 XII. 16. (*hit. más.*: 517. sz. per).

Langh János, idősb; fia György, György nevű elhalt fivérének 3 fia: ifj. János, György, Sámuel. I. Ferenc, Holits 1820 X. 13. Kihird. Sáros vm. 1821 X. 15. (*hit. más.*: közgy. ir. 1827, 80. sz.).

Lany másképp *Jakobj* Márton, neje Ollmützer Erzsébet, fiaik Kristóf, Orbán, Márton, Antal. I. Lipót, Wien 1666 XI. 17. Kihird. Szepes vm. 1667 II. 10. (*hit. más.*: közgy. ir. 1818, 945. sz.; *egysz. más.*: közgy. ir. 1773, 137. sz. és 68. sz. vizsg. ir.).

Lany Orbán, fivérei Jakab és Antal. III. Károly, Wien 1715 VI. 20. Kihird. Gömör vm. 1716 I. 2. (*egysz. más.*: 104. sz. vizsg. ir.).

Lenczovicz György; fivére János, ennek neje Markovich Anna, fiaik András és János; unokatestvérei: Lenczovicz János, György, Mátyás, *Fossnar* Bernát, *Markovich* György. I. Lipót, Wien 1666 XII. 15. Kihird. Szepes vm. 1667 IV. 14. (*eredeti*: 20. sorsz.).

Libloy lásd Schuler.

Literatus: „*Joannes Literatus Sarosiensis*“ lőcsei harmincados. 1570. XI. 23. Felmutatták Thurzó Szaniszló szepesi főispán előtt. 1575. II. 22. (*hit. más.*: 56. sz. per).

Loto lásd Joo.

- Lupkovic** János lovaskapitány, neje Schmitz Krisztina, gyermek. Tamás-Rafaél-János, József-Miklós, Erzsébet-Krisztina. I. Ferenc, Wien 1826. VII. 14. Kihird. Szepes vm. 1827. II. 12. (*eredeti* 31. sorsz.; *hit-más*: Közgy. ir. 1827., 58. sz.)
- Lyptaj** lásd Ondrejkovics.
- Maletér** György, fivére Gergely. I. Lipót Pozsony 1662. VII. 12. Kihird. Szepes vm. 1663. I. 16. (2 db. *hit. más*: 747. sz. per; *egysz. más*: 88. sz. vizsg. ir.)
- Markovich** lásd Lenczovicz.
- Maroichich** György kapitány, neje Lipke Klára, fia János-József. I. Ferenc, Wien, 1830. I. 15. (*egysz. más*: Közgy. ir. 1830., 1159. sz.)
- Matavovszky** Lajos, neje Sleisiger Anna-Mária, gyermek. Keresztély-Benedek, Mária-Anna, Lukrécia-Eleonóra; fivérei Benedek és Ferenc. I. Lipót, Laxenburg 1697. VI. 25. Kihird. Szepes vm. 1698. I. 9. (*eredeti*: 24. sorsz.; *hit. más*: 116. sz. per; *egysz. más*: 82. sz. vizsg. ir.)
- Mauchs** Dónát, gyermek. Dónát, Dániel, János, Izrael, Zsigmond, Éva-Ágnes, Margit. II. Ferdinánd, Wien 1635. VII. 6. Kihird. Szepes vm. 1635. IX. 3. (*hit. más*: Közgy. ir. 1816., 715. sz.; *egysz. más*: Közgy. ir. 1791., 711. sz. és 81. sz. vizsg. ir.)
- Mayer** Ignácz-János „*de Alsó-Ruzsbach*“ I. Ferencz, Pozsony 1825. IX. 23. Kihird. Szepes vm. 1826. X. 3. (*hit. más*: Közgy. ir. 1826., 725. sz.)
- Megander** lásd Groszmann.
- Melczér** Márton, neje Mauks Éva, gyermek. Márton, Lukács, Zsuzsanna. I. Lipót, Wien 1670. X. 8. Kihird. Szepes vm. 1671. I. 29. (*hit. más*: 525. sz. per; *egysz. más*: 70. sz. vizsg. ir.)
- Mészáros** „*de Krompach*“ Miklós, János, Benedek és András fivérek. II. Rudolf, Prag 1579. III. 13. Kihird. Szepes vm. 1580. XI. 21. (*egysz. más*: 119. sz. vizsg. ir.)
- Mochnyaj** Jakab, fiai Imre és Sándor. III. Károly, Wien 1722. VIII. 2. Kihird. Szepes vm. 1722. X. 12. (*egysz. más*: 37. sz. vizsg. ir.)
- Moes** Zsigmond kancelláriai tisztv., fivére János. Wien, 1569. V. 14. Kihird. Szepes vm. 1575. (*hit. más*: 616. sz. per; *egysz. más*: 90. sz. vizsg. ir.)
- Moes** Zsigmond „*de Kesmark*“ lublói harmincados, neje Retenberger Borbála, gyermek. Gyula, Zsigmond, Domokos, Hedvig, Borbála; fivére: János, ennek fiai Dávid a szepesi kamara tisztv., Éliás, Zsigmond; János leányának, Margitnak gyermekei: *Czebner* Tóbiás, Anna és Margit. II. Rudolf, Prag 1591. XI. 4. (*hit. más*: 616. sz. per.)
- Montsko** Szaniszló. Mária Terézia, Wien 1746. IX. 11. Kihird. Bihar vm. 1747. V. 25. és Szepes vm. 1747. VII. 1. (*eredeti* 29. sorsz.; *egysz. más*: vizsg. ir., sorsz. nélkül.)
- Mudran** Dániel késmárki lakos, neje Nehrer Katalin, gyermek. Dániel, János-Keresztély, Katalin, Zsuzsanna. III. Károly, Wien 1712.

X. 27. Kihird. Szepes vm. 1713. V. 12. (*egysz. más:* 80. sz. vizsg. ir.)

Mudroni lásd Szentmiklósi.

Nagy lásd Pozbay.

Nagy lásd Ujházy.

Nagy István „de Nyry“, fivérei Mihály, György. I. Lipót, Ratisbor 1664. IV. 2. Kihird. Szepes vm. 1664. VII. 21. (*hit más:* 55. sz. per.)

Neblingh Mátyás. III. Károly, Wien 1719. IX. 11. Kihird. Szepes vm. (*egysz. más.:* 40. sz. vizsg. ir.)

Nesko lásd Popaneskovits.

Olsavszky János, neje Orzovani Erzsébet, gyermek. György, Mária-Anna-Erzsébet, Ilona. Mária Terézia, Wien 1754 II. 25. (*hit. más.:* vizsg. ir., sorsz. nélkül.)

Ondrejkovics András, testv. Márton (neje Zsuzsanna), János, György, Dorotya és ennek férje *Lyptaj* Gáspár. I. Lipót, Wien 1659 II. 1. Kihird. Szepes vm. 1659 XII. 20. (*hit más.:* Közgy. ir. 1819, 422. sz.; *egysz. más.:* 39. sz. vizsg. ir.)

Parvi másképp Kys és Konia János, mostoha fivérei: *Beke* Péter, Demián, Máté; leányai: Borbála-Zsófia, Margit. II. Mátyás, Pozsony 1613 III. 15. (*hit. más.:* Közgy. ir. 1831, 686. sz.)

Paver György, neje Róza, leányaik: Anna-Regina, Mária-Magdolna, Anna-Ervira, Zsuzsanna-Anna-Mária, Mária-Zsófia.; veje *Grosbeitner* Jeremiás. I. Lipót, Wien 1683 V. 1. Kihird. Nyitra vm. 1684 (*eredeti:* 22. sorsz.)

Petrovszky Vencel, neje Fibiger Anna-Mária, fivére János; rokonai: *Fibiger* György és János. Ebersdorf 1652, IV. 18. Kihird. Túrócz vm. 1652 (*hit más.:* 469. sz. per.)

Pfanschmiedt Dániel, neje Mayland Zsuzsanna, gyermek. Pongrác, Dániel, Zsuzsanna. I. Lipót, Pozsony 1659 X. 9. Kihird. Szepes vm. 1660 I. 22. (*hit más.:* 83. sz. per, Közgy. ir. 1837, 26. sz., 95. sz. vizsg. ir.)

Pietske János-Máté, neje Baxmon Éva, gyermek. János-Zsigmond, Éva. I. Lipót, Wien 1700, VI. 25. Kihird. Szepes vm. 1700, VIII. 18. (*eredeti:* 25. sorsz.; *egysz. más.:* 36. sz. vizsg. ir.)

Podhajeczky Péter ügyvéd „*de Pílhov*“, neje Lipharth Magdolna, fiaik Sándor, Károly, Bezaron, Szilárd, Diogenes-Péter-Károly. V. Ferdinánd, Wien 1835, IX. 3. (*egysz. más.:* Közgy. ir. 1836, 792. sz.)

Pogorisky György, neje Anna, fivérei: János-Miklós, Lőrinc. II. Rudolf, Prag 1578, IV. 12. Kihird. Heves és Külső-Szolnok vm. 1579. (*egysz. más.:* Közgy. ir. 1836, 917. sz.)

Poloni Mátyás, neje Aistachii Zsuzsanna, gyermek. Tóbiás, Dániel, Zsigmond, Róza. III. Ferdinánd. Pozsony 1649, V. 6. Kihird. Szepes vm. 1650, V. 10. (*egysz. más.:* 75. sz. vizsg. ir.)

Popaneskovits azelőtt *Nesko* Euthimius „*de Littmanova*“, neje Plevitzky Anna; fia Iázár, ennek neje Grambovan Ilona, gyermek. Gyula, Miliczka, Mária. I. Ferenc, Wien 1829 V. 15. (*egysz. más.:* Közgy. ir. 1829, 1056. sz.)

- Pozbay** István, apai féltestvérei *Nagy* másképp Pozbay János; anyai féltestvérei Mátyás, János. II. Mátyás, Pozsony 1613 IV. 2. (*eredeti*: 9. sorsz.)
- Prihradny** Guido, Artúr, Oszkár, Ernő; Guidó gyermek. Elek, Jolán, Margit; Artúr gyermek. Henrik, Béla, Lidia, Erzsébet; Oszkár gyermek. Miklós, Kálmán, Edit; Ernő gyermek. Alfréd, Artúr, Margit. „breznói“ előnév. I. Ferenc József, Wien 1883 III. 15. Kihird. Szepes vm. 1889 VII. 24. (*eredeti*: 32. sorsz.)
- Prokopovitsch** Vazul, fiai János, Mihály. I. Lipót, Wien 1688 III. 15. Kihird. Szepes vm. 1688 IX. 11. (*hit. más.*: 156. sz. per.)
- Rael** Antal, a szepesi bányavárosok provisorja. II. Rudolf, Prag 1601 III. 1. Kihird. Szepes vm. 1602. (*egysz. más.*: 45. sz. vizsg. ir.)
- Relovszky** János. I. Lipót, Laxenburg 1668 V. 25. Kihird. Szepes vm. 1668 VII. 16. (*egysz. más.*: 11. sz. vizsg. ir.)
- Rheiniss** László, fivére Ferenc. III. Károly, Pozsony 1712 VII. 18. Kihird. Győr vm. 1713 (*eredeti*: 27. sorsz.)
- Richter** másképp *Itélő* Menyhért, neje Geory Anna, leányai Eufrozina-Zsuzsanna, Judit, fivére Szaniszló. II. Rudolf, Prag 1593 III. 18. Kihird. Nyitra vm. 1594. (*egysz. más.*: vizsg. ir. sorszám nélkül.)
- Richthauzer** Miklós-Jeromos. I. Lipót, Wien 1657 VII. 9. Kihird. Sáros vm. 1657 IX. 26. (*eredeti*: 18. sorsz.)
- Rihmer** József, a pécsi káptalan számvevője. „de Granastov“, neje Perger Mária-Anna. fiai Ignác, Ferenc-Xavér, János-Nepomuk. I. Ferenc, Wien 1828 IV. 11. Kihird. Baranya vm. 1828 IX. 15. Szepes vm. 1828 XI. 20. (*egysz. más.*: Közgy. ir. 1828, 1236. sz.)
- Rollen** Kristóf, neje Zitter Zsófia, mostoha fiai: *Wieland* Fülöp-Jakab, Farkas-András. II. Ferdinand, Prag 1628 II. 20. Kihird. Pozsony vm. 1629 I. 8. (*hit. más.*: D. 194.)
- Roxer** Pál késmárki szenátor, neje Schwartzner Ágnes, gyermek. János, Pál, Judit. III. Károly, Pozsony 1712 VII. 1. Kihird. Szepes vm. 1712. (*eredeti*: 26. sorsz.; *egysz. más.*: 67. sz. vizsg. ir.)
- Roxer** lásd Hensch.
- Sailer** Márton-József, neje Cziski Katalin, gyermek. Dániel-György, Márton, János, Sámuel, Mária; továbbá: *Sponer* Antal. Wien, 1702 VII. 21. Kihird. Gömör vm. 1702 XI. 29. Szepes vm. 1725. II. 26. (*hit. más.*: 358. sz. per; *egysz. más.*: 15. sz. vizsg. ir.)
- Sander** János, Lőcse város szenátora, neje Sturm Borbála, gyermek. Márton, Zsuzsanna, Borbála. II. Ferdinánd, Wien 1622 X. 10. Kihird. Szepes vm. 1624 XI. 16. (*eredeti*: 10. sorsz.)
- Sárossy** lásd Literati.
- Sauer** Fülöp-Boldizsár, a Löffelholz-féle gyalogezred kapitánya (indigenátus). I. József, Wien 1709. XII. 24. Kihird. Szepes vm. 1710 VI. 23. (*egysz. más.*: vizsg. ir., sorsz. nélkül.)
- Schechovith** János, testvérei: András, Sebestyén, Balázs, Jakab, Mátyás, Anna, Zsuzsanna, Regina. III. Ferdinánd, Pozsony 1655.

- VI. 20. Kihird. Árva vm. 1656. (*hit. más.*: Közgy. ir. 1836, 269. sz.; *egysz. más.*: 3. sz. vizsg. ir.)
- Scheierman** Márton, neje Visner Margit, gyermek. János, Márton, Gáspár, Anna, Katalin. I. Lipót, Laxenburg 1662 IV. 26. Kihird. Szepes vm. 1662 XII. 16. (*eredeti*: 19. sorsz.; *egysz. más.*: 92. sz. vizsg. ir.)
- Schierlacher** Péter, neje Pöspök Zsuzsanna. III. Ferdinánd, Wien 1650 VIII. 26. Kihird. Abauj vm. 1651, Szepes vm. 1717 VII. 19. (*egysz. más.*: 16. sz. vizsg. ir.)
- Schifferer** György-Frigyes, neje Jesseniczky Borbála, gyermek. János-György, Krisztina-Borbála, Mária, Veronika, Anna-Klára, Katalin; testvérei Mátyás-Sándor, Katalin, Borbála. I. Lipót, Pozsony 1687 XI. 25. Kihird. Szepes vm. 1688 I. 3. (*egysz. más.*: 93. sz. vizsg. ir.)
- Schneider** György, neje Sasváry Mária, fia Mátyás, unokafivére György. I. Lipót, Sopron 1681 V. 24. Kihird. Abauj vm. 1683 II. 9. (*hit. más.*: 359. sz. per; *egysz. más.*: 111. sz. vizsg. ir.)
- Schuler** másképp *Libloy* Orbán, neje Borbála, fia Tóbiás. II. Mátyás, Prag 1615 X. 12. Kihird. Szepes vm. 1617. (*egysz. más.*: 107. sz. vizsg. ir.)
- Schvab** János, neje Scheuermann Anna, fia János. I. Lipót, Laxenburg 1669 V. 17. Kihird. Szepes vm. 1669 XI. 18. (*egysz. más.*: 86. sz. vizsg. ir.)
- Schwartner** Márton késmárki polgár, neje Perlicius Johanna-Róza, gyermek. Dániel, Márton, Anna-Mária, Johanna-Zsuzsanna, Anna-Eleonóra. Mária Terézia, Pozsony 1741 X. 28. (*egysz. más.*: vizsg. ir., sorsz. nélkül.)
- Schwartz** lásd Jony.
- Simonis** Dávid, neje Czerlil Borbála, gyermek. András, Sámuel, György, Dániel; fivére Dániel, ennek neje Pretzner Anna, fiok Dániel. III. Ferdinánd, Prag 1652 VIII. 18. Kihird. Szepes vm. 1653 V. 26. (*egysz. más.*: 41. sz. vizsg. ir.)
- Smitz** Menyhért, fiverei János, István és ez utóbbi fiai: Menyhért, János. III. Ferdinánd, Wien 1649 XI. 16. Kihird. Sáros vm. 1650 I. 12. (*egysz. más.*: 102. sz. vizsg. ir.)
- Spilenberger** Sámuel lőcsei orvos. II. Mátyás. Prag 1615 X. 20. Kihird. Szepes vm. 1617, Abauj vm. 1658. (*egysz. más.*: 20. sz. vizsg. ir.)
- Soltz** Miklós, fia János, fivére Balázs, rokonai: *Dirner* János, *Waisszer* Abrahám és ennek fia Gáspár. I. Lipót, Wien 1666 V. 25. Kihird. Gömör vm. 1667 (*hit. más.*: 70. sz. per.)
- Sponer** lásd Sailer.
- Stenczel** Pál, fiverei György, Jakab, János. II. Rudolf, Prag 1589 VIII. 21. Kihird. Gömör vm. 1589. (*egysz. más.*: 83. sz. vizsg. ir.)
- Szakmary** Dávid, neje Mauks Éva, gyermek. András, Dávid, Zsigmond, Anna; fivére András, neje Mauks Anna, gyermek. Dónát, András, Katalin, Anna. III. Károly, Pozsony 1712 V. 27. Kihird. Szepes vm. 1712 X. 6. (*egysz. más.*: 19. sz. vizsg. ir.)

Szaloky lásd Krivacsy.

Szentmiklosi János, rokona *Mudroni* András. Prag, 1601 IV. 2. Kihird. Zemplén vm. 1604 V. 11. (*hit más.*: 2393. sz. per.)

Szepesházy azelőtt *Haasz* Ágost-Tóbiás, neje Teöke Ilona, gyermek. Gáspár, Károly, József, Antal, Eszter; fivére András löcsei szenátor, neje Osieczky Eleonóra, gyermek. András, Sándor, Alajos; másik fivérének, néh. Jakabnak (neje Duchon Erzsébet) fiai: András, János. I. Ferencz, Wien 1798 IV. 28. (*egysz. más.*: Közgy. ir. 1800, 117. sz.)

Szmitt másképp *Kovács* Dániel, neje Németh Zsuzsanna, gyermek. Dániel, Zsuzsanna. I. Lipót, Wien 1689 I. 24. Kihird. Szepes vm. 1689 IV. 13. (*hit. más.*: 452. sz. per.)

Szontagh Lajos, neje Judit, fiai Pál, Tóbiás, János, Lajos. II. Ferdinánd, Wien 1632 V. 18. Kihird. Gömör vm. 1655 X. 5. Szepes vm. 1660 I. 22., Liptó vm. 1660. (*hit más.*: Közgy. ir. 1823, 10. sz.)

Szontagh Lajos, fiai Ágost, Tóbiás, Gottfried; fivérei Kristóf, János. I. Lipót, Wien 1661 X. 25. Kihird. Szepes vm. 1662 IV. 13. (*egysz. más.*: 101. sz. vizsg. ir.)

Szuliny azelőtt *Valcz* Antal, Sopron város quaestora „*de Szulin*“. I. Ferenc, 1826 VI. 30. (*egysz. más.*: Közgy. ir. 1826, 720. sz.)

Tátray azelőtt *Kohlmayer* Eliás késmárki szenátor, neje Quiskovits Zsuzsanna, fiok Eliás, ennek neje Cornides Anna-Mária, gyermek. Eliás, János, Dániel, Anna-Mária (férjezett Asboth Jánosné) Karolin. I. Ferenc, Wien 1801. III. 27. Kihird. Szepes vm. 1801 VII. 14. (*egysz. más.*: Közgy. ir. 1801, 421. sz.)

Than Antal, szepesi kamarai tisztviselő, fia Jónatán, fivérei Károly, Mihály. II. Mátyás, Wien 1610 II. 14. Kihird. Abauj vm. 1612 IV. 16, Szepes vm. 1612 XI. 24. (*egysz. más.*: 121. sz. vizsg. ir.)

Theophilus lásd Wallendorffy.

Toperczer lásd Cornides.

Trangous Márton, testv. Péter, György, Margit. Wien 1563 XII. 3. (*hit. más.*: 2023. sz. per.)

Trompler másképp *Késmárki* Kristóf, neje Kazy Erzsébet, fivérei. I. Lipót, Wien 1696 II. 14. Kihird. Bars vm. 1696 IV. 28, Szepes vm. 1716 V. 20. (*eredeti*: 23. sorsz.; *hit. más.*: 2602. sz. per.)

Tron Simon, neje Szent-Mariay Zsuzsanna, fivére Dániel. I. Lipót, Sopron 1681 V. 28. Kihird. Szepes vm. 1682 I. 29. (*hit. más.*: 1049. sz. per, *egysz. mas.*: 117. sz. vizsg. ir.)

Turek József. I. Ferenc, Wien 1834 I. 30. (*egysz. más.*: Közgy. ir. 1834, 597. sz.)

Ujfalussy lásd Wyffalussy.

Ujházy lásd Wyhazy.

Valcz lásd Szuliny.

Weiser Mihály, neje Kiovszky Zsófia, gyermek. Márton, György, Dorotya, Zsófia. III. Ferdinánd, Epersdorff 1655 X. 23. Kihird. Sáros vm. 1656 III. 1., Szepes vm. 1659 VII. 7. (*egysz. más.*: 118. sz. vizsg. ir.)

- Vida** Tamás. II. Rudolf, Prag 1591 I. 9. Kihird. Abanj vm. 1593
(*hit. más.*: 387. sz. per.)
- Veber** „*de Tyrlingh*“ János, neje Stierbitz Felicitas, leányuk
Johanna; fivére Vitus, ennek gyerm. János, György, Erzsébet.
III. Ferdinánd, Wien 1648, X. 29. Kihird. Veszprém vm. 1650
I. 12, Szepes vm. 1730 VI. 1. (*egysz. más.*: 85. sz. vizsg. ir.)
- Votésky** Fülöp, atyja János, fivére György. III. Ferdinánd, Wien
1654 XII. 20. Kihird. Sáros vm. 1655 IX. 15. (*eredeti.*: 17. sorsz.;
egysz. más.: Közgy. ir. 1839, 70. sz.)
- Waisszer** lásd Soltz.
- Wallendorffy** máskép Theophilus Márton, fivére Máté. II. Rudolf,
Prag 1595 V. 12. Kihird. Szepes vm. 1596. (*eredeti.*: 6. sorsz.).
- Warady** Márton, neje Sennay Zsófia. II. Miksa, Wien 1570 III. 19.
Kihird. Szepes vm. 1573. (*egysz. más.*: 74. sz. vizsg. ir.)
- Wieland** lásd Rollen.
- Wind** András, neje Paumann Anna-Mária, fiok Mihály. Sopron
1625 X. 17. Kihird. Zólyom vm. 1724 XII. 20. (*hit. más.*: 2026. sz. per.)
- Wyfalussy** Benedek, fivérei András, György. II. Ferdinánd, Wien
1635 VII. 6. Kihird. Szepes vm. 1635 VIII. 13. (*eredeti.*: 14. sorsz.);
egysz. más.: 14. sz. vizsg. ir.)
- Wyhazy** Ábrahám „*de Rosno-Bania*“, neje Blasko Katalin, gyerm.
István, Mátyás, András, Zsuzsanna; mostohafia Nagy Ferenc;
unokafivére Wyhazy János. Pozsony 1609 XII. 13. Kihird. Torna
vm. 1610, Gömör vm. 1611. (*hit. más.*: 376. és 377. sz. per;
egysz. más.: 376. sz. per.)
- Zaffiry** János, másik János, Mihály, Ferenc, Imre, Pál. III. Károly.
Wien 1719 IX. 21. Kihird. Nyitra vm. 1720. (*egysz. más.*: 30. sz.
vizsg. ir.)
- Zeoke** Péter „*de Marczaly*“, gyerm. Mátyás, György, János, Bor-
bála. II. Rudolf, Pozsony 1583 IV. 8. Kihird. Pozsony vm. 1583.
(*egysz. más.*: 100. sz. vizsg. ir.)

B) Külföldiek.

- Debitz** Boldizsár orvosdoktor (német birod. nemesség). II. Rudolf,
Prag 1592 I. 24. (*eredeti.*, címerfestmény nélkül: 5. sorsz.).
- Nitsch** György boroszlói aranyművest és unokaöcsését Keresztélyt
rokonuk Nitsch Pál Rafael (Wien, 1645 I. 27) „prothonotarius
Apostolicus Aulae Lateranensis Palatii Apostolici Caesarei Comes
Auratae Militiae Eques S. S. Theologiae Magister“ bécsi kanonok
stb. VIII. Orbán pápától valamint III. Ferdinánd császártól nyert
felhatalmazás alapján — saját címerének részeseivé teszi. (*egysz.*
más.: közgy. ir. 1798, 51. sz.)
- Parscht** Bálint olmützi szenátor (cseh-morva nemesség) „*de porssn-*
dorf“. II. Rudolf, Prag 1588 IX. 10. (*eredeti.*: 4. sorsz.).

Közl.: DR. FÖRSTER JENŐ.

VEGYES KÖZLÉSEK.

II. József császár Löcsén.

Tudvalevő, hogy II. József császár trónörökös és társ kormányzó korában több ízben beutazta országait. Második magyarországi útja alkalmával 1770. évben a Szepességen is áthaladt és két napot töltött Löcsén. Itteni tartózkodását a *Lányi-féle krónika*¹⁾ (a 269—275. lapokon) így írja le:

1770 war Kayser Joseph der 2-te, nachheriger König in Ungarn, hier in Leutschau und ist in der Rundel nehmlich im jetzigen Kaffeehaus²⁾ abgestiegen.

Uiber die Ankunfft Seiner Majestät Joseph des 2-ten nach Leutschau und allerhöchst desselben Aufenthalt allhier, sagt die fortgesetzte Leutschaner Chronik³⁾ nachfolgendes:

Weit mehr als 2 Secula sind verstrichen, als diese königliche freye Stadt Leutschau das seltene Glück gehabt hat, 4 königliche Brüder Wladislaum König in Ungarn, Albertum König in Pohlen, nebst Sigismundum und Fridericum im Jahr 1493 mit dero Schwester Sohn Fridericum Markgrafen von Brandenburg, in ihren Ringmauern aufzunehmen; aber kein Seculum ist so merkwürdig, als das gegenwärtige, in welchem diesem unsern geliebten Vaterland und darunter insbesondere unserer Stadt Leutschau das unschätzbare Glück wiederfahren, den Monarchen des Römischen Reichs unsern allertheuersten Conregenten Josephum II-dum in homagiärer Devotion mit frohlockenden Herzen in dem entzückendem Gefühl der innigsten Freude und auch in der gleichfrohen Begleitung eines ebenfalls ähnlichen Verwandten Ihre königlichen Hoheit des Prinzen Albert unsern gnädigsten Statthalter den 9-ten Juni 1770 zu verehren.

Denn nachdem in Erfahrung gebracht worden, daß Ihre

¹⁾ *Lányi András* löcsei szenátor a XIX. század első felében 294 oldalas kéziratban leírta a Szepességet, különösen Löcse város történetére vonatkozólag hordván össze a régebbi krónikák anyagát. Krónikájának legértékesebb része az, amelyben saját szemlélése alapján írja le az eseményeket (1800 óta), de a korábbi időkre nézve is becses, mert több olyan forrásműből idéz, melyeket ma már nem ismerünk. A krónika eredetije Löcsén van, Lányi Matild úrnő birtokában; másolata a löcsei ág. h. ev. egyház levéltárában.

²⁾ A mai városi szálloda épülete helyén.

³⁾ A Hain-féle krónika folytatását érti, melyet azonban nem ismerünk.

Majestät auf der Poststraße über den Garger Berg¹⁾ nacher Leutschau aus Eperies ankommen werden: so wurde von der vereinigten Waldburgerschaft beschlossen, Allerhöchst deroselben durch nachstehende Herren in homagialer Devotion an den von Garg gegen Leutschau ansteigenden Berg, von dem man zugleich den Ober-Ungarischen Bergbau-Bezirk überschauen konnte, in einem zu dieser ausserordentlichen Solennität gleich eingerichteten Berg-Habit zu beneventiren. Die Herren waren nachfolgende: Herr Praeses Paul Kecskés, Joh. Martin Grinblat, Stephan Sitkovszky, Stephan Meerwald, Sigm. Schneider, Joh. Glatzinger, Samuel Günther, Ludwig Ujházy, Paul Nehrer, Friedrich Müllendorf, Christian Foltin, und die beiden jungen Herrn Paul Kecskés und Martin Grinblat, welche sich in ungarischer Kleidung vor Mittag bis an den bestimmten Ort begeben hatten, und allda in erstgedachten Berg-Habit umkleidend Ihre Majestät Ankunft bis nach Mittag abwarteten, wonach endlich im Garger Grund gegen 3 Uhr ein Zug von einigen Carossen beobachtet wurde; es stellten sich benannte Herren in ein einfaches Spalier rechter Hand am Wege, und da sie sich unterredeten auf diese Seite treten zu wollen, wo sie Ihre Majestät auf der Carosse sitzend beobachten würden, so sahe man 2 Personen ein geraumes Stück vor jenen Carossen neben einander vorausreiten, worunter eine zur lincken vor den Hof-Fourier, und der 2-te vor einen Komitats Jurassore in der Ferne angesehen wurden, bey denen man sich zu erfragen verdienlich befunden, in welcher Carosse Ihre Majestät der Kayser und auf welcher Seite säßen, es wurden demnach diese beyde näher ankommende Personen in jener Absicht erwartet; als sie aber ungefähr 10 Schritte näher kamen, haben Tith. Herr Praeses die anwesenden Herren durch die Anzeige, dass die zur lincken reitende Persohn in Caput-Rock Ihre Majestät der Kayser selbst wären, zur Aufmerksamkeit erwecket, worauf nach den vom H. Praeside gegebene Signal bey allerhöchst deroselben Annahung alle einen Kniefall gethan haben. Ihre Majestät hatten die große Gnade sogleich stille zu stehen, den Hut abzunehmen und anzuzeigen, vor einer solennen Rede zu abstrahiren, und die Ursache ihres daseyns geradeweg Allerhöchstderoselben zu eröffnen. Hierauf antwortete Herr Praeses: Allergnädigster Monarch! Die allerge-treueste Kays. Königl. Ober-Ungarische Waldburgerschaft hat nicht ermangeln können, über den frohlockenden Anblick Ew. Majestät glücklichen Ankunft als einer ihr unschätzbaren nicht genug zu schätzende Begebenheit, als Bergleute allhier an diesem Berge ihre freudenvolle homagial devotion allerunterthänigst am Tage zu legen und allerhöchst deroselben fernern Gnaden Schutze fußfällig zu empfehlen. Hierauf versetzten Ihre Majestät: Sind hier Bergwerk? mein allergnädigster Monarch, der Oberungarische Bergbaubezirk stellet sich Ew. Majestät Augen von hieraus

1) A mai «régi görgői út»-on.

dar. Wo liegt denn Schmölnitz, ist es weit von hier? Ew. Majestät es liegt gerade rechtsweg ungefähr 6 Meilen, die eine Tage Reise ausmachen. Giebt es viele Gewerkschaften? bauen sie auf Kupfer allein oder sind auch Silber-Bergwerke im Bau? Der Hauptbau allergnädigster Herr ist auf Kupfererz-angetragen, alleine alle sogenannte weiße Kupfererze halten auch zugleich Silber. Wo wird das Silber hingeliefert? in Kupfer und Erzen nacher Schmölnitz. Wie viel Bergstädte sind allhier in Oberungarn? Ew. Majestät 14 nur hier nicht weit. wo Ew. Majestät der Rauch mit dem neuen Gebäude zu sehen ist, da ist der bekannte Johanni Stollen, worauf darmalen eine kostbare Kunst von der namhaften Neudorfer Gewerkschaft aufgerichtet worden ist. Ist Neudorf weit? eine Stunde von hier, von jenem Johanni Stollen aber ist sie nur eine halbe Stunde hinter jenen vorliegenden Palmsdorfer Berge gelegen. Ich werde auf die Erhaltung und Förderung dieser Oberungarischen Gewerkschaften bedacht seyn. Hierauf nehmen Ihre Maj. den Huth abermal gegen die Anwesenheit herunter und ritten fort, worauf sich diese nicht enthalten konnten das Vivat anzustimmen, allein Ihre Maj. unterdrückten es sogleich mit einem Handwinck, das es nicht einmal ausgesprochen wurde, woraus sie eingesehen haben, dass Ihre Maj. weiter unvermerkt bleiben wollten. Unsere Herren Ewang. Geistlichen H. Joh. Wein, Hermann Fornet, welche 100 Schritt weiter von der Waldburgerschaft stunden, nebst zweyen Herren Mitgliedern von der Ew. Gemeine, fragte Ihre Majestät, ob sie ein Memorial einzugeben haben, ob wir eine Kirche haben, und ob selbe gut gebaut sey und ob wir auch Schulen hätten? welches alles beantwortet wurde. Als sie aber über die Höhe des Berges kamen, stiegen Ihre Maj. von dem gemeinen Bauernpferde ab, zohen den Reiserock aus und gingen zu Fuß den Berg nach herunter in einem Deutschen grünen roth garnirten Uniform von dero Regiment (in dieser Tracht ist dieser Keyser im Rathszimmer allhir abgemalt) durch die Stadt bis in die obere Casarmen am Oberring, welche zu Allerhöchst deroselben Logie bestimmt waren. Wornach Ihre Maj. in Gesellschaft Ihre König. Hoheit des Prinzen Albert, Seiner Excellention derer Herren General Feldmarschals Laszi, General Feldzeugmeister d'Ajasasz und derer beyden Herren Generalen Graf Nostitz und Baron Miltitz, wie auch Herrn Ingenieur Obristlieutenant Baron v. Seeyer, Obristlieutenant v. Szüreny als damaligen Commandanten des löb. Nádasdy'schen Hußaren Regiments, dann den Herrn Obristlieutenant v. Abschatz Leutschauer Commandanten offene Tafel gehalten haben, zu welcher jedermann der freye Zutritt gestattet wurde. Nach aufgehobener Tafel ritten Ihre Maj. mit Ihre Königl. Hoheit dem Prinz Albert, gedachten hohen Generalität zu dem auf dem Goldfuß befindlichen Lager, hielten darüber die Revue, und kehrten sodann wieder in die Stadt zurück, und weilten das Thor auf dem Kirchhof offen stund, geruheten Ihre Maj. auch auf denselben zu reiten, hier fragten dieselben unsern Herrn Geist-

lichen, ob das unsere Kirche wäre? ob sie groß genug? ob wir auch Schulen hätten und wie hoch die Studia proponiret werden? Nachdem dieses alles beantwortet wurde, ritten Allerhöchst dero-selben in die Stadt hinein. Abends divertirten sich Ihro Maj. in Gesellschaft des Prinzen Alberts mit Spazieren auf dem Ring und andern Gassen der Stadt. Den folgenden Tag darauf Morgens nach 8 Uhr, da den Waldbürgern die angesuchte Audiencz allergnädigst Tags vorher schon über der Tafel auf des Herrn Oberstlieutenants v. Seeyer Anmeldung bestimmt war, wegen Expedirung der des Nachts angekommenen Couriers aber nicht vor sich gehen konnte, traten Ihro M. aus dero Kabinet-Zimmer heraus, und als Sie durch die von beyden Seiten an der Thüre stehenden Herren Alexander v. Berzeviczy, Ladisl. v. Máriássy, Paul Keckés und Joh. Martin Grinnblat vorbeigingen, sprachen Sie diese auf das huldreichst also an: jetzo ist schon die Zeit da in das Lager zu gehen, folgen sie mir in der Rückkehr sogleich nach, so wollen wir uns sodann miteinander besprechen; sie thaten dieses und kamen auch sogleich zur Audiencz in dem nehmlichen Zimmer, woraus Sie vorher heraus ins Lager giengen, allwo sich Ihro M. ganz allein am Tisch stehend befanden. Herr v. Berzeviczy hielt an Ihro M. eine kurze aber nachdrückliche Anrede, die Allerhöchst dero-selben auf das allergnädigste nicht nur aufgenommen, sondern sich auch darauf beziehende gegen eine Stunde in gegenseitigen Unterredungen von verschiedenen politischen und oeconomischen Gegenständen, worunter der Bergbau und das Ertzeinlösungs-Werk als die wesentlichsten mitbegriffen waren, mit einer ungemeiner Herablassung und der einnehmendsten Leutseligkeit mit denenselben zu unterhalten geruhet haben, in welcher Ihro Maj. dero erlauchte Einsicht in die beschaffenheitliche Angelegenheiten des Vaterlandes, des Bergbaues, Schmelz und Probier-Wesens so nachdrücklich geäußert haben, dass jene Herren, die dieser Audiencz gewürdiget wurden, darüber in die größte Verwunderung versetzt wurden. Und da der Herr Praeses Ihro M. die Instanz im Namen der vereinigten Ober-Ungarischen Waldburgerschaft zu überreichen die Gnade hatte, so geruheten allerhöchst dero-selben durch ihn und die übrigen Anwesende die sämtlichen Waldburger auf das allerhuldreichste allerhöchst dero-selben Gnade und Protection zu versichern, worauf sie in tiefester Devotion abgetreten sind. Wohingegen Ihro M. balde hierauf wieder in Gesellschaft obangeführter Königlichen Hoheit, hoher Generalität und übriger Herren Stabs-Officiers zur öffentlichen Tafel gingen, und nachdem sie aufgehoben wurde, nach 2 Uhr in der Carosse stehend durch die Stadt zum Oberthor unter viel 1000 Segens Wünschen des anwesenden Volkes mit Gegenbeantwortung „lebet wohl meine Kinder“ in Gottes Nahmen abreiseten.

Közli: DR. HRITZ LAJOS.

A XIII. szepesi város jegyzőkönyveiből.

VI.

Fortuitum homicidium commissum a Daniele Fabro Ciu Belensj.

(Schmidt Dániel bélai polgár által véletlenül elkövetett gyilkosság)

Lippianskj János a bélai határban verakedést kezd Schmidt Dániel bélai polgárral, aki önvédelemből egy kővel agyonüti ellenfelét. A hátramaradott özvegy, a lubói várkapitány tanácsára, 25 frt lefizetése ellenében kibékül Schmidttel.

Anno 1611. am Abendt Mariae heimsuchung¹⁾ ist Janosch Lippianskj sonsten Siblinder genant, mit dem Valten Liblauer vnndt mit einem andern Hejducken von Liblau gen Pudlein ankommen, vnndt da sie aufs Feldt aus der stadt sindt gangen, haben sie grossen muttwillen geübet, die leüte, so sie auf dem Acker angetroffen, geschlagen, rosz vnndt wägen wollen nehmen, das sie bisz in die Beel weren gefahren; aber die menge der Pauersleüt haben ihnen solches geweret. Da sie nun in die Beel kamen, haben sie eben dergleichen geübet auf ihrem Hattert, da dann ihnen zwejmahl die rosz, so sie zum reiten haben wollen gebrauchen, sindt genommen worden. Vnter dessen gehet ohn gefahr²⁾ Daniel Schmidt hinausz zu seinen arbeitern, vnndt sichet zu, was diese drej verbringen, schrje ihnen derwegen zu mit diesen worten: ihr brüder, ihr machts nicht gutt, das ihr mit gewalt den leiten ihre rosz wollet nehmen. In dem er dieses geredet, gehet der Janosch Lippianskj zum Daniel Schmidt, vnndt gibt ihm ein maul schell, welche ein anfang war, das diese beide zu vnfrieden waren,³⁾ also das der Daniel Schmidt von dem Lippianskj hernacher mit der Sebell vber den Armen geschlauen wurd. Der Daniel Schmidt nach empfangenen schaden⁴⁾ fasset erst recht den Lippianskj, vnndt nam ihm sein gewehr. Da der Lippianskj sahe, das ihm der Daniel Schmidt zu starck war, gab er gutte wort ausz, vnndt bate, er wolle ihm nur sein gewehr los geben, er wölle kein Vnend⁵⁾ mehr anfangen. Daniel Schmidt trawet seinen worten; aber als Lippianskj sein gewehr wieder in seine macht bekam, muste Daniel Schmidt seine wolfarth mit den füssen suchen, dann Lippianskj lief auf ihn zu mit der blossen Sebell, wurf auch

¹⁾ július 2.

²⁾ = ungefähr (történetesen).

³⁾ amivel megkezdődött kettejük közt a perpatvar.

⁴⁾ bántalom.

⁵⁾ viszálykodás.

im lauffen mit einem beil nach ihm vndt erfolgete¹⁾ fast den Daniel Schmidt im Thor²⁾ vndt wenn er nur einen sprung näher hatte mit der Sebell zun ihn können kommen, were Daniel Schmidt zweiffelsz ohn tödtlich verwundet worden. In dem nun Daniel Schmidt siehet, das der Lippianskj ihm so nahe ist, begreiff er im Laufen mitten jm Thor einen stein, mit welchen er den Lippianskj an schlaff³⁾ trifft, das er alsz baldt zu boden gesunken.

Dieser Lippianskj wirdt hernacher gen Liblau geführet, da er dann in 8 Tagen gestorben ist. Desz Verstorbenen hinterlassene wittirau mit Namen Barbara, ging auff's schlosz, vndt bath den Herrn Hauptmann, er wolle ihr gerechtigkeit lassen wiederfahren, damit ihres mannes Todt möge gerechnet⁴⁾ werden. Herr Hauptmann aber, nemlich der Gestrenge vndt Edle Herr Stanislaus Wierneckk de Lossosina, als er sich erkündiget, wie es zungen, vndt gesehen, das der Daniel Schmidt eine Nothwehr hatt müssen gebrauchen, hatt er ihr aus Vnterhandlung des Edlen Festen Herrn Johannis Huldreichs Amptschreibers zu Liblau, vndt auch des wolgeachten weisen Herrn Jonae Dirners verordneten Graffens der 13 städte, diesen Rath geben, weil ihr man selber ein Vrsacher seines Todes gewesen, vndt der Daniel Schmidt eine Nothwehr hatt müssen gebrauchen, sie wolle sich in einen güttlichen Vertrag einlassen, zu ihrer vndt der Kinder besseren Vnterhaltung. Diesem Rath ist sie nachgefolget, vndt zu sich genommen den Herrn Paulum Beck, mitwoner vndt Rathsverwandter von Liblau. Item ihren schwager, mit Namen Hanns Meltzer. Mit diesen beiden ist sie in di^e Beel kommen in des Michäel schwartzferbers hausz, dahin dann auch erschienen ist Daniel Schmidt mit seinem H. Vater Salomon Schmidt. Item mit H. Hannsen liebesbier. Zwischen diesen beiden Partejen ist damalz dieses guttwillig vndt einhellig erkant vndt beschlossen worden, das der Daniel Schmidt ohne Verletzung seiner Ehren; ohne alles fürwerffen oder bösen Nachred, ihm, den seinigen, vndt seinen Nachkömmling, wegen der begangenen Thatt, der hinterlassenen wittfrawen vndt ihren Kindern, erlegen sol fl. 25. Vndt so jemandt diesen Handel, ihm, oder den seinigen zu Vnehr oder Nachtheil würde auffrucken, sol der Verbrecher schuldig sein dem gericht zu erlegen fl. 25. Auff solchen beschlusz hatt die hinterlassene wittfraw alsz baldt die fl. 25. empfangen von dem Daniel Schmidt, ihm auch alles mit mund vndt hand vergeben vndt verziehen wegen ihres erschlagenen Mannes. Zu mehrer sicherheit vndt bekräftigung ist dieser Handel inns Lanndtbuch eingeschrieben worden, vndt auch dem Daniel Schmidt zu seiner vndt der seinigen

1) utólérte.

2) a város kapujában.

3) = Schläfe (halánték).

4) = számonkérésék.

schützung vnter dem lanndtsigill herauszer gegeben worden, Anno 1613. den 7. January.

(Eredetije Szepes vármegye Irvéltárában, a XIII szepesi város jegyzőkönyvei II. köt. 105. lapján.)

VII.

Valentinus Hortensius Leübicensis inter ludendum in taberna Cercuisiana factus homicida.

(Hortensius Bálint leibiczi polgár a sörházban kártyázás közben gyilkosságra esik.)

H. B. egy leibiczi sörházban kártyázik; 2 denár miatt összevész játszótársával; ebből dulakodás támad, melynek folyamán H. B. agyonszúrja Früauf Mátét. A bíróság fejesztésre ítéli.

Anno 1618. den 30. May ist für ein Königlich stuel erschienen herr Hannsz bleszling ausz der Leübitz, sampt dem Jacob Marczinskj von Menhartszdorf, angezeüget, wie das sich in der Leübitz hatte ein erbärmlicher Mordt zugetragen in einem bierhausz folgender gestalt. Valentinus Hortensius ein Fleischhacker in der Leübitz, als er mit drejen Rusznaken in ein bierhausz gegangen, hatt er nicht allein in demselbigen getruncken, sondern auch Karten angefangen zuespielen, wie nun das spiel ein zeitlang geweret, sindt die Parteyen vnter einander vneinsz worden vmb denar 2. welche Hortensius, vnangesehen das er sie noch nicht hatte gewonnen, zu sich genommen, darmit darvon gegangen, vnndt sich auf einen andern Tisch gesetzt. Dieses hatt die andern, so mit im Spiel gewesen, als Clemens Frentzel, Adamus Makowskj vnndt Girg schwartz, hefftig verdrossen, auch deszwegen dem Hortensio mit worten scharf zugesetzt, das es nemlich keinem ehrlichen zechmäszigen¹⁾ Man zu stünde, nicht allein das vngewunnene gelt weg zu nehmen, sondern auch das Spiel sich weigern zum ende zubringen. In dem fahret auch Girg schwartz vnbesonnen herauszer, vnndt ermahnet den Hortensium, er solte sich keines weges also lassen schänden, sondern mit der Faust drein schlagen, welches er auch alsz bald gethan, vnndt einem alten Man ein Maulschell geben. Darauf sindt die andern auf den Hortensium gefallen, vnndt ihn in der stuben mit fäusten zimlich geschlagen. Weil Hortensius aber sich ihrer nicht kunte erwehren, zeücht er das messer ausz, vnndt sticht im Tumult den Matz früauf, das er vber Nacht hatt müssen sterben, vnndt hinter sich lassen vier vnerzogene Kinderlein. Nach solchen erzehlen, begeret H. Hannsz bleszling im Namen des Jacob Marczinskj, so ein leiblicher bru-

¹⁾ céhbeli.

der gewesen des erstochenen, ein Königlicher stuel wolte die böse thatt erwegen, vndt darauf lassen erfolgen, was Gott vndt die Gerechtigkeit erfordert. Auff solch Vorbringen hiesz man den Valentinum Hortensium antwort geben, welcher alles verjahet, das dem also, vndt nicht andersz were, begere aber neben der Gerechtigkeit auch barmherzigkeit von einen Königlichen stuel. Solches begerten auch ehrliche leüte, die vor ihn intercedirten.

Ein Königlicher stuel, alsz er gnüglih Göttliche vndt weltliche Rechte erwogen, vndt befunden; ob gleich Hortensius mit schwächworten angefochten, auch von dem Girg Schwartz geheissen zu schlagen, dessen macht oder gewalt er nicht vnterworfen, noch seinem geheisz schuldig zu gehorsamen,¹⁾ hatte er darumb nicht einen menschen sollen auf die seele nehmen vndt von stund an entleiben. Vndt solte man ihn beim leben lassen, würden dadurch böse Exempel statuirt werden, die da weder im gewissen noch bei Gott könten verantwortet werden, *welcher wil, das die Todtschläger wiederumb sollen des todes sterben.* Derwegen auch Hortensius dieses müsse vndt solle zugewarten haben; weil er erstlich das gelt genommen, zum andern, weil er den anfang mit dem schlag gemacht. Zum dritten, weil das messer sein gewesen, vndt endlich, weil er die thatt begangen, so er im geringsten nicht hatt können noch wöllen vmbstossen²⁾. Ausz disen vrsachen ist er zum Tod verdampft, vndt durch den scharfrichter enthaupt worden. Die andern Personen, so zu diesem Mordt vrsach gegeben, hatt man nicht allein etliche tag mit gefecknüz gestraffet, sondern auch einem jedem (als dem Clementi Frentzcl, Adam Makowskj vndt Girg Schwartz) geltbusz dem Königlichen stuel vnviedersprechlich zuerlegen fl. 10., mit angeheffter ernster ermahnung vndt bedrewung,³⁾ wo sie künfftig im geringsten sich würden vergreifen, solten sie einer schärfern straff vnterworffen sein. Actum in Iglo. coram Regia Sede, die 30. May, Anno à Redempto orbe 1618.

(Eredetije Szepes vármegye levéltárában, a XIII szepesi város jegyzőkönyvei II. köt. 129—130. lapjain.)

Közli: F. J.

¹⁾ e. h. Gehorsam leisten, folgen (engedelmeskedni).

²⁾ letagadni.

³⁾ = Drohung (fenyegetés).

KÖNYVSZEMLE.

Stanislaw Zachorowski. Wegierskie i polskie osadnictwo Spizu do potowy XIV wiekn. (A Szepeesség magyar és lengyel telepítései a XIV. évszáz közepéig.) Kraków 1909. 93. l.

A lengyelek mindig érdeklődtek a Szepeesség iránt, hisz az elzalogosított városok és az a sűrű kulturális, gazdasági és politikai összeköttetés, mely Lengyelország és a Szepeesség közt lefolyt, bő alkalmat nyújtanak erre. Különösen ez utóbbi időben jelent meg több a Szepeességről szóló munka, melyek közt a fenti kétségtől legérdekesebb. Szerzője a lengyel történetírók egyik fiatal, de igen tehetséges tagja, kinek a krakkói tudományos akadémia kiadásában most megjelent munkáját ismertetjük az alábbiakban.

A szerző túlnyomóan oklevéltárakból meríti anyagát s kevés feldolgozott munkát használt föl. A hazaiak közül Fejér, Wagner, Bárdossy és Schmauk oklevélgyűjteményeit, a lengyelek közül főképp a Codex Diplomaticus Minoris Poloniae, Cod. Dipl. Majoris Poloniae, Długosz Liber Beneficiorum s egyéb oklevélgyűjteményekre fekteti előadását.

A Szepeesség történeti helyrajzának ismertetése után áttér a telepítésekre.

A XIII. évszáz első feléből való okiratok szerint csak a Hernád völgye volt benépesítve s innen haladt a mellékfolyók völgyeibe. A Poprád völgye ekkor még erdőkkel volt borítva, mit bizonyít II. Endrének 1209-ből való oklevele, mely a Tátrától Izsákfalváig terjedő erdők adományozásáról szól. Ez erdőket az adományozottak kiirtották és benépesítették. E már megmunkált földön túl megint erdők terültek el, melyeket IV. Béla Jordán comesnek adományozott 1256-ban. Ez erdőség a magyar és lengyel határ közt terült el a Poprád mindkét partján („inter silvam nostram regalem in districtu Scepes ab utraque parte fluvii Poprad inter indagines regni nostri et confinia Poloniae“).

Ekkor még nem volt éles határ a két ország között, hanem nagy erdőségek terültek ott el.

Igen fontos a szépesi káptalan 1323-ból való oklevele, melyben Lubló és Palocsa várának határai vannak leírva. Ez oklevél

szerint a magyar terület a Poprád jobb partjáról átmegy a *bal partra* is, tehát a lengyel oldalra. Palocsa birtokához tartozik a Poprádremetétől (Muiszek). Muszynáig terjedő terület, ami azelőtt lengyel birtok volt, mit bizonyít egy 1288-ból való lengyel oklevél. Nagy Kázmér idejében Muszyna azonban ismét lengyel terület.

A Szepesség betelepítését a magyarok nem fegyverrel sem diplomáciai úton, hanem az *erdők művelésével* eszközölték. E telepítést *erély, szorgalom, erő* s az *államérdekek föltismerése* jellemzi.

A szepesi telepítés nem egész egy évszáz alatt a Hernádtól a lengyel telepekig jutott. Lengyelország ép úgy telepíthetett volna a két ország határa közt levő területeken, mint Magyarország és előbbre vonulhatott volna, de nem tette és elvesztette azt, ami birtoka volt a mai Szepességen.

A magyarság a Szepesség telepítését részint Európa legkitünőbb gyarmatosával, a némettel vitte keresztül, ki fölülmult akkor minden más telepest, részint néhány adományban részesült nemzetség révén.

A német telepesek főképp a Hernád és Poprád alkotta szögletet foglalták el s ezektől északra húzódik két magyar nemesi család működésének tere, t. i. a *Berzeviczy* és *Görgey* családé. Kik a *magyarság utászcsapatái* hazánk ez északi határszélén.

A szerző ezután a Berzeviczy és Görgey családok eredetét és birtokviszonyait ismerteti.

A XIV. évszáz elején a Berzeviczyek részint telepítéssel, részint királyi adománnyal és vétellel megszerezték az egész földet a *Poprád folyó és Magura gerince között*. Keletre a Görgey család birtoka, délen a szász provincia, nyugaton és északon a Tatra és Magura erdői határolták. Később azonban *átlépik a Magurát*, mit a Görgeyek is megtesznek, ha kisebb mértékben is, mind tovább haladva északra, egész a lengyel határig, mert Toporc már Podolin lengyel község szomszédságában van. Az erdőket, melyek még félévszázal ezelőtt állottak s határt alkottak a két ország között, kiirtották s átlépve a Magura gerincét az északi lejtőn Kristályfalut (Rychwald) alapítják. Így terjedt a magyar telepítés a Dunajecig, hol még szűzföld várt reájok.

Mi az oka a késői lengyel telepítésnek?

Részben a terepviszonyok, mert a sziklás Pienninek akadályozzák a terjeszkedést. Másik oka talán az lehet, hogy a határon, valahol Czorstyn közelében állott egy kis vár (elpusztult), mely mintegy határoszlopot alkotott s a telepítő nowy-saczi klarissza kolostor vezetői energia hiányában nem mertek védtelen területen telepíteni.

Említettük, hogy a két ország között nagy kiterjedésű erdőségek voltak. Ez erdőkön túl három lengyel község terült el, *Lubló, Gnězda és Podolin*. Ezek mintegy szigeteket alkottak az erdőségek közepette. „In districtu maximo transilvano“ feküdtek e községek egy oklevél szerint.

E községek lengyel voltát bizonyítja Vencel cseh és lengyel királynak 1301-ben kelt oklevele, mely Gnédzáról és Lublóról így beszél: „duas villas nostras in terra Sandecensi sitas, que wlgariter vocantur Gnezna et Luble.“

Nézzük e községeket!

Oklevelek bizonyítják, hogy e három lengyel község már áll a XIII. évszázban. Ez évszázban Podolin nyugati határán, mint említettük, magyar telep jelentkezik, névleg Toporc s a XIV. elején Schönwald, mert a Görgeyek főképp a Poprad baloldalát művelték.

A gyenge kis lengyel telepek már a XIII. évszáz végén és XIV. elején minden oldalról magyar birtokokkal voltak körülveve, mert Palocsa is magyar kezekben volt.

A lengyelség erősödését gátolta az a körülmény is, hogy Kinga (Kunigunda) Árpádházi heregnő és Szemeremes Boleszló neje, mint Nowy-Sacz úrnője szepesi németeknek ad lengyel földön birtokot, ami a németek beszivárgását idézi elő.

Lengyel jellege leginkább Lublónak van. Amit róla tudunk, az egy 1315-iki oklevél, melyet a Janin nemzetségből való Miklós állít ki.

Gyakran cserél gazdát.

1301-ben Vencel cseh és lengyel király Görgey Jánosnak („de Gargów“) adja szolgálatai fejében (Codex Diplomaticus Minoris Poloniae II. 540.), de már 1315-ben a lengyel Janina Miklós ül Lublón s 1323-ban már a magyar király rendelkezik a városról.

Mikor veszték el e városok Lengyelországra nézve?

Nagy Lajos 1343-ban így szól a podoliniakról: „ut eosdem hospites nostros de Podolino . . .“

Tehát már magyar uralom alatt van.

Egy másik 1352-ből keltezett oklevele a lublóiakat mint alattvalóit említi: „fidelium civium et Hospitum nostrorum de Lublau...“

Itt azonban ki kell egészítenünk a szerző munkáját, ki nem ismerte Weber III. Pótlékát, melyben egy 1342-ből való oklevelet találunk hasonló szöveggel, csak azzal a különbséggel, hogy a későbbiben egy kis betoldás van s nagyszámú tanú erősíti meg az oklevelet.

Ezekhez hozzá kell vennünk I. Károly 1323-ik évi oklevelét, mely Palocsáról és Lublóról rendelkezik s itt már a határleírás nem emlit lengyel falvakat, pedig azelőtt voltak.

1315-ben Podolin még szerepel egy nowy-saczi oklevelen, tehát még lengyel birtok.

E két évszám (1315 és 1323) között kell helyeznünk e három városnak Magyarországhoz való kapcsolását.

A szerző *1315 és 1320 közé helyezi Podolin, Gnédza és Lubló városoknak a lengyel koronától való elszakadását* részben mert az 1323-iki oklevél már nem emlit lengyel falvakat, tehát már a magyar uralomnak fönn kellett állania néhány éve, részben, mert 1320-ban történt I. Károly magyar király és Erzsé-

bet lengyel királyleány esküvője s nincs kizárva, hogy e három város sorsa összefüggésben áll ez eseménynyel.

Ez persze csak föltevés.

A Magura és a Dunajec között való szöglet telepei nem régiebbek a XIII. évszáznál.

Kakas mester 1320-ból való oklevele szerint e vidék még nagyon erdős. Nincs semmi okleveles bizonyítékunk e vidék telepítéséről, azért csak néprajzi alapra helyezkedhetünk. A Szepesség északi szélén lengyelek laknak. A nyelvhatárt a következő közösségek alkotják: Bialka, Zsdják (Zár), Landok, Krigh, Alsó- és Felső Zúgó, Kolacsó (Kalács), Uj-Lubló. Az a körülmény, hogy ez öv oly kiterjedt és zárt, arra mutat, hogy a lengyelség már régi idő óta lakik itt s nem a 13 elzalogosított város lengyel hatása alatt lett azzá, mert az elzalogosított városokban alig maradt nyoma a lengyelségnek.

A szerző több körülményből azt sejtí, hogy a lengyel települők a XIII. évszázad közepén kerültek ide Kis-Lengyelországból, de a nyomok oly elmosódtak, hogy azokra nem lehet alapítani.

Egészen véve a szerző igen érdekes és érdemes munkát végzett s rólunk magyarokról nagyon is hizelegően nyilatkozik.

Kár, hogy a szerző nem tud magyarul s így nem használhatta fel a Szepességről írt magyar műveket, mivel még értékesebbé tette volna munkáját s elkerült volna néhány kisebb hibát, mint Erdewfalvának helytelen magyarázatát (Erdew = őr = zamek, azonos tehát Strázsával), a Görgyek nevének hibás írását (következtesen Görgőznek írja a család nevét). Egy-két kisebb hiba csúszott be a szövegbe, mint pl. hogy V. Istvánt IV-iknek írja stb. de ezek nem vonnak le a mű értékéből semmit.

Köszönettel tartozunk a szerzőnek, hogy becses és érdekes munkájával megvilágította a Szepesség középkori történetének egy szakát.

Zachorowski műve valamire figyelmeztet bennünket. Arra, hogy mily becses anyag van a lengyel levéltárakban a Szepességre vonatkozólag, mely kiaknázásra vár s melyet nem szabad figyelmen kívül hagyni, mert ez adatok nélkül a megye története csonka.
(Krakkó.)

DR. DIVÉKY ADÓRJÁN.

Gömör-Kishont vármegye nemes családai. Irtá: mihályfalusi Forgon Mihály dr. — Két kötet (336 + 368 oldal). Kolozsvár, Gámán J. örököse könyvsajtóján, 1909. — Ára 12 kor. Kapható a szerzőnél Gömörmihályfalván (u. p. Gömörfüge).

A szomszéd Gömör megyével vármegyénk, már csak földrajzi fekvésénél fogva is, sokféle összeköttetésben állott. Ehhez képest a századok folyamán számos gömöri család telepedett meg nálunk és viszont számos szepesi család bocsátott egy-egy ágat

Gömörbe. Forgon Mihály dr. két kötetes munkája tehát, mely betűrendben sorolja fel a Gömör vármegyében élt nemesi családokat (I. köt.: A—I, II. köt.: K—Z), minket is közelről érdekel. Természetes, hogy a szerző minden családot első sorban saját vármegyéje szempontjából ismertet és az idegen eredetű családoknak főleg csak gömöri ágait tárgyalja, de épen így egészíti ki legjobban ismereteinket a szepesi családokról, mert hiszen ezeknek szepességi életére nézve itthon is elég bőven folynak az adatok.

Az általa ismertetett családok közül találunk olyanokat, melyek 1. ősi szepesi eredetűek, de Gömörben is megtelepedtek: *Gundelfinger, Jekelfalussy, Lázzy, Ludmann, Máriássy, Moesz, Paulikovits, Schehovits, Szentmiklóssy, Szontagh*; 2. gömöri eredetűek, de nálunk is éltek és szerepeltek: *Bebek, Bór, Engelmayer, Groó, Sajler, Soldos, Terray, Ujházy, Weiszler*; 3. idegen megyékből eredő családok, melyek Gömörben is Szepesben is előfordulnak: *Benedikty, Daxner, Glós, Luzsénszky, Mudrony, Neogrády, Pólcz (Joó), Pongrácz, Roll, Urbányi, Záborszky*.

A műnek általános genealógiai szempontból való megbírálásába nem bocsátkozunk; azt azonban megjegyezhetjük, hogy széleskörű forrástanulmányon alapuló és a tudományos szempontot is kellően mérlegelő komoly munka.

Kisebb munkák ismertetése.

— *Igló kir. korona- és bányaváros történelme* címen dr. Bruckner Győző a Szepesi Lapok által nemrégien kiadott „Igló Könyvé”-nek 44—47. lapjain rövid áttekintést nyújt a város multjáról. E rövid tanulmány a nagy közönségnek lévén szánva, a tudományos apparátust mellőzi, mégis kiérzik belőle a szerző alapos tájékozottsága és történetirői hivatottsága. Tanulmányában egyebek közt megtaláljuk Igló város elnevezésének helyes magyarázatát: Elvetvén Münnich Sándornak, a város története megírójának erőltetett okoskodását, hogy Igló elnevezése tót eredetű volna és az Ihla-túttól (túlelvélű fáktól borított terület) származna, — szerző kimondja, hogy „Igló a morvaországi Iglautól kapta nevét; ezt bizonyítja az a tény is, hogy Igló, Iglosasa elnevezéssel csak azóta találkozunk az oklevelekben és krónikákban, amióta az iglóiak erősebben művelik a bányákat, amióta Igló az *iglaui bányajog alapján* igazán bányavárossá fejlődött.”

— *Zausig Józsefről*, a lőcsei születésű „egyház történeti festő”-ről († 1857) említést tesz F. J. a *Művészet* című folyóiratnak 1909. évi 4-ik füzetben. A cikkíró Zausignak csak 3 művét ismeri: 1. Krisztus a habokból kiszabadítja Pétert. Oltárkép a lőcsei ág.

evangélikus templomban, melyet cikkíró külföldi metszet után való másolatnak tart. 2. Szent Borbála képe a rozsnyói székesegyházban. 3. Szent András-oltárkép a rimaszombati római katolikus templomban. — Megjegyezzük, hogy Zausignak ezenkívül még egy csomó képe van meg és pedig nemcsak egyháztörténeti tárgyuak, hanem arcképek, tájképek is. Szándékunk különben a festő életét és műveit nemsokára behatóan ismertetni.

— *A Szapolyai család eredetéről.* Ilyen címen a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság „*Turul*“ című folyóiratában (1909. évf. 3. sz.; 137—138 l.) cikk jelent meg *Tersztyánszky* Dezsőtől. Tudvalevőleg Wagner Károly „*Analecta Scepusii*“ c. művének IV-ik kötetében (1—45 l.) adja a Szapolyai család leszármazását és a család nevének eredetét a pozsega-megyei „Zapoly“ birtokról származtatja, a család őseit pedig a „Kapla“ nemzetségben keresi. Cikkíró elfogadja Wagner nézetét a családnév eredetét illetőleg, de az ősoket másutt véli feltalálni. Támaszkodva u. i. egynémely közös birtokra illetőleg birtokigényre, keresztnevek egyezésére és főleg a mindkét családban előforduló „Fekete“ névre, arra a következtetésre jut, hogy a Szapolyai család a *Tersztyánszky*-családdal közös törzsből ered. E szerint a két család közös őse nádasi Fekete András lett volna (1330 körül). Bár tagadhatatlan, hogy cikkíró következtetései logikusak, mégis azt hisszük, hogy az általa felhozott adatokkal ez a kérdés még nem tekinthető bebizonyítottnak.

TÁRSULATI ÜGYEK ÉS EGYÉB HIREK.

— *Szepesvára történetének* megírására a Szepesmegyei Történelmi Társulat tudvalevőleg pályázatot hirdetett, mely dec. 31-én járt le és ez alkalommal nem maradt meddő. *Bal Jeromos* lőcsei főgimn. tanár nyújtott be pályázati ajánlatot, a mű tervével és két mutatványúl kidolgozott fejezettel. A mű előreláthatóan 300 nyomtatott oldalra terjedne és 2 év alatt készülne el. A Társulat a pályamunkát kiadta szerkesztőbizottságának és külön is meg fogja bíraltatni országos nevű történetíróink valamelyikével.

— *A Hain Gáspár-féle krónika* kiadásához újabban a m. kir. vallás- és közoktatási miniszter 3 évi 600 korona támogatással járult hozzá.

— *Thököly Imre hamvainak végleges elhelyezése.* Október 30-án temették el véglegesen a kuruc fejedelem hamvait a késmárki ág. ev. templomhoz ujonnan épített mauzoleumban. A kormányt ifj. alapi Salamon Géza főispán, a műemlékek országos bizottságát báró Forster Gyula főrend képviselték, a képviselőház koszorúját Burgyán Aladár orsz. képviselő tette le. Az ünnepség külső fényben nem vetekedhetett ugyan a három év előtti országos gyászünneppel, de a hazafias hangulat melegsége tekintetében nem maradt mögötte. A kuruc fejedelem hamvai most már örökös nyugalomban kezdhetik örök hivatásukat: szitni a hazafias lelkesedést késői nemzedékekben.

— *A késmárcki vértanuk emléke.* Jelen füzetünk élén az olvasó megtalálja történelmi háttérét amaz eseménynek, melynek 200 éves fordulóját 1909 dec. 16-án ünnepelte meg Késmárk város és a Szepesmegyei Történelmi Társulat. Az ünnepély a város diszközgyűlésével kezdődött, melyen dr. Mattyasovszky Elemér mondott ünnepi beszédet. A közgyűlés elfogadta a városi tanácsnak azt az indítványát, hogy a kivégeztetés helyének pontos meghatározására bizottságot küldjenek ki, az

illető földdarabot a város vásárolja meg s méltó emlékkövel örökítse meg. Ezután a Szepesmegyei Történelmi Társulat tartotta diszközgyűlését, melynek jegyzőkönyvét alább közöljük. Majd a temetőben megkoszorúzták a vértanúk síremlékét; innen a közönség kivonult a hagyomány szerinti vesztőhelyre, ahol elénekelte a Szózatot. A vértanúk ivadékaik közül Kray István tablai elnök jelent meg az ünnepségen.

— *Jegyzőkönyv*, felvétellett Késmárkon a késmárki három szabadság-vértanú halálának kétszázados évfordulója alkalmával tartott ünnepen 1909. évi december hó 16-án a Késmárk szálló nagytermében, a Szepesmegyei Történelmi Társulat évi közgyűlésén. Jelen voltak: Wrchovszky Ottó dr. késmárki polgármester, majd Kompanyik Cölesztin apátplébános, választmányi tag elnökleie alatt a következő választmányi és tiszteletes tagok, meg vendégek: Alexander Margit, Alexander Paula, Bal Jeromos, Bruckner Győző dr., özv. Blay Györgyné, Bréssel Lajos, Beck Ede, Bruckner Károly, Bartsch Sándor, özv. Buchalla Jenőné, Bournáz Kamilla, Bayer Károly, Banczik Samu dr., Bergmann Vilmos, Belóczy Sándor, Bartos Miklós, Baradlai Bertalan, Bathory Andor, Binder Jenő, Bene Brúnó, Bruckner Ottó, Czihak Nándor, Csiba Kálmán, Csillányi Ignác, Dlhányi Anna, Dénes Ferenc, Emeritz Gusztáv, Engelmayer Ödön, Forberger Izabella, Förster Jenő dr., Füleky Béla, Gaal István, Glücksmann József dr., Gaal Pál, Gotthard Kornél, Haas Jakab, Hartmann Izidor, Hronyecz György, Hittrich Irma, Hensch Margit, Janecsko János, Jermy Mihály, Kray István, Karátsony Zsigmond, Karátsony Zsigmondné, özv. Kéler Pálné, Kolbenheyer Vilma, Kéler Ida, Klein Armin dr., Koromzay Viktor, Kintzler Nelli, Krisch János, Kastner Gusztáv, Kornhauser Simon, Kolbenheyer Pál, Kübecher Albert, Kottler Samu, Klein Pálné, Koromzayné Nendtvich Agnes, özv. Kovácsy Józsefné, Koháry Lajos, Kühn Károly, Kassimir Berta, Kassimir Adél, Kertscher Sándor, Kirchnopf Gusztáv, Loysch Mátyás, Loysch Andor, Littmann Izidor, Leber Konstancia, Mattyasovszky Elemér, Mikolik Imre, Markovich János, Marczelly Albert, Mattyasovszky József, Mauksch Margit, Markovich Jánosné, Mattyasovszky Elemérné, Mattyasovszky Árpád, Márky Dénes, Mattyasovszky Erzsébet, Novotny József, Noszky Jenő, Neupauer János, Oszvald Juliska, Oszvald György, Palcsó István, Pechár Ottokár, Prepeliczay Sándor, özv. Palcsó Istvánné, Palencsár Mihály, Palencsár Imre, Ramois Mihály, Révay József dr., Rónai László, Rumancsik Mici, Rumancsik Ida, Róth Márton, Szepsy Samu, Stenczl György, Schwarz Aladár dr., Strompf Kamilla, Szontagh Géza, Seher Sándor, Szopkó Sándorné, Schwing Ilona, Szepsy Samuné, Schwarz

Györgyné, Szamuélisz András, Szász Ágoston dr., Schwarz C. György, Schwing Rózsa, Steczik Berta, Schwing Ida, Seltenreich Margit, Scholtz János, Scholtz Frigyes, Scholtz Jolán, Scholtz Rózsa, Simoncsics Alajos, Strompf Károly, Szokol Károly, Schwartz Károly dr., Tátray Gergely dr.-né, Thiering Oszkár dr., Tschörner József, Tátrayné Nendtvich Paulina, Toperczer Rezső, Tschörner Ede, Weisz Béla dr., Wallentini I., Weisz Róbert, Wrchovszky Anna, Zuber Ágostné, és számosan mások, valamint Kalmár Elek titkár, mint jegyző.

1. Késmárk szab. kir. rendezett tanácsú város diszközgyűlésének befejezte után a társulat titkára jelenti, hogy Párvy Sándor dr., szepes püspök, a társulat elnöke, teendőitől Bud pesten tartóztatva, nem jelenhetett meg a közgyűlésen, az alelnökök pedig mindketten betegség miatt nem helyettesíthetvén az elnököt a választmány Kompanyik Cölesztin löcsei apátplébános urat kérte föl az ünnepi közgyűlés vezetésére. Kéri a közgyűlést, hogy míg ő megérkeznék, bizza Wrchovszky Ottó polgármester úrra az elnöklést.

A közgyűlés megbízása folytán Wrchovszky Ottó megnyitja és vezeti a közgyűlést, majd átadja az elnöklést Kompanyik Cölesztinnek.

Kompanyik Cölesztin üdvözlí a társulat tagjait, Kray István szegedi táblai elnököt, a vértanu Kray Jakab egyenes ivadékát, valamint az összes megjelent hölgyeket és urakat. Lelkes szavakkal vázolja a hazafias ünnep nagyságát, a 200 évvel ezelőtt elvérzett Kray, Lányi és Toperczer vértanuk önfeláldozását s megtisztelve érzi magát, hogy e társulat élén, hol annyi kiváló férfi működött, e napon alkalma van, hű erejéből telik, a vértanuk iránti hódolat koszorújához legalább egy ne-felejcscsel járulni. A közönségnek támogatásába ajánlja a Társulatot, mely megyénk történetének és ebben édes magyar hazánk történetének felderítésén sokat fáradozik. Megköszöni Késmárk városának, hogy a társulatot meghívta kegyeletes ünnepére.

A közönség élénk éljenzéssel köszönte meg az elnök szép szavait.

2. Bruckner Győző dr. iglói főgimn. tanár, választmányi tag felolvassa «Kray Jakab és vértanútársai» című dolgozatát.

Az elnök a közönség köszönetét tolmácsolja a lendületes, mély tanulmányra valló felolvasásért, mely különösen Kray Jakab nagyságát szemléletesen tárta föl előttünk.

3. A titkár felolvassa jelentését a társulat 1908/9. évi működéséről, majd megköszöni Késmárk városának, hogy alkalmat adott a társu-

latnak részt venni ezen a történelmi ünnepen, melynek magasztosságát emeli az, hogy a vértanuk leszármazói is jelen vannak.

Kray István szegedi ítélő táblai elnök ekkor szólásra emelkedvén, a következőket mondta:

Mélyen meghatva léptem ma Késmárk város régi és tiszteletreméltó falai közé, arra a helyre, mely atyáim működésének színtere volt, ahol nagyatyámtól fölfelé három családbelím mint Késmárk városának tanácsnokai s egyik mint országgyűlési követ is e város érdekeit hiven szolgálták és amely területről a negyediket, Kray Jakabot, elhurcolták a vesztőhelyre, ahol forrón szeretett hazájának szabadságáért és hitéért legszebb férfikorában kínos vértanuhalált szenvedett. Megdicsőült elődöm emlékének ez a megújítása és az a megtisztelése, amelyben Késmárk város lelkes közönsége és a Szepesmegyei történelmi társulat részesítette őt, egy részt nemes büszkeséggel, de másrészt elfogultsággal is tölti el a keblemet, mert annak teljes tudatában vagyok, hogy nagynevű elődömnök nemes példája fényes. De egytuttal nehéz kötelezettségekkel terhelt örökségkép szállott rám, amelynek eleget tenni magamban erőt és tehetséget nem érzek. Azonban így is, ha még oly gyenge erővel is, de annál nagyobb törekvéssel és buzgósággal igyekszem nagynevű elődömet követni azon az úton, melyet Kray Jakabnak a két század múltjából a jelenbe is átragyogó neve oly fényesen megvilágít; követni igyekszem őt különösen abban, ami az ő legerősebb oldala volt: a magyar haza szeretetében és ezzel az édes szülőföld, a szépséges Táttra és Késmárk szeretetében is.

S a rám szállott fényes örökségnek még egy részét leróni óhajtom és ez az, hogy forró hálát mondok a család nevében Késmárk város polgárainak és Késmárk város tanácsának és az igen tisztelt Szepesmegyei történelmi társulatlak is azért a szép és nemes kegyeletért, amelylyel a vértanuságban megdicsőült elődömnök emlékét annyira megtisztelték.

Az elnök hálás örömmel fogadta a felszólalónak a közönségtől is lelkes tüntetéssel fogadott szavait s egyuttal kijelentette, hogy a titkári jelentést a közgyűlés tudomásul veszi.

4. Förster Rezső pénztáros akadályoztatása miatt Bal Jeromos választmányi tag olvassa fel a pénztári jelentést az 1908. évről 3559 K 4 f kiadással és 6545 K 50 f pénzmaradvánnyal.

A jelentést tudomásul veszik és a pénztárosnak a fölmentvényt megadják.

5. A választmányban megüresedett helyre a közgyűlés

Fleischhacker Lajost, Lócse sz. kir. város főjegyzőjét választja meg.

6. A választmány javaslatára a közgyűlés elhatározza, hogy a múzeumörnek az alapszabályok 7. §-ában körülírt teendőihez hozzávétessek az is, hogy az őr a megyét bejárja, a múzeumba való fölvételre érdemes tárgyakat föl kutatja s beszerzésük iránt az

elnökségnek, illetőleg a választmánynak javaslatot tesz. A Szepesi múzeum ör. tiszteletdíját 1911-től egyelőre évi 200 K-ban állapítja meg a közgyűlés.

7. A Szepesi múzeum öréül Divéky Adorján dr., lőcsei gimn. tanárt választják meg a választmány megbízatásának tartamára.
8. Elnök a jegyzőkönyv hitelesítésére fölkéri Wrchovszky Ottó dr., Bruckner Győző dr. és Bal Jeromos urakat, megköszönvén a polgármester úrnak a szives meghívást és a közönségnek a lelkes részvételt.

9. Wrchovszky Ottó dr. polgármester köszönetet mond a társulatnak, hogy közgyűlését Késmárk hazafias ünnepével kapcsolta egybe.

Ezután ifjusági ünnepség következett s Párvy Sándor püspök elnök táviratban üdvözölte a közgyűlést, valamint a közgyűlés is az elnök úr önmagyméltóságát. Majd a temetőbe vonult az ünneplő közönség, hol a vértanuk sírját a Társulat is megkoszorúzta.

Kelt Késmárkon 1909. december 16-án.

Jegyzette:

Kompanyik Coelestin s. k.,
elnök.

Kaimár Elek s. k.,
titkár.

Előfizetési felhívás.

Átjutottunk a kezdet kezdetén: Közleményeink a jelen számmal megkezdik második évfolyamukat. A cipszer lélek intelligenciájába vetett bizalmunk nem csalt: sikerült — legalább részben — felébreszteni művelt honfitársaink figyelmét. Ha tisztelt olvasóink ezentúl is megtartják ezt az érdeklődést és földieink még nagyobb számban tömörülnek körénk: a Közlemények mindinkább értékesebbet és érdekesebbet fognak nyújthatni, mindjobban meg fogják valósíthatni kitűzött feladatukat.

Előfizetést nyitunk a Közlemények 1910. évfolyamára. Az előfizetés ára 6 korona, legcélszerűbben a jelen számhoz mellékelt postautalványon küldhető be.

Lőcse, 1910 január havában.

A kiadóhivatal.

1909 okt. 1. óta beérkezett előfizetési díjak.

1909. évre:

Dr. Bojárszky Béla, Bugsch Árpád, gróf Csáky Gusztáv dr., Chamilla Ottó, Csütörtökhelyi körjegyzőség, Gergelyi Pál, Gundelfinger Kálmán, dr. Hritz Artúr, Kalmár Elek, Klein Ferenc, Korompa-vasgyári tiszti kaszinó, Kövi Imre, Kruss Rezső, Kübecher Albert, Loisch Ede, Lőcsei kir. főgimn. ifj. könyvtára, Lőcsei kir. főgimn. tanári könyvtára, Mahálfalvai körjegyzőség, Malduri közs. iskola, Melczer Ágost, Pataky János, dr. Pirhalla Márton, Ráczy Gyula, Toperczer Ákos, Vértes Mátyás.

1910. évre:

Csoma József, Görgey Albert, Halmi László, Kalmár Elek, Malduri közs. iskola, dr. Mauks Károly, Posewitz Arthur, Scholcz Róbert.

Lőcse, 1910 január hó 7-én.

A kiadóhivatal.

Kérelem.

Olvasóink közül bizonyára lesznek olyanok, akik *régi családi iratoknak* akár maguk is birtokában vannak, akár pedig tudomásuk van róla, hogy hol, mely családnál és annak melyik tagjánál léteznek ilyen irományok.

Tisztelve kérjük, hogy ezt szerkesztőségünknek tudomására hozni sziveskedjenek.

Ismeretlen helyeken eltemetve, tehát értéktelenül hevernek sokszor olyan emlékek, melyekből a szakember nagybecsű és hézagpótló történeti adatokat hámozhatna ki.

Szerkesztőségünk nemcsak arra vállalkozik, hogy a tulajdonosok által rövid használatra beküldött ilyenemű iratokat szakszerű áttanulmányozás után hiánytalanul visszaszármasztatja, hanem — amennyiben az iratoknak hozzánk való beküldése bármily okból nehézségekbe ütköznék — szívesen küldjük ki szerkesztőségünknek valamelyik tagját, ki a tulajdonos engedelmével ennek családi iratait *a helyszínén* átvizsgálná.

Meg vagyunk róla győződve, hogy olvasóinknak illetően való segédkezése mellett sok értékes anyagot hozhatnánk napfényre.

A szerkesztőség.

KÖZLEMÉNYEK

SZEPES VÁRMEGYE MÚLTJÁBÓL

SZEPES VÁRMEGYE TÖRVÉNYHATÓSÁGÁNAK ÉS A
SZEPESMEGYEI TÖRTÉNELMI TÁRSULATNAK TÁMOGATÁSÁVAL
MEGJELENŐ FOLYÓIRAT

SZERKESZTI ÉS KIADJA:

DR. FÖRSTER JENŐ

VÁRMEGYEI LEVÉLTÁRNOK

MEGJELENIK NEGYEDÉVENKÉNT. — ELŐFIZETÉSI ÁRA:
EGY ÉVRE HAT KORONA.

LŐCSE, 1910.

REISS J. T. KÖNYVNYOMÓ INTÉZETE.

TARTALOM.

	Lap
II. Rákóczi Ferenc és a podolini piaristák. Irta: dr. Friedreich Endre	69
Szepes vármegye főispánjai kinevezésének legrégebb okirata (1638). Közli: Bal Jeromos	86
Szepesi vonatkozások Pyrker János László epikus műveiben. Irta: Lám Frigyes	91

Családtörténet.

Szentmiklóssy Godofréd önéletrajza. Közli: dr. Förster Jenő	94
--	----

Vegyes közlések.

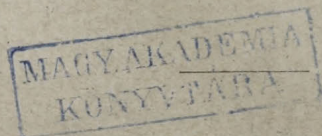
A XIII szepesi város jegyzőkönyveiből (VIII. IX. X.). Közli: F. J.	116
Hunfalvy Pál emlékezete. Irta: cz.	119

Könyvszemle.

A Szepesmegyei Történelmi Társulat évkönyve 1909. évre. Ism: dr. Bruckner Győző	122
Kisebb munkák ismertetése	125

Társulati ügyek és egyéb hírek.

Emléktáblák. — A Szepesi Múzeum ügye. — Szepesvára története. — Petzval-intézet Wienben	126
--	-----

KÖZLEMÉNYEK

SZEPES VÁRMEGYE MÚLTJÁBÓL.

II. ÉVFOLYAM.

1910. ÁPRILIS

2. SZÁM.

MAGYARAKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

II. Rákóczi Ferenc és a podolini piaristák.

I.

Podolin város omladozó fala szomszédságában, a „pártos, hűtelen“ Poprád vize mellett egy ódon kolostor áll. A hatalmas épület-tömeg szívéet Szent Szaniszló temploma alkotja, melyet két oldalról a kolostor ölel körül. A templom homlokzatát két karcsú torony díszíti, a kolostor négy sarka bástyaszerű építményekben emelkedik ki. A Poprád felől árnyas kert csatlakozik a komor kőtömeghez régi fákkal, melyek közül néhány már több század óta hullatja lombját; a homlokzat és a várfal között begyepesedett udvar terjeszkedik.

A kolostor hosszú folyosóit a piarista rend szentemlékü nagyjainak, régi elöljáróinak képei ékesítik. A refektórium falairól az alapító Lubomirski-család páncélos alakjai, a lengyel királyok, a kollégium egykori jótevői tekintenek le reánk. Ott látjuk Lubomirski Szaniszlót a törökverő chocimi hőst, György herceget, kinek harcai, népszerűsége és tragikus sorsa Rákóczit juttatják eszünkbe, Herakliusz, a szepesi katolikus reakció jelentékeny tényezőjét, IV. Ulászló királyt, aki a piarista iskolákat országában meghonosította, János Kázmért, aki ellen Lubomirski György fegyvert ragadott, Korybuth Mihályt, a nagy Sobieskit.

A templom gazdag kincsei, a könyvtár alapját képező értékes fóliánsok, az alapító- és kiváltságlevelek, melyek több századon át gondtalan, nyugalmas munkát, a térités művében oltalmat és szabad mozgást biztosítottak a kolostor lakóinak, a Lubomirski-ház fejedelmi nagylelkűségét hirdetik. A kollégium a XVII. és XVIII. században az egész Lengyelországban és Litvániában páratlan nép-

szerűséggel működő piarista-rend anyaháza volt. Jórészt ezen ház képezte a tanítókat a 36 piarista iskola részére, innét kerültek ki a lengyel főurak nevelői, udvari papjai. Gimnáziumát Lengyelország minden részéből látogatták, háborus időkben a közelebbi lengyel piarista iskolák tanárai és tanulói itt kerestek menedéket. Az iskola udvarán, ahol most 60—70 szepesi kis diák üzi apró játékaikat, 300—400 lengyel fiu zsibongott, a ház szerzetes lakóinak száma pedig gyakran megközelítette a 60-at.

A kollégium jelene nagy múltjához képest nagyon szerény, de lakói és a város hazafias értelmisége kegyelettel ápolják a dicső múlt hagyományait és most azon fáradoznak, hogy egyik érdekes epizódnak, II. Rákóczi Ferenc 1701. évi látogatásának emlékét méltóan megünnepeljék.

II.

Az 1690. év őszén egy Berzeviczy-fíú iratkozott be a podolini gimnázium grammatikai osztályába. A felvidéki vármegyékben oly nagy szerepet játszó családból ő volt az első, aki a podolini iskolát látogatta. Ez időtáiban a magyar nemes fiu ritka vendég volt. Berzeviczy Ádámnak, aki kétévi podolini iskolázása alatt egymaga képviselte a magyar dzsentrit, ámbár evangélikus volt,¹⁾ kitüntető figyelemben és szerető atyai bánásmódban vala része, amit annak is lehet tulajdonitanunk, hogy egyik rokona, Berzeviczy Sándor (szerzetesi nevén Valérián), piarista volt. Ez 1670-ben lépett be a rendbe Podolinban, de nagyobbára a magyarországi házakban működött és 1692-ben, mikor a privigyei, breznóbányai és szentgyörgyi házak elszakadtak a lengyel tartománytól és külön magyar viceprovinciává alakultak, a magyarokhoz csatlakozott. A kiterjedt nemzetségből mások is szerepeltek a papi pályán, de a podolini piaristák a család világi tagjaival is jó szomszédságban éltek.

Berzeviczynek 1690/1-ben Kozkowski Teofil klerikus volt a tanítója a grammatikai osztályban; a következő évben ugyancsak a grammatikai osztályt látogatta, de tanítója nevét ezen évről nem ismerjük. Aritmetikára mind a két évben Schrade Bernát oktatta. Az iskola elég népes volt, 1690-ben 268 tanulót jegyeztek be. Berzeviczy osztályában 40-en voltak, 36 lengyel és 4 német származású. Érdekes, hogy Berzeviczyt is lengyelnek irták be, való-

¹⁾ II. Rákóczy F. énéletrajza 128. l.

szinüleg azért, mert értett lengyelül. Az iskolában erős lengyel szellem uralkodott. A prefektusok, a tanulók jegyzékének szerkesztői, a neveket gyakran ellengyelesítették, aki tudott lengyelül azt a lengyelek közé sorolták. Bár a tanítás nyelve a latin volt, a nemzeti nyelv sokkal jobban érvényesült, mint a magyarországi iskolákban. A retorikai és poétikai tankönyvek a latinon kívül lengyel példákat és feladatokat is tartalmaztak, hogy a tanuló a lengyel verselés és szónoklat titkaiba is bevezessék. Nagyon valószínű, hogy Berzeviczy lengyel tanítói és tanárai között teljesen elsajátította azoknak nyelvét, sőt az sem lehetetlen, hogy épen azért küldötték Podolinba, mert családja századok óta élénk összeköttetésben állott a lengyelekkel.¹⁾

Az iskolának 5 osztálya volt: retorika-poétika, szintakszis, grammatika, infima és a német iskola (schola germana, germanismus).²⁾ Nem hiányzott a piarista iskola gyakorlati irányát jellemző aritmetikai tanfolyam sem, melyen Schrade Bernát az udvari, kamarai vagy megyei szolgálatra készülő ifjakat, amilyen Berzeviczy is volt, a számtan, mértan s az egyszerűbb könyvvitel szabályaira taníttatta. A tanítók — mindnyájan klerikusok — a rendi stúdium (tanárképző) növendékei voltak és ugy tanulmányaikban, mint a tanításban is Choinski Bernát mester felügyelete és irányítása alatt állottak.

Berzeviczy az 1692. év őszén vált meg a podolini iskolától. Nem sejtette, hogy kilenc év múlva milyen kalandos körülmények között fog oda ellátogatni.

III.

További tanulmányairól nincs tudomásunk. 1695-ben már Aspremont Gobert gr. szolgálatában találjuk mint apródot, innét pedig II. Rákóczi Ferenc udvarába jutott ugyancsak apródi minőségben.³⁾ Valószínűleg rokonai br. Szirmay István és Keczer András a Rákóczi-ház bizalmas hívei ajánlották be Aspremont, majd Rákóczi udvarába. Ettől kezdve sorsa szorosan egybeforott Rákóczi sorsával. Mint szolgálattévő apród követte urát bécsújhelyi fogsá-

¹⁾ Az érintkezés — mint Berzeviczy A. «Régi emlékek» c. munkájából látható — még a XIX. század második felében sem szűnt meg.

²⁾ Ezt leginkább a helybeliek és a német szó kedvéért odaküldött lengyelek látogatták.

³⁾ Thaly, II. Rákóczi Ferenc fejedelem ifjúsága. II. kiad. 252—257. l. — Tört. Tár 1900, évf. 363. l.

ságába, sőt jelentékeny része volt megszöktetésében is. Ismeretes, hogy 1701. nov. 6-ikán (vasárnap) este szöktek ki a várból és Nezsideren, Somorján, Bajmócon keresztül igyekeztek a lengyel határ felé. Kalandos menekülésükben nov. 11-ikén pénteken déltájban érkeztek Podolinba.¹⁾ Itt már nyugodtabban kezdték magukat érezni, minthogy lengyel területen voltak, de mikor a vendéglóستól azt hallották, hogy a szomszédos császári helyőrségek német tisztjei ott napról-napra megfordulnak és megszállanak, biztosabb hely után néztek. Mind a ketten dragonyos egyenruhát viseltek, Berzeviczy tisztnek, Rákóczi pedig őrmesternek volt öltözve. Azt persze nem tudhatták, hogy Bécsből későn rendelték el üldözésüket és a szepesi helyőrség még nem tudhatta, hogy megszöktek. De mégsem lett volna ajánlatos császári tisztekkel találkozniok, mert könnyen igazolásra szólíthatták volna őket, ami vesztüket okozhatta volna, mert utlevelük nem volt és Rákóczit annyian ismerték a Felvidéken, hogy őrmesteri ruhájában is fölfedezték volna kilétét. Rákóczi hallotta apródjától, hogy a piaristáknál járt iskolába, azért arra gondolt, hogy náluk kér éjjeli szállást. Beküldötte Berzeviczyt a kolostorba, aki ott még életben találta egyik tanárát és azt a mesét költötte, hogy a császári hadseregben mint tiszt szolgált, de menekülnie kell, mert párbajban megölte egyik tisztársát. Elmondotta, hogy most hü őrmesterével bújosdik és menedéket kért mindkettőjük számára. A piarista szeretettel és részvétellel befogadta a földönfutókat. Másnap Rákóczi misét hallgatott és megfogadta, hogy szerencsés szabadulása emlékére alapítványt fog tenni, hogy minden hétfőn ünnepélyes énekes fogadalmi misét mondjanak a Szentlélekről. Mise után piarista pártfogójuk által szerzett kocsin elindultak Krakó felé, ahova harmadnapra érkeztek meg.²⁾

IV.

Rákóczi nem nevezi meg azt a piaristát, akihez Berzeviczy szállásért folyamodott és így csak találgatásra vagyunk utalva. A 34 tagból álló házat Choinski Bernát kormányozta, a noviciusokat Machowski Ciprián mester nevelgette, a gimnázium igazgatója Kozłowiczki Angelusz volt. Ott éledgett az öreg, félig világtalan Kraus Mihály, rendjének érdemes történetirója, a XVII. szá-

¹⁾ Márki S. II. Rákóczi F. I. 182—207. I.

²⁾ Önéletrajz 128—130. I.

zad második felének élő krónikája. Ott találjuk még Goralowic Sebestyént is, aki Berzeviczy podolini iskolázása idejében a ház főnöke volt, továbbá Schrade Bernátot. Kivülük még 5 páter, 19 növendékpap és 4 laikus fráter lakott a házban. Choinski, Kozłowiczki, Kraus, Goralowic és Schrade még jól emlékezhetnek Berzeviczyre, aki csak kilenc évvel azelőtt került el onnét, annak idején egyetlen magyar nemes tanulója volt az iskolának, hozzá még evangélikus, rokona a piarista Berzeviczynek. Hogy ezek közül melyikhez volt Berzeviczynek legtöbb bizalma, nem tudjuk. Ha nem egyenesen a házfőnökhöz fordult, valószínűnek tartom, hogy egykori aritmetika tanárához Schrade Bernáthoz folyamodott. Egyébként akárkivel tárgyalt is a szállás ügyében, annyi bizonyos, hogy Choinski házfőnök engedélye nélkül senki sem adhattott nekik menedéket és rövid ottidőzésük alatt Choinski volt a házigazdájuk.

Choinski Bernát 1653-ban született Stanislawban. 1675-ben lépett be a rendbe Piotrkowban, de még ezen évben Podolinba került, ahonnét egy év múlva Lengyelországba küldték, majd 1688-ban ismét Podolinba helyezték. Itt a noviciusok nevelésével foglalkozott, 1692-ben pedig házfőnöknek tették meg. 1697-ben a rzeszowi káptalanon rendfőnöknek választották meg. 1700—1702-ig ismét a podolini kollégiumot igazgatta. 1702-ben örökre búcsút mondott Podolinnak. Egy évig Privigyén éldegélt, azután Rzeszowba költözött, 1711-ben pedig Lowicra. Késő öregségéig fáradhatatlanul munkálkodott rendje jólétéért. 1716-ban a podlachiai Lesznóba ment azon reményben, hogy ott rendjének egy alapítványt szerezhet meg. 1728-ban érte el a halál a nowydolski házban.¹⁾

A piaristák valószínűleg tudták, hogy vendégeik nem azok, akiknek kiadták magukat. Hogy Berzeviczy a Rákóczi-udvar szolgálatába került, hogy urát Bécsújhelyre is követte, azt hallhatták a magyar nemes uraktól, a szomszédságukban lakó Görgeyektől, kiket a rokonság szárai sokszorosán fűztek a Berzeviczy-családhoz. Rákóczi elfogatása rendkívüli érdeklődést keltett a felvidéken és a podoliniakat sem hagyta hidegen. Kraus Mihály krónikájából az tűnik ki, hogy bár a XVII. században folyó harcokban mint csendes szemlélők a császár pártján voltak és annak kívánták a győ-

¹⁾ Familiae domus Podoliniensis. Liber suffragiorum. Podolini k. r. lt. Familiae dom. Loviciensis. Krakói k. r. lt. Bielski, Vita et scripta quorundam e congreg. Cler. Reg. Schol. Piar. in Prov. Pol. professorum. Varsó 1812. 228. l.

zelmet, az ellenfélről elég higgadtan ítélték. Rákóczi sorsa azért is érdekelte őket, mert a Thökölyöket ismerték. Thököly István-nal annak idején jó szomszédságot tartottak, Thököly Imrével sok bajuk volt, de mégsem irtak róla olyan gyűlölettel, mint azt a háborúja okozta károk miatt várni lehetett volna. Sajátságos, hogy később Thökölynek még panegiristája is akadt a lengyel piarista latin költők között Kalinski Damaszcén személyében.¹⁾

Rákóczit a hagyomány szerint a róla elnevezett északi bástya-toronyban rejtették el. Ez egy kétemeletes építmény hatalmas falakkal. A XVIII. század végéig lakták, de azóta üresen áll és belül romladozó állapotban van. Ha Rákóczit védett helyen akarták elszállásolni, ennél alkalmasabbat nem találhattak.

A kolostor kertjében egy óriási hársfa áll, melyet Rákóczi fájának neveznek. Olyan öregnek látszik, hogy már 1701-ben is tekintélyes korra tekinthetett vissza és mint természeti emlék is megérdemli a kegyeletes gondozást.

Kolinovics szerint Rákóczi 3 napig tartózkodott volna a podolini kollégiumban, de valószínűbb, hogy még másnap nov. 12-ikén mise után, melyet valószínűleg a Mária-oltárnál hallgatott, elbúcsúztak szives házigazdáiktól és a piaristák által szerzett kocsin útra keltek Krakó felé. Nem is lett volna ajánlatos tovább maradniok, mert ha szökésének híre a Szepességbe is eljutott volna, a császári katonaság kutatta és üldözte volna őket.

Kolinovics azt írja, hogy Gnédán betértek Sztachowski dékánhoz. Ez megvendégelte őket és P. Bernát podolini piaristának, aki valami ügyben Lengyelországba utazott, a barátság címén támogatásába ajánlotta. Rákóczi, mikor a lengyelek között már biztonságban érezte magát, Bernát atyának, az ő jötevőjének, egy 24 aranyat nyomó tubákos szelencét ajándékozott, de kilétét még útközben sem árulta el.²⁾

¹⁾ Viennis. Varsó 1717.

²⁾ »Podolinzii in Scepusio divertit ad Patres de Scholis Pii Collegium, ibidemque triduum moratus nec certum an ulli satis cognitus abscedit Gnyasdam Lublovianae Dynastiae oppidum et hospitalitate Sztachowsky Presbyteri perque adsitum districtum sub Jurisdictione Praesulis Cracoviensis Decani recreatus, atque sub amici schemate Patri Bernardo e Scholis Pii Podolinzieo curru in ulteriorem Poloniam negotiorum gratia tendenti satis commendatus, ubi se apud Polonos tutum conspiciebat, Patri benefactori pretiosam nicotianae pyxidem XXIV. nummis aureis praeponderantem liberaliter donat, etsi nomen eidem, aut statum vel per iter nunquam detexerit.« Kolinovics, Comment. de reb. Ungar. 15. l. Kézirat a budapesti egyetemi könyvtár kéziratárában. G. 86.

Kolinovics, aki a Rákóczi-korszak sok epizódját hiven följegyezte, ezt bizonyára a piaristáktól hallotta. 1715. nov. 21-ikén Privigyén belépett a piarista rendbe, de betegeskedése miatt 1716. márc. 10-ikén elbocsátották.¹⁾ Mikor ő Privigyén volt novicius, ott éldegélt egy lengyel páter Szczawniczki Gábor, aki régebben Podolinban is tanítgatott és később fenntartotta az összeköttetést lengyel kollégáival. Időnkint lengyelek is fordultak meg Privigyén. 1715-ben Nagrodzki Pál rzeszowi rector két hónapig tartózkodott a privigyei kollégiumban. Néha — Rómába menet — a lengyel provinciálisok is útbajították Privigyét és ilyenkor mesélhettek egyet-mást Rákócziról, Bernát atya tubákos szelencéjéről.

Gnézdán talán azért mentek a dékánhoz, mert a vendéglőben ismét kellemetlen találkozástól féltek. Valószínűleg Schrade Bernát utasította őket oda, de úgy látszik Sztachowski előtt elhallgatták, hogy Podolinban a piaristáknál voltak, hihetőleg azért, mert nem akarták, hogy a piaristáknak kellemetlenségük legyen miattuk, ha szökésük kiderül. Schrade, akinek Lengyelország valamelyik távolabbi részében volt dolga, utánuk ment és — bizonyára előzetes megbeszélés alapján — találtak Sztachowskinál.

Mire Schrade odaérkezett, akkorra már annyira összebarátkozhattak a dékánal, hogy ez kérte Schradét egy baráti sziveségre, hogy t. i. kalauzolja el Lengyelországba az ő vendégeit, kik azt színlelhették, hogy Schradét nem ismerik. Gnézdáról Schrade kalauzolása mellett mentek ki Lengyelországba.²⁾ Rákóczi utközben is megőrizte incognitóját, végül mikor elváltak, a már említett értékes ajándékkal jutalmazta meg „jótevőjét“.

Kolinovics Schrade Bernátot csak keresztnevén említi, mert a piaristák akkor vezetéknevüket nem szokták használni, de két-

¹⁾ Novitiorum admissiones, dimissiones, scrutinia, visitationes. Privigyei k. r. lt.

²⁾ Berzeviczy Lengyelországban is Rákóczi szolgálatában maradt és jó szolgálatot tehetett urának, mert tudott lengyelül. Valószínűleg Berzeviczy Zsigmond és Lipóczi Keczer Éva fia volt, unokája az eperjesi vérpádon kivégzett Keczer Andrásnak. Szirmay István (báró, később gróf) anyjának első unokatestvére volt. Rákóczi híj szolgálatai jutalmául 1707-ben nagyanyja testvérenek Szinyey Miklósné Keczer Klárának birtokát neki adományozta. 1707-ben mint generaladjutáns, 1708-ban pedig mint udvari lovászmester említetik. A trencsényi csatában nagy része volt a megszebesült fejedelem megmentésében. N. R. A. fasc. 1069. nr. 40., 49., fasc. 1584. nr. 52., fasc. 1585. nr. 52., fasc. 1372. nr. 29., fasc. 96. nr. 21. Conc. exp. 1720 nov. nr. 42. Csicsery család lt. 1681 febr. 14. Orsz. lt. Nagy J. M. Cs. VI. 146. I. X. 740. I. Kolinovics, Comment. 272. I. (Egyet. könyvtár G. 86.) Thaly K. Bottyán János 236. I.

ségtelen, hogy a P. Bernardus alatt Schrade értendő. 1701-ben a podolini házban ketten viselték ezen nevet: Choinski Bernát (a Matre Dei) és Schrade Bernát (ab Assumptione B. M. V.) Choinski nem lehetett Rákóczi kalauza, nem indulhatott hosszabb utra Lengyelországba, mert nov. 15-ikén otthon találjuk. Ezen napon egy Slominski Teofil nevű klerikus az ő kezébe tette le a szerzetesi fogadalmat, amelyről szóló okmányt Choinski több társával együtt aláírt,¹⁾ ellenben Schrade valami nagyobb utat és huzamosabb távollétet igénylő feladattal lehetett megbízva, mert még karácsonykor sem volt otthon, amint ez a fogadalomujítási szertartásról vezetett jegyzékből kitűnik.

Hogy meddig kalauzolta Rákóczit, nem tudjuk bizonyosan megmondani. A podolini házi krónika egy bejegyzéséből azt következtethetnénk, hogy csak Krakóban vált el pártfogoltjaitól. A krónika idevágó részlete így hangzik: „N. B. Az 1701-ik nov. 11-ikén ezen házban volt főmagasságu Rákóczy fejedelem, mikor a börtönből menekült. Azt szinlelte, hogy ő szolgál, Berzeviczy ur pedig az ő ura; csak Krakóban árulta el, hogy ki; Krakóból Danzigba (!), Danzigból Franciaországba (!) ment, Franciaországból ismét Lengyelországba, ahol némi sereget toborzott és behatolt Magyarországra. Most a franciákkal szövetségbe a felséges császárral hadakozik.“²⁾

Ezt és Kolinovics elbeszélését összekötetésbe hozva azt gondolhatnánk, hogy Schrade Krakóig elkísérte Rákóczit és itt bizonyosodhatott meg arról, amit már amugy is sejthetett, hogy nem dragonyos őrmesterrel, hanem Rákóczival van dolga. Rákóczi Önéletrajzában csak annyit mond, hogy a piarista pártfogójuk által felfogadott fuvaros másnap (12-ikén) Lengyelországba vitte őket,³⁾ a gnézdai látogatást és Schrade további szolgálatait nem említi.

¹⁾ Archivi I. V. in quo professiones in hac Podol. domo factae inscribuntur incip. ab anno 1682. 133. l. Podolini k. r. lt.

²⁾ »N. B. Anno Dni 1701 die 11. novembris fuit in hac Domo Celsms Pps Rakoczy ex carcere profugus. Finxerat se servum et D. Berzeviczy Dnum, primo Cracoviae se prodidit quis esset: Cracovia Gedanum, Gedano in Gallias ivit, ex Gallia item in Poloniam, ubi collegit aliquot milites et Hungariam invasit, nunc Augustissimo Imperatore cum Gallo bellum gerente«. Liber Archivi Collegii Podoliniensis Scholarum Piarum, in quo origo Foundationis Collegii hujus, tum incrementa, acta praecipua et gratiae Benefactorum adnotata sunt ab anno Dni 1642. ad annum 1702. 217. l. Podolini k. r. lt. L. Prónai A. Kalazantinum 1906. évf. 3. sz. Márki S. II. Rákóczi F. I. 203. l. Visegrádi J. A podolini piar. rendház tört. (1642—1702) 30. l. Szádeczky L. Podolini tört. e mlékek. Századok 1909. évf. 944. l.

³⁾ 129. l.

A krónika idézett helye nyilván későbbi eredetű és téves adatot is tartalmaz. Írója azt hitte, hogy Rákóczi Krakóból Danzigon keresztül Franciaországba utazott és személyesen eszközölte ki a francia támogatást. Azon általános hiedelem, hogy Danzigon át menekült, Lehmann kapitány vallomásából és a köröző parancsból eredhetett.¹⁾

Itt még megemlítjük, hogy a krónika helyesen jelöli meg Rákóczi Podolinba érkezésének napját. Rákóczi úgy emlékezett, hogy pénteki napon értek oda. 1701-ben nov. 11-ike péntekre esett.

V.

A piaristák aggodalommal szemlélték az 1703-ban kitört háboru fejleményeit és október végén két társukat Rákóczi táborába küldték, hogy pártfogó levelet szerezzenek a kollégium számára. Az ilyesminek kieszközölése a prokurátor kötelessége volt, ezt a tisztelet pedig már egy év óta Schrade Bernát viselte. A fejedelem a tokaji táborban kegyesen fogadta őket és nemcsak a pártfogó levelet állíttatta ki, hanem megemlékezett fogadalmáról, melyet a podolini templomban tett, és viszonzásul a jóindulatért, hogy bujdosásában befogadták és továbbmenekülését elősegítették, évi 20 hordó borjárandóságot rendelt azon kötelezettséggel, hogy kiszabadulásának emlékére minden hétfőn ünnepélyes énekes votivmisét mondjanak a Szentlélekről a Boldogságos Szűz oltáránál. A misét azért kötötte a hétfői naphoz, mert ezen a napon, mely fogsága után először virradt reá szabadon, hálából ájtatoskodni és bőjtölni szokott.²⁾

1703-tól kezdve minden évben megkapták a bort, melyet Lőcséig el is szállíttattak nekik.³⁾ A járandóság ügyéből kifolyólag évről-évre érintkeztek Rákóczival. Újévre cikornyás nyelvezetű hálálkodó leveleket intéztek hozzá sok szép kivánsággal és azon reménységgel, hogy a fejedelmi bőkezűség forrása nem fog kiapadni. Néha valami fennakadásuk is lehetett a járandóság dolgában, ami személyes utánjárást tett szükségessé. 1709-ben Schrade ismét a fejedelmi udvarban járt, ezuttal is sikerrel.

Rákóczi nemcsak a podolini, hanem a privigyei, breznói,

¹⁾ Márki 205. l. — A Palóczy Horvát család naplója. M. H. H. II. oszt. XXXI. k. 248. l.

²⁾ »Grati pro libertate animi signo diem lunae, quo effugit, severo jejunio in haec usque tempora colit Rakoczys«. Kolinovics, Comment. 21. l. Muzeumi lt. 331 quart. lat. Beniczky naplója. Rákóczi-tár I. 6. l.

³⁾ Tört. Tár. 1883. évf. 403. l.

szentgyörgyi, nyitrai piarista kollégiumok iránt is kegyes jóindulatot tanusított és részükre többrendbeli pártfogólevelet adatott ki.

Az 1703. év őszén a háboru kitérése miatt a podolini iskola tanulóinak száma megfogyatkozott, de azt híven, hogy ott a Lubomirskiak és Rákóczi oltalma alatt biztonságban vannak, ismét többen jelentkeztek. 1706-ban Gyertyaszentelő után egy Lubló körül portyázó kozákcsapat miatt nagy riadalom támadt, mire a piaristák a kolostorba vitették diákjaik holmiját, ágyneműjét és míg a veszedelem el nem múlt, ott tartották őket.

Juliusban Lubomirski Tivadar a várost megtöltötte csapataival, a leégett lublói várból a katonaság eltartására szükséges élelmiszereket pedig a gimnáziumba szállíttatta, úgyhogy emiatt csak október második felében kezdhették meg az iskolaévet. 1707-ben a szomszédos helyeken kiütött pestis miatt már a tanév kezdetén be kellett zárni az iskolát; 1708/9-ben a járvány és a háboru miatt csak 136 diákjuk volt, 1709/10-ben 149-en voltak, de karácsonykor az orosz sereg közeledtére oszladozni kezdtek, majd június végén a Lublón kitört pestis miatt ismét bezárták az iskolát. A rendi klerikusokat Szawniczára vitték, a házban csak néhány idősebb rendtag maradt a betegek gondozására. Minthogy a pestis Szawniczán is pusztítani kezdett, Jazowskoba menekültek. Sendzimir Jeromos udvarában vonták meg magukat és 82 diákjukat, kik Jazowskoba is követték őket, az 1710/11-ik tanévben az ottani plébános házában tanították. 1711 május havában Podolinban megszünt a járvány, mire ott is megnyitották az iskolát 27 tanulóval.¹⁾

A pusztító vésznek több piarista is áldozatul esett, így Schrade Bernát is. A leibiczi plébános kérésére odaköltözött, hogy a betegek lelki gondozásában segédkezzék. Önfeláldozó szeretettel ápolta, vigasztalta a hiveket, míg végre maga is megkapta a pestist és meghalt 1710-ben. Schrade 1665-ben született Guttstadtban, a mostani Porosz Lengyelország egyik városkájában. 1687-ben Varsóban fölvételre jelentkezett. Innét Podolinba küldték és aug. 10-ikén beöltöztették. A noviciatus második évében a német iskolában alkalmazták tanítónak, emellett több éven át az aritmetikát is tanította. Az 1696. év őszén Varsóba helyezték, 1700-ban ismét visszakerült Podolinba, ahol még két évig tanított, 1702-től fogva pedig lelkészkedéssel és mint prokurátor a ház anyagi ügyeivel, pöreivel

¹⁾ Catalogus studiosorum. Lib. XXV. Coll. Podol. Familiae 238. l. Podolini k. r. lt.

foglalkozott. Életirói dicsérettel emlékeznek meg buzgalmáról, szerénységéről, jómodoráról, mellyel rendtársai és a világiak előtt is megkedveltette magát.¹⁾ Életének legnevezetesebb momentuma az, hogy egykori tanítványát és annak bujdosó urát, Rákóczit me- nekülésben támogatta.

VI.

A Rákóczi-birtokok elkobzásával a piaristák elvesztették a borjárandóságot. Minthogy Rákóczi örököseit és jogutódait nem kötelezte az említett alamizna szolgáltatására, rendes uton nem érvényesíthették igényüket.

Ha Rákóczi adománylevelében az adományozás indítéka nem lett volna feltüntetve és ha nem lettek volna benne az uralkodó- házat sértő kifejezések, talán még remélhették volna, hogy a ka- mara méltányosságból megerősítésre ajánlja a járandóság iránt táplált igényüket, de így nem mutathatták be, mert csak udvar neheztelését vonták volna magukra, az udvar jóindulatára pedig szükségük volt, mert elég gyakran érintkeztek magyar hatóságok- kal. Csak valami jámbor csalással érhetek volna célt, ha a bujdosó Rákóczinál ki tudták volna eszközölni, hogy kancellariájában újra kiállítsák az okmányt az eredeti kelettel, az uralkodóházat sértő kifejezések elhagyásával vagy megszelidítésével. De a kivétel ne- héznek látszott. Rákóczi Franciaországban élt, az őt környező emigránsok közül senkit sem ismertek, de a Lengyelországban gyakran megforduló rendtagok hallhattak arról, hogy Rákóczi egy- kori udv. tanácsosa és a konfederáció titkára Pulawaban tartózkod- dik. A podolini házban lakott egy felsőmagyarországi származásu piarista Linkos Ferdinánd, aki 1709-ben a magyarul nem tudó Schrade Bernátot, mint tolmács elkísérte Munkácsra Rákóczizhoz. Munkácson Krucsayval is volt dolguk, utlevelüket ő állíttatta ki és ugy látszik barátságosan bánhatott velük, mert különben 1715- ben nem gondoltak volna arra, hogy az ő közvetítésével teszik meg az utolsó kísérletet. Irtak Krucsaynak és megkérték, hogy támogassa őket az okmány kikorrigálását célzó tervükben. Ha ez sikerül, Pálffy János grófnak és többi pártfogóiknak segítségével ki tudnák eszközölni az alapítvány királyi megerősítését. Krucsay rendkívül udvarias levélben válaszolt. Helyeselte a tervet és aján- lotta, hogy a provincialis írjon egy kérvényt Rákóczizhoz, melyet

¹⁾ Lib. XXIV. Coll. Podol. Fam. Arch. I. II. (Novit. admissio). Arch. I. XXII (Suffragia). Podolini k. r. lt. — Catalogus mortuorum. Krakói k. r. lt.

majd ő fog eljuttatni hozzá és tudassák, hogy miféle változtatásokat kívánnak az ujonnan kiállítandó okmányban. A keletet nem volna tanácsos megmásítani, mert többen tudhatnak róla. A választ Zrkewicz pulawai adminisztrátorhoz irányítsák, az majd utána küldi Varsóba is. Bár csak a jövő év áprilisában vagy még később mehet Párizsba, igyekezni fog, hogy az ügyet minél előbb rendbehozza.

A jó podoliniak azonban nem tudták visszaszerezni a Rákóczi-féle alapítványt. Lehet, hogy kérvényük nem jutott el Rákóczihoz vagy Rákóczi nem engedte meg az okmány kikorrigálását. A kamarai levéltár iratai közt eddig még nem találtam nyomát, hogy igényük érvényesítésével megpróbálkoztak volna.

VII.

Függelék.

1.

1703. nov. 2. II. Rákóczi Ferenc pártfogólevele a podolini piarista kollégium részére.

Mi Fejedelem Felső Vadászy Rakoczi Ferenc Nemes Saaros Vármegyének Eörökös Fő Ispánnya etc. Adgyuk tudtára mindeneknek, akiknek illik e mi Levelünknek rendiben, mint hogy Isten édes Hazánk s Nemzetünk az idegen Nemzet sánczoltató igája alatt nyomorgó, hajdani állapotját fegyverünk által naponként szabadditya és szerentsés előmenetellel boldogittya: Azért meg értvén édes Hazánk illy szabadítása mellet való indulatunkat Podolinczai klastrombéli Pater hiveink, hozzánk s hazájokhoz való igaz szereteteknek s hűségeknek meg bizonyításokra, nállunk s Táborunkban magokat béjelentették, kívánván egyszersmind Protectionalis Levelünket, magok Személyek iránt közönségesen, kiknek is kéréseket méltóknak itélvén, ezen Protectionalis Levelünk által, mind Lovas mind Gyalog Tiszteinknek parancsollyuk serio és keményen, se magok Személyekben, akár minével nevezendő jószágokban meg háborítani és károsítani, fel verni s fel veretni, ne merészellyék, sem pedig directiojok alatt levő hadainknak elkövetni meg ne engedgyék, külömben valakik Parancsolatunk ellen említett hiveinket, akárminével nevezendő javaikban, megháborittyák s károsittyák, kemény érdemek szerint való halálos büntetésünket el nem kerülük. Költ Tokaj alatt levő Tabor helyünkben. Die 29 bris A. 1703.

F. Rakoczy m. p.

Podolinczai klastrombéli Paterek protect.

Papírral fedett vörös viaszpecséttel ellátott eredetije a podolini k. r. levéltárában. Cist. XI. fasc. 2. nr. 2.

2.

1703. dec. 23. II. Rákóczi Ferenc a podolini piaristáknak, akik menekülésében támogatták, alamizsna gyanánt évenként 20 hordó bort adományoz. A piaristák, míg ezen alamizsnát élvezik, kötelesek minden hétfőn énekes fogadalmi misét mondani a Mária-oltárnál.

Nos Franciscus Dei gratia Princeps Rakoczy, de Felső-Vadasz, Comitatus Sarosiensis Supremus ac Perpetuus Comes etc. Memoriae commendamus tenore praesentium, significantes quibus expedit universis. *Quod posteaquam Divina Clementia, ex carcerum Neostadiensium squalore, ubi dira Austriaca Austeritas, indemni Nostrae vitae, cladem machinata, furiose Nos excruciasset; quasi Daniele ex faucibus Leonum, mire evadere, Nostroque exinde suscepto itinere praeduce in Collegium Podoliense Patrum Piarum Scholarum, Nostrae Salutis et Securitatis portum, feliciter appellere, eosque Patres erga Nos omni humanitate propensos esse indulsisset, ulteriorisque Nostri progressus viam, eorundem assistentia et concursu patefecisset.* Quatenus itaque Nostrae pietatis et summae obligationis (qua erga Deum, ejusque Sacrum Ministerium Christiano et ferventi zelo ducimur) in memoriam Nostrae in praemisso Loco nactae Liberationis Documenta et Monumenta daremus, Nostraque Pietas et Liberalitas in seram etiam aetatem transcriberetur, in Elemosynam quotannis pro prae memoratis Patribus Piarum Scholarum, viginti vasa vini, eademque Leutchoviam usque devehit ordinavimus, Nominati quoque Patres, quavis hebdomada, usquedum Nostra hac Elemosyna et beneficio uterentur, die Lunae Solenne Votivum de Sancto Spiritu, cum Musica ad Altare Beatissimae Mariae Virginis in memoriam Nostrae praemissae Liberationis cantare, taliterque Nostram ulteriorem quoque felicitatem, a Deo suis Sacris Ministeriis implorare erunt obligati. Datum ex Castris Nostris ad Tokaj positis, Die vigesima tertia Decembris, Anno Millesimo septingentesimo tertio.

F. Rakoczy m. p.

Papírral fedett vörös viaszpecséttel ellátott eredetije a podolini k. r. levéltárban. Cist. XI. fasc. 2. nr. 1.

3.

1704. márc. 17. Berthóty Ferenc főkapitány útlevelé egy podolini piarista részére, aki Iglóról bort szállít Podolinba.

Én Berthoty Ferencz, Méltóságghos Fejedelem Felső Vadász Rakoczy Ferencz Kglmes Urunk eő Nga, Nemes Saaros, Szepes, Lypto és Arva Vármegyéknek, Lőcse Várossának, Lengyel Ország szélin lévő Hadaknak s — körül lévő Praesidiumoknak Fő Kapitánya. Adom tudtára az kiknek illik. Ezen Tiszteletes Pater Ur, az Podolinczy Piaristák féle, bizonyos Borokat visz Iglóru az

Collegium számára. Azért minden Kglmes Urunk eő Nga Hiveit s Vitézleő Rendeit kérem, s alattam Valóknak penigh keményen Parancsolom: Senki fellül megh nevezett Pater Uramat, semmiben is megh háborgatni ne merészellyen, hanem mindenüt bocsássák szabadon s békivel. Harminczados Uraimék penigh azon Boroktul semmit se vegyenek. Kölembet cselekedvén, akkár ki legyen az, Kegyelmes Urunk eő Nga sententiáját életivel fogja pecsételni s el sem kerüli. Lőcsén 17. Marty Ao 1704.

Berthoti Ferenc m. p.

Gyűrűs pecséttel ellátott eredetije a podolini k. r. levéltárban. Cist. XI. fasc. 4.

4.

1705. márc. 18. II. Rákóczi Ferenc levele Schrade Bernát podolini piarista prokurátorhoz, melyben tadatja, hogy a borjárdóság kiszolgáltatásáról intézkedett.

Reverende ac Religiose in Christo Pater Nobis honorande.

Salutem et Divinam benedictionem. Lras¹⁾ Reverentiae Vrae ad Nos datas percepimus, quarum continentys intellectis Vinorum Nostrorum Inspectori Grosó nempe Michaeli Roth, ratione extraditionis vinorum pro parte Rentiarum Vrarum quotannis assignandorum, Grosó item Francisco Bertoty Capitaneo Nostro respectu vecturae eatenus necessariae demandavimus; Idcirco Rentiam Vram eo in passu ad memoratos Fideles Nostros relegamus; Coeterum Eandem Rentiam Vram bene valere desideramus. Agriae die 18-a Marty 1705.

F. Rakoczy m. p.
R. P. Bernardo.

Paulus Ráday m. p.

Kivül:

Reverendo ac Religioso in Christo Patri
Bernardo, Collegy Podolinensis Procuratori
Patri in Christo Nobis honorando Podoliny

Zárópecséttel ellátott eredetije a podolini k. r. levéltárban. Cist. XI. fasc. 2. nr. 3.

5.

1707. jan. 1. Schrade Bernát podolini piarista prokurátor újévi üdvözlőlevele II. Rákóczi Ferenchez.

Serenissime Princeps

Domine, Domine. Fundator Munificentissime.

Devinctissimum Collegium Nostrum Podoliniense cum pro exordio et aggratulatione Novi huius Anni ad Suae Serenitatis se devolvit plantas, renovando piarum Intentionum ad Aras Vota,

¹⁾ Schrade Bernát 1705. márc. 8. k. levele, melyben az alamizsna kiszolgáltatását kérelmezi, az Országos Levéltár missilisei közt őriztetik.

Ego pariter exosculando Serenissimi Fundatoris Nostri purpuram devinctissimum me pro semper trado servum; exoptando: felicissimos, ut toto anno in prosperis habeat successus. Votis favebunt Superi quando Munificentissimi Fundatoris et Benefactoris Nri larga fovebimur dextera.

Suae Serenitatis

Podolinij die 1. Januarij 1707.

Servus in Xto obsequentissimus
Bernardus ab Assumpt. B. M. V.
Procurator Domus Podolinensis m. p.

Széljegyzet: Az új esztendőben szerentsés progressusokat kíván.

Hátirat: Die 20. Mensis January A-o 1707. Devotiones pias in auspiciis novi Anni scriptotenus ad Nos transmissas grato animo percipientes; Nos quoque Piae Foundationis Nrae erga Patres Scholarum Piarum Domus Podolinensis factae optime memores demandavimus Spbli ac Groso Francisco Berthoty Partium Regni H. Superiorum Vice Grali Nroque ac Confoederatorum Regni Hungariae Statuum Senatori, quatenus fundationalia viginti vasorum vina annuatim administranda dum et quando requireretur administrari facere haud intermittat, Insimul Literas Nras Commissionales Eidem sonantes praesentibus accludi fecimus; ut dum per expressum earundem Paternitatum Praeactatus Fidelis Nr. requisitus fuerit, vigore benignae Commissionis Nrae de facto percipere ac transvehi facere valeat. Coeterum Eundem ad Vota diu etc.

Kivül.

Serenissimo Principi Domino Domino Francisco Rakoczy de Felső-Vadasz, Statuum Regni Hungariae confederatorum Ducis Supremo-Perpetuo Comiti de Sárosz, Ducis in Munkács et Makowecz. Domino Haereditario Dominiorum Sarosz Patak Tokaj, Szerencz, Letnice Somlyó, Onod, Regesz, Ówéd etc. Domino et Patrono nostro colendissimo.

Eredetiye, zárópecséttel ellátva, az Orsz. Levéltár Missilisei közt.

6.

1709. nov. 11. Schrade Bernát és Linkos Ferdinánd podolini piaristák utlevele.

Nos Franciscus II. Dei gratia Sacri Romani Impery et Transylvaniae Princeps Rákóczy Partium Regni Hungariae Dominus Siculorum Comes et Pater Patriae, pro Libertate Confoederati Regni Hungariae Statuum nec non Munkacsensis et Makovicziensis Dux, perpetuus Comes de Sáros, Dominus hoereditarius in Sáros-Patak, Tokaj, Regécz, Ecsed, Somlyó, Lednicze, Szerencs, Onod etc. Universis et Singulis Exercituum Nostrorum Gralibus Campi Marschallis Eorundemque Locumtenentibus, Gralibus Vigiliarum Praefectis, Brigaderis, nec non militiae Nostrae tam Equestris quam pedestris Ordinis cujuscunque tandem Nationis Regiminum Supremis et Vice Colonellis, Capitaneis, Ductoribus, Vexiliferis, Vigiliarum Magistris, Decurionibus coeterisque militibus Nostris gregariis, cunctis demum aliis quorum nimirum interest aut quoquomodo interesse potest praesentium Notitiam habituris in fidelitate Nostra constitutis Salutem et Principalis gratiae Nostrae propensionem, Aliis vero extra Regnum constitutis condecencia officia Nostra. Quandoquidem Praesentium exhibitores Honorabiles Bernardus ab Assumptione

B. M. Virginis Procurator Collegy, et Ferdinandus a Sancto Luca, Patres Piaristae Podolinenses ex benigna Collatione Nostra viginti vasa vini in Collegium Podolinense devehere intendant e loco salubriori Regni Hungariae. Eapropter universis et Singulis quibus supra in fidelitate Nostra existentibus serio committimus et mandamus, Aliis vero extra Regnum positis vicine et benevole requiramus, quatenus praementionatos Patres Piaristas in educatione specificatorum vinorum, ubique locorum tute ire stare morarique permittant ac per suos permitti faciant. His in similibus omnem rei reciprocationem compromittentes, Hos vero secus non facturos esse volumus et jubemus. Praesentibus perfectis Exhibentibus restitutis. Datum in oppido Nostro Munkacsensi. Die undecima Mensis Novembris Anno Millesimo Septingentesimo Nono.

Franciscus Princeps m. p.

Stephanus Krucsay m. p.

Passuales Patrum Piaristarum Podolinensium.

Papírral fedett vörös viaszpecséttel ellátott eredetije a podolini k. r. levéltárban. Cist. XI. fasc. 2. nr. 4.

7.

1715. nov. 15. Krucsay István levele egy podolini piaristához,¹⁾ melybe megigéri, hogy a borjárandóság visszaszerzésében támogatja a podolini kollégiomot.

Pulava 8 Novembris 1715.

Adm. Rnde Dne mihi colendissime.

Ex Literis Adm. Rndae Dnis Vrae, quas humili obligatione percipi, plenam habeo informationem, quibus mediis Serenissimi Principis mei quoad foundationem viginti vasorum vini etiam per successores suos annuatim Sacro Ordini praestandorum, hactenus suppressa pia mens et intentio, apud Augustissimam Aulam, medio Patronorum et specialiter Patrocínio Exllmi Dni Generalis a Pálffy²⁾ possit reviviscere. Et quia Rndmus D. P. Provincialis,³⁾ me ad inchoandum hoc negotium, ex informatione Vrae Adm. Rndae Dnis (non enim aliter accidisse reor) suscepit, vix aliquid optatius mihi hoc etiam rerum statu intervenisse desiderassem, quam ut exili servitio meo, Sacro Ordini et Adm. Rndae Dnis Vrae obligationem meam contestari possim: nec diffidi in effectuatione hujus propositi, quod ipsum eo intensius exoperari studebo, quo citius Literas Rndmi Dni P. Provincialis ad Serenissimum sonantes percepero. Vellem nihilominus informari necessario. Primo. An sub eodem dato vel tempore sint expediendae Fundationales, quo nimirum priores erant? quae meo Judicio non aliter essent expediendae, ex quo notum esset plerisque

¹⁾ Valószínűleg Linkos Ferdinándhoz. Ha a házlőnöknek (Kalinowski Szaniszló) írta volna, címét valószínűleg kiírta volna.

²⁾ Pálffy János gr. tábornagy.

³⁾ Machowski Ciprián.

de prioribus, ne per immutationem temporis, nova possit exoriri difficultas, *verum stylus expeditionis mitigandus esset*, de cujus circumstantiis praestolabor informationem, et quantum ad stylum, ego possum perficere: commodissimum erit per Dnum Zrkewicz hujus loci Administratorem, inviare mihi literas, qui etsi Varsaviam movero, sciet qua via sint dirigendae: Et siquidem praeconceptae intentionis meae Parisios tempus ad Aprilem venturum potrahet, et ne fors casu ex ordinatione Principalis mei ulterius etiam; habebit voluntas alas ad exequendum munus suum. Caeterum oblatum, supra mercedem promerentem Divinum munus summa veneratione amplector; et me favori Sacri Ordinis et Vrae Adm. Rndae Dnis obnixè recommendo, et maneo

Ejusdem Adm. Rndae Dnis Vrae

Servus obligatissimus humillimus

Stephanus Krucsay m. p.

Eredetije a podolini k. r. levéltárban, Cist. XI. fasc. 2. nr. 5.

DR. FRIEDREICH ENDRE.

Szepes vármegye főispánjai kinevezésének legrégibb okirata (1638).

F. é. márc. 3-án a megye elbúcsuzott alapi Salamon Géza volt főispánjától s márc. 10-én beiktatta Wieland Ártur új főispánt. E körülmény némi aktualitást kölcsönöz az alatt közölt okiratnak, melyről különben is igen valószínű, hogy egyáltalán a legrégibb szepesi főispánt kinevező okirat, azaz nemcsak az eddig véletlenül fenmaradottak avagy ismertek között a legrégibb.

Nem lesz érdektelen a szepesi ispánság betöltésének kérdését, habár csak főbb vonásaiban is, tisztázni.

Szepesmegye eddig ismert legrégibb főispánja, vagy jobban mondva királyi várispánja, Tamás az 1202. évből. Nagyon valószínű, hogy előtte is voltak már ispánok, de közvetlen írásbeli tanúságunk róluk nincsen. A szászok kiváltságlevele közvetve azt mutatja, hogy telepítésük alkalmával már volt itten királyi várispán, mert ezen okirat szabályozza az új telepések és az ispán közötti viszonyt. Igaz, hogy ez az okirat is csak későbbi átiratokban maradt meg, de tudvalevőleg mégis a telepítés korabeli viszonyokat tükrözteti vissza. A Tamás után következett ispánok névsorát összeállították Wagner (Anal. Scep. III) és Hradzky (Szepesvára tört. Kárpátegy. Közl. 1883 és Sz. Tört. Ts. 1888. Évk.)

A királyság szervezése óta az ispánokat a király nevezte ki. Úgy Árpádházi, mint későbbi királyaink ügyeltek arra, hogy ez a tiszt ne váljék családi örökös méltósággá s birtokká, mint ahogyan ez külföldön történt. Egyes hatalmasabb urak és családok törekedtek ugyan erre, de az aranybulla ez iránti tiltó rendelkezésének általán érvényt szereztek. Épen ezért királyaink úgy a zászlósúri mint az ispáni tiszteket sűrűn váltakozva más-más egyénekre ruházták, úgy hogy az ispán akárhányszor csak egy évig tartotta meg tisztét; így aztán főbb méltóságaink s ispánságaink — csekély kivétellel — nem váltak családiakká, mint külföldön

a grófi, hercegi stb. méltóságok, amelyek eredetileg szintén csak királyi hivatalok voltak.

A király kinevezési jogát megtartotta akkor is, amidőn az Árpádok utáni időkben az ispánok nem annyira a királyi várak és jószágok kezelői, hanem a már kialakult nemesi vármegye vezetőivé lettek. Így volt ez Szepes vármegyében is Mátyás királyig, amikor bekövetkezett a kivétel. A Szm. Tört. Társ. 1909. Évkönyvében kifejtettem már, mint tették a Szapolyaiak a korona szepesi javait családi birtokká s egyúttal a szepesi nemesi megye ispáni tisztét örökös családi méltósággá. Lényeges változást jelentett ez a tény két irányban. Először a kinevezés nem függ többé a királytól, az adomány következtében a család örökösen bírja a tisztelet s körülbelül a család magánügye az, hogy ki viseli azt tényleg, aminek azonban akkor nem volt nagy gyakorlati jelentősége, mert a közigazgatást és jogszolgáltatást, a megye vezetését, inkább helyetteseik teljesítették.

Ez adománynak második jelentősége abban áll, hogy a család minden egyes tagja tiszteleti címnek használhatja az örökös főispáni címet, mégha tényleg nem viseli is a tisztelet. Ehez a tiszteleti címhez akkoriban a mai értelemben vett grófi méltóság is kapcsolódott. A Szapolyaiak címe csak latinul maradt ránk: Comes perpetuus Terrae Scepusiensis.

A Szapolyaiak nyomdokain haladtak szepesi méltóságukban és javaikban örökösök a Thurzók.

A Thurzók kihaltával (1636) megürült szepesi főispáni tisztelet csak 1638-ban tölti be III. Ferdinánd, aki azt Csáky Istvánnak adományozza, még pedig eredetileg csak ideiglenesen (l. e. Közlemények e. i. 1 f-t). Ezt a kinevezési okiratot közöljük. Elég terjedelmes s azért is érdekes, mert amikor III. Ferdinánd 1651-ben örökössé teszi a főispáni tisztelet, annál szűkebb szavakkal él, egy mondatban fejezi ki ezt:

„Honorem autem perpetui ac supremi Comitatus dicti Comitatus Scepusiensis prae manibus antelati Comitatus ac haeredum et posteritatum eiusdem Masculini videlicet sexus universis relinquimus et successores nostros legitimos Hungariae Reges relinquere volumus.“

„Az említett Szepes vármegye örökös főispánja tisztét a nevezett grófnak s összes férfi örökösökének és utódainak kezén hagyjuk s akarjuk, hogy utódaink, Magyarország törvényes királyai is, hagyják.“

A Csákyak ép úgy mint az előző birtokosok egyrészt tényleg

a megye főispánjai voltak, másrészt a család minden egyes tagja tiszteleti címnek használta és használhatja e címet, mert habár az 1870. XLII. törvény az örökös főispánságot megszüntette mint hivatalt, mégis az illető családoknak tiszteleti címül meghagyta.

Amint említettem igen valószínű, hogy ennél az okiratnál nincs régibb szepesi főispáni kinevezés, nem tekintve azt, hogy a Szapolyaiak és Thurzók adománylevelei általánosságban „comitatus“-ról, ispánságról szólnak ugyan, de ezek az adománylevelek nem igazi kinevezési okmányok. Ez az 1638-iki okirat a mai értelemben vett kinevezést tartalmaz. Nem az elkallódásnak tudható be, hogy elődjai nincsenek. A régi világban — s különösen épen ezen idő előtt — nem adtak kinevezési okiratokat még az ispánokénál fontosabb kinevezésekről, a zászlósurakéról sem. Épen az ilyen okiratokat pótolta a közgyűlésben történő ünnepélyes beiktatás, amikor az illető ispán a vármegye közönsége előtt bemutatkozik s hivatalba való belépését a vármegye közönsége tudomásul veszi. A királyi kancelláriában valószínűleg lajstromot vezettek a király által kinevezett főbb tisztviselőkről, de kinevezési okmányok kiadása nem volt szokásban. (Sajnos a Habsburgok előtti kir. kancellária iratai a török hódoltság idején elpusztultak).

Emellett tekintetbe jön még két körülmény. Azért sincsen ennél régibb okirat, mert a Szapolyaiak és Thurzók birtokokkal együtt kapták a méltóságot, arról pedig volt a családnak okirata, s az egyes esetekben a hivatalbalépést, az ünnepélyes beiktatás eléggé jelezte. De még egy másik körülmény is tekintetbe jöhet, hogy épen ezen időből (1638) van már kinevezési okirat, t. i. ebben a korban az 1608. és 1619-iki országgyűlések sürgetésére ujonnan szervezték Bécsben az udvari magyar kancelláriát, amely ilyen okiratokat állított ki; ezt a kinevezést is már két magyar tanácsos írja alá.

* * *

Csáky István főispáni kinevezési okirata:

Nos Ferdinandus Tertius Dei gratia electus Romanorum Imperator semper Augustus, ac Germaniae, Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae Croatiae Sclavoniae etc. Rex, Archidux Austriae, Dux Burgundiae, Sty-

Mi III. Ferdinánd I. K. felséges választott római császár, Német-, Magyar-, Cseh-, Dalmát-, Horvát-Slavonország stb. királya (s többi címei) jelen iratunkkal emlékezetül adjuk s tudatjuk mindazokkal, akiket

riae, Carinthiae Carniolae, Marchio Moraviae, Comes Tyrolis et Goritiae etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis. Quod nos attentis et consideratis fidelitate et fidelibus servitiis fidelis nostri Magnifici Stephani Chiaki de Keresztszegh. Praesidii nostri Zendreóviensis Capitanei et Consiliarii nostri, quae ipse Sacrae primum Regni nostri Hungariae Coronae, et deinde Maiestati nostrae Regiae Augustaeque Domui nostrae Austriacae, pro locorum et temporum varietate, summa fide dexteritate et benigna cum satisfactione nostra exhibuit et impendit, ac imposterum pariformiter pari fidelitate et constantiae zelo exhibere et impendere non cessabit, Honorem Comitatus Scepusiensis, simul cum consueta eiusdem Jurisdictione, ac solitis obventionibus et proventibus, eidem durante beneplacito nostro dandum et conferendum duximus, imo damus et conferimus praesentium per vigorem. Ita tamen quod ipse Stephanus Chaki Juramentum fidelitatis nobis servandae praestet, iudicium et iustitiam citra personarum delectu in Jurisdictione sua, omnibus ex aequo administret, omnes Status et Ordines qui in praedicto Comitatu Scepusiensi sunt, in iuribus et libertatibus suis conservare debeat et teneatur, attendatque et invigilet, ut omnes et singuli proventus Camerae nostrae Regiae de eodem Comitatu provenire debentes nobis et ad eandem Cameram nostram fideliter administrentur, et quod

illet, hogy tekintetbe véve hivünk Nagyságos Keresztszeghi Chiaki István, szendrői várórségünk kapitánya és tanácsosunk hűségét és hűséges szolgálatait, melyeket Magyar királyságunk szent koronája, továbbá királyi felségünk s a felséges Ausztriai ház érdekében különböző helyeken és időben, kegyes megelégedésünkre, hűséggel és avatottsággal kimutatott és teljesített, valamint azt is, hogy a jövőben is iparkodni fog hasonló hűséggel s kitartó buzgalommal kimutatni és teljesíteni, elhatároztuk, hogy neki adjuk s ráruházzuk a szepesi ispánság tisztét az evvel járó szokásos joghatósággal a szokásos járandóságokkal és jövedelmekkel együtt, addig amig nekünk az ügy tetszik, sőt jelen irat erejénél fogva neki adjuk és ráruházzuk. Ugy azonban, hogy Chaki István nekünk hűségi esküt tegyen a jogot és igazságot joghatósága körén belül személyválogatás nélkül mindenkinek egyenlő mértékkel szolgálta, szigoruan kötelelességének ismerje az összes Karokat és Rendeket, kik a nevezett Szepesvármegyében vannak, jogaikban és szabadságaikban megtartani és szigoruan őrködjék, miszerint mindama jövedelmek egyenkint és összesen, melyek ezen megyéből királyi kamaránkba beszolgáltatandók hűségesen beszolgáltatásának a kamarához és mihozzánk; továbbá hogy királyi parancsainkat úgymaga megtartsa, mint ezen megye lakosai által megtartassa, ellenségeinkkel szembeszálljon s barátainkkal barátságot tartson fenn. Ennél

mandata nostra Regia et ipse observet et ab omnibus in eodem Comitatu existentibus observari faciat, Inimicis nostris resistere et cum amicis amicitiam servare debeat. Quocirca vobis fidelibus nostris, universis et singulis Nobilibus ac alterius cuiusvis status et conditionis possessionatis hominibus dicti Comitatus Scepusiensis, harum serie firmiter committimus et mandamus, quatenus a modo imposterum praefatum Stephanum Chiaki durante ut praemittitur bene placito nostro, pro vestro vero et indubitato Comite tenere et recognoscere, ac Iudicio et Judicatu eiusdem adstare, necnon in omnibus licitis et consuetis eidem parere et obtemperare modis omnibus debeat et teneamini. Secus non facturi. Praesentibus perlectis Exhibenti restititis. (e. h. restituatis) Datum in Civitate nostra Vienna Austriae, die decima tertia Mensis Junii Anno Domini Millesimo Sexcentesimo Trigesimo octavo. Regnorum nostrorum Romani Secundo, Hungariae et reliquorum decimo tertio, Bohemiae vero undecimo.

Ferdinandus

L. S.

Georgius Lippay
Episcopus Agriensis
Laurentius Ferenczffy.

fogva jelen okiratunkkal szigoruan meghagyjuk és megparancsoljuk nektek nevezett szepesmegyei hiveinknek, egyenkint és összesen, nemeseknek s bármily rangu és rendü birtokosoknak, hogy mostantól fogva a jövőben amig csak tetszésünk tartja, nevezett Chiaki Istvánt valódi és hiteles ispánotoknak tartjátok s ismerjétek el, joghatóságának és ítélkezésének vessétek alá magatokat s minden megengedett és szokásos ügyben mindenképen szigoruan engedelmeskedjétek neki. Másként ne cselekedjétek. Jelen iratot elolvasás után felmutatójának adjátok vissza. Kelt az ausztriai Bécs városunkban az Úr 1638-dik évében, június hó 13-án, római uralkodásunk 2-dik Magyar stb. királyságunk 13-dik Cseh királyságunk 11-ik évében Aláírások: Ferdinánd s. k., Lippay György s. k., egri püspök, Ferenczffy Lőrinc s. k.

Papir. III. Ferdinánd piros spanyolviasz pecsétje. Lőcsei Csáky ltr. C. C. C. nr. 6. Fasc. 172.

Közli: BAL JEROMOS.

Szepesi vonatkozások Pyrker János László epikus műveiben

Pyrker lilienfeldi apátot 1819-ben nevezték ki szepesi püspökké. 1820-ban jelenik meg „*Tunisiás*“-a, mely V. Károlyt dicsőíti, kinek serege Tuniszt elfoglalja és 20,000 keresztény rabszolgát megszabadít. Ezen époszt¹⁾ nem Szepesmegyében költötte, de itt írta a híressé vált előszót hozzá (I—VIII.), melyben saját találmányú „*istení gépezetét*“ magyarázza.²⁾

Költői működése minálunk sem szünetel. Szepesi püspök korában írja a „Szent Hajdan Gyöngyei“ címén biblikus époszait.³⁾

A „*Vorerinnerung*“-ban Pyrker megmondja, hogy *Brunsvik-Maithényi* Marianne grófnő csillagkereszteshölgy és ő Felsege udvarhölgye kívánságára ajánlja fel művét a budai jótékony nőegylet céljaira. *Die Harfe* (5—6) című hexameteres előhangban hárfáját szólítja fel biblikus hőseinek dicsőítésére; ebben a praeludiumban megemlékezik a napoleoni háborúk borzalmairól; írja, hogy a zsarnok bukásával aranykort várt mindenki, sajnos, nem ez következett be, hanem kiábrándulás, erkölcsi elernyedés, vagyon utáni tülekedés; ezért hívja elő Illés, Elizeus és a Makkabaeusok bátorságot adó szellemeit.

„O herab von der Wand helltönende Harfe!
Meng' in den heiligen Weihegesang melodische Laute;
Mir zu erheben das Herz, und den Horchenden nahe und ferne.
Zipsz, am letzten Tage des Jahres 1820.—⁴⁾

1) Wien. Ferdinand Beck. 1820.

2) Evvel akarta pótolni a homerosei és vergiliusi divina machineriát.

3) Perlén der heiligen Vorzeit. Gesammelt durch Johann Ladislaus Pyrker. Helias der Thesbit. Elisa. Die Makhabäer. Ofen 1821. Gedruckt auf Kosten des Ofner wohlthätigen Frauenvereins, in der kön. ung. Universitäts-Buchdruckerey, nach Wattscher Art.

4) Ez a keltezés hiányzik a *Cotta-féle* kiadásban. Kazinczy F. fordítja le a Szent Hajdan Gyöngyeit« 1830.)

A midőn ezek a „Szent Hajdan Gyöngyei“¹⁾ megjelentek, már velencei pátriárka volt Pyrker.

Velencei pátriárka korában írta „Rudolph von Habsburg“ című 12 énekes hexameteres époszát (1824).

Habsburgi Rudolf és Cseh Ottokár küzdelmét állítja elének. Kún Lászlót és a magyarokat rokonszenves színben mutatja be, de kis szerepet juttat nekik, noha ők döntötték el a dürnkruti csatát Rudolf javára. A hetedik énekekben, mely csaknem a cselekmény tetőpontja, fellép az „isten gépezet“ egyik tagja, Marbod, a hajdani markomann fejedelem, (Marobodus Tacitusnál; Arminiusnak nagy ellensége, a ki Ravennában halt meg számkivetésben). Párthiveket akar szerezni Rudolfnak. Szelleme repül:

„Schauend umher vom Gewölk nach den fernentlegensten Ländern,
Drang sein forschender Blick von dem Rücken des sanften Gebirges,
Wo beginnend vom Donaustrom, an dem freundlichen Pressburg
Höher und höher empor sich hebt, und thürmt der Karpathen
Mächtige Kett (entlang die silesisch und polnischen Länder,
Eine schirmende Mark für die reichen Gefilde von Ungern)
Bis zu den Riesen der Lomnitz hinauf, der, schneeigen Hauptes,
Hoch aus den Wolkenhöh'n in die lieblichen Thäler der Zips schaut;
Dorthin drang sein Blick. Auf dem Scheitel des Riesen gewahrt er
— *Katwald* — mit *Inguiomar*.²⁾

Katwald és Inguiomar ott ülnek a lomnici csúcs tetején. Marbod így szól hozzájuk: (215. Cotta 1857.)

„Ha, ihr weilet dahier, entzückt von *der reizenden Ansicht*,
Die diesz Land gewährt im Schoosz' umragender Berghöh'n?
*Schön ist es; wie nach den vier Weltgegenden, mächtige Flüsse,*³⁾
Ewig genährt von dem sprudelnden Quell, aus dem hohen Gebirgsthal,

¹⁾ Kazinczyt és Pyrkert megtámadták a magyar írók. Lásd: Madarász Flóris dr.: Pyrker és a magyar írók. Eger 1908.

²⁾ *Katwald*, Gothwald (Catualda) gót fejedelem, kit Merbod Csehországból elkergetett. Frejusban halt meg. — *Inguiomar* (Hinkmar) Arminius cheruszk fejedelem nagybátyja, aki Marbodhoz menekült s ezt háborúba keverte Arminiuszal.

³⁾ Pyrker, a Vágot, a Hernádot, a Tarcát és a Poprádot értette. Egy szepesi (késmárki) paraszttól hallottam, hogy a Tatra a világeközepe, mert minden folyója más irányba folyik.

Wälzen die silberne Fluth; *wie solches*, mit Städtchen und Dörfern Rings besäet, die blühende Flur dem Auge zur Lust beut!“¹⁾

Marbold felszólítja Katwald és Inguiomar szellemeit, ne gyönyörködjenek tovább a természet szépségein, hanem fogják Rudolf pártját.

Inguiomar felkel a *Lomnic* havas csúcsáról és hozzá csatlakozik. Katwald azonban Ottokár mellé áll. Mind a három szellem felkerekedik s a marchfeldi csataterre repül.

A „Rudolfias“-hoz Pyrker nagy kommentárt csatolt; a hetedik ének 309. verséhez a következő jegyzetet fűzte: (Johann Ladislav Pyrkers sämtliche Werke. Cotta. 1857. II. kötet. 413. old.) „Die Zips (Zipsz), lat. Scepusium, eine Gespanschaft in Ober-Ungern am Fusze der höchsten Karpathen gelegen, und wohl *eines der höchsten* bewohnten Gebirgsthäler der *österreichischen* Monarchie, aus welchen nach allen Welttheilen bedeutende Flüsse sich ergiesen: g'en Westen die Waag; g'en Süden die Hernath; g'en Osten die Tarca; g'en Norden die Poprad, die in dem angränzenden Polen, mit der Dunajez vereint, in die Weichsel fällt. *Diese Gespanschaft zeichnet intellectuelle und landwirthschaftliche Cultur vor mancher andern Ungerns aus, so, dasz viel Wohlstand sowohl in den zwei königlichen Städten Leutschau und Käsmark, als auch in den XVI. Städten, unter den munteren und fleiszigen Bewohnern zu sehen ist. Der Verfasser gegenwärtigen Gedichts trennte sich schwer von diesem Ländchen, worinn ihm 1819 und 1820 eine ehrenvolle Bestimmung* geworden war“.

Közli: LÁM FRIGYES.

¹⁾ Pyrker nagy turista volt; érdeklődött a *hegységek* iránt. Turisztikai szempontból nagy érdemei vannak: a Lilienfeld melletti Lasing-vízeséket ő tette megközelíthetőkké. A Bükk hegységben levő szarvaskői völgybe ő építtetett gyönyörű utat. — Volt-e a Tátrában, nem tudom.

CSALÁDTÖRTÉNET.

Szentmiklóssy Godofréd önéletrajza.

Elt Iglón a XVIII. század legelején egy derék szabómester. Bár előkelő nemes családból származott és bár megvolt benne a tudományok iránti hajlam, de a viszonyok úgy hozták magukkal, hogy ipari pályára kellett lépnie. Ám vándorlásai közben így is sok ismeretet szerzett és még több élettapasztalatot. Nyitott szemmel utazta be legénykorában Felsőmagyarország városait, sőt megfordult és dolgozott Bécsben is. Úgy hogy mire visszakerült Iglóra, itt csakhamar erős gyökeret vert, nemcsak mint ügyes és intelligens iparos, de annak révén is, hogy beházasodott a város legtekintélyesebb családjába, nőül vevén Szontagh Zsuzsannát. Tekintélyét és intelligenciáját legjobban mutatja az, hogy kezdettől fogva városi tisztségeket viselt, sőt — tulajdonképeni deákos műveltség híján is — hosszabb ideig a város nótáriusa volt.

A tudományokban nem volt jártas és mégis szerette forgatni a pennát. Fogta hát magát és papírra vetette mindazt, ami vele és körülötte történt. Különösen érdekelték a családi viszonyok: az, hogy ki minő rokonságban áll a másikkal és hogyan származtak le a város tekintélyesebb családjai.

E hajlamának köszönhetjük azt a 154 folio lapra (308 oldal) terjedő, díszes bőrkötésben fennmaradt „*családi krónikát*“, melynek egyik, családtörténeti szempontból igen érdekes fejezetét az alábbiakban közöljük. A krónika eredeti kézírata Iglón van, *Berwaldszky Kálmán róm. kath. tanító úr birtokában, ki azt közlés céljából e folyóiratnak átengedni szives volt.*

Hogy ez a krónika mit tartalmaz, legjobban megtudjuk az első lapon foglalt teljes címéből:

Wieder-schall Einiger vorgelauffen Begebenheiten in den Lebenslauff Gottfried Szent-Myklossy.

— Die sich zum theil allhier | getragen, von mir in eigenen
in Iglo, theils anderwärtig zu- | augen-schein observiret, oder

auffs gewiste erforscht und durch eigene Hand hieher verzeichnet seinen lieben angehörigen zu sonderlichen Gefallen und auffmunterung aller Löblichen Sitten und Tugenden, ohne die davon empfindliche Gefahr und Neid achtung sich zube fleisigen.

Andern Theill, erzehle ich auch allhier meine Gebührt, Heirath, Freundschaft, wie auch einiger vornehmen Fa-

milien allhier damaligen Zustand, absterbung vornehmer burger und Inwohner.

Dritten Theill, Habe ich auch allhier verzeichnet einige Compositiones an Geistlichen Liedern, Gebethen, reden orationes, die ich allein aus zusammenfassung meiner Sinnen aufgesetzt, meinen lieben angehörigen zum dienst, und Gott zu Ehren.

In Iglo 1708.

A krónika tehát 3 részre oszlik: az I-sőben leírja azokat az eseményeket, melyek 1693-tól 1740-ig Iglón és a Szepességen történtek. Különösen érdekesek a Rákóczi-féle mozgalmakkal kapcsolatos szepességi események feljegyzései, valamint a Lubomirski herceg magánéletével foglalkozó passzusok. Ezt a részt a krónikairó halála után (1741) „Anhang“ címen folytatta legifjabb fia Godofréd 1772-ig, de igen rövidesen és főleg csak a családban előfordult eseményekre terjeszkedve ki.

A II. rész (104–142. l.) magában foglalja az író életrajzát és *evvel kapcsolatban a tekintélyesebb iglói családok leszármazását*, továbbá egynémely előkelő iglói polgárnak, a szabó-céh tagjainak és a XIII város grófjainak életviszonyaira és elhalálzására vonatkozó adatokat.

A III. rész vallásos dalokat, imádságokat, levélmintákat stb. tartalmaz, melyeket maga a krónikairó komponált.

Ami Szentmiklossy Godofréd családját illeti, az már a XIV. sz. elején birtokos volt a szepesmegyei Primócson és valószínűleg lip-tői eredetű volt¹⁾ A szepesi ágnek leszármazását Szepes vármegye levéltárának adataiból²⁾ a XVI. század elejétől kezdve így lehet levezeini:

¹⁾ V. ö. *Lehoczky* Tivadar: A primóczi Szentmiklóssy-család, *Turul* 1904, 119–131. l.

²⁾ Szepes vm. It-a, Process. fasc. 83., 2393. sz.

Közelfekvő feltevés, hogy az I. táblán szereplő II. György azonos lehet a krónikairó atyjával, Györggyel. Erre az álláspontra helyezkedett a krónikairó fia, Godofréd is, mikor 1781-ben Szepes vármegye előtt be kellett igazolnia nemesi leszármazását¹⁾. De ezt az azonosságot beigazolni nem tudta, sőt azóta azt is tudjuk hiteles okmányok alapján²⁾, hogy ennek a II. Györgynek leszármazói kezdettől fogva Gömörben éltek és élnek máig. Így tehát krónikairónk családja nem illeszthető be a tulajdonképeni szepesi (Primócon, Kissócon és Tótfalván élt) ágba. Valószínű, hogy Godofréd atya, György, a lipitói ágból származott és csak neje útján szerzett birtokot a szepesmegyei Edősfalván; annál is inkább, mert a krónikairó is azt mondja, hogy atya Liptószentmiklóson született.

* * *

Alábbiakban adjuk a krónika II-ik része első fejezetének (104—117. l.) szövegét:

Vorstellung und erzehlung meiner Gebuhrt, lebenslauff, und unterschiedlichen allhieszig der Zeit allhier befindlichen florierenden Geschlechtern Familien und Freundschaften. bisz 1730.
(Születésemnek, életem folyásának és az itt helyben ezidőszerint létező és virágzó különféle nemzetségeknek, családoknak és ismerősöknek 1730. évig terjedő bemutatása és felsorolása.)

Meine Familie und Herkommen.

Mein Vatter wahr Georgius *Szentmyklossi alias Stavacs* genandt, von St. Nicolay aus Liptau³⁾ bürtig, hatte vors Erste zur Ehe eine *Ludmannische* Tochter, welches ein altes Adeliches Geschlecht in diesen Comittat wahr⁴⁾, mit derselben zeugete Er einen Sohn Nicolaus, und eine Tochter, Catharina worvon der Sohn annoch in seiner Jugend in die fremde gekommen, das von Ihme bisz dato nichts zuvernehmen wahr, die Tochter aber wurde verEhelichet nacher S. Nicolaj an einen alldasigen burger, Namens und bekamhe zur Erblich Einwohnung das Jenige Hausz

¹⁾ Szepes vm. levéltára, Process. fasc. 14., 360. sz.

²⁾ *Lehoczky*, i. m. és *Forgon* Mihály dr.: Gömör-Kishont vármegye nemes családai, Kolozsvár 1909. II. köt. 274—278. l.

³⁾ Liptószentmiklós.

⁴⁾ A Ludmann család a volt »szepesi X lándzsások széke«-nek donációs nemes családai közé tartozik, Hadusfalván (ma Edősfalva) volt birtoka.

in S. Nicolay (woraus die sämptliche Szentmyklossische in Gömör¹⁾ und auch dieszen Comittat Ihren Ursprung genommen) als Groszmütterlichen anfall. In der anderten Ehe nahm mein Vatter zur Ehe Annam eine Tochter Daniel *Peschkoviis*, der Zeit gewissenen²⁾ Ewangelischen Pfarrherrns in Menhard und Senior derer damaligen 24 Zipszer Städte Pfarrherren, allbereit eine verwittibte Bartholomei *Holtzkamptin* von Epperies. Mit dieszer Anna zeügete Er Gottfriedum als mich, und meinen bruder Sigmund, welcher nachdehme Er die Schuhlen bisz Metaphisicam absorviret (igy!), kahme Er an den Petrotzischen³⁾ Hoff in Turotz zu Sclabina, und da dieszer Baron gestorben, und in zwischen die Rakoczische revolution entstanden, kame Er auch unter diesze versamlung, und wahr bey der Wincklerischen Compagnie Leüttenand, da aber die Kriegs-Action bey Trencsin⁴⁾ unglücklich abgelauffen, verloh Er nicht nur seine untergebene Leütte; sondern so gar auch seine Pferd, Sachen, Knecht und Gutt, bracht nur das blancke Fahn alsz eine beütte darvon, nach BeEndigung dieszer Hungarischen Unruhe, kam dieszer mein bruder Sigmund, unter die Kayszerliche Hungarische Millitz,⁵⁾ und war unter den Nadasdischen Regiment WachMeister, als aber die Action mit den Türcken in Anno 1716 und 17 bey Temesvar vorgelauffen, ist sein andencken verlustig gegangen, das bisz dato nichts von Ihme (nichts) zu reden und zu hören mehr, ob Er Todt oder gefangen, oder wo Er hingekommen wahr. Im Jahr Christi 1679 den 22 July in der damaligen Contagion⁶⁾ ward ich gebohren, da zugleich annoch die Töckellische unruhe continuirte. Von der Ersten Ehe, als von Bartholomeus Hollzkamt in Epperies hatte meine Seelige Frau Mutter drey Kinder am leben alsz Susanna, Rosinna, und Joann Georgium, die Susanna ward verEhelichet in Anno 1692 an Franciscum *Meltzer* einen Musicanten, von einen gutten Geschlecht, von Epperies bürdtig, und war der Zeit in Hoff diensten auff den Schlosz Ne-

¹⁾ A gömöri ág a mohácsi vész körül élt *Domokostól* vezethető le (Fogon, i. m. 274. l.).

²⁾ Gewesenen.

³⁾ Nem a szepesi Petróczy (maskép Zakács) család értendő, hanem a petróczi és kászavári Petróczy (Petróczy) család, mely 1647-ben kapta meg a báróságot (v. ö. *Nagy Iván, Magyarország családai*, IX. köt. 278—79. l.).

⁴⁾ 1708 aug. 3.

⁵⁾ = Militär.

⁶⁾ Járvány, dögvész.

desitza¹⁾ beym Baron Sylvester²⁾. Er wahr sonst eine feine wohlgestaltete Persohn, mit vielen schönen Wissenschaften begabt, anbey auch Gottsfürchtig, lebte aber nicht lange in der Ehe, sondern starb in wenigen Jahren allhier in Iglo ohne Erben eines sehr samfften Todes; die andere Tochter als meine Halb Schwester Rosina wurde verEhelichet in Anno 1699 nacher Roszenau an Joann Szillassy der Profession derer Tischler zugethan, von gutten und auch adelichen Geschlecht. mit dehme zeügette Er Sie zwey Söhne Joannem und Davidem. Der Joannes wahr ein auszerlöszner³⁾ Stein, und Gold arbeiter, Nahm in Anno 1728 eine *Reüterische* Tochter von Leütschau zur Ehe, und wurd auch allda wohnhafft, der David wahr der Profession ein Tischler, diesze Rosina Szillassi starb in Anno 1716. Mein einiger Stieffbruder Joann Georgius Holtzkampt, erlernete die Music und Organist Kunst, wahr vors Erste bey ernandten Baron Sylvester in Hoff-diensten durch etliche Jahr, darauff aber durch zimlich Jahr Organist in Bersevicz⁴⁾, nachgehendts etliche Jahr auch in Wagdriszl⁵⁾, und dan letztlich auch allhier in Iglo in der Catholischen deutschen Haupt Kirchen, verEhelichet sich auch allhier in Anno 1712 und Nahm zur Ehe Sophiam Eines Ewangelischen Exulandten von Kabsdorff, Nahmens *Knoths* Jungfrau Tochter, mit welcher Er bisz Anno 1730 erzeugete Er mit dieszen Gemahl 1 Sohn und auch eine Tochter, der Sohn auch Joann Georgius wahr auch der Music zugethan, frequentirte jedooh bisz der Zeit die Schul Erruditionis in Oedenburg, die Tochter Anna Maria wahr annoch ledigen standes zu Hausz beyen Eltern. Meines Vatters Nahrung⁶⁾ war, alsz (er) meine Frau Mutter Ehelichte, hatte er annoch in Possessorio seine adeliche Curia in Heedersdorff⁷⁾, nach dehme aber solche in brand verwüstet, auch allbereit vorhero in Pfand bey den Pál Kurta von Machelsdorff⁸⁾ gestanden, muste meine Mutter Ihre Wohnung anhero zu Ihrer der Zeit am leben befindlichen Frau Mutter Catharina verwittibten Peschkowin nehmen, mein Vatter aber muste

¹⁾ Nedeczvára.

²⁾ Báró Joannelli Szilveszter, a vár akkori birtokosa.

³⁾ Kiválóan jeles.

⁴⁾ Berzevicze (Sáros vm.).

⁵⁾ Wagendrüssel = Merény.

⁶⁾ = kereset, vagyon.

⁷⁾ Hadersdorf = Hadusfalva (ma Edösfalva).

⁸⁾ Mahalfalva.

mit denen Tökellischen Truppen, und zwar alsz ein Wacht Meister unter des Fekette János Hauptmann runber in land vangieren, sonsten wahr dieszer mein Vatter in Schuhl Sachen, und üblichen Ungarischen landes-Rechten wohlgeübt und erfahren, wie Er dan ob practicierung der Hungarischen landes-Rechte. als ein ordentlicher advocat allhier auff den Ehrwürdigen Zipser Capitulo das gewöhnliche Jurament abgelegt, dannenhero wurde er nach geendigten Tökellischen Kriege, von der Adelichen Mariassischen Familie vor einen provisor auff Ihr Gutt nacher Osdian¹⁾ beruffen, allwo Er auch etliche Jahr verblieben, von alldar wurde er nacher Krasznahorka von der Baron Andrassischen Familie, vor einen provisor des Schloszes Krasznahorka vociert, und auch etliche Jahr allda verharret, und alsz Er dieses Officium resignierte, bekamhe Er den beruff als ein Inspector und Verwalter derer Ludwig *Sontagischen* Senior (als meinen Ehrliebsten Groszvatter) in Csettneker grund befindlichen Eyszen Handlung, aber nach absterben sothanes Ludovici Sontaghs alsz sothane Eyszen Handlung an Herrn Thott Marton in Csettnek gefallen verblieb er nachgehendts auch bey Ihme in gleichen Diensten bisz er in Anno 1704 allbereit in den Rackotzischen aufstand auch allda in Csettnek gestorben allwo Er auch begraben worden. Meine Seelige Mutter, hatte vor der Contagion Anno 1710 ein besonders verlangen nachher Epperies, zu Ihren bruder Danielem *Peschko* getragen, der damaligen zeit allda in Epperies bey der Ewangelischen Gemeine organista gewesen, Ihn zubesuchen, als in Mitler Zeit aber, die Stadt wegen der Contagion, vielmehr aber wegen der keyszerlichen belagerung versperret worden, starb Sie allda im 72. Jahr Ihres Alters, mein Vatter aber starb in 70-ten Jahr seines Alters. Unter der Zeitt aber, als wie erwehnt mein Vatter in Krasznahorka seine wohnung gehabt, Ehrlernete Ich auch allda bey den damaligen Hoff-Schneider Szabo János das Löbliche Schneider-Handwerck (erlernet), da Inzwischen Ich auch mehr als ein halbes Jahr allda bey denen damals versamlung derer Baron Andrassischen brüder eines Taffeldeckers Ampt und Verrichtung verwaltet, von dar alsz ich anhero wiederumb nacher dreyen Jahres-Zeitten nacher Hausze gekommen und mein alldasiger Meister allbereit eine geraume Zeit nicht bey der Zunfften in Fillek gewesen, muste Ich annoch ein Jahr allhier ohne wochehlohn²⁾ vor den lehrbrieff, bey David Tho-

1) Osgyán (Gömör vm.) 2) Wöchentlichen Lohn.

masch allhier in der arbeit zubringen, wie auch 1 Jahr als ein Ordendlicher Gesell, nachgehendts Wandte Ich (mich) nacher Leutschau, allwo Ich bey den damaligen Meister von denen Schneidern¹⁾ Augustino Orlichius durch ein Jahr in arbeit verblieben, von dar nahm Ich meine reysze, unter Göttlichen Geleitte auff die wanderschaft in Nieder-Hungarn, durch die leütschauer fuhrleütt in Anno 1797²⁾ gerad nacher presburg vorgenommen, und als damaliger Zeit keine sonderliche Werckstatt in presburg offen gestanden, nahm Ich meine Reysze zuruck nacher Türnau³⁾ allwo Ich in den Gräfflich Francisco Esterhasischen Hoff, bey den damalig Hoff-Schneider Nicolausz Plaveczkj, der zugleich ein Mittglied der Türnauerischen Zunfften mit wahr, mehr als ein halbes Jahr in arbeit gestanden, von dar kam Ich nacher Preszburg in die arbeit zu einen Meister Pausack genandt, zu einen andern Mészáros genandt, von allda verreysete Ich und hatte Gelegenheit, durch die Insel-Schütt bisz nacher Comorn, und von dar auff der Thonau bisz nacher Waatzen zureyszen, und inzwischen neben der Thonau, Graan, und das wüste Vice-Graatt⁴⁾ zubesichtigen, nach vollendung dieser Reysze nahm Ich meine wanderende Reysze nacher Wien in Österreich, allwo Ich auch bey einen Keyszerlichen Hoffbefeüeten Schneider-Meister Nahmens Joannes Türschitz welcher die Keyszerl. auch Königl. Kutscher mit der gewöhnlichen Hungarischen Liberie zuversehen pfeüget, bey dem arbeitete Ich durch 18 wochen, von dar nahme Ich meine wanderschaft nacher Oedenburg, allwo Ich aber keine anständige werckstad angetroffen, sondern hiehlt mich nur bey den alldasigen damaligen Thurner Gliwasz genand, welcher von den allhier benachbahrten Schmögen gebürtig war, durch etliche Tage auff, nachgehendts nahme Ich meinen weg von allda am Einsiedler See⁵⁾ noch durch das Städtlein Rust, und dieselbige gegend; hin wiederumb nacher Pressburg und von alldar durch S. Georg und Pöszing nacher Türnau, allwo Ich abermahlen mehr als ein halbes Jahr bey vorerwehnten Meister Nicolaus Plaveczkj in arbeit verblieben, und inzwischen auch Modern⁶⁾ Freystad und andere darumb liegende Städt und Flecken

1) Céhmaster.

2) Téves, e helyett: 1697.

3) Nagyszombat.

4) Visegrád.

5) Fertő-tó.

6) Modor (Pozsony vm.).

zubesuchen. Endliche nahm Ich in Gottes Nahmen meine nacher Hausze Reysz in Anno 1700 in herbst mit eben denen leütschauerischen Fuhrleütten, mit welchen Ich vorhero ausgereyset war, und zwar auff den land auff Grosz-Toppolya, Sucsova und dieselbige revier zu. In der hinaus reysz aber hatten wir unsz allso bald hindter S. Niklo, auff die waag gesetzt, und allso neben den waszer Puchoff, Sillein, Trencsin und viel andere Ördter und zubesichtigen überkommen. Nach meiner (Gott sey danck) glücklichen zu Hausze kunfft aber muste Ich vorhero das gewöhnliche Meister Jahr arbeiten und das geschahe Anno 1701 und 02 bey Paulo Pollag einen freünd von unsz, bisz ich in Anno 1703 Meister worden, und darauff glücklich und fleiszig meine profession mit viel angemerckten Göttlichen Seegen fortgearbeitet. In Anno 1706 aber den 8 August wurde Ich Ehelichen zusammen gegeben mit Tit. Herrn Ludovici Sontags des Jüngern eintzig Jungfrau tochter Susanna, mit der Ich bisz 1730 gezeüget 5 Söhne und eine Tochter, darvon die Jüngern 2, alsz Gottfrid und Joannes, und dan auch das vierte in der ordnung Michael Todes verblichen wahren, die andern 2 aber, alsz der andere von den Ältesten Antonius und der andere von Jüngst Gottfried, wahren der Zeit annoch am leben, wie auch meine Eintzige Tochter Catharina. Meine Erste wohnung wahr durch 2 Jahr bey meinen Schwieger Eltern in Hausze, welches vor jetzo Herr Joannes Jony bewohnt, nachgehendts in Anno 1708 nahm Ich meiner Seeligen Frau Muttersz Hausz an, welches geradt dem Rahthausz an der Kirch-Pfordten lincker Hand gelegen wahr, in welchen mir auch alles, durch Göttlichen Segen, wohl von statten gegangen. In Anno 1717 aber thauschte Ich mit Andreas Lang Senior gegen seine behausung allhier in den Ersten viertl zwischen Jacob Walland den obern und Michael Sontag den niedern Nachbahr gelegen war, ein der Zeitt sehr wüstes, ruinirtes Hausz in welchen Ich viele Hundert Gulden an Holtz, Stein und anderen benötigten bau anwandte; und in der dieses 30te Jahr zuruck gelegten lebens-Zeitt wurde ich mit folgenden Stadt Aemptern *beschwehrt*. In Anno 1708 und 09 wurde mir die Inspection, Einnahme und Berechnung derer damalig gesamleten Mahl Zettel in der Nieder-Mühl anvertrauet, alsz da vor ein Jedwedes Kübl Hardt (?) Getreütt denare 3, vor 1. Kübel Maltz ausz denen Brey- und Maltz Heüszern auch den. 3., ausz denen Heüszern aber, so keine Maltz-heüszern besazzen, den. 6. vor das Kübl Maltz muste abgestattet

werden. Anno 1710 wahr Ich in löblichen 16 Stuhl; und anbey mit den in der in sothanen 1710-ten Jahr grassirten Contagion verstorbenen Daniel Klesch in Waag- und Marekt-Ampt. 1711 wurde Ich in das Wohl weise Stadt Gericht eingezogen und zugleich Stadt weinschänck, mit den aus erwehnter Contagion zuruck verbliebenen Weinschänck Joanne Weiser, welcher aber nach Verflieszung weniger wochen (Gott bekind) aus waszerley Gewissens anweisung sich in seinen Eigenen Hausz erhängt. Nachgehendts blieb mir sothane verwaltung gantz alleine. Anno 1712 war und blieb Ich wiederumb Juratus und weinschänck. 1713 Juratus und Weinschänck, wiewohl da Ich mich wegen der beschwärligkeit des wein Ampts und darbey vielen mit sich leüffenden wein restantien beschwähret, wurde mir zwar vorgeschlagen Herr Jacob Paltzman zum Gehüllffen, welcher aber nur 1. Qvartal solches wein Ampt absolvierte, umb die Verwaltung des andern Qvartals mit mir güttlich Vertrag. 1714 ward Ich Juratus und zugleich waag- und Marekt Herr mit Joann Kraudenfleisch einen feinen alten Mann, welcher aber verstarb nacher 11 Wochen, alldan verblieb mir sothane verwaltung allein. 1715 ward Ich, Ich weisz aus waszerley Meritten¹⁾, Juratus *Notarius* (alsz der Ich der latteünischen Sprache sehr schlecht kundig gewesen) und anbey auch Weysen Herr und Waag Herr alleine, 1716 war ich Juratus Notarius und annoch waag herr alleine, 1717 Juratus Notarius und weysen herr, 1718 Juratus Notarius und weysen herr, 1719 aber Juratus Notarius und weysen herr, 1720 nur in 16. Stuhl, 1721 Juratus, Bauherr und Spittalherr mit Herrn Georg Preisz Senior, 1722 Juratus Notarius und weysen herr, in Zechen affairen bruder- und Herbrigsvatter. 1724 Juratus Notarius, weysen herr und Mittl mühl herr. 1725 Juratus Notarius, weysen und Mittl mühl herr. 1726 in dieszer völligen Verrichtung. 1727 dito. 1728 Juratus Notarius und weysen herr. 1729 Juratus Notarius, weysen- und mittl mühlherr. 1730 gleich falsz. Inszwischen der völligen Zeitt, ab 1722 bey der löbl. Zunfften Herbrigsvatter.

Benennung etlicher ansehnlichen Familien allhier.

Von der *Sontagischen* Familie, darvon meine Ehelieste entsprossen, welche wahr geadelt ab 1639²⁾, befande sich bisz Anno

¹⁾ Érdem.

²⁾ Téves adat: a Szontagh-család első címeres nemeslevele 1610. évből való, a második 1632 május 18-án, a harmadik (saros) 1661 okt. 25. kell (v. ö. Nagy Iván i. m. X. 806. l. és Közl. Szepes vm. múltjából, 1910. 48. l.)

1729 allhier wohnend, und zwar von der Caspar Sontagischen Linie¹⁾, welche wahr die geadelte, auch reich, und ansehnlich, der zeit Herr Casparus Sontag, deszen Erstes Ehen Gemahl wahr Charitas, Eine *Rohtische* Tochter aus Saaroscher Comittat, mit welcher Er gezeüget 2 Söhne und 2 Töchter, welche 2 Töchter allbereit verheürrathet waren, alsz die Älteste an Herrn Francisco *Mariassi* von Marcksdorff, und die Jüngste an Herrn Joann *Jony* allhier, der Älteste Sohn Michael wahr auch der Zeit allbereit verheürrathet mit einer *Szekelischen* Tochter ausz Grosz Lumnitz, allwo Er auch wohnhaft worden, der Jüngste Sohn Casparus aber, wahr annoch ledigen Standes. Erwehnten Caspar Sontag des Älteren andertes Ehe Gemahl wahr Julianna eine Tochter Nicolai von Marcksdorff,²⁾ mit welcher Er auch allbereit 4 Töchter erzeüget, welche aber annoch alle zusamt in der blühenden Jugendt. Dieszes erwehnten Caspari Sontags Vatter wahr auch Casparus Sontag, welcher mit seinen Ehe Gemahl einer gebohrenen *Sablerin* von Leütschau gezeüget hatte mehr ernandten Casparum und seinen bruder Paulum Sontag³⁾, welcher Paulus vors Erste in Bardtfeld wohnhaft gewesen, und von allda eine *Eyszdorfferische* Tochter zur Ehe hatte, nachgehendts in Epperies gewohnet und allda in der anderten Ehe eine Joann *Klesische* Tochter und derzeit verwittibte Paaszin zur Ehe genommen, dieszer Zeit aber auch nebst seinen andern Gemahl verstorben gewesen. Von seinen Söhnen, und zwar der Älteste ist ein *Jesuvitta* geworden, Töchter hatte Casparus Sontag, der Vater nechterwehnten Pauli und Caspari Sontags 2, alsz Elisabetha und Susanna, darvon die Elisabetha nacher Liptau, vors Erste an Casparum *Kubinij*, nachgehendt an einem vornehmen von der adelichen *Okolicsanischen* Familie verheürrathet wahr, die Jüngste Tochter Susanna aber wahr ver Ehelichet gewesen an eines reichen Kauffmans von Caschau Sohn Mathias *Schneider* und die wahr allbereit pro dato eine wittib. Von der Paul Sontagischen Linie, als welcher wahr der Ältere bruder mehrerwehnten Caspari Sontags des Ältern, und weiland ver Ehelichet gewesen mit einer *Omeiszischen* Tochter von allhiro, waren 3 Söhne Joannes, Tobias und Paulus welche alle 3 auch

1) V. Ö. *Szontagh Dániel*: Az iglói és zabari Szontagh család származási története. Pest, 1864 és Nagy Iván i. m. X. 815. skk. II.

2) Máriássy Júlia.

3) A sáros-nógrádi ág őse (v. ö. Nagy Iván X. 822. skk. II.).

allbereit der Zeit verstorben gewesen, und darundter der Joannes einen Sohn Michaelen verlaszen, welcher wahr verheürattet mit Anna Maria einer *Partschischen* Tochter von allhier, Paulus verliesz auch einen Sohn Paulum der aber der Zeit annoch freylediges standes wahr. Dieszer erwehten Pauli und Caspari Sontags der Älteren Vatter wahr Paulus Sontag, welcher wahr ein leiblicher bruder meines Seeligen Schwiegervatters Vatter Ludovici Sontags. Dieszer Ludovicus Sontag hatte zum Gemahl in der Ersten Ehe eine gebohrene *Deütschprobnerin*, in der andern Ehe aber eine gebohrene *Horvalthin* von Leütschau, in dieszer zwifachen Ehe hatte er gezeüget drey Söhne alsz Joannem, Ludovicum und Jacobum Sontag, Töchter auch 3 unter welchen wahr verheürathet die Älteste an einen Kauffmann nacher Caschau *Neüman* genand. Die Mittelste vors Erste an Georg *Modori* nacher Roszenau, nachgehendts aber, nach absterben dieses Modori an Marton *Thott* nacher Csetnek, welche aber allbereit auch Todes verblichen. Aus Ihrer Ersteren Ehe wahr verheürathet, die eine Tochter nacher Topsischau an . . . *Remenik* allda, der Sohn aber wahr ein ansehnlicher burger und KauffMann in Neüsohl und der Jüngste Sohn von Georg Modori wahr annoch freyledig, und hatte auch die Kauffmanschaft erlernet, die jüngste Tochter aber ernandten Ludovici Sontags ward verEhelichet an Samuel *Gönther* weiland gewesen Ewangelisch deütschen Prediger in Leutschau, welche beyde auch allbereit in den Herrn entschlaffen, die Söhne aber erregten Ludovici Sontags waren verEhelichet der Joannes in der Ersten Ehe mit einer *Candinnischen* Tochter von Leütschau, in der anderten Ehe mit einer *Meltzelischen* ¹⁾ Tochter ausz Keyszersmark, aus der Ersten Ehe verliesz Er keine Erben, ausz der anderten Ehe aber Samuelem Zachariam, und Joannem. Der Samuel wahr ein kupfferschmiedt wohnhafft und verEhelichet in Roszenau, der Zacharias wahr ein Mahler, wohnhafft und verheürathet in Pertin in brandenburgischen. Der dritte Sohn Joannes ein Faerber, wahr verheürathet und wohnhafft in Keyszersmark. Ludovicus, als mein gewordener Schwieger Vatter verEhelichte sich mit Maria einer Tochter Seelig *Anthoni Lany* ²⁾ von Matzdorff, mit welcher Er zeügete Joannem. Martinum und

¹⁾ Nagy Ivánnal János azon neje, kitől a fent felsorolt gyermekek születtek: *Finck* Zsuzsi — Kata (X. 827. l.)

²⁾ Eddig nejének csak keresztnéve volt ismeretes.

Georgium, unter welchen der Joannes in seiner kindheit gestorben, der Martinus wahr wohnhafft und verEhelichet mit einer *Parschischen* Tochter in Keyszersmarckt, erlehnete in leütschau die Kauffmannsschafft, suchte aber seine Nahrung mit Dohan, wein und leinwand Handl und befand sich wohl, hatte auch allbereit einen Sohn auch Martinum, und ein Töchterchen, sein bruder Georgius wahr allhier wohnhafft und verheürathet mit einer *Altischen* Tochter von Kirchdrauff, der Zeit eine Stieftochter Joannis Galuna von allhier, seine profession wahr das Schneider Handwerck, hatte auch allbereit ein Sohn Joannem und ein Töchterchen Susannam. Töchter zeügete Er 2, von welchen das Aeltere Catharina in seiner blühenden Jugend verstorben, die andere aber Susanna *wahr meine Gemahlin*. Dieszer Ludovicus Sontag alsz mein gewesener Schwieger Vatter starb in Anno 1707 in Benye nach der Weinleesze, in 50-ten Jahr seines Alters, meine Schwieger Mutter aber starb in Anno 1713 allhier in Iglo, in den 51-ten Jahr Ihres Alters. Meiner Schwiegermutter wahr, wie erwehnt Ihr Vatter Antonius *Lany* von Matzdorff, wahr ein bruder des Jacobi Lany, weszen Sohn Joannes allhier wohnhafft wahr, auch in Anno 1725 wegen vieler schulden all sein Gutt, das doch von vielen schönen grundstücken und andern Mobilien bestund, per Taxam hingeben müszen, und sothaner Antonius Lany hathe einen Sohn Joannes, und 2 Töchter, alsz Maria und Catharina, die älteste Maria wahr meine Schwiegermutter, und ihre Schwester Catharina wahr verEhelichet einen ansehnlichen burger und fleischhacker ausz Keyzerszmarckt Tobias *Sponer* genandt, deszen Kinder wahren der annoch jetzige Sponer in Keeszmarck¹⁾, allbereits viel Jähriger Juratus Notarius allda, Töchter verliesz Er zwey, dar von ward die eine verEhelichet in der Ersten Ehe an einen *Cornides*, in der andern Ehe an den annoch am leben seyenden Jacob *Eyszdorffer*, die andere an Joann *Fleischer* auch einen burger und fleischhacker ausz Keyzerszmarckt. Der Sohn Joannes aber, *welcher sich auch Adelichen brieff und Armales auswürckte*²⁾, hatte

¹⁾ Spónér Antal; v. ö. Nagy Iván, X. 340. l. Életrajzát adja *Meltzer Jakab*: «*Biographien berühmter Zipser, Kaschau 1832*» című műve 328–29. lapjain.

²⁾ Az armálisban (1715) nem az ő, hanem atyja, Lány Antal neve van felvéve (v. ö. Közl. Szepesym. Múltj. 1910. 43. l.). Hogy az a Lány János, aki *Forgon* szerint (i. m. II. 63. l.) 1696. évben Pállal együtt nyert címeres nemeslevelet, azonos-e a fentemlített Jánossal: arra adatom nincs.

zue Ehe Anna Maria, so eine Tochter wahr Seeligen Herrn Martini *Holtzschuer*, *alias Roszman* genandt von allhier. Dieszer verliesz einen Sohn Martinum und 2 Töchter Maria Anna und Juditha, der Martinus verEhelichte sich mit Joann *Grottkowskj* von Wintschendorff Tochter, durch welche Er auch eine Adelige Curia in Wintschendorff bekam, die älteste Tochter Anna Maria wurde verEhelicht an einen frommen und ansehnlichen Wittwer von Kirchdrauff Mathias *Fucker*, nach deszen Tode aber an einen Doctor Medicinæ nacher Rosznau *Pecke* genandt, aus brandenburger land gebührtig; die Jüngste Tochter Juditha aber ward ver Ehelicht an Tobias *Manksch* von Keeszmarckt. (Den Jüngsten bruder aber meines Seeligen Schwiegervatters, Jacobi Sontags auch wegen seiner Heürath zugedencken, so hatt selbigter sich in Thorn verEhelicht mit einer *Neumanischen* Tochter, mit welcher Er auch welche Kinder gezeuget, deren Nahme mir aber unbewust worden, maszen Er auch zeitlich alda verstorben, seine erlehrnete profession wahr die Kauffmanschafft, die Nahrung aber mit Hungarischen wein handl).

Die Milletterische Familie so der Zeit auch allbereit geadelt gewesen¹⁾ hatt zum ältesten vorgänger allhier bey meinen andencken Paulum Milletter, deszen Söhne wahren Georgius und Paulus, der Georgius hatte vors Erste zur Ehe eine wohlbetagte *Kachlmannische* wittib von allhier, nach absterben aber Ihrer nahm Er zur Ehe Susanna, welche eine Tochter wahr meines schwiegervatters Ludwig *Sontags* bruders Jacob *Lany* ausz Matzdorff, der andere Sohn Paulus hatte sich in Deütschendorff²⁾ wohnhafft gemacht, und auch verheürathet. Georgius Milleter zeügete von der Jacob Lanischen Tochter zvey Töchter Anna Maria und Susanna, worundter die Anna Maria nacher Keyszersmarckt an Andream *Szakmari* verEhelicht worden, Innerhalb weniger Jahren darauff aber nebst Ihren Ehe Gemahl Todes verblichen, und verliesz nur eine Tochter Ewa, welche nachgehendts an Joann *Petantzi* an Einen Hungarischen Advocaten nacher Grosz Lumnitz vermählet worden, auch nach absterben Ihres Groszvatters Georgii Milletteres in dritten Theyl von seiner verlaszenschafft

¹⁾ A Milleter (másképp *Maleter*) család nemeslevele 1662. júl. 12-én kelt (v. ö. Közl. Szepesvm. Múltj. 1910. 44. 1). A család leszármazására nézve bőséges adatok vannak Szepesvm. levéltárában, különösen a Processum fasc. 27., nro 747. jelzetű okmánycsomóban.

²⁾ = Poprád.

allhier participiret, Die andere Tochter Susanna wurde verEhelichet an einen verwittibten Joann *Sontag* nacher Georgenberg. Der einige Sohn Joannes erlangte durch absolvirte Studia und benötigte Speesen, das Er Doctor Medicinae worden, auch alsz ein Ordentlicher Doctor der Stadt Leütschau und dieszer löbl. Zip-szer Comittats angenommen und in Leütschau wohnhafft worden ¹⁾, allwo Er sich auch mit einer *Candinnischen* Tochter, so ein äncel wahr des alten *Uyhasischen* Hauszes in leütschau, verEhelichet, auch bisz dieszer Zeit allbereit in sothaner Ehe einen Sohn Theodorum gezeüget. Erwehnten Pauli Milletters Senior brüder wahren Gregorius und Joannes, der Gregorius verstarb ohne Männliche Erben, der Joannes aber, der durch ettliche Jahr Graff in XIII. Stadten gewesen, hatte fünf Söhne, als Georgium weiland in Kirchdrauff wohnhafft, Michaellem allhier weiland wohnhafft, Joannes in leütschau, Daniel und Tobias, der Tobias kam umb in Krieg, der Daniel verEhelichte sich nacher Kirchdrauff und war der Zeit nur alleine am leben, Michael von allhier verstarb in Anno 1714 und verliesz drey Söhne, alsz Joannem, Georgium und Michaellem, darvon sich der mittlere Georgius in Gömer Comittat mit eines Ewangelischen Geistlichen Tochter vermählet, auch allda wohnhafft verblieben, Joannes aber und Michael wahren der Zeit freyledig. Es war annoch ein anderer Milletter bey meinen andencken allhier am leben und wohnhafft in Ersten Viertl in den Hausz, welches vornausz mit einer feuer Mauer und gemauerte Thürmerchen gewesen und noch sind, Nahmens Tobias Milletter deszen Vatter Georgius wahr ein bruder der erwehnten dreyen Brüder, alsz Pauli, Gregory und Joannis Vatters Georgi; verstarb in der Contagion 1710, verliesz 2 Söhne Paulum und Tobiam, von welchen Paulus der *Ulics* Tochter von Bardtfeld, der Tobias aber von allhier obenerwehnten Michael Milletters Tochter zur Ehe genommen, wahren alle beyde allbereit in Tode abgangen, verlieszen ein Jeder 1 Sohn.

Die Grünblattische Familie, so auch geadelt wahr ²⁾, stund der Zeit in gutten Flor der Ehren und des Reichtums, der Erste dieszer Familie allhier Ludovicus Grünblath der Gebuhrt von Roszenau starb in Anno 1708, verliesz nur einen Sohn und eine

¹⁾ Hires orvos volt. Életrajzát l. Meltzernél (i. m. 171--72. l.).

²⁾ A család nemesi levele 1609. évből való (v. ö. Közl. Szepesym. Múltj. 1910. 41. l.).

Tochter, die Tochter ward verEhelichet an Matthias *Finck* nach Leütschau, der Ludovicus aber als der Sohn hatte von allhier zur Ehe Elias *Parsch* Tochter Susanna, mit der zeügete Er drey Söhne, so der Zeit annoch am leben waren, alsz Casparus, Ludovicus, und Michael. Der Casparus wahr verEhelichet mit Tobias *Jony* Tochter von allhier, hatte auch allbereit 2 Söhne, der Ludovicus hatte zur Ehe David *Gönthers* von leütschau Tochter, und der Michael war der Zeit annoch freyledigen Standes (nahm Anno 1730 des verstorbenen Doctors *Schwabs* von Leütschau Tochter zur Ehe). Erwehnter David Gönther wahr ein leiblicher Bruder des Seeligen Samuel Gönthers gewesenen Ewangelischen Pfarrherrn in Leütschau, welcher wahr ein Ehemann meines Seeligen Schwiegervatters Ludovici *Sontags* leiblichen Jüngsten Schwester.

Die *Reisische* Familie wahr mit absterben Pauli Reises 1720 völlig an Männlicher Linie abgangen.

Die *Riszdorfferische* Familie fienge sich auch allbereit zimlichen an Männlichen Persohnen zu vermehren und aus zubreiten, wiewohl nicht mit Adelichen Briewen versehen, jedennoch wahren solche allerseydts feine wohlgesesene leüthe und Burger undt alle des löblichen Kirschner Handwercks zugethane. Ihr Anfänger allhier wahr Joannes Riszdorffer, der verliesz 2 Söhne Michaelen und Paulum, Michael der annoch der Zeit am leben, überkam in zweyen Ehen, nach dehme er Erstens eine *Hauszerische* Tochter, nachgehendts eine *Sontagische* Tochter zur Ehe hatte, 4 Söhne, darvon aber der Jüngste in seiner Jugend in Loschontz mit Tode abgangen, der Älteste Tobias hatte sich allbereit verEhelichet mit nechst ernandten Pauli *Reises* Jüngsten Tochter Elisabetha und hatte dieser Zeit auch allbereit 2 Söhne, der andere Michael alsz von der *Sontagischen* Tochter gezeüget, nahm zur Ehe eine verwittibte *Hellnerin* von allhier, und überkam durch Sie das Haus mit der Vormauer lincker Hand des Rosznauers Thors, überkam pro dato annoch keine Kinder in sothaner Ehe, der Jüngere Sohn Paulus wahr der Zeit annoch freyledigen Standes. Auch hatte Er eine Tochter am leben ausz der Ersten Ehe, welche Er an Joannem *Köhler*, einen wohlvermögenden Mittburger und fleischhacker von allhier verheürathet. Michael Riszdorffers Senior bruder Paulus hatte zur Ehe eine *Nicaszische* Tochter aus Deütschendorff, mit welcher Er 2 Söhne und 1 Tochter erzeüget. Der ältere Sohn Michael wahr verEhelichet mit der verwittlenen Susanna *Hütterin* allhier, so eine Tochter wahr des weiland Pauli *Roaxers* von Geor-

genberg, hatte der Zeit annoch keinen Sohn, der Jüngste Sohn Paulus hatte zur Ehe des weiland Pauli *Poltzes* einige Tochter Catharina von allhier, hatte auch annoch keinen Sohn.

Die Alte Diernerische Familie, welche allbereit mehr alsz drey Hundert Jahr allhier burgerlich verzeichnet anzutreffen, wahr der Zeit nicht in sonderlichen ansehen und vermögen. Der Älteste unter Ihnen welchen Ich annoch gekandt, war Michael Dierner, und deszen Bruder Jonas Dierner, der Michael Dierner hatte Söhne Paulum, Michaellem und Tobiam, under welchen dieser Tobias ein Jesuvitter geworden auch der Zeit annoch am leben anzutreffen gewesen, Michael wahr allbereit ohne Männliche Erben gestorben, Paulus wahr zwar auch allbereit verstorben, hatte aber drey Söhne: Paulum, Michaellem und Joannem. Der Paulus starb ohne Erben in der Contagion 1710, der Michael verEhelichte mit Thomas *Pollags* Tochter von allhier, Joannes wahr annoch am leben. Der andere Jonas Dierner, als der Jüngste bruder Michael Dierner Senior verliess nur 1 Sohn Paulum, der verstarb auch allbereit und verliess 3 Söhne, worundter der Joannes sich verEhelichte mit einer *Schmidischen* Tochter, die andern zwey wahren annoch freyledig, — ein anderer Jonas Dierner war auch bey meinen andencken allhier wohnhafft, auch von der vor erwehnten Familie, doch anderer Linie, welcher aber in der Contagion 1710 mit allen den seinigen Todes verbliehen, auszer 1 Einige Tochter verblieb übrig, die verheürathete sich an Joann *Bougsch* einen Zischmenmacher von allhier.

Die Benignische Familie bestund der Zeit auch allbereit in zimmlichen Mannes Persohnen, der Älteste bey meinen vernünftigen andencken wahr Paulus Benigni, dieszer verliess 3 Söhne, Paulum, Cyriacum und Casparum. Der Paulus starb Erst 1728, der verliess 3 Söhne, Paulum, Michaellem und Joannem Benigni, darvon der Paulus zur Ehe hatte eine *Toppertzerische* Tochter von allhier, mit der Er gezeüget 5 Söhne der Zeit alle annoch am leben, der Michael hatte zur Ehe Maria, Jacob *Paltzmanns* Tochter von allhier, hatte pro dato annoch keine Kinder, Joannes als der Jüngste unter diesen dreyen, hatte zur Ehe Michael *Winds*, eines freyen burgers und Rahtsverwandten Tochter von allhier, dieszer hatte allbereit auch einen Sohn in solcher Ehe. Cyriacus starb früh zeitlig, verliess aber 2 Söhne, Barthl und Cyriacum Benigni, darvon der Bartholomeus in der Contagion 1710 verstorben war, verliess 1 Sohn; der Cyriacus ein färber seiner

Profession verheirathete sich nacher Leütschau. Der Jüngere bruder erst erwehnten 3 brüder, Casparus hatte zur Ehe eine *Hellnerische* Tochter aus Leibitz. Er verstarb 1716, verliesz 2 Söhne, Joannem und Casparum, der Joannes nahm zur Ehe Pauli *Sontags* des Jüngern Tochter von allhier Anna Maria, und hatte auch allbereit 1 Sohn in dieszer Ehe, — der Casparus nahm in der Ersten Ehe eine *Meszische*¹⁾ Tochter aus Keeyssz Marckt, mit der Er auch 1 Sohn gezeüget, nach absterben dieszer Ehe Gattin, nahm er in der andern Ehe Samuel *Schwartz* von allhier älteste Tochter Juditha, mit der Er pro dato auch allbereit 1 Sohn gezeüget.

Erwehte *Schwartzische Familie* anlanget, es satzten sich 2 brüder allhier bey meinen Jungen andencken Andreas und Samuel Schwartz. Der Andreas wahr zwar seiner profession nach ein Kirschner, trieb aber die profession nicht, sondern handelte mit Kauff Manns wahren, der Samuel hatte zwar die Apoteker Kunst in Thoren erlehret, triebe aber mit zugleich mit seinen bruder die Handlung, *und wahren der Zeit keine Kauffleütte mehr allhier alsz Sie beyde*, darumb erfolgte das Sie innerhalb wenig Jahren Ihre Nahrung und Vermögen in einen ansehnlichen stande brachten, wie wohl der Andreas in der Contagion 1710 mit weib und kindern völlig abgestorben, Samuel aber verEhelichte mit Joannes *König* eines der Zeit wohl vermöglichen burgers Tochter von allhier Juditha, bracht seine Handlungs Negotien in ein grosses ansehen und vermögen, und zügte und verliesz auch nach seinen absterben (1730) 3 Söhne, Joannem, Michaelem und Gottfried Schwartz. Der Joannes nahm allhier zur Ehe Herrn Daniel *Lippisch* der Zeit Ewangelischen Pfarrherrn allhier eintzige Tochter Susanna, und besasz durch erkhauff das Roszmannische Hausz allhier, der Michael auch ein Kauffmann, wie auch sein bruder Joannes, hatte nacher Roszenau seinen Sitz genommen, wahr annoch der Zeit freyledig. Gottfried aber hatte die Studia auff denen Universithätten in Sachsen frequentiert, und wahr der Zeit allbereit Con-Rector bey der Ewangelischen Schulen in leütschau²⁾, annoch freyledigen Standes. Dieszer Samuel Schwartz alsz der Vatter erwehnter dreyen brüder wahr auch in Anno 1708 und 09 Richter allhier.

¹⁾ Moes.

²⁾ Nem sokáig maradt Lőcsén. 1735-ben végleg Németszágba költözött, hol mint a theologia egyetemi tanára működött. Hires theologus és történetíró volt. Életrajzát l. Meltzernél, i. m. 139—43. l.

Die Jonysche Familie allhier hat in Anno 1711 seinen (igy!) anfang allhier genommen, durch Tobiam Jony aus Leibitz bürdtig, welcher hatte zur Ehe schon ernandten Martini *Holtschuers* alias Roszmans von allhier Jüngste Tochter Susanna, der kam erwehtes 1711-te Jahr anhero, erkauffte meines Schwiegervatters Ludovici Sontags Hausz, wurde anbey allsobald durch promotion Martini Roszmans alsz damaligen Ober-Comissarius derer XIII Städte allbald allhier Notarius und BergMeister, auch folgend darauff in Anno 1713 und 14 Richter. Der zeügete 3 Söhne, alsz Joannes, Tobias und Martinus von welchen aber der Martinus in seiner blühenden Jugend Todes verblichen, Joannes der Ungarischen land Rechte ein ordendlicher advocat nahm zur Ehe Caspari *Sontags* Tochter von allhier, wahr ein vornehmer Mann, und Glückhaffter waldbürger¹⁾, hatte allbereit auch 1. Jungen Sohn und 2 Töchter. Der andere Tobias hatte zur Ehe Pauli *Sontags* von Bartfeld Tochter, welcher war ein leiblicher bruder des Caspari Sontags, verblieb auch alda wohnhafft, und diesze Jonische Familie wahr auch mit Adelichen briewen versehen.²⁾

Martinus *Roszman alias Holtschuer*, welcher durch etliche Jahr Ober Commissarius derer XIII Städte gewesen, wahr ein wohlgeadelter Mann, deszen Geburhts-Linie von Nürnberg stamte, verliesz keinen Männlichen Erben, sondern nur drey Töchter wurden allbereit ausgesteüert, auch zwey darvon allbereit verstorben, alsz die Älteste Juditha, welche vors Erste an einen *Toppertzer*, nach absterben aber deszen an Michaelem *Schwartz* nacher Keyzers Marckt verEhelichet gewesen, von welcher auch der dieszer Zeit allhier wohnende Michael Schwartz gebohren worden; die andere Anna Maria, hatte zur Ehe meiner allbereit verstorbenen Schwieger Mutter leiblichen bruder Joannem *Lany* auch in Keysern-marckt bürtig, nach weszen absterben Sie in der andern Ehe mit Joann *Grottkowskj* einen Edelmann von Wüntschendorff verEhelichet worden, welcher aber auch allbereit Todes verblichen, von dieszen Joanne Lany befindet sich in Wüntschendorff ein Sohn Martinus Lany des Nahmens wohnhafft auch geadelt und hatte zur Ehe seine Stieffschwester des ernandten Joann Grottkowskj leibliche Tochter. Von Männlicher Roszmanschen Familie befinden sich annoch am leben in Gömer Comittat und zu Roszenau, allwoher auch ernandter Martinus Holtschuer bürdtig gewesen.

¹⁾ Életrajza Meltzernél, i. m. 330. l.

²⁾ A nemeslevelet Jony Tóbiás szerezte 1696. évben (v. ö. *Közl.* 1910. 42. l.).

Börische auch eine geadelte *Familie* von Roszenau bürdtig,¹⁾ hatte seinen (igy!) anfang allhier durch Joannem Bör, welcher verstarb 1710 in der Contagion und verliesz 2 Söhne Danielelem und Georgium Börr, der Daniel verstarb 1727, verliesz drey Söhne aber annoch von Jungen Jahren. Georgius Börr (am leben) hatte zur Ehe Susannam eine Tochter weiland Joseph *Nauers* von allhier, hatte auch allbereit 2 Söhne aus solcher Ehe am leben.

Die Klesische eine sonst alte *Familie* von allhier, wahr der Zeit ziemlich allbereit an Männlichen Erben auff die neige gekommen, maszen Joannes und Daniel Klesch gebrüder waren in der Contagion 1710 in völligen mit Tode abgangen, auszer von Joannes verblieb ein Sohn Tobias welcher aber in freyledigen stande auch allbereit verstorben wahr. Einer aber von dieszer Familie, Joannes Klesch, welcher in Epperies gebohren, allda auch in denen Rakotzischen auffstandts Zeitten durch ettliche Jahre Richter gewesen, machte sich anhero, und erkauffte das sogenandte Moldnarische Hausz von denen Caspar Sontagischen Erben, wahr ein feiner vernünftiger Mann, drumb Er auch durch das 1720 und 21-te (Jahr) allhier zum Richter, und zugleich von Ihro Durchlaucht unszer Allergnädigsten Fürsten und Herrn²⁾ zum Ober Bergmeister vorgestellet worden, wahr auch geadelt³⁾, hatte nur einen Sohn auch Joannes, wahr der Zeit annoch freyledig, und in Hoff Kriegsdiensten, bey unszer landes Obrigkeit alsz Komesz (?) befindlich.

Die Langische Familie und freundschaft bestunde bey meinen andencken in 5 brüdern, alsz Joannes, Tobias, Casparus, Samuel und Andreas Lang, von welchen aber allbereit die vier Ältesten verstorben, auch keine männlichen Erben nach sich verlaszen, auszer der Andreas wahr annoch am leben, und hatte einen Sohn auch Andreas, welcher war allbereit verEhelichet und zeügete auch schon einen Sohn.

Daniel Englberth ausz bohemen gebürdtig kam in den Rakotzischen auffstand ausz Keyszerlichen diensten unter die Kurutzen, von dar unter unseres Durchlauchtigen Fürsten Millitz und nahm 1706 allhier zur Ehe eine verwittibte Paul *Dierners*, mit derselbigen zeugete Er zwey Söhne Danielelem und Martinum, von welchen der Martinus in Geistlichen Orden getretten, der Daniel

¹⁾ A család 1631 febr. 27-én kapott nemességét (Forgon, i. m. I. 143. l.)

²⁾ Lubomirsky Tivadar herceg, a XIII szepesi város ura.

³⁾ A család nemeslevele 1652-ben kelt (Szepesvármegye 1732. évi közgyűlési jegyzőkönyve, 85. l.).

aber auch die Studia bey den Catholischen wohl frequentiert, wahr zu Hausz beyen Eltern annoch freyledig. Dieszer Daniel Englberth Senior war nicht nur wiewohl Er der deütschen schriff, viel weniger der lattein noch ungarischen Sprache kundig wahr, allhier durch das 1722, 23 u 24-te Jahr Richter, sondern auch durch Obrigkeitliche recommendation in Anno 1730 zum XIII-Städter Graffen erwehlet, wahr von Natur eines witzigen Ingenii und gutter vernunft, aber sehr furiosisch und Jehe-zornig.

Das Partschische Geschlecht hatte allhier seinen ursprung durch Eliam Partsch, der zeügete Samuelem Partsch und eine Tochter Susannam, welche nachgehendts Ludovicus *Grünblatt* der andere in der Männlichen Linie allhier zur Ehe genommen, der Samuel hatte zur Ehe Mariannam eine *Sontagische* Tochter, mit der zeügete Er Paulum und Anna Maria. Der Paulus nahm zur Ehe eine *Keeszmariskische* Tochter von Kirchdrauff, mit welcher Er auch allbereit 2 Söhne gezeüget, die Anna Maria aber verEhelichte sich nach der Eltern Todt, als welche 1710 in der Contagion verstorben, an Miachaelem *Sontag* von allhier.

Das Pfanschmidische Geschlecht bestunde bey meinen andencken in zweyen brüdern, Michaelem und Martinum Pfanschmied. Der Michael verstarb in der Contagion 1710, verliesz 4 Söhne Georgium, Paulum, Michaelem und Joannem, von welchen aber nur der Paulus und Michael am leben, und hatten auch allbereit Männliche Erben, der Martinus Pfanschmied verliesz 2 Söhne Joannem und Jacobum Pfanschmied. Der Joannes wahr verheürathet mit einer *Poltzischen* Tochter, und der hatte nur eine Einzige Tochter, der Jacobus wahr verEhelichet mit einer *Huszischen* Tochter, hatte auch allbereit Männliche Erben, der Casparus alsz der Jüngste hatte auch einen Sohn Casparum, welcher aber in der Contagion 1710 mit allen den seinigen Todes verblichen. Erwehnter Michael Husz wahr (aus) den Huszischen Geschlecht aus Leüt-schau, verheürathete sich allhier, wahr hier wohnhafft und Meister, und war sein andertes Gemahl eine *Benignische* Tochter, mit der zeügete Er nebst dreyen Töchtern 1 Sohn Michaelem, der wahr der Zeit auch allbereit verEhelichet mit Jonas *Poltz* ältesten Tochter, der alte Michael starb annoch vor der in Anno 1710 graszierten Contagion.

Das Hauszerische Geschlecht bestunde bey meinen andencken in einen Mann Danielem Hauszer, wahr seiner profeszion ein Färber, auch sonst ein ansehnlicher feiner Mann bey der Stad

allhier, wie im Rahtstuhl also auch andern Ämptern wohl gebraucht. Dieszer hatte vier Söhne Paulum, Tobiam, Joannem und Danielem, darundter der Paulus sich nacher Beel verheürathet, allwo Er auch wohnhafft verblieben, der verliesz auch 1 Sohn am leben. Der Tobias und Joannes seyend in freyledigen stand verstorben, der Daniel aber nahm zur Ehe eine *Nicaszische* Tochter ausz Deüt-schendorff, und nach absterben Ihrer, nahm Er in der anderen Ehe eine *Meltzelische* Tochter und Weysz¹⁾ aus leütschau, in der Ersten Ehe zeügete Er 2 Söhne, die auch pro dato am leben, in der andern Ehe hatte Er auch allbereit 1 Sohn. Dieszer Daniel Hauszer hat in Anno 1718 mit seinen gantzen Erben die Ewangelische Religion verlaszen, und die Catholische angenommen.

Von der alten *Roxerischen Freündschafft* war der Zeit am leben Joannes Roxer, ein Mann und Greisz allbereit von 80 Jahren, der hatte zwey Söhne Tobiam und Joannem Roxer. Der Tobias allhier wohnhafft stund allbereit in der andern Ehe mit einer *Bächlerischen* Tochter aus leütschau, mit der Er allbereit auch 1 Sohn gezeüget, sein voriges Ehe Gemahl wahr eine *Finckische* Tochter aus leütschau und 1 Enckl Ludovici *Grünblath Senior* von allhier. Der andere Joannes auch allbereit verEhelicht, hatte zur Ehe eine *Tittelische* Tochter. Es wahren noch zwey von dieszer feinen Familie allhier bey meinen andencken Mathias und Tobias Roxer, welche aber beyde auch nebst Ihren Männlichen Erben mit Tode abgangen. Auszer von Tobias ist annoch 1 Sohn vor Jetzo in der frembt wandernde vorhanden.

Die *Threnerische* Familie die Ehemahlen sehr reich und ansehnlich gewesen, stund der Zeit allbereit auf schlechten Seilen, maszen nichts mehr darvon als annoch 2 Männliche Erben übrig, alsz der Älteste ein Zischmenmacher hatte seinen auffenthahl in Ballmesdorff²⁾ in verrächtlichen Armseligen Zustand, der Jüngere Martinus allhier wohnhafft auch 1 Zischmenmacher hatte zwar sein erleidliches Ehrliches auskommen und Nahrung, wahr anbey auch ein Sittsahmer und Ehrbahrer Mann, hatte auch allbereit einen Sohn und lebte anbey in einen stillen privat standt.

Közl: DR. FÖRSTER JENŐ.

¹⁾ Waise.

²⁾ Pálmafalu.

VEGYES KÖZLÉSEK.

A XIII szepesi város jegyzőkönyveiből.

VIII.

Femina Filcensis artis incantatoriae accusata.

(Boszorkánysággal vádolt felkai asszony).

Felkán vízáradás volt. A hatóság megvizsgálván a kárvallott házakat, Geresz Márkusné kunyhójának falán egy kendőbe takart halálfejet talált, melyről az asszony azt vallotta, hogy ha golyvás gyermek iszik belőle, elmúlik a baja; ha a vízbe mártják, eső lesz, ha kihúzzák, szép idő. Mivel nem tudták rábizonyítani, hogy a halálfejet ilyen célokra tényleg felhasználta volna és mivel sok tekintélyes ember közbenjárt érte: nem büntették meg, de értésére adták, hogyha a jövőben boszorkányságon érnék, életével fog lakolni.

Anno 1619 den 4. Sept. zeiget Herr Richter aus der Felka an, mit namen Marcus Schmidhack, nachdem das wasser bej ihnen grossen schaden gethan, hatt er zwo¹⁾ personen herumbher geschicket den schaden zu besichtigen. Als sie zu der Marcusz Geresz in ihr heüszlein kommen, welcher das hausz in die helfte weg gerissen, haben sie ohn gefahr²⁾ in einem tuch an der wanndt etwas gesehen hengen, der meinung, ob³⁾ es Käs oder ein Magen voller Rensel were. Als aber die wirtin befraget, was es dann were, gab sie zur antwort: es were ein todtenkopf; darüber sich die zwo Personen heftig entsatzet. Da aber sie weiter forscheten, warumb sie ihn da hielte, gab die wirthin zur antwort: wenn kröpfige⁴⁾ kinder sindt, vnnndt trincken daraus, so vergehet jnen der kropf. Zum andern, wenn der todtenkopf insz wasser wirdt gesencket, so regnets, so bald er aber herauszer wirdt gezogen, so ist es schön wetter. Das aber eines todtenkopfs würckung diese sej, zeiget die gedachte Marcusz Geresz an, hat sie zum öfftern gehöret, vnnndt verursacht worden zu dem ende denselbigen zu sich zunehmen, aber darmit hatte sie noch niemalsz etwas geübet ode insz werck gebracht, so könnte man ihr auch in der warheit nichts nachsagen, das sie sich der Zauberej jemals beflissen hette.

¹⁾ zwei. ²⁾ ungefähr. ³⁾ dass. ⁴⁾ golyvás.

Dieses bestettigte zwar auch gedachter Herr Richter ausz der Felka, das niemandts irgents einen argwon auf sie zauberej halben getragen.

Als nun diese aussag ein königlicher stuel vernam, unndt niemandt vorhanden war, der die gemelte Marcusz Geresz anklage, ist ihr es ernstlich verboten worden, mit solcher Gauckelej nicht umbzugehen; in fall künfftig sie sich derer würde befeissen, solte sie es mit dem leben bezalen. Wie sie dann auch itzunder¹⁾ nicht so gering hette sollen frej werden, wenn sich jhrer nicht ehrliche leütte so heftig hatten angenommen, in hofnung, das sie sich eines ehrbarn lebens hinfüro würdt befeissen, drumb jr auch auf diszmahl die straf ist erlassen, auf sonderliche intercession vnndt vorbitt nachfolgender Herrn, alsz: Herrn Johannis Salomons, Gregor Scholtzes, Bendik Roxers, Jacob Nickisches, Lorentz Schusters, Caspar Rolls vnndt Thines Paurkeesz, welcher sich mit seinem Gutt erboten hatt vor sie alles zu zalen, so sie in künfftig der Zauberej würde vber zeiget.²⁾

(Eredetije Szepes vármegye levéltárában, a XIII szepesi város jegyző-könyvei II. köt. 133—b. lapján.)

IX.

Filius percussor Patris Belae, in perpetuum exilium ex 13 oppidis extrusus.

Egy bélai fiú, aki atyját megütötte, örök időre száműzetett a 13 városból.

Roxer Mihály bélai lakos veszekedés közben ráemelte kezét tulajdon atyjára. Bár utóbb bocsánatot kért tőle és atyja ki is békült vele, a városi hatóság mégis feljelentette a grófnál, mert a szentírás szerint az ilyen gonosz fiú halállal büntetendő. Roxer Mihály közben megszökött, mire a bíróság elkobozta vagyonát és örök időre száműzte a 13 város területéről.

Anno 1624 den 15 May schicket einen Sendbrief ein Ehr-samer Raht aus der Beel an Herrn Grafen vnndt an einen gantzen königlichen stuel, des jnnhalts, das Michael Roxer mit seinem leiblichen vater Petro Roxer, beide wohnhattig in der Beel mit worten so weit sindt zusammen kommen, das Michael Roxer auf den Vater mit der handt habe geschlagen, welches, so es solte vngestrafft verbleiben, were zubesorgen, Gott würde selber müssen zugreifen vnndt insz spiel sehen. Da beidesz der Vater vnndt der Sohn sahe, das die sach einen übeln ausgang würde gewinnen, lisz der Sohn dem Vater einen abtrag thun. Der Vater hette es auch gern darbey lassen beruhen; weil aber ein ordentliche Obrigkeit sich mehr vor Gott als vor menschen musz fürchten, hat es

¹⁾ Jetzt.

²⁾ Überwiesen, (ha a jövőben rábizonyúlna a boszorkánykodás).

bej diesem vertrag nicht können noch sollen verbleiben, sonderlich weil Gott solchen bösen Kindern in seinem Wordt den tod vndt das steinigen zugeeignet hat Exodj. 21. W. 12. Deut: 21. W. 18. Ist demnach dieses von einen königlichen Stuel vor recht erkant vndt sententioniret worden (vnangesehen des Michael Roxers aus dem Schwedler freünde vndt intercessores, als Albertus Janisch, Vrban Fleischer vndt Jacob Kratzer), weil Michael Roxer als ein vngerathenes Kindt auf seinen natürlichen Vater hanndt angeleget, sich mit der flucht saluiret vndt aus der Beel vnsichtbar gemachet, sol er hinfüro weder in der Beel, noch in den 13 städten gelitten werden bej verlürung leibes vndt lebensz, so er auf dero grund vndt boden würde begriffen. Wil auch sein veib vndt kinder sich zu ihm anderswohin machen, stehet es jnen frej zu thun oder zu lassen. Denn hette man den vaterschlager können vor einen königlichen Stuel bringen, hette er nicht allein seine gütter, sondern auch seinen halsz von rechtswegen müssen dargeben. Actum in Iglo in publica Congregatione Die 15 May, Anno salutis nostrae 1624.

(Eredeti je Szepes vármegye levéltárában, a XIII szepesi város jegyző-könyvei II. kötetének 164—b. lapján.)

X.

Marinae, conjugis Anthonij Munters Popradiensis, infanticidium.

Munter Antal poprádi lakos feleségének, Máriának, gyermekgyilkossága.

Valten Pál felkai lakos, kinek öreg és beteg felesége volt, viszonyt kezdett egy Mária nevű felkai nővel. Megigérte neki, hogy ha felesége meghal, nőül veszi. Az asszony azonban felgyógyult és Mária férjhez ment egy Munter Antal nevű poprádi polgárhoz. Mikor alig néhány hónap múlva megjött a gyermek, az asszony titokban tartotta és hagyta, hogy a gyermek meghaljon, aztán megszökött. A megcsalt férj feljelentette a szökevényt, kinek mikor megkerült, a bíróság fejét vétette.

Anno 1624 den 14. Augustj erschien vor einen königlichen Stuel Herr Andreas Scherfel aus dem Deütschdorf, zeiget vndt klaget an im namen eines Ehrsamem Rahtes, wie Marina, des Thinesz Muntersz weib, vor etlich tagen ein Kindt ermordet hette muttwilliger weis am hellen mittag in ihrem eigenen hausz, da niemandsz vmb sie gewesen ist, weder ihr Eheman, noch die Kinder, auch keine Nachbarschaft zu sich begeret. Alsß ihr wirth ¹⁾ (Thines Munter) ein stund nach gethaner vbelthat zuhauszkommen, gab sie ihm essen, saget ihm nichts, was da were geschehen, sondern behilt es bej sich verschwiegen bisz auf den abendt, da sagte

¹⁾ = Gatte.

sie ihm erstlich, sie hette ein todtes Kindt gehabt, welches draussen in der Kammer lege. Darauf erschrack der man, erzelet auch alles einem Ehrsamem Gericht in Deütschendorf. Das Kind wurd begraben, sie aber begab sich in die Flucht, welche man nach zweijen tagen wieder bekam, vnnnd gefencklich eingelegt. Thines Munter wolte sich nicht erkennen, das er des ermordeten Kindes Vater sein solte, in dem er erst 22 Wochen mit ihr in der ehe lebete.

Auf vorgehende Klag antwortet Marina: Sie hatte niemanden zu sich können fordern vor groszen Schmerzen, auch hette sie das Kindt vor mattigkeit nicht mögen erquicken, es were auch todter auf die welt geboren. Der Vater aber des Kindes were der Paule Valten aus der Felka, welcher zu ihr, als sie noch in der Felka gewonet, insz hausz eingetretten, vnnnd vermeldet, sein altes weib were todtkranck, wo sie nun seinen willen thun wolte, vnnnd die alte stürbe, wolte er sie zum eheweib nehmen. Wurden also der sachen einz. Item hat sie mit obgedachtem Valten nochmalsz mehr Vnzucht getrieben. Vnter dessen wirdt die alte gesundt, vnnnd Marina heirathet schon geschwängert zum Thines Munter insz Deütschendorf.

In betrachtung beiderseits Klag vnnnd verantwortung, consultirt ein königlicher Stuel vber den ganzen handel, mit solchem beschlusz vnnnd sententioniren: Weil Marina das Kindt muttwillig verwarloset hat, vormahlen auch mit anderen gebuhlet vnnnd gehuret, vnnnd darnach gleichwohl zu einem andern betrüglich gehejrathet, wie es die felker beweiszlich auszuführen; itzo auch zum andern mal den Thines Munter betrogen, in dem sie das Kindt nicht mit ihrem eheman, sondern mit dem Paul Valten (itzo in der flucht herumbher streichend) gezeüget, soll ihr der kopf vntern Galgen mit dem schwert abgeschlagen vnnnd verscharret werden, welches dann auch durch den Scharfrichter ist volzogen, *vnnnd auf einmal fünf Personen vntern Galgen sindt justificiret worden.*

Actum in Iglo coram plenaria Regiae Sedis Judicio, die 14. Augustj 1624.

(Eredetije Szepes vármegye levéltárában, a XIII szepesi város jegyzőkönyvei II. kötetének 170. lapján.)

Közli: F. J.

Hunfalvy Pál

(szül. 1810. március 12-én Nagyszalókon).

Oly emberről óhajtunk születése századik évfordulóján néhány szóval megemlékezni, kinek érdemeit magasztalva emlegeti a külföld s hálás szívvvel méltányolja egész nemzetünk. Büszkeség szállhatja meg első sorban a mi szívünket, mert Hunfalvy Pál a mi megyénk szülötte s a mi dicsőségünket volt hivatva hirdetni.

Mintaképe volt a józanul gondolkozó szepesi léleknek, ki határozott céllal indul az élet küzdelmeire s harcol eszméiért kitartással, szent meggyőződéssel. Az ősi szepesi erénynek kifejezője ő, ki nem tud munka nélkül meglenni, ki küzd, fáradozik folyton, hogy újabb erőt merítsen újabb harcoknak megvívására. Tudásvágy s munkakedv volt jellemének legfőbb vonása. Éles eszével felismerte korának égető szükségleteit s aztán munkához lát, hogy pótolja a hiányokat, kijelölje a haladás és fejlődés új ösvényeit. Megpendít oly eszméket s gondolatokat, melyekkel fellépése előtt alig foglalkoztak s midőn felkeltette a kérdés iránt az érdeklődést, midőn a lelkes tanítványok csapata már körülvette, átengedte nekik a tért, hogy ő maga új eszmékért kezdje harcait s gyarapítsa a magyar tudást. — Bolyait, Kőrösi Csomát, Pulszkyt, Vámbéryt kivéve alig ismerünk magyar tudóst, ki annyi fényt s dicsőséget hozott volna kicsi népünkre, kit Európaszerte annyian ismertek volna, mint Hunfalvy Pált. — Ugyanazon nemzeti felbuzdulás s nemes cél, mely Kőrösi Csomát a Himalayák közé sodorta és Regulyt az orosz pusztákba vezette, lelkesítette, ösztönözte Hunfalvyt. A nemzet származását, ősi multját kutatják, hogy a magyar faj kiválóságát, életrevalóságát bebizonyítsák. A jelen szomorúsággal, majdnem kétségbeeséssel töltötte el a hazafiak szívét és a bánatos lélek visszazállt a régi multba, hogy legalább vigaszt, enyhülést leljen tengernyi szenvedéseiben. Első sorban a nyelvtörténet utmutatása mellett vélte a fontos kérdést eldönteni s e téren törhetlen híve volt a finn-ugor rokonságnak, melyet oly tudással s szakavatottsággal bizonyított, hogy méltó ellenfele volt nemzeti büszkeségünk még élő alakjának, Vámbéry Árminnak. Amit előtte még csak sejtettek, azt bebizonyította s rendszerbe foglalta. Mély belátásával áttekintette a rengeteg anyagot, az eddigi ismeretekből igazi tudományt alkotott. S hogy adatainak hitelességéről teljesen meggyőződjék, nem elégedett meg pusztán az elméleti ismerettel, hanem felkereste az eszteket és finneket, hogy személyes tapasztalat útján is biznyságot szerezzen állításainak megdönthetetlenségéről. Egymásután bocsátja nyilvánosságra a mordvin, cseremis, zürjén, lapp, finn, vogul nyelvekről szóló tanulmányait, kijelöli a különböző ugor nyelvek területét, elágazását, hogy csalhatatlan ösvényt mutasson a későbbi nemzedék részére a további haladásra, kutatásra. Kétségtelen, hogy leghevesebb csatáit Vámbéryval vívta, ki az ugor elmélettel szemben a magyar nemzetnek török eredetét vitatta. S ezen tollharcokban a különben nyugodt, csendes ember elvesztette türelmét, szenvedélyes lett, mert az igazságért, meggyőződéséért kellett sikra szállnia. A lefolyt küzdelmek, melyekben a szélsőségek vívták harcukat, meghozták a tudomány részére értékes tanulságukat, mert bebizonyosodott, hogy sem Hunfalvy merev nyelvi bizonyítékai, sem Vámbéry tulhajtott faji elmélete nem dönti el egymagában a népek rokonságának és keletkezésének kérdését, hanem együttesen, egymást kiegészítve. Az úttörés nehéz munkáját elvégezte Hunfalvy, kijelölte tanítványainak a kutatás irányát és

azután nem tért pihenésre, hanem indult új eszmék után, hogy a magyar etnografiát tudományos alapokra fektesse. Nyelvészeti tanulmányaiban népünk ősi történetére akart fényt deríteni, etnografiai műveiben a magyar nemzet jelen viszonyait tárgyalja, hogy megnyugtató feleletet nyerjen fajunk erejére, egész jövőjére nézve. Nem tisztán az ősi vitézség jogán szerezte népünk e földet, hanem szellemi s faji kiválóságánál fogva uralkodik e hazán. Százados harcok lekötötték erejét, de mindenkor lépést tartott a művelődés, fejlődés terén Európa legelső nemzeteivel, betöltötte hivatását a népek sorában és joga van az élethez, reménye a jobb jövőhöz. Az 1848-iki országgyűlésen már mint képviselő szolgálta a magyarság ügyét. Szomorú szívvel, mély lelki gyötrelmekkel nézi nemzetünk letiprását, siratja szabadságunk vesztét és a hazafiak üldöztetését. — Alkotmányunk visszaállítása újra a politikai térre szólítja, kétszer képviseli Késmárk városát az országgyűlésen, majd érdemei elismeréséül a király kinevezi a főrendiház tagjává. Mint politikus a bölcs mérsékletnek volt törhetetlen híve, mindenkor azt az elvet vallotta, hogy létünk legerősebb biztosítékát szellemi erőnk túlsúlya szolgáltatja. Áldva, kegyelettel őrizzük emlékét, mert dicsőségéből mi ránk is fény s némi osztályrész száll.

Cz.

KÖNYVSZEMLE.

A Szepesmegyei Történelmi Társulat Évkönyve. Tizenkettődik évfolyam. Emlékkönyv a Szepesm. Tört. Társ. fennállásának huszonötödik évéről. 9 műmelléklettel. Szerkesztette: Kalmár Elek ezidei titkár. — Lőcse 1909. Reiss Józs. könyvnyomdája. 8° 129 l.

Tartalmas olvasmánnyal kedveskedett történelem iránt érdeklődő tagjainak a Szepesm. Tört. Társ., 1910-re szóló évkönyvével, mely egyúttal a Társulat 25 éves fennállásának emlékkönyve. Az évkönyvet *dr. Párvy Sándor* szepesi püspöknek az ünnepi díszközgyűlésen mondott beszéde nyitja meg, melyben szépen méltatja a Társulat feladatát, jelentőségét és igazán ékesszólóan jelöli ki az utat, melyen a Társulatnak haladnia kell, hogy a hazai kultúra ügyét a jövőben is sikeresen előmozdítsa. Utána *dr. Neogrády Lajos* felolvasása következik, melyben az ügyvivő alelnök visszapillant a Szepesm. Tört. Társulat immár 25 éves múltjára. Feltárja előttünk a kezdeményezés nehéz munkáját, a fiatal intézmény küzdelmeit és a szép eredményeket, melyeket tagjainak buzgósága és hivatottsága révén elérni tudott. A kegyelet meleg hangján emlékezik meg a Társulat megalkotóiról, majd ismerteti egyenként a Társulat kiadványait, néhány igazán találó szóval jellemezvén őket.

A titkári jelentés beszámol az 1909. év munkájáról és megadja 10—12 évre előre a munkaprogrammot. Ez a program oly gazdag és összeállítása olyan szakértő kézre vall, hogy ha megvalósul, a Társulatnak dicsőségére válik.

A díszközgyűlés jegyzőkönyve után jön az Évkönyv tulajdonképeni tudományos tartalma, három történelmi és művelődéstörténelmi tárgyú tanulmány. Az első *Pirhalla Márton* dr. tollából, Lublóvár történetével foglalkozik. Címe: „*Lublóvár történetéből*” találó, amennyiben ezzel a szerző mintegy előre jelzi hogy dolgozata nem tart arra igényt, hogy teljes monografiának tekint-

sük. Ilyennél történetirodalmunk mindeddig nem is rendelkezik. Weber Samunak „A lublóí vár“ c. értekezése, mely a *Századok* 1886. évfolyamában (141—156 l.) jelent meg, szintén nem teljes. Pirhalla M. dr., Weber tanulmányára nem hivatkozik, ami pedig már azért is szükséges volna, mert a két dolgozat adatai között nem egy helyen lényeges eltérések vannak. Így Pirhalla 1285—98 évek közé teszi a vár felépülését, Weber szerint pedig már 1280-ban történik oklevélben említés a lublóí vár castelanusáról. Az a következtetés, hogy a vár a lengyel származású György mester kezdeményezésére keletkezett, mivel Lubló neve lengyel szóból ered, merész, mert a szerző etimologice ugyan kimutatja a Lubló szó lengyel származását, de feltevését oklevélbeli adattal sehosem támogatja.

A sárkányrendről szóló közlései nem egészen helyesek, amennyiben Pirhalla szerint e rendet 1408-ban alapította Zsigmond király. Bárczay Oszkár¹⁾ Csánki Dezsőre és Fejérpataky Lászlóra hivatkozva keletkezésének idejét a XIV. sz. végére teszi. 1397-ben már egy végrendeletben előfordul²⁾ s 1408-ban Zsigmond már új szervezetet adott a rendnek.³⁾ A sárkányrendről szóló kis rész különben kitérés Pirhalla munkájában s inkább jegyzetbe való. A munka olvasásánál általában feltűnő, hogy Pirhalla többször Prayt idézi, mint kútfőt. Pray érdemeit és jelentőségét ugyan senki el nem vitathatja és kétségtelen, hogy sokszor egyetlen kútfőnk, különösen olyankor, mikor ma már elkallódott okleveleket teljes szövegekben közöl, de viszont az is igaz, hogy az ő munkálkodása óta történeti irodalmunk sok olyan jeles újabb munkával gazdagodott, melyek Pray műveinek tévedéseit, hiányait kiigazították, pótolták s melyeket egy modern színvonalon álló historikus nem mellőzhet, ha hibátlant akar nyújtani.⁴⁾

A következő dolgozat *Bal Jeromos* választm. tag munkája; címe: „*A Szapolyaiak viszonya a Szepességhez*“. Aligha csaldunk, mikor azt állítjuk, hogy az Évkönyv összes közleményei

¹⁾ Bárczay Oszkár: A heraldika kézikönyve. Budapest 1897. 336 l.

²⁾ «Dominum Victorium a Puteo militem Draconis qui modo praecepto magnifici et potentis domini Johannis Galeatii reperatur apud serenissimum Venceslaum imperatorem nostrum pro eius negotiis pertractandis.» U. o. 336 l.

³⁾ Turul 1883. 117. l.

⁴⁾ Nem helyes szerzőnek a felfogása az 1298-iki országgyűlés határozatára nézve sem (40 l.). Itt is célszerűbb lett volna vagy az eredeti törvény-szövegre, vagy pedig újabb történetíróink műveire hivatkozni.

között ez áll a legmagasabb tudományos színvonalon. Bal hivatott historikus, aki tárgyát nagy készültséggel, éles logikával és ritka történelmi érzékkel mindvégig tudományos módon, de amellett élvezetesen dolgozta fel. Sok kérdést tisztáz, mint pl. a *Terra Scopusiensis* és a comes perpetuus et liber tulajdonképeni jelentőségét, és munkája alapján helyes fogalmat szerez az olvasó a Szapolyaiak *szepességi birtokairól* és e család szerepéről megyénk múltjában. A Szapolyaiaknak Késmárk városához való jogviszonyát csak futólagosan érinti; erre vonatkozólag a késmárki levéltár számos kimerítő adattal rendelkezik, melyek Bal figyelmét bizonyára nem fogják elkerülni.¹⁾

Pajdussák Máté: „*Szepesm. középkori ércöntvényei és azok mesterei*“ c. munkája nagy szorgalommal és tárgyszeretettel készült.

Első részét *jórészt* már ismerjük a szerzőnek „Az iglói rómkath. vikáriátus története“ és „Az iglói ércművesek a középkorban“ c. dolgozataiból; újat nem mond a harangöntésről szóló részében sem. De a „*Szepesm. középkori harangjairól*“ szóló fejezetben annál több újat és érdekeset nyújt. Pajdussák a Szepességnek mondhatni minden városában, sőt falujában megfordult és fáradhatatlanul gyűjtötte össze a régi harangokra vonatkozó történelmi feljegyzéseket. A harangok leírása pontos és épen nem száraz. Hiven közli mindig a harangok felírását és sok esetben azoknak szép kivitelű képét is. A keresztelő medencékről szóló rész archeologiai szempontból igen értékes. Kár, hogy Pajdussák, ha már a menedékkői (káposztafalvi) és késmárki harangokhoz füződő mondatokat közölte, nem terjeszkedett ki röviden arra a nevezetes perre, mely a svedléri harang körül folyt és csak 1887-ben ért véget.

A Szepesm. Tört. Társ. ünnepi közgyűlésének krónikája, tagjainak névsora és végül kiadványainak jegyzéke rekesztik be a tartalmas Évkönyvet, melyet a Társulat ügybuzgó titkára, *Kalmár Elek* szerkesztett.

DR. BRUCKNER GYÓZŐ.

¹⁾ Erről a jogviszonyról szólnak Késmárkon a város titkos levéltárában különösen a következő oklevelek: fasc. V. num. 5; fasc. XXXII. num. 22; fasc. XXXIII. num. 29. és fasc. XI. in cista ferrea 1.

Kisebb munkák ismertetése.

— *Balsamum Hungaricum* és *Oleum Carpaticum* címen *Ernyey Józseftől*, a Nemzeti Múzeum néprajzi osztályának könyvtárosától, hosszabb tanulmány jelent meg a „Gyógyszerészi Közlöny“ 1909. évi 38—45. számaiban (és különnyomatban), mely azért érdekel minket, mert a szóban forgó két orvosi szer a Magas Tátra fenyőfaiból készült (görbefenyő és cirbolyafenyő) és mert feltalálójuk szepesi ember volt: Augustini (Ab Hortis) Keresztély késmárki orvos, majd lomniczi földbirtokos és II. Ferdinánd király udvari orvosa (szül. 1598, neje dobai Székely Zsuzsanna, meghalt 1650 Lomniczon). Az általa feltalált görbefenyőolaj és kárpáti balzsam a XVII. században világhírű volt. Hirneve II. Ferdinánd király udvarából indult ki, hol Augustini csodákat művelt vele a királyon és udvarán. E speciálisan magyar orvosi szernek emlékét újítja fel a szerző, kifejti mibenlétét, eredetét, készítési módját, amire annál inkább szükség volt, mert e tekintetben máig sem tisztázták a fogalmak. A két szert már a XVIII. században minduntalan összeeserélték, feltalálásukat is másnak (Buchholtz György lomniczi lelkésznek, Augustini unokája férjének) tulajdonították. Az orvosok később is használták, különféle elnevezések alatt tovább gyártódott különösen a tátraaljai falvakban. A Tátrában a Fehér Tó közelében ma is van egy ilyen illó-olajgyár, helyesebben destilláló műhely, melynek fenyőkészítményei lényegileg az Augustini-féle balzsam készítmódján alapúlnak. — Erneyi szakszerűen, tudományos apparátussal fejti ki a két kárpáti készítménynek lényegét és keletkezésük történetét.

— A „Századok“ 1909. évi decemberi füzetét a Magyar Történelmi Társulat 1909. évben tartott liptói vándorgyűléséről szóló jelentések és az ott tartott felolvasások töltik meg. Van közöttük egynéhány, mely szepesi vonatkozásokat is tartalmaz. Így Márki Sándor dr. „A liptói kurucok“ című tanulmányában, mely az 1709. évi liptói kuruc hadjáratot tárgyalja, szó van a szepesi kurucokról, Czelder Orbánról. A liptói hadjáratnak különben is fontos hatása volt az ugyanezen és következő évi szepesi eseményekre (Késmárk, Lőcse ostroma.) — A feltalált középkori oklevelek között is van szepesi vonatkozású: Német-Lipese város levéltárában egy 1473-ból való, Szepes várában kelt oklevél (34. sorsz.), melyet Szapolyai Imre szepesi gróf intéz a lucsvnai vámszedőkhöz; ugyanott egy másik, hasonló tárgyú (35. sorszám); a Pongrácz család levéltárában egy 1372-ből való (2. sorsz.), mely a Perényiek szepesi birtokaira vonatkozik. — Szádeczky Lajos „Podolini történeti emlékek“ című cikkében (943—946. l.) félnapli podolini tartózkodás alapján röviden felsorolja az ottani piarista kolostorban található érdekességeket és különösen felhívja a figyelmet a kolostor gazdag könyv- és kéziratárára.

TÁRSULATI ÜGYEK ÉS EGYÉB HIREK.

— *Emléktáblák.* Lőcse város tanácsában, a városi rendőrkapitány beadványa alapján, az a terv merült fel, hogy a város azon helyeit, melyekhez valamely nevezetes esemény fűződik, emléktáblával jelöljék meg. A tanács kikérte erre nézve a Szepesmegyei Történelmi Társulat véleményét. A Társulat emígy válaszolt: «Lelkes örömmel fogadta társulatunk azt az eszmét, hogy Lőcse városa a városhoz fűződő nevezetes történelmi, irodalmi és művelődéstörténeti, vagy művészeti események helyét emléktáblával jelölje meg. Nemcsak az idegenforgalmat emelné ezzel, érdekesebbé téve általuk a várost, hanem a történeti érzéket és érdeklődést, továbbá a hazafiasságot is fejlesztené vele. Ha minden 2—3 évben elhelyez a város egy-egy emléktáblát, költségüket 2—3 évre osztva szét, jelentékenyebb megterhelés nélkül éri el szép és emellett hasznos célját. — A Petőfi Sándor itt tartózkodását is elég érdemesnek tartjuk arra, hogy a város emléktáblával megörökítse. Azonban nincs elég hitelesen kimutatva, hogy hol szállt meg Petőfi Sándor. Hajnóci József dr. a Szönyey-család szájhagyományára támaszkodott, midőn azt állította, hogy Petőfi a Körtér 58. sz. házában halt. Maga Petőfi ír ugyan a lőcsei tartózkodásáról, de nem mondja meg, hogy hová szállott s ebből Hajnóci elég helyesen vélte következtethetőnek azt, hogy természetesen a fogadóba szállt a költő s Hajnóci úgy vélte, hogy 1845-ben ez a ház volt a fogadó, t. i. a jelenlegi Körtér 58. sz. ház. Ez azonban nem áll, mert élő tanuink vannak, Binder Samu úr és Probstner Gyula úr, kik akkoriban mint ifjak meg-megfordultak a városi fogadóban, mely ugyanaz volt, amely ma is, és már akkor sem volt új. Eszerint lehet ugyan, hogy Petőfi a Körtér 58. sz. házban nem mint fogadóban, hanem egyéb okokból, szállt meg, de nem oly bizonyos, hogy a város és a társulat a hitelét kockáztathatná egy ily adatnak köbe vésetésével. — Fűződnek azonban Lőcse városához nemcsak ily véletlen érdekés esetek, hanem oly egyének emlékei is, kik messzeható tevékenységet fejtettek ki s ehhez

talán sugalmat is merítettek az itteni körülményekből. Itt működött az első magyar biblia-fordító, az első, ki a görög-római versmértéket a magyar nyelvre alkalmazta s az első magyar heksameteret írta: *Erdősi Sylvester János*, heksameterét és siriratát minden deák könyv nélkül megtanulja. Itt született *Markó Károly* világhírű tájképfestő, ki a festőművészetben Magyarországon korszakot nyitott, s kinek nevével Budapest székesfőváros egy utcája már több, mint 3 évtizede ékeskedik. *Hain, Spersfogel, Türk krónikairók, Hell Miksa csillagász, Dayka Gábor* költő és sokan mások megérdemelnek egy-egy emlékkövet s megérdemelne a híres *Brewer-féle nyomda* is, melyben Ilosvay Toldiját és Comenius világhírű pedagógus magyarországi műveit nyomtatták egyéb nevezetes művek között. A Történelmi Társulat szívesen rendelkezésére áll a tekintetes Közönségnek a táblák szövegének szerkesztésében és helyük kijelölésében, ha a tekintetes Közönség ily táblák felállítását elhatározza.» — A városi képviselőtestület f. é. március hó 24-én tartott közgyűlése egész terjedelmében magáévá tette a Társulat indítványát, megbízta a városi tanácsot a költségvetések elkészítésével, a Társulatot pedig felkérte az emléktáblával megjelölendő házak kijelölésére és az emléktáblák szövegének megállapítására. — Megjegyezzük, hogy a Társulat hasonló célból a Szepesség más városának is készséggel rendelkezésére áll.

— *A Szepesi Múzeum ügye.* Több ízben említettük, hogy a Szepesmegyei Történelmi Társulat legközelebbi feladatául a löcsei városi múzeum rendezését és «Szepesi Múzeum»-má fejlesztését tűzte ki. E célból a társulat állami segítséget kért a létesítendő múzeum számára. A Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelőisége f. é. február hó 25-én kelt leiratában válaszolt a kérésre: Áthatva annak szükségességétől, hogy a történelmi emlékekben olyannyira gazdag Szepességnek történetéhez méltó önálló múzeuma legyen, a főfelügyelőiség elhatározta, hogy a Társulatot a szepesi múzeum megfelelő szervezésében tőle telhetőleg támogatni fogja. Az anyagi támogatásnak pedig előfeltétele az lévén, hogy a m. kir. vallás- és közoktatásügyi minister a szepesi múzeumot az állami felügyelet alatt álló és állami támogatásban részesülő múzeumok sorába fölvegye, a főfelügyelőiség felhívja a Társulat elnökségét, hogy mindenekelőtt kérelmezze a ministertől a múzeumnak a Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelőisége felügyelete alá való helyezését, amit az elnökség meg is tett. — Hogy azonban az állami felügyelettel karöltve járó anyagi támogatás is olyan arányú legyen, amilyennek azt a Társulat kívánja s amilyent a Szepesi Múzeum hivatása is megérdemel, ahhoz feltétlenül szükséges, hogy ama feltételek, amelyekhez a Főfelügyelőiség szabályzata szerint az államsegély megadása kötve van, a

Szepesi Múzeumnál a jelenleginél fokozottabb mértékben legyenek teljesítve: nevezetesen a gyűjteményanyag megőrzésére, kiállítására, szaporítására alkalmas helyiség kell hogy rendelkezésre álljon. Miután azonban a jelenlegi *egy* helyiség semmikép sem nevezhető alkalmasnak, a Főfelügyelőség felhívja a Társulatot: keresse meg a városi tanácsot, hogy *a városháza egész második emeletét engedje át a múzeum céljaira*, annál is inkább, mert a kieszközlendő anyagi támogatás mérve a város által a helyiség nyújtása által adott támogatás mérvéhez van kötve és általában az állami javadalmazásnál elsősorban az jön tekintetbe, hogy az egyes városok és vármegyék közönsége milyen mértékben fogja fel a múzeumok létesítésének fontosságát és e felfogás milyen áldozatkészségben nyilvánul? Lőcse város képviselőtestülete, megértvén az ügy fontosságát, eleget tett a Társulat kérésének és *elbren dtengedte a városháza egész második emeletét a múzeum céljaira*, oly fenntartással, hogy elkerülhetetlen szükség esetében a városnak jogában áll egyik-másik helyiségnek a hivatalokhoz való visszacsatolása (amire remélhetőleg nem fog rá kerülni a sor). — Ezzel a Szepesi Múzeum ügye jó mederbe van terelve.

— *Szepesvára története*. Múlt számunkban említettük, hogy arra a pályázatra, melyet a Szepesmegyei Történelmi Társulat a szepesi vár történetének megírására hirdetett, *Bal Jeromos* főgimn tanártól pályázati ajánlat érkezett be. A Társulat — szerkesztő bizottságának véleménye alapján — elfogadta az ajánlatot és megbízta a pályázót a mű megírásával.

— *Petzval-intézet Wienben*. Nagynevű földink, néhai Petzval József neve alatt új intézet alakult az osztrák fővárosban, mely a fényképészet népszerűsítésére és művészi tökéletesítésére van hivatva. Ez az intézet is alkalmas lesz arra, hogy ébren tartsa és népszerűsítse a gyakorlati fényképezés szepeshélai születésű feltalálójának nevét.

1910 jan. 8. óta beérkezett előfizetési díjak.

1909. évre:

Dr. Horváth Ákos, Lövy Mór, Pajdussák Máté, dr. Teschler Antal.

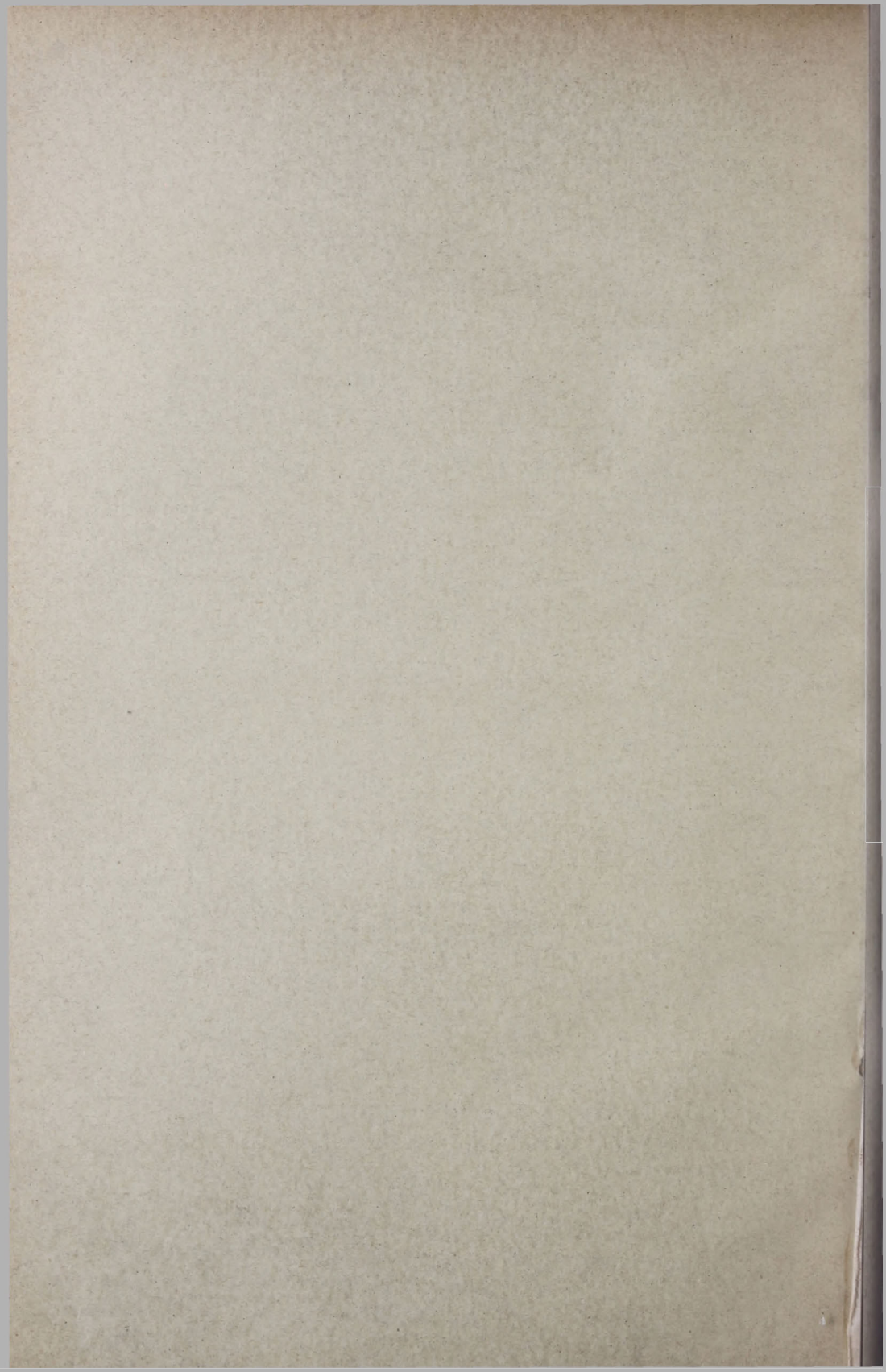
1910. évre:

Dr. Alexy Albert, dr. Beszkid István, Belóczy Sándor, dr. Bojársky Béla, dr. Bene Jenő, dr. Breuer Sándor, Bethlenfalvy Antal, Borbély Lajos, dr. Békefi Remig, Bánhidv Aurél, Földi János (félévre), Fertsek Nándor, Faigel Károly, özv. Förster Edéné, Fery Oszkár, Görgey Gyula, Gölnicbánya város közönsége, Győr város könyvtára, Gonda István, Glósz Lajos, dr. Hritz Lajos, Hillyay Neit, id. Holénia Sándor, Hibján Gyula, dr. Horváth Ödön, dr. Horváth Ákos, Hibján Samu, Igló város tanáesa, Iglói ág. ev. nép- és polg. leányiskola, Iglói főgimn. tört. szemináriuma, br. Jungenfeld Ödönné, Iglói kaszinó, dr. Jankura Iván, Iglói izr. el. népisk. igazg., Jancsó István, Iglói áll. polg. fiúiskola, Iglói róm. kath. népiskola, Kárpátgyesület poprádi múzeuma, Kiss Albert, Kulman János, Kray István, dr. Kussinszky Arnold, dr. Karácsonyi János, Kovalszky Lajos, dr. Kheberich Márton, Klimkovits Elemér, Kassai áll. felső keresk. isk., Baross-önképzőköre, Késmárki áll. polg. és felső keresk. isk., Kovács Sándor, Késmárki ev. lyceum, Lőcsei püsp. polg. leányiskola, Loisch Ede, Leibici közs. el. népiskola, Lőcsei áll. főreálisk. ifj. könyvtára, dr. Lersch Kornél, dr. Lupkovics József, Legeza István, Lőcsei áll. főreálisk. igazg., hadustalvi Ludmann Gyula, Melcer Ágost, Marcsek Andor, b. Máriássy Tibore dr., Mattyasovszky Boldizsár, Majunke Gábor, Okolicsányi-Zsedényi Ede, Peikert H., dr. Párvy Sándor, Podhradszky Pál, Petróczy Lajos, dr. Polnisch Ártur, dr. Pirhalla Márton, Pajdussák Máté, Probstner Gyula, Piovaresy Károly, dr. Róth Gábor, Róth Márton, Seltenreich Kornél, dr. Szász Ágoston, Szegédi Somogyi-könyvtár, dr. Szontágh Sándor, Spóner Andor, medgyesi Somogyi Zsigmond, dr. Szelényi Oszkár, Székely Gyula-Szlavkovszky Ferenc, Szepesremete község, dr. Szelényi Ödön, Takács József, dr. Teschler Antal, Topscher Samu, Tilkovszky István, Toperczer Árpád, Urbány János, Ujházy Iván, Vaitzik Ede, dr. Vajdovszky János, Weber Samu, Wenczkó János, Wagner Tivadar.

Lőcse, 1910 április hó 5-én.

A kiadóhivatal.

Felkérjük azon t. előfizetőinket, akik a folyó évi (esetleg még a múlt évi) előfizetési díjjal hátralékban vannak, hogy az előfizetés díját (évi 6 kor.) beküldeni sziveskedjenek.

KÖZLEMÉNYEK

SZEPES VÁRMEGYE MÚLTJÁBÓL

SZEPES VÁRMEGYE TÖRVÉNYHATÓSÁGÁNAK ÉS A
SZEPESMEGYEI TÖRTÉNELMI TÁRSULATNAK TÁMOGATÁSÁVAL
MEGJELENŐ FOLYÓIRAT

SZERKESZTI ÉS KIADJA:

DR. FÖRSTER JENŐ

VÁRMEGYEI LEVÉLTÁRNOK

MEGJELENIK NEGYEDÉVENKÉNT. — ELŐFIZETÉSI ÁRA:
EGY ÉVRE HAT KORONA.

LŐCSE, 1910.

REISS J. T. KÖNYVNYOMÓ INTÉZETE.

TARTALOM.

	Lap
Lőcsei levelek 1527—1528-ból. Közli: dr. Iványi Béla	129
Igló kir. korona- és bányavárosnak képe a magyar koronához való vissza- csatolása idejéből (első közlemény). Irta: dr. Bruckner Győző	141
A lőcsei minorita templom. Irta: Bal Jeromos	152

Családtörténet.

Iglói polgárok életére vonatkozó adatok a XVIII. század elejéről. Közli: Berwaldszky Kálmán	164
---	-----

Vegyes közlések.

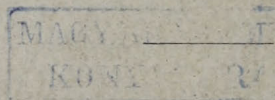
A XIII szepesi város jegyzőkönyveiből (XI). Közli: F. J.	175
Lubomirsky Tivadar herceg viszonya egy iglói polgárleánnyal. Közli: F. J.	183
A lőcsei sétatér felavatása (1836). Közli: dr. Hritz Lajos	188

Könyvszemle.

<i>R. F. Kaindl: Geschichte der Deutschen in den Karpathenländern.</i> Ism.: dr. Förster Jenő	189
---	-----

Társulati ügyek és egyéb hírek.

Adományok a Szepesi Múzeum javára. — Tanulmányút Krakóba	192
--	-----

KÖZLEMÉNYEK

SZEPES VÁRMEGYE MÚLTJÁBÓL.

II. ÉVFOLYAM.

1910. JULIUS

3. SZÁM.

MAGY. AKADEMI
KÖNYVTÁRA

Lőcsei levelek 1527 – 1528-ból.

Hazánk határvárosainak úgy a középkorban, mint pedig később is a kémszolgálat teljesítése képezte egyik főfeladatát. Így például Bártfa városa már a XIV. században tartott kémeket, a XV. században pedig, mondhatni, már rendszeres a kémszolgálat.¹⁾ Eperjes város 1441-től meglévő számadáskönyveiből szintén rendszeres kémszolgálat lételet lehet constatálni.²⁾ De nemcsak a felsőmagyarországi határvárosok, hanem az egyebütt fekvők is teljesítettek kémszolgálatot. 1470-ben például Pongrácz János erdélyi vajda parancsolja meg Nagyszeben városának, hogy a török kikémlelésére küldjék ki kémeiket.³⁾ A kémek (exploratores, speculatores, Spee, Botth) főfeladatát az ellenség számbeli erejének és mozdulatainak kikémlelése mellett, minden, a városokat érdeklő fontos hír összeszedése képezte. Minden felsőmagyarországi város, mozgalmas, háborús időkben kiküldte a maga kémeit, a kik hazatérve, elmondták a birónak vagy a tanácsnak a megtudott híreket, mire a bíró vagy a tanács sietett az öt felsőmagyarországi város-

¹⁾ 1390—95 körül. »Super speculatores, quando Procopius erat in Lyp-tovia . . . centum et 11 grossos«. Bártfa v. számadáskönyve. Fejérpatak: A magyarországi városok régi számadáskönyvei. 83. l. 1433. ápr. 19. Item pro exploracione Hussitarum nunciis fl: 7. És így tovább minden évben. U. o. 318—319 stb. ll.

²⁾ 1441. Item duobus exploratoribus versus villam Johannis LXXV den.
Item pro exploratoribus ad villam Johannis LVII den.
Item exploratoribus versus Rychnaw XXXII den.
Item pro exploratione versus Hommana XXV den.
Item pro exploratione versus Brzewewicz II c den. stb. stb.

Eperjes város számadáskönyve, (levélt. sz. 210/a). 2, 5, 8, 19, 20, 22 stb. ll.

³⁾ Magy. Nemz. Muzeum Törzslevéltár 1470. május 14.

sal, a Pentapolis kötelékében állókkal ezeket a híreket kölcsönösen tudatni. Így a Pentapolis minden irányban és mindenről pontosan értesülve volt. De nemcsak ilyen kikémlelt híreket, hanem pl. királyi parancs vagy más levél megérkeztéről és annak tartalmáról is értesítik egymást a városok. Kémtartásra volt kötelezve természetesen, már csak a viszonzosság elvénel fogva, Lőcse városa is. A mint az alább közölt levelekből látjuk, neki a lengyel határ Lubló felé eső része, továbbá Liptó és Trencsén megyék szemmel tartása volt feladatúl kitűzve. Eperjes város levéltárának rendezése alkalmával kerültek elő azok a levelek, a melyekben Lőcse város birája, vagy maga a tanács tesz Eperjes városának időnként jelentést azokról a hírekről, a melyeket kémei útján a Zápolyai mozgalmakról megtudott. A Pentapolis kötelékében álló városok híres és kémszolgálatának köszönhetjük továbbá azt is, hogy Szepes vármegye ezen mozgalmas időbeli történetét, — mely bár Sperfogel Konrád krónikájában ¹⁾ és egyéb forrásokban vázlatosan meg van ugyan írva, — néhány adattal kiegészíteni tudjuk.

A lőcseiek első leveléből megtudjuk, hogy Varkócz 1527 május 6-án bevette Késmárkot. Sperfogel krónikája Derencsényinek a szepesi kapitánynak viselt dolgait tárgyalja bőségesen, a ki főleg a gölniczieket nyomorgatta. Hogy Derencsényi milyen félelmes alak volt a Pentapolis lakói előtt, legjobban bizonyítja egy 1527. október 30-án kelt levele, melyben Kassa, Eperjes, Bártfa és Kiszzeben városok közönségének azt írja, hogy tudomására jutott, hogy valami haszontalan ember mennyire megijesztette őket, midőn a tőlük hozzája induló követségnek Szepesváralján azt mondta, hogy ő, t. i. Derencsényi, a követséget el akarja fogni. Mentegeti magát, hogy ő a követeket mindig tiszteletben tartotta és mindig tisztességesen fogadta és hogy a marsal úr az ő kérelmére azt a gonosz embert, a ki ilyen híreket terjesztett, kinyomozta, elfogatta és méltóképen meg fogja büntetni. Ez az utólagos orvosság azonban nem sokat használt már. Az illetők, valószínűleg nem ok nélkül, hitelt adtak a hallott szavaknak és az egész követség inkább kerekelt oldott, sem hogy Derencsényi keze közé kerüljön.

A lőcseiek és Derencsényi közt sem állt fenn ekkor jó viszony. Ugyanezen levélben panaszkodik rájuk, hogy János király javait, marhákat, lisztet stb. elkobozzák.²⁾ Ugyanezen 1527. esz-

¹⁾ Wagner: *Analecta Scepus*. II. kötet 150. skk. II.

²⁾ Eperjes város ltára: 1527. okt. 30.

tendő őszén Derencsényi a Ferdinánd-párti gölniczikkal háboruskodik. Novemberben írja Kassa város tanácsa az eperjesieknek, hogy Derencsényi Miklós és serege „sol haben auff der Gylnicz mit prennen und morden yenen groszen Jomer gestiftt haben“, írja végül, hogy Derencsényi és a gölnicziek közt ütközet volt,¹⁾ de hogy milyen kimenetellel, arról nem szól az irás.

Ugyanebben a hónapban már közeledik a Szepesség felé Ferdinánd serege, Kaczianer János vezérlete alatt. November 20-án Kisszeben tanácsa kéri az eperjesieket, hogy velük és a bártfaiakkal együtt küldjék ők is drabantjaikat a gölnicziek segítségére Derencsényi ellen, azután így folytatja: „Weytter eyer weyseth neye czeyttung vissenn soll, dy vir nechten spote von unszerenn *schulmester* vorstanndenn habenn, der her ausz der Lewtsch und von Kyrchdorff kommen ysth, vie das der Probesth seyn diner kommen ysth unnd ym gesageth hoth, das seyn her mit fill knechtenn kompth, unnd in kirczin czue Kirchdorff virt seyn, unnd mer das her uns gesageth hoth varhafftig, das dy czeyttung yn dy Lewtsch kommen yst, das der Cazedoner mith fyl folke kompth unnd ym in der Felcke auff Gergenbergen unnd in den andren umligenden merckenn dy herbrigen beschreibenn habenn“.²⁾ Hogy Kaczianernak a Zápolyai pártiakkal sok dolga akadt, bizonyítja az a körülmény, hogy hónapok teltek el, míg csak néhány megyén keresztül a Szepességbe eljutott.

1527. végén a lőcseieknek Máriássy Ferenczcel volt háboruskodásuk és ugylátszik a lőcseiek ekkor Márkusfalvát meg is támadták, bevették és lerombolták. Legalább erről van szó Kassa város tanácsának egy levelében, melyben az eperjesieknek azt írja, hogy Máriássy Ferencz hűtlenségéről nincs tudomásuk, de forduljanak ebben az ügyben a lőcseiekhez, „dy allenthalben kwnth und offenbor muesz haben, dy weyl man szagt, wy dy herrn ausz der Lewcza auch seynn hausz oder festh zcu ryssen sollen haben“.³⁾ Az 1527. év végéig Ferdinánd csapatai János királyt és seregeit az ország északkeleti sarkába, majd pedig még később Lengyelországba szorították. A városoknak, főleg pedig Lőcsének és Bártfának főfeladatát képezte, hogy János királynak és csapatainak készülődését és hadmozdulatait figyelemmel kísérje.

¹⁾ Eperjes város ltára: 1527. nov. 19.

²⁾ » » » » » 20.

³⁾ » » » » decz. 6.

1528. januárjában sok hadinép jön be Lengyelországból a Szepességbe, a kiket „der Frantzosz yn Polen hott aufgenommen und nympft noch teglich meher auff“ János király segítésére. Ugyanekkor valami Tögg Kristóf is fogad Lengyelországban zsoldosokat, úgy hogy „esz ist schon etzlich hunder folk ym Kersmarck, yst vor tzweyem tagenn (január 21.) dar kommen, unnd habenn etzliche dorffer geplündert“. Többek közt a szepesi alispán kúriáját és faluját is kifosztották és neki nyolczszáz forintnyi kárt okoztak, embereit elfogták, „unnd dye gefenglych yn Kersmarck gefurt myth sampt der plünderey“. Szavahihető emberek terjesztették a hirt, hogy a Zápolyai-párti francia sereg hatszáz főnyi és néhány nap múlva betörnek a Szepességbe. Ha tehát a felfogadott zsoldos sereg is betör, vagy 2000 főnyi lovas és gyalog ellenség lepi el Szepes földjét.¹⁾

Február elején Lőcse városa a francia seregtől, továbbá Derencsényitől és Tornalyai Jakabtól való félelmében nem mer Kassának segélyhadat küldeni. Inkább azt az ajánlatot teszi, hogy a hadimüveletek központjává a Szepességet kell tenni.²⁾ Ugyanekkor Lubló körül vagy 500 Zápolyai párti zsoldos áll és Smigrod felől is várnak sereget.³⁾

Lomniczai János, a szepesi prépost és kapitány ugyanekkor Derencsényire panaszkodik, a ki Szepesvárából folyton garázdálkodik, úgy, hogy szabad préda ígérete mellett hiv mindenkit hadba Szepes vára ellen, mégis azonban a szabad zsákmány alól kiveszi a szepesi egyház javait.⁴⁾

Ugyanekkor már hire jár, hogy Ferdinánd vezére, Kaczianer seregével a Szepesség felé közeledik,⁵⁾ a hova nemsokára meg is érkezett.

1528. február vége felé János vajda Ujhely ostromától a kassaiak hírforrása szerint a Szepesség felé igyekezett. Érdekes, hogy a vajda Ujhely alatt két ágyut foglalt el, az egyiknek neve: *Margit asszony* (Margithaszon), a másiké: *Dorottya asszony* (Dorothyasson) volt.⁶⁾

Ezután egy-két hónapig a források hallgatnak a Szepesség sorsáról, csak július elején beszélnek ismét arról, hogy János vajda

¹⁾ Eperjes város levéltára 1528. jan. 23.

²⁾ » » » » febr. 6.

³⁾ » » » » » » Bártfa.

⁴⁾ » » » » » » 8.

⁵⁾ » » » » » » 9.

⁶⁾ » » » » » » 26.

Lubló felől meg akarja támadni Lőcsét¹⁾. Azután lassan-lassan elcsendesedik egy időre a harci zaj és ismét megindul a Pentapolis békés fejlődése, hogy némely a kötelékbe tartozó város elkezdje élni azt a fénykort, mely tán soha többé visszatérni nem fog.

A lőcsei levelekből Trencsén ostromán, meg a Szepességben folyó mozgalmakon kívül egy bűnper részleteibe is bepillantást nyerünk. Ugyanis 1527. júniusában Eperjesen elfogtak egy Schintek Maczkó nevű gonosztevőt és lóköttőt, a ki társaival a Szepeségen több lopást, rablást követett el. 1527. június 25-én tartott törvénynapon a „De Rupiis“-i parasztok vádat emelnek a fogva lévő Maczkó ellen. A vád tárgya lopás és rablás. A bizonyítás során a parasztok felmutatják Lőcse város tanácsának a függelékben közölt, 1527. június 21-én kelt levelét, melyben a tanács Maczkó cinkostársainak a kínpadon tett vallomását közli. A június 28-án tartott törvénynapon kivallatásnak vetik alá Maczkót is, aki bevallja a lőcseiek levelében is említett lopást, bevallja, hogy Lengyelországban mennyi lovat lopott, hogy kik voltak társai, végül, hogy gonoszletteinek értelmi szerzője bizonyos Hornig György nevű ember volt. Eperjes város tanácsa mindezek alapján a vádlottat kötél általi halálra ítélte.²⁾ Ebben a bűnperben érdekes

1) Eperjes város levéltára 1528. július 4. és 5.

2) Eperjes város jegyzőkönyvének megfelelő részei így hangzanak:

Feria tertia post Corporis Christi. (1527. június 25.)

Eodem die rustici de Rupys egerunt contra quendam Maczko captivum causam furti et latrocinii. Ad probationem partes admisse, prodixerunt actores literas iudicis et senatus Leutschoviensis, ex quibus iuxta fassionem aliorum complicitum suorum, qui in Rupiis sententiati et sublatis sunt, reus esse dinoscatur. Causa terminata ad feriam proximam sextam.

Feria sexta post Corporis Christi. (1527. június 28.)

Ad instantiam rusticorum de Rupys ius et iustitiam sibi ex parte Mathie Zintek captivi impendi postulantium dictus Mathias in questionem et torturam positus, fassus est, quomodo plebano de Rupys equum et tunicam subtraxerit et in hoc regno praeterea nihil. In regno autem Poloniae equos plures aut pauciores decem et octo, nam exacte numerum dicere non potuit, esset furatus. Socius furti in Rupys facti fuit Marczin Koschar, qui ibidem damnatus et sublatus est. Consciens autem, qui cum eodem periit nomine Jancko. Ab hiis idem Schintek Maczko se cognovisse et audivisse dixit, quod quidam Georgius Hornigk de Leyp socius eorum fuerit, et ad patrandam furta consilium et auxilium praestiterit. Secum autem nihil mali patravit. Hiis acceptis et cognitis ad ius tantissimam postulationem actorum, matura deliberatione habita, condemnatus est reus Matthias Schintek et suspendio adiudicatus, quod pauper supplicium huius. — Eperjes város levéltárában, 1206. sz.

Lőcse város tanácsának szerepe, a mely mintegy előnyomozatot végez és annak eredményét írásban az eperjesi tanács elé terjeszti.

A Lőcsei tanács június 26-án kelt levelében érdeklődik a gonosztevő ügyének sorsa iránt, de, — úgy látszik — miután az ítéletről szóló értesítést megkapta, az ügyet a maga részéről is befejezettnek tekintette.

I.

1527. május 7. Lőcse.

Pál szabó lőcsei bíró levele Melczer Menyhért eperjesi bíróhoz, melyben írja, hogy a németek Rózsahegyen vannak már és hogy Varkócs május 6-án bevette Késmárkot.

Meinen fruntlichenn gruss beuor. Namhafftiger weiser herr. Mein fruntlich und ganz fleissig begyr ist, szo E. N. W. das puluer nicht hynab geschicket habt, woldet es nicht schicken, wen worumb ich vorstee das dy deutschen nur 10 meulen von uns sein nemlich und ligen under Licowa, auff dem Roszennberg, ab es aber sach wer, das E. W. der anderen stedt und E. W. puluer schicken woldt, list unszers bey euer W. und das selbige mit nichte schickete, wen sie noheut wo tag czu tag czu uns; auch wissze E. W. das am montag vor dato disz brieffs, der Warkocz den Kesz marg wider eyngenomen hott und des Badiany sein burgkgroff auszgetribenn, ich halt sie werden nicht wol besteen. Hiemit befiel ich euer W. Gott dem almechtigen. Den botten, den ich ken Erle geschicket hab, ist widerumb heim kummen, wen er hott nicht kummen durch kummen, auch hab ich am dato disz brieffs einen boten geschicket in dy Lipte czu erfaren alle dingk. Geben eilendt ausz Leuthsch, am dynstag vor Stanislai, im jar 1527.

Paul schneider

R.(ichter) in der L.(utsch)

Kivül: An herren Melchior Melczer, czum Epperies R.(ichter). Eredetije papiroson, gyürüs zárópecsétel.

II.

1527. május 20. Lőcse.

Lőcse város tanácsának levele Eperjes város tanácsához, melyben írja, hogy a királytól levelet kaptak, melyben lovakat kér; kérdi, hogy vajjon ők is kaptak-e ilyen tartalmú levelet?

Unszeren freunthlichewn gruesz bevor. Namhafftige weysze herren, unszer eerhafftige freundt und goenstige nachparrenn. Wyr thunn E. N. W. czw wyssenn, wy das wyr am son tag Cantate eyenn brieff von kyniglicher Mayestat, welchen vnsz dy Cassher geschickt haben, enthphangen, ynn welchen K. M. etlich ros z von unsz begertth. Derhalben unszere freunthliche beetg ist, E. N. W. woldt unsz schriftlichenn bey czeyger disz bryffs kunth thun, ob

solicher brieff von K. M. euer N. W. auch ist wordenn, und denebenn begerenn wyr E. N. W. meynung und willenn yn solichenn sachenn czw wysse, domit beger wyr E. N. W. gesunth. Geben yn der Leuttschaw, am montag noch Cantate im Jar 1527.

Richter und Rattmann der
Stadt Leuttschaw.

Kivül: Denn namhaftigenn weyszenn herrenn Richterr und Radtmänn der Stadt Epperes, unszerenn goenstigenn guttenn freunden und nachparenn.

Eredetije papiroson, zárópecséttel.

III.

1527. junius 21. Lőcse.

Lőcse tanácsának levele Eperjes város tanácsához, melyben írja, hogy az Eperjesen fogva levő Schintegk Maczko nevű gonoszlevő társai Koschar Marczin és Jankó a kivallatásnál mit vallottak.

Unszerenn freuntlichenn Grus bevor. Namhaftige weysze herren, unszer eerhaftige freundt und gynstige nochparenn. Wyr habenn vernummenn von denn eynwonerenn ausz dem Rypethsch wie das E. N. W. eynenn ybeltetter mit namenn Maczko Schintegk in E. W. gefencknisz hott. Vonn welches wegenn dy Rypethscher von uns dy bekennüs begert habenn szo dy czwen dy mann neulich ym Rypethsch gehangenn hott, mit namenn Marczin und Janko yn der marter auff egemeltenn Maczko bekannt habenn, bey welchem bekenthnusz czwenn herrenn ausz unszerem geschwornenn roth gewesen sint und das von wort czu wort beschrieben habenn als hernoch folget.

Marczin Koschar hott bekanth in der Marter ym Rypethsch auf denn Maczko Thschinteck, das er dem pfarrer ym Rypethsch 1 rock und 1 roszt hott gestolenn und das der Janko ym dy haber hott gebenn, welche der Maczko dem roszt hott gebenn czu der leyb bey dem Macze und dos hott er wol gewost das er das gestolenn hotth.

Mer hott Marczin bekanth das der Janko dem Maczko seynenn rock gebenn hott yn welchem der Maczko yn czu dem unfal brocht hott. Mer hott Marczin auff den Janko bekant, das er des Maczko gesell ee ist gewesen denn er.

Mer hott er bekant auff den Jorg Hornigk, wy das er keynen gutten willenn gehapt hott und ist des Maczko gesell gewesen.

Mer hott Janko bekanth, das er mit den Maczko yn Rypethsch ist gangenn und haben sollen dem pfarrer das roszt stelenn, aber es hotth nicht fug gehapt, szunder der Maczko ist dornoch kommen und hott dem pfarrer das roszt gestolenn, und der Janko hott dy weyl dy haber bereytht und der Lorencz czu der leyb ist yr

wyrdt gewesen, dos hott der Marczin Kosschar bekant, dy czwen gemelten Marczin und Janko habenn serr auff yn geschrien, das er sy czu dem unfall brocht hotth und yrer und anderer ybeltetter heerfyrer ist gewesenn, der halben bitten wyr E. N. W. woldeth yn lossenn frogenn, villeicht wyrdt er bekennen auff dy, durch welche eczlich morth umb unsz geschehen seynt und auch auff andere dy noch umb uns vorhanden sint, domit wir solche ybeltetter moechten auszrotten und dy unszeren vorsicherenn. Hyemitth beger wyr E. N. W. gesunth. Geben yn der Leuthsch, am freytag noch Corporis Christi, im 1527 iar.

Richter und Rathman der
Stadt Leuthschaw.

Kivül: Denn namhafftigen unnd weyszenn herren Richter und Rathmann der Stadt Epperies unszerenn eerhafftigen freunden unnd gynstigen nachparenn.
Papiroson, zárópecsétel.

IV.

1527. junius 26. Lócse.

Lócse város tanácsának levele Eperjes város tanácsához, melyben a náluk Eperjesen fogva levő gonosztevő ügyében irnak, kinek vallomására kíváncsiak.

Unserenn freunthlichenn grus bevoran. Namhafftige weysze Herren, unszer eerhafftige freundt unnd gynstige nachparenn. Unser fleissig beeth unnd begir ist E. N. W. woldt es vonn unszerenn wegenn thann und woldet dy gutten leuth nit beschwerenn ynn dem szo auff Rechte wirdt gehenn. Ansehennde, das disze allezeit guttwillig unnd bereydt seynn soelche ybeltetter mit ganzem fleysz auffzehebenn, durch welche wyr und ander gutte leutth beschediget moechtenn werden, wenn wyr habenn ynn stark befolenn das sy denn hattert szo sy von uns gemitth habenn befridenn sollenn, welches sy donn bisz heer gethan habenn. Auch woldet geruchenn uns czeschreybenn, was der arm szynder wyrdt bekennenn auff das wyr uns wuestenn dornoch czehaltenn, wenn vil schadens ist in kurczer czeitth umb uns geschehenn, wollenn wyr widerumb ynn gleichenn unnd mererenn sachenn uns befeissen allezeitth umb E. N. W. vorschuldenn, domit beger wyr E. N. W. gesunth. Gebenn ynn der Leytsch, am mitwoch noch Joannis Baptiste, im iar 1527.

Richter und Rathmann
der Stadt Leuthschaw.

Kivül: Den namhafftigen Weyszenn herren Richter unnd Rathmann der Stadt Epperies unszerenn gynstigen guttenn freunden unnd nachparenn.

Papiroson, levált zárópecsétel.

V.

1527. szeptember 20. Lőcse.

Lőcse város tanácsának levele Eperjes város tanácsához, melyben leírja, hogy a Trencsén felé kiküldött kém hazatérve, mit jelentett.

Unserenn freuntlichenn grus bevor. Namhafftige unnd weyse herrenn unser besonder erhofftige freunth etc. Noch fleissiger E. N. W. beeth und begir fieg wir E. N. W. czuwissem, das am donnerstag vor dato disz briffs unszer botht von Trencztsch heim ist kommen und sagt das, das schlos Trenczsch seer wol vorwort ist und 500 drabantan und hussaren auch ander Völckel durch einander dorinnen sinth, und auch her selber dorauß gewesen ist und alle dingk besichtiget und es sich begeben hott, das sie einenn deuthschen bixenmeister gehapt haben und der hott einer pixen das czintloch mit stol verschlagen und entrunnen ist. Szo habenn sie nimancz kynnen gehaben der das geraumet hetth, allein unszeren botten, der hott die bixen widerumb gefertiget und beschossen. Dernoach haben sie ym 1 fl. geschenckt, auch sagt her, das auffgetriebene paueren im Stetel Trencztsch und dorfier sint 3000. Dy hoffen und begeren steecz, der deuthsch sol alle tag kommen und vormeinen, si wellen sich nicks mit yn schlohenn szunder sich willig undergeben, weitter sagt er das die Deuthschen under welchen fast Bemen sint vor Boynicz ligen bey 7000, und her mit augen gesehen hott, wie sie dos schlosz czuschossen haben und nemlich den grossen turm dorinnen in 4 stunden gar czudrimmert haben, und her yr geschuecz gar besehen hotth, und under dem er eyne gesehen hott mit 6 stucken auff 6 wegen und dy schraob isst man czusammen die treubt 1 kugel ungefer als ein gros schefel und her einen halben tag czwischen yn gewesen ist, aber czur selben czeith haben sie Boynicz noch nicht eingenommen, wie es iczt stetth, wisz wir E. W. nicht gewisz czuschreiben und der Deuthschen haubtleutth sein die rauffangk, auch sagt er das sie ein schlosz czuschossen habenn mit namen Zenczthisch underhalb Trenczsch yn einem waldt gelegen das, es wie ein sichel sicht. Auch sagt er, das ander 7000 tausent Deuthsch geczogen sindt auff schabenkrigk, sunst sagt er fiel und mancherlei czeitungk, die wir nicht vor gewisz schreiben wellen, aber das ist gewisz, das das Neuheusel, welches konigk H. dem Batyany geben hott, durch dy paueren di do auff K.(onig) H.(annes) seitten sint, eingenomen ist widerumb, und unszer botht mit den paueren gessen und gereth hotth und her es gesehen und sagt das der Hauptman nur salb firte dorauß gewesen ist. Unser freuntlich begir ist, szo E. N. W. etwas gewisses von gutter czeitung erforen wirdt, wolt uns solchs durch E. N. W. schreiben wissen lossen. Hiemit beger wir E. N. W. sich lange czeit wolzugehaben. Eilent gebenn in der Leuthsch am abent Matthei im iar 1527.

Richter und Rattman der
Stadt Leuthsch.

Utóirat: Noch begir der eerszammenn heren der Stedth, hab wir einen botten ken Erle geschicket an dato disz brieffs.

Utóirat külön papirszeleten: Dy weil diszer brieff nu czugemacht ist worden in der selbigen stundt kam czeitung das Boynicz am sonntag vor dato disz brieffs genzlich ist eingenomen durch die Deuthschen und am montag darnoch sein sie gewisz vor Trenczsch gezogen, auch sagt man das das Bernsteiners ienthalben das wogs volck, bei XIII tausenth herrein kommen.

Kivül: Den namhafftigen unnd weysenn herrenn Richter unnd Rathmann der Stadt Epperies unszerenn eerhafftigen freundenn.
Két darab papiroson, zárópecsétel.

VI.

1527. szeptember 28. Lócse.

Schneider Pál (lócsei bíró) levele Melczer Menyhért eperjesi bíróhoz, melyben írja, hogy a Liptóba küldött kémet minden órában várja. Ha megérkezik, a hozott híreket azonnal közölni fogja.

Meynenn fruntlichenn grusz bevor. Namhafftiger unnd weyser herr, eerhofftiger freundth unnd gutter goenner etc. Noch deme E. W. bitth ob ich mit meynenn herrenn ethwas gewisser czeitungk ausz der Lipte hetth, das ich solche E. W. czuwissenn gebe, wolt ich gerenn gethann habenn wo der botth, welchenn ich am dinstag vor dato disz brieffs yn dy Liph geschicket hab, heim wer kommenn, welchenn ich alle stundt heimer hoff, als baldt her aber kommeth, wil ich auff beldest E. W. schreiben und soliche czeitungk kunth thonn auch ob es von noetten sein wirdt, das sich dy erbaren Stete czusamenn sollen finden, wil ich E. W. und den herrenn von Czibenn czu erkennen geben, als ich am nechstenn E. W. geschribenn hab, das dy deuthschenn vor der Licowa solten ligen als man mir und meinenn herrenn vor gewisz gesagt hatth, ist nicks dorann, aber ich hoff, der botth werde gewisse czeitung bringenn, wen ich hab ym befolenn, er sol czihenn bisz her dy deuthschen findæ. Szo E. W. yn der czeitth gewisse czeitungk von undenherauff wurde erfaren, bitth ich fleissig E. W. woldt mir und meinenn herren durch E. W. schreibenn czw wissen thunn, wil ich der gleichenn auch widerumb gerne thun hiemith ich E. W. gotth befeleh. Geben yn der Leuthsch am sonnobenth am abenth Michaelis, im 1527 iar.

E. N. W. alleczeit
williger, Paul Schneider etc.

Kivül: Dem namhafftigen und weysen herrenn Melchior Melczer Richter czum Epperies seynem beszunderen erhafftigen freundth unnd guten goenner.

Papiroson, zárópecsétel.

VII.

1527. október 4. Lőcse.

Lőcse város tanácsának levele Eperjes város tanácsához, melyben írja, hogy küldöttük az utak veszélyessége miatt nem Eperjesen keresztül, hanem egyenes úton fog Kassára menni.

Unserenn freuntlichenn grus bevor etc. Erszamen und weyse herrenn, unsere gonstige freundt und nochparenn. Noch dem wyr nechst vorgangenn beschlossenn haben das wir unszeren geschworren czu E. N. W. soldenn sendenn, das sie dornoch miteynander ken Cassha czigen und weiter, kan nicht geschehen ferlichkeith halbenn, szunder auff den bestimpten tag wirdt her genzlich czu Cassh sein. Hiemit beger wir E. N. W. geszundheitth. Eilendt ausz Leuthsch, am freitag noch Michaelis, im 1527 jare.

Richter unnd Rathman
der Stadt Leuthsch.

Kivül: Denn namhaftigenn unnd weiszen herrenn Richter unnd Rathmann der Stadt Epperies, unserenn erhaftigenn freundenn. Eredetije papiroson, zárópecsétje elveszett.

VIII.

1528. február 6. Lőcse.

Lőcse város tanácsának levele Eperjes város tanácsához, melyben a János vajda elleni hadimüveletekről ír.

Unserenn freuntlichenn grusz bevor. Namhaftige weyse herrenn, unsere eerhaftige freunth unnd gonstige nochparenn. Uns ist einn brieff von denn herrenn vonn Cassh am dato wordenn, ynn welchenn sy uns schreibenn der Janosch w.(ayda) hetth Packer schlosz belegerth. Szo begerenn sy folck von uns, als denn vormols offt geschehenn ist auff das sy dem W. Janosch moechten wyderstehenn. Wyr habenn ynenn offtmals und am mitwoch vor dato auch unszere anligende notth geschriebenn unnd erklerth: Wie wyr nyndercz sicher sein vor dem Derentzeny. Szo hotth man uns vorgewisz gesagt, der Franczosz komme mit grossem folck ausz Polenn herein, ab E. N. W. solchs auch wissenglich ist und etwas dovon gehoeret hotth, woldet uns czuwissen gebenn, szo hob wyr uns vor dem Tornalai Jacob auch czu foerchtenn, welcher freynn solt hott lossenn ruffen und nimpt stetts folck auff wiewol man nicht vor gewisz erfaren mag, wo er ausz will, also N. W. H. sint wyr auff allen seitenn mit ferlichkeith umbgebenn und isz besser wer das dy herrenn vonn Cassch unnd dy anderenn eerbarenn steth folck unnd geschosz herrauff schicketenn dos mann Kyrchdorffer schlos moecht eroberenn, und dornoch eintrechtlich das folck kenn Cassch und wo is nott wurde seyenn sendetenn. Uns wunderth seher, das dy herrenn von Casch von szo grosser ferlichkeitt schreibenn des Janosch w. halbenn, unnd czeigenn nicht an wie viel folcks er hab, szo dy doch durch yre

Spee solchs alles moechtenn erfarenn noehent halbenn. Derhalbenn unszer ganz fleissig beeth an E. N. W. ist, szo E. N. W. moecht erfarenn wie viel folcks der Weyda hetth unnd wo er eygentlich wer, wolt uns solchs czu wissenn gebenn N. W. H. unszer ganz fleissig beeth ist, woldet uns behielflich sein mit czweinn geschossenn, wenn wyr gedenckenn mit czampt dem adel yn kyrez vor Kirchdorffer hausz czu czihenn, wyr wellenn E. N. W. in einem aber groesserem fall czu willenn sein, hiemitth beger wyr E. N. W. gesunt. Ausz Leuthsch am donnerstag am tag Dorothee im 1528 jare.

In der Stundt diszes schreibens ist uns gewiszlich gesagt wordenn der Perennej Peter czihe mit den deuthschenn auff denn weyda, wo E. N. W. solchs eriarenn moecht vor gewisz, woldt uns solchs czuschreibenn wellenn, auch widerumb thun, wo wyr etwas neues werden erforenn.

E. N. W. wolde diszenn brieff auch denn herrenn ken Czeben schicken.

Richter und Ratthmann
der Stadt Leuthschaw.

Kivül: Denn namhafftigen unnd weysenn herrenn Richter und Rotthmann der Stadt Epperies unserenn eerhafftigen freunden unnd gonstigen nachparenn.

Papiroson, zárópecséttel.

DR. IVÁNYI BÉLA.

Igló kir. korona- és bányavárosnak képe a magyar koronához való visszacsatolása idejéből.

A tizenhat szepesi város, melyet Zsigmond királyunk pénz-zavarában elzalogosított, mint ismeretes, majdnem háromszáz éven át volt „lengyel szón“. Zsigmondnak nem volt módjában visszaváltani őket, utóbb pedig a háborús idők, a török világ, a nemzeti felkelések elterelték sorsukról az uralkodók figyelmét és így következett be az, a történelemben páratlan eset, hogy évszázadokon át, idegen király uralma alatt élt az értelmes és jómódú szepesi szászok legnagyobb tömege s az ország területi épsége hosszú időkre megbomlott. Hogy ez alatt a hosszú háromszáz év alatt a szepesi városok a lengyel szóból és erkölcsökből olyan nagyon keveset sajátítottak el és nem szakadtak el teljesen Magyarországtól, az csak a szász faj zárkózottságának és konzervativizmusának köszönhető. A szászok nehezen barátkoztak meg a lengyelekkel, hiszen a vérmérséklet, a nyelv és főként a vallás erős választófalakat emelt köztük; nem igen keveredtek velük, mint ahogy más szomszédokkal sem és megőrizték régi egyszerű szokásaikat, tisztelték ősi törvényeiket, melyek szerint békés, csendes életet éltek. A lengyel fenhatásgról azonfelül, hogy az adókat oda fizették, nem igen vettek tudomást s lélekben megmaradtak magyar alattvalóknak.

Szinte érthetetlen az a könnyelműség és nembánomság a magyar királyok részéről, hogy nem számoltak azzal a veszéllyel, hogy a hosszas elszakadás alatt a Szepesség teljesen elidegenedik majd az anyaországtól s az esetleg végkép elveszti egyik igen értékes területét. Mária Terézia uralkodásának egyik legbölcsebb intézkedése, hogy beváltotta az elődeiről reámaradt régi kötelezettséget és 1772-ben a szepesi városokat végre visszaszerezte a ma-

gyar koronának. A királynő érdeklődött a városok multja és jelenlegi állapota iránt, mert természetes, hogy míg lengyel kézen voltak, fejlődésükről, viszonyaikról keveset tudtak idehaza és ugyszólva ismeretlen föld volt a XVI szepesi város és területe. Mária Terézia azért elsősorban behatóan meg akarta ismerni őket s azért a helytartótanács utján megbizta Tiszta Pál királyi adminisztrátort, hogy részletesen beszámoljon e városok közigazgatási, gazdasági, műveltségi viszonyairól és hogy teljes áttekintést nyerjen, harminchét kérdésre kívánt tőle részletes felvilágosítást. Tiszta Pál e kérdések alapján terjedelmes munkát készített, melyben a 16 szepesi város életét és fejlődését úgyszólva minden oldalról behatóan ismertette.¹⁾ Feljegyzései teljesen megbizhatók, mert azokon a jelentéseken alapulnak, melyeket a városok néki beszolgáltattak s melyekben helyzetükről beszámolnak. E források alapján tisztán megrajzolhatjuk első sorban az egyik legjelentékenyebb városnak, *Iglónak* képét a visszaváltás idejéből.

Igló kir. korona- és bányaváros kiváltságai.

A szepességi szászok úgy látszik féltették régen szerzett önkormányzatukat Mária Terézia és a helytartótanács pártfogói beavatkozásától és attól tartottak, hogy a királynő úrbéri községeknek akarja őket tekinteni a jövőben. Ezért az iglóiak mindenkéltől egy kimutatást készítettek, melyben összefoglalták mindazokat a kiváltságokat, melyeket a magyar királyok részükre kezdettől fogva biztosítottak.

A két első kiváltság, melyet felsorolnak, nem csupán az iglóiakra, hanem a szepességi szászokra *általában* vonatkozik. V. Istvántól nyerték a szászok legkorábbi szabadságlevelüket 1271-ben,²⁾ a második pedig 1317. nov. 17-én kelt, melynek másolata

¹⁾ »Collectanea variarum conscriptionum post reincorporationem, tam Urbaniatum quam Dicalium ab Anno 1772« című kéziratban találjuk első helyen latinul Tiszta Pál kir. adminisztrator feleleteit a helytartótanácsból felvetett kérdésekre a 14—130. l.-ig, a 130—132. l. vannak Czirbesz A. megjegyzései és felvilágosításai az adónemekre nézve és 133—269. l. olvashatjuk hol németül, hol latinul a XIII szepesi város jelentéseit Tiszta P. kérdéseire. — Az iglói adatok a 14—31. és 133—138. l. vannak közölve. A rendkívül értékes foliánskézirat az *iglói ev. főgimnázium könyvtárának* tulajdona. (U. 41. sz.)

²⁾ Wagner: *Analecta Scepi*. I. 189—191. l. közölve; magyarul pedig közölte egész terjedelemben Sváby Frigyes: »A Lengyelországnak elzalogosított XIII szepesi város tört.« c. művében 41—44. l.

megvan az iglói városi levéltárban is.¹⁾ Ebben Károly Róbert király igen nevezetes kiváltságokkal ruhazza fel a szepesi szászokat, mintegy megjutalmazni akarván őket hű szolgálataikért, melyeket a rozgonyi csatában néki tettek. Úgyszólván teljes önkormányzatot és függetlenséget biztosít e kiváltságlevélben a szepesi szászoknak Károly Róbert; kimondja, hogy a három részletben fizetendő 1200 márkán kívül semmi királyi adót nem tartoznak fizetni; grófjaikat a király nevezi ugyan ki, de alispánjukat s tisztviselőiket maguk választják és ezek szolgáltatnak nekik saját törvényeik szerint igazságot; katonáskodás tekintetében teljesen önállóan intézkedhetnek és csak saját földjüket tartoznak védelmezni. Azonfelül megerősíti a király minden régebbi kiváltságaikat.

Tisztán Iglóra vonatkoznak a kimutatásban felsorolt egyéb oklevelek, melyeknek egy része azért is nagyon fontos, mert Iglónak bányászatáról érdekes adatokat tartalmaz. Mások meg arról tanuskodnak, hogy a város kereskedelmének fejlődését jóakarattal előmozdítani igyekeztek uralkodóink. Így 1380. dec. 6-án kelt Nagy Lajos királynak egy oklevele,²⁾ mely megengedi, hogy minden szombaton Iglón hetivásárt tartsanak (a ma is fennálló szokás tehát már 530 éves!). Zsigmond 1408. jul. 30-án pedig már országos vásárt is engedélyez Iglónak minden év. aug. 15-én.³⁾ Ugyancsak Zsigmond végre meghallgatja a számtalan panaszt, melyet a kiváltságaikban sokszor háborgatott iglóiak hozzá intéztek és 1412. szept. 11-én kelt oklevelében ráparancsol Lőcsére (mellyel Igló épen úgy, mint a márkusfalvi Mariássy családdal, úgyszólván állandóan viszályban volt), hogy Iglót békében hagyja, néki kárt és bajt ne okozzon; egyttal pedig kötelességévé teszi a szepesi grófnak, Szepesvár várnagyának és a városbíráknak, hogy Iglót megvédelmezzék jogtalan háborgatások ellen.⁴⁾

Ismert tény, hogy a Felvidék a husziták és táboríták betéréseitől mennyit szenvedett és hogy pusztításukat Igló sem kerülhette ki, sőt a város összes kiváltságlevelei az ő kezükbe kerülvén, elkallódtak. Ezért Zsigmond király 1435. dec. 6-án újabb kivált-

¹⁾ Igló kir. korona- és bányaváros levéltárában 2. sz. A kiváltságlevelek Tiszta Pál jelentésében csak épen említve vannak, én azonban célszerűnek tartottam azoknak tartalmát részletesebben közölni, mivel azokat Igló városának *rendezett* levéltárában tanulmányozhattam.

²⁾ Igló kir. korona- és bányaváros levéltárában, 9. sz.

³⁾ U. o. 14. sz.

⁴⁾ U. o. 19. sz.

ságlevelet állittat ki, melyben megerősíti és megújítja Iglónak összes eddig szerzett jogait és szabadságait. Fontos ez az oklevél különösen azért, mert megadja benne a király Iglónak a szabad bányászat jogát; kimondja, hogy aranyat, ezüstöt, ólmot és rezet a lakosság bárhol bányászhat, azt eladhatja vagy becserélheti. Ez a bányajog vetette meg Igló igazi felvirágzásának, gazdagodásának alapját, mert a környező hegyek, hol egyre-másra bányákat nyitottak, olyan bőven szolgáltatották az érceket, hogy Igló csakhamar jómódra tett szert, szomszédait túlszárnyalta és a Szepesség első bányavárosa lett. Igen nevezetes kiváltságokat nyert ezenkívül a város ugyanezen oklevélben, melyek kereskedelmének fejlődését biztosították. Az eddigi egy országos vásár (aug. 15.) mellé még kettőt engedélyez Zsigmond király, Laetare vasárnapján és Szt. Márton napján (nov. 11.); megengedi, hogy az iglói kereskedők bármerre szabadon utazhatnak árucikkeikkel és őket senki fel nem tartóztathatja, sem harmincad fizetésére nem kötelezheti. Ezuttal is kiemeli a király a szepesi szászok egyik legnagyobb kiváltságát: hogy csak saját bíráik ítélkezhetnek felettük és őket idegen bíróság elé állítani, vagy fogságba vetni tilos.¹⁾

Igló a nyert kiváltságok alapján szép fejlődésnek indult, csupán a szomszédokkal való háborúskodás zavarta békéjét. Ügyesbajos dolgaiban egyszer a szepesi grófhoz, máskor a szepesi káptalanhoz, majd pedig magához a királyhoz fordul orvoslásért és nem hiába. Királyaink több ízben igyekeztek elsimitani az ellentéteket és hogy az iglóiak bármikor szabadon járulhassanak a trón elé, I. Ulászló király 1442. dec. 27-én útlevelet és oltalomlevelet állittat ki Igló bíráinak és esküdtjeinek.²⁾

Az iglóiak, úgylátszik legbecsesebbnek tartották azt a kiváltságlevelőket, melyet 1435-ben Zsigmondtól nyertek és méltán, mert ez biztosít nekik legtöbb jogot és szabadságot. Feltékenyen örködték a felett, hogy e jogaikat a trónváltozások közben érvényben tartsák és azért Vince harangöntő és Magnus László iglói esküdtek kieszközlik, hogy V. László király 1456. ápr. 22-én átírja és megerősítse az 1435-iki kiváltságlevelet.³⁾ Majd utóbb 1475. május 28-án⁴⁾ I. Mátyás ujólag megerősíti Zsigmond és V. László kivált-

¹⁾ U. o. 52. sz. és lásd Wagner: Anal. Scepusii I. 219. l.

²⁾ Igló kir. korona- és bányaváros levéltárában 69. sz.

³⁾ U. o. 74. sz.

⁴⁾ U. o. 80. sz.

ságlevelét, melyet ugyanabban az évben a szepesi káptalan is átírt.¹⁾

Midőn pedig II. Ulászló került a trónra, az iglóiak ismét nem nyugodnak addig, míg a Zsigmondtól nyert, legértékesebb jogaikat tartalmazó szabadságlevelőket ő is meg nem erősíti 1499. jan. 14-én.²⁾ II. Ulászlótól még egy oklevele van Iglónak, melyben utasítja a rév-vámszedőket, hogy e város lakosságát illetően vámfizetésekre ne kényszerítsék, hanem tartsák tiszteletben azoknak régen szerzett szabadságait.³⁾ II. Lajos Ulászlónak mindakét oklevelét átírja és megerősíti 1519. jan. 29-én,⁴⁾ az ő kiváltságlevelét a benne foglalt oklevelekkel együtt viszont I. Ferdinánd erősíti meg 1550. márc. 8-án.⁵⁾ Ugyancsak ő 1550. márc. 25-én kelt oklevelében ismételten megtiltja a harmincadosoknak és vámszedőknek, hogy az iglóiakat fizetés miatt zaklassák, miután ők kiváltságaik alapján rév-vám- és harmincadmentesek.⁶⁾ Utóbb Miksa király is megerősítette 1567. aug. 16-án mindazokat a kiváltságokat Igló részére,⁷⁾ melyeket I. Ferdinánd első oklevelében elismert. Miksának ezt az oklevelét a szepesi káptalan is átírta 1632 febr. 3-án.⁸⁾ — A kiváltságoknak ez a tekintélyes sorozata, tekintetbe véve azt is, hogy azok közül nem egy a város fejlődésére nézve igazán nagyjelentőségű, meggyőzhet bennünket arról, hogy Igló a szepesi városok között a legszerencsésebbek egyike. Az uralkodók kegyét ugyyszólva állandóan élvezte és sem a háborús időktől, sem az elemi csapásoktól nem szenvedett annyit, mint pl. Lőcse, Lubló vagy különösen Késmárk.

Közgazdaság.

Igló földrajzi fekvése, talajviszonyai. A föld termékenysége. Rétkelés. Erdőüzem. Vízjog. Bányászat.

Tiszta Pál adminisztrátor munkájában, melyet az iglóiaktól nyert kimutatás nyomán írt, első sorban Igló városnak földrajzi leírását adja és az akkori szokásnak megfelelően felsorolja az Igló környékén fekvő falvakat, városokat a világtájak szerint és meg-

¹⁾ U. o. 81. sz.

²⁾ U. o. 90. sz.

³⁾ U. o. 104. sz.

⁴⁾ U. o. 118. sz.

⁵⁾ U. o. 143. sz.

⁶⁾ U. o. 144. sz.

⁷⁾ U. o. 172. sz.

⁸⁾ U. o. 262. sz.

mondja egyúttal, hogy milyen messzire vannak ezek tőle. A távolság megjelölésében pontos és tekintettel arra, hogy az utak itt a felvidéken már akkor is könnyen járhatók voltak, jelenleg nincs kiigazítani valónk a közölt időtartamoknál. Így pl. Lőcsét Iglótól 2 óra, Teplicskát $\frac{1}{2}$, Merényt 4, Szepessümeget $\frac{3}{4}$, Káposztafalvát 3 és Dobsinát 6 óra járásnyira teszi.¹⁾ A völgyben fekvő, dombokkal és hegyekkel körülvett Igló területének egy harmadát terméketlennek és kétharmadát termékenynek minősíti, mely utóbbi rész azonban szintén csak nagy fáradsággal és utánjárással két és három igával háromszori szántással belterjesen művelhető meg.²⁾ A háromfordulós gazdálkodás uralkodik Iglón és ennél fogva nemcsak a szántóföld, hanem a rét egy harmada is parlagon hever.³⁾ A réteken sarjút nem kaszáltak, kivéve néhány kertben, de ott is csekély eredménnyel, különben sem voltak a széna minőségével megelégedve, mivel a folyók mentén a gyakori áradások sok kárt okoztak a réteken, sőt nem lévén a folyóknak állandó medrük, sokszor nagy rétrészeket árasztottak el. A magasabb vidéken elterülő rétek fűve pedig túlságosan kemény és savanyú. A legelő az iglói marhatenyésztésre elegendő, de az erdőkben kissé messzire eső.⁴⁾

A városi területen találnak lúcs-, jegenyefenyőt és régebbi időben volt bükkfaerdő, de a polgárok és zsellérek észszerűtlen erdőkezelésükkel azokat teljesen kiirtották és még a tiltott helyen is alig maradt meg a fele. A többi hegyeken már szerfelett kevés épületfa van a polgárok számára, továbbá a bányüzemre, serfőzésre és tüzelésre.⁵⁾ E helytelen és okatlan rablogás miatt a városbeliek már sok éve a szomszéd vidékről szerzik be a szükséges tüzelőfát, annál is inkább, mert az erdei utak is szerfelett rossz állapotban vannak és így az erdők nehezen közelíthetők meg. Az erdőkben makkot sem találnak.⁶⁾ Az erdők megóvása végett a városi tanács a lakosság arányához mérten kiirtásra jelöl ki egy bizonyos erdőrészt, a fahasábokat, ágakat és galyakat ölszámra rakatja össze és a fa elhordása után azonnal beülteti a

¹⁾ Említett kézirat foliáns kötetben az iglói ev. főgimnázium könyvtárában. U. 41. Tiszta administrator feleleteit ezentúl *római*, a városi tanács feleleteit arabs számokkal jelezzük. Ad punctum III.

²⁾ Ad punctum II.

³⁾ Ad punctum 4.

⁴⁾ U. o.

⁵⁾ XIII. és 4.

⁶⁾ 4.

kiirtott területet. Azokat a zselléreket, akik épületfát, bánya- és műhelyüzemre fát, valamint azokat a polgárokat, akik épületfát szállítanak el a tiltott erdőből, a városi erdész megkorbácsolja és megbélyegzi¹⁾

A *vadászatot* mindenki kedvtelése szerint üzheti erdőkben, szántóföldeken és réteken.²⁾ A *halászat* azelőtt szintén korlátlan volt, de miután a partok mentén vetésben és fűben sok kárt tettek a halászok, megszorították a halászati jogot és bérbe adták két polgárnak, akik 20 rhenus forintot fizettek érte évente. Az iglói határban a leggyakoribb hal az aranyesíkos keszeg, a közönséges keszeg és pisztráng is akadt.³⁾ Elsősorban a Hernád és a Gölnic haldúsak, de találtak a patakokban is halakat, még pedig névszerint a Lucsbach-, Wenigpatak-, Vaspatakban, Eschseifen-, Engseifen-, Thonseifen-, Taubnitz-, Rabenseifen- (Hollópatak) és Fehérvizben.⁴⁾ A folyókon és patakokon a közlekedés előmozdítása céljából hidakat emeltek és pedig a Hernádon három téglából falazott nagyobb hidat építettek és a molnárárkon ugyannyit tisztán fából. A lőcsei közlekedést előmozdítja a Wenigpatak felett emelt, falazott, jókarban levő hid. Erre a hidra nagy szükség volt, minthogy az iglóiak iparcikkeiket a bevallás szerint nagyrészt Lőcséről kapták. Továbbá fahidat építettek 1769-ben a Lucsbachon, de ezt az odoriniakkal közösen tartják fenn az iglóiak; a Vaspataknál is van egy fahid, a Gölnicen pedig 7 fahid és öt palló. Ezen hidak és pallók fentartása nagy gondot és költséget okozott a városnak.⁵⁾

Nevezetes jövedelmi forrása volt a városnak a *malomjog*. Iglónak a Hernádon három nagy vizimalma volt, melyek mindegyike tizenhárom malomkövel dolgozott, két kisebb gyöngykásamalma (gric) pedig két-két kövel. A gyöngykásamalmokat 1771-ben építették 1742²⁵ frtért. Az erdőkben is volt a városnak három, egy-egy köves malma, főleg a hegyilakók, bányászok számára. E malmok molnárai egyenként 16⁴⁰ frtnyi bérösszeget fizettek a városi pénztárba.⁶⁾

A *bányászat* művelése Iglón még mindig igen jelentős volt. A jelentés alapján a bányászattal való foglalkozás adott a lakos-

1) XIII.

2) XIV.

3) U. o.

4) IV.

5) V.

6) VI. és 4.

ság nagy részének kenyeret. A bányákhoz és bányáktól való fuvarozás is sok iglói lakónak állandó keresetet nyújtott.¹⁾

Nagyon virágoztak a rézbányák, számuk tizenhat volt.²⁾ Nagy haszonnal azonban csak a „János“ nevű aknában dolgoztak, a többi akna csak épen fedezte a befektetési és üzemköltségeket. A „János“ nevű aknából hasznot húztak özv. Schneider Mátyásné, Grünblath János Márton, Szulyovszky József, Jóny János, Szulyovszky Károly és Ferenc, özv. Pongráczné, Meerwaldt István, Zitkovszky István, id. Estermann, Alexanderék, néhai Berzeviczyék utódjai, özv. Glaezinger, Ujházi utódjai, Izdentzián örökösei, Mariássy, özv. Szent-Miklóssy és Nehrer János.

A „*dolivaiki*“ akna csak épen fedezte az üzemköltségeket. Az akna tulajdonosai: Jóny Tóbiás, Szulyovszky József, Károly és Ferenc, Grünblath J. Márton, Pongrácz család és Berzeviczy örökösei.

A „*Gläntzen*“ nevű aknát egyforma arányban birják: Jóny Tóbiás és János, Szulyovszky József, Grünblath J. M., Pongrácz és Glatzinger család, Meerwaldt, Zitkovszky és Ujházi örökösei.

A „*Riemer*“ aknában már jó mélyen bányásztak a legjobb reménnyel Grünblath J. M., Glatzinger, Ujháziék, Meerwaldt és Zitkovszky.

Az ugynevezett *Elnsbogen* aknában folytatták a bányászatot Grünblath J. M., Meerwaldt és Zitkovszky.

A *Fehérvíz* melletti völgyben Paltzmann Márton és özv. Schneider dolgoztattak.

A *Rittenbergen* Trompler J. Krapkó Gáspárral kezdett bányászni.

A „*Graetel*“-en bányásztak a Schneider család, Jóny Tóbiás és János, Elstermann, Grünblath, Szulyovszkyiak, Meerwaldt, Zitkovszky, Sonntagh Gáspár, a Pongráczok, Berzeviczyiek és Izdentziek örökösei.

Csekély reményt fűztek azonban a „*Stollweg*“ megműveléséhez Grünblath J. M., Korabinszky M. és Grub M. Ugyancsak keveset reméltek a *Borowniak* és a *Lajos* nevű aknától. Az előbbinek tulajdonosai Reinländer Godofréd, Sontagh Gy. és Mariássy András; az utóbbié Grünblath Lajos, Liedemann Samu, Jóny Pál, Krapkó Gáspár és Korabinszky János.

¹⁾ 4.

²⁾ XXVI.

A *Köalján* (Unterm Stein) egész új bányát nyitott Grosz M., Marschalko, Lukel Dániel és Zavadszky bányász.

A „*Roll*“-on óriási kitartással, de kevés eredménnyel folytatják a munkát özv. Schneiderné, Szulyovszky József, Jóny Tóbiás, Elstermann, a Pongrácz és Izdentzián családok örökösei.

Több eredményt és hasznot vártak azonban a *Kis Knollon* a *Márton* nevű aknából, melynek tulajdonosai főleg a Paltzmann család tagjai és pedig névszerint Helbig, ifj. és id. Márton, János és János György. A Paltzmann családon kívül részt vett még a munkában Jóny Pál, Korabinszky J. és Krapkó Gáspár.

Üzemben volt a „*Máriahilf*“ akna is, amely már korábban is igen jól jövedelmezett. Tulajdonosai pedig Jony Tóbiás, Liedemann Samu, Schubert, Münnich M., Kreb Jeromos, Michalovits, Thorn, Pollag, Komlosch And., Marcy János, Rezső és Sándor, Urbány P. és A., özv. Münnichné, Schuchta Fr. és Kavetzky Gy.

Az utolsó rézbánya az *Ördögfejen* (Teufelskopf) volt, amelynek üzeme már sok pénzt emésztett fel. Megművelői Szent-Miklóssy, Szontágh M., Pál és András, özv. Benigni, Schluntz Márton és Mihály és Korabinszky Márton.¹⁾

A rézolvastáshoz szükséges fát az iglóiak részint a városi erdőkből, részint a szomszéd vidékről, főleg pedig a Csáky grófok erdősegeiből szereztek be.²⁾

A rézbányákat néhány család tartotta üzemben. Különösen kiemelendők a *Grünblath*, *Szulyovszky*, *Paltzmann*, *Korabinszky*, *Jóny* és *Meerwaldt* családok, amelyek ugyszólván az összes rézhámoroknál részvényesek voltak.

A tizenhat rézmű mellett volt még négy *vashámor* is Igló területén. Egyet a márkusfalvi Mariássy Ferenc Xaver tartott üzemben, egyet Szent-Miklóssy Godofréd és kettőt Paltzmann Márton iglói bíró. Utóbbi a városnak egy hámor után census fejében 10-50 frtot fizetett, a városi mázsáló használatáért pedig évente 15 frtot. E jövedelemhez járult még az is, hogy a vevők kötelesek voltak a városi mérlegen megmázsáltatni az elszállítandó vasat, ami évente legkevesebb 50 frtot jövedelmezett.³⁾

¹⁾ XXVI.

²⁾ U. o. és 4.

³⁾ XXVII.

Ipari és kereskedelmi élet.

Céhélet. Serfőzés. Pálinkaégetés. Vásártartás. Kereskedők helyzete.

Iglónak ipar és kereskedelem terén nem jutott nagy szerep. A réz- és vasbányászat mellett az ipar és kereskedelem nagyon nehezen tudott felvirágozni. Lőcse és Késmárk sz. kir. városok akkor már sokkal fejlettebb iparral és rendezetebb ipari és kereskedelmi szervezettel bírtak, semhogy Igló felvehetne volna velök a versenyt. Sőt a szomszédos városok féltékeny szemmel tekintettek Igló emelkedésére és tőlük telhetőleg megakadályozták Iglónak ilyen irányú fejlődését. Maguk az iglói polgárok is átlátják, hogy ipar, kereskedelem tekintetében Lőcse városuknak messze fölötte áll és a jelentésben hangsúlyozzák is, hogy iparcikkeiket könnyű szerrel Lőcséről vásárolják.¹⁾ Az iparosok itt is céhtestületekben szervezkedtek és a hiteles feljegyzés szerint 18 céhtestület volt 1772-ben Iglón.²⁾ E céhtestületek: a mészárosoké, a timároké, a vargáké, a csizmadiáké, a szabóké, a szijártoké, a kovácsoké, a posztósoké, a takácsoké, az asztalosoké, a kerékgyártoké, a lakatosoké, a rézműveseké, a fazekasaké, a kőműveseké, gombkötőké és külön céhben egyesültek a kereskedők. E céhek kiváltságait III. Ágost lengyel király is megerősítette.³⁾ Az összeírás alkalmával negyven mészáros volt Iglón, akik a húskimérési jog gyakorlásáért, amely tulajdonképen városi monopolium volt, évente 12 1/2 frtot fizettek. A mészárszéket is ők építették, de városi területen.⁴⁾

A városban főztek sert és szeszt is. Városi szeszfőzde ugyan nem volt, de azok a kettős telken épült házak, melyeknek tulajdonosai sert főztek, egyszersmind szeszfőzéssel is foglalkozhattak. A kik nemcsak serfőzést, hanem serkimérést is űzhettek, azok legtöbb terhet is viseltek és az urbéri összeírásnál az adófizetők közt az első osztályba kerültek. A második osztályba sorozott háztulajdonosok szintén égethettek pálinkát.⁵⁾ A szesz italokat a vendéglőkben árusították és a belvárosban csak egy vendéglő volt, amelynek bérlője 250 frtot fizetett. A gömöri uton levő koresma bérlője 125 frt.-ot fizetett a bormérési engedélyért a városnak. Azon-

¹⁾ 4.

²⁾ XXV.

³⁾ U. o.

⁴⁾ XI. és 4.

⁵⁾ IX. és 4.

felül volt még a városi borpince, ahol a város borát mérték; így 1771-ben 2072·32 frtéért.¹⁾

A kereskedelem előmozdítása céljából a város heti és országos vásárok tartására, mint fentebb láttuk, jogot kapott Nagy Lajos és Zsigmondtól. A vásártartás joga Igló egyik legnevezetesebb kiváltsága. Ez a jog teszi Iglót várossá, ez biztosít újabb jövedelmet a városnak, amennyiben évente az országos vásárnál személyenként 15 frtot, heti vásárnál pedig 40 krajcárt fizettek néki a vásárosok.²⁾

Az élénkebb kereskedelmi élet kifejlődésének útját állotta azonban az, hogy Igló nem élvezett vámmentességet,³⁾ e tekintetben Lőcse és utóbb Késmárk nagy előnyben voltak a bányavárossal szemben. Az összeírás szerint csak 13 kereskedőt találtak 1772-ben Iglón és ezek közül is csak négy volt iglói lakos, a többi kilenc pedig köteles volt évente 8·20 frtot a városi pénztárba beszolgáltatni. A kereskedők a lábasházakban tartották finomabb és közönségesebb árucikkeiket. A kereskedők tartoztak olyan cikkeket tartani, amelyekre a mindennapi életben szükség van. Azok, akik Iglón letelepedve bor-, méz- és dohányárusításból éltek, szabadon tehatték ezt, de mások szintén kötelesek voltak a városnak évente 8·20 frtot fizetni.⁴⁾

(Befejező közlemény a jövő számban.)

DR. BRUCKNER GYŐZŐ.

1) VIII.

2) X. és 4.

3) VII.

4) XII.

A lőcsei minorita templom.

Két körülmény indította e sorok íróját az alábbiak közlésére.

A lőcsei minorita rendház birtokában egy 1748. júl. 1-én megkezdett s azután tovább vezetett *Inventarium* van. Becses adatokat tartalmaz e vaskos kötet a rend házára, tagjaira, vagyónára, templomára s ennek felszereléseire vonatkozólag. Az itten említett adatok és okmányok ezen *Inventarium*ban találhatók. *Habent sua fata libelli!* Az 1908 október 19-iki tűzvész alkalmával, — amelynek e sorok írója is szemtanuja volt — amely elhamvasztotta a templom és kolostor tetőzetét, majdnem megsemmisült e könyv is, hiszen kis hijja volt, hogy a tűz be nem hatolt a kolostor folyosóira, s ez az *Inventarium* az első emeleti folyosó könyvtári részében volt s a nagy zürzavar alkalmával is bátran elkallódhatott volna. Így tehát nem árt ilyen könyvekből egyet-mást közölni, mert múltnak a századok s egy későbbi érdeklődő kor akárhányszor hiában keresi sok alkotás eredetét — ha a rávonatkozó adatok elpusztultak már.

De meg művészeti és művelődéstörténeti szempontból is érdemes figyelmet vetni e templom műalkotásaira: vannak közöttük igazán szép dolgok, amelyeket érdemes megnézni. A műkritikusok többnyire csak fenséges mellőzéssel s kicsinyléssel szoktak az u. n. barokk és rokoko művészet alkotásaira tekinteni, sok műkritikus legfeljebb a renaissanceig halad, azontúl már csak hanyatlást akar konstatálni. Pedig bizony nincsen igazuk: van a 17—18 századoknak sok csekély s kifogásolható izlésű alkotása, szerte-lenségbe csap át néha az építőművész és szobrász festőiségre való törekvése s a festő pathetikus hatáshajhászása, de nem lehet tagadni azt, hogy sok kedves sőt kitűnő műalkotást szültek e századok is. Így pl. evvel a templommal is műkritikusaink igen röviden végeztek eddig, két három sorban, pedig akárhány szemlélője, laikus és szakértő is, megtekintése után azt az ítéletet volt kénytelen felőle alkotni, hogy összbenyomása kedves, hogy derült, sikerült harmóniába olvad össze élénk belseje. Persze nem azt

mondjuk evvel, hogy elsórangu műalkotás, de vidéki s azon századbeli művészetnek elég jó; van azonban néhány műalkotása, amely a kiválóbbak közzé sorolható; ezek Czauzik főoltárképe, Boëmm Mater dolorosa-ja, Szilassy úrmutatója s hozzájuk sorolhatjuk még a boltozat festményeit és a padok fafaragványait.

A mostani templom helyén egy kisebb csúcsíves templom állott, melynek alapítását az Inventarium (267) tévesen 1117-re teszi, de ugyanott (272 l.) olvashatjuk, hogy szentélyében egy piros márványkőbe az 1412. évszám volt bevésve. Lehet, de nem bizonyos, hogy ez az évszám az alapításra vonatkozik.

Ez a régi templom Thököly felkelése idején a protestánsok kezébe került, amikor is a minoritákat elűzték Lőcséről; de nem-sokára Leopoldnak Bécsben 1671. márc. 3-án kelt rendelete értelmében Bársony György váradi püspök és szepesi prépost visszahelyezte a szerzeteseket templomuk és javaik birtokába. (I. 26. l.)

Ez a középkori csúcsíves templom azonban 1747. augusztus 22-én teljesen leégett. Lőcsén ugyanis aznap óriási tűzvész dühöngött. A város adóelengedési folyamodványa (1747. szept. 9.) és az Inventarium szerint a tűz d. e. 11-órákor ütött ki Scheffer József gabonatisztnak a piacon fekvő házában; a nagy szél miatt nem tudták megfékezni, leégett 273 ház, a két torony 4 és 3 haranggal, órával, a sz. Jakab-templom tetőzete, a parochia épülete, az iskola, a fegyvertár, a tisztii kaszárnya, a minoritatemplom egész belső felszerelésével együtt, a minorita kolostor, a várfalak és erődítmények egy része, sok csűr és takarmány, 18 emberélet is áldozatul esett. A tűzvész 3 óra hosszat dühöngött kiméletlenül.

A régi minoritatemplom annyira leégett, hogy falai is dűledeztek, úgy hogy egészen új templomot kellett építeni.

A máig is fenálló új templomot egy évvel később 1748. okt. 18-án keztek megépíteni, nagyobb mértékben mint az előbbit, mely célra egy kovács és egy kerekesszomszédos telkét is megvették. A kerekesszomszédos telkén felhalmozott faanyag volt a tűzvész alkalmával a régi templom pusztulásának főoka. Az alapkövetételénél jelen volt Máriássy Sándor knini c. püspök és szepesi prépost, a városi hatóság s számtalan népség. A szentély alapfala közepén elhelyezett kőbe az alapításról írást tettek le harsonák hangja mellett; ennek másolata megvan az Inventariumban: az akkori világi és egyházi elöljáróságokról emlékszik meg. Szmolnik Angyal volt akkoriban a guardián, Szelecsinyi Asztrik a praesidens. Ünnepelesen felszentelte a sz. Lélek tiszteletére 1778. június 28-án, pün-

kösd utáni harmadik vasárnapon Salbeck Károly, szepesi püspök, guardián Swarcz Jeromos volt. De az alábbi adatokból kitűnik, hogy már előbb volt készen s valószínűleg használták is.

A templom építéséről az Inventarium nem ad bővebb felvilágosítást, az erre vonatkozó iratok valószínűleg külön csomagban voltak, vagy vannak még valahol. A következő méreteit említi meg: hosszúsága a szentéllyel együtt 21 öl, szélessége a hajóban 7 öl, a szentélyben 5 öl 2 újj.

Építészeti szempontból a templom nem bir nagyobb jelentőséggel, egyhajós s az akkoriban divatos renaissance-barokk stílusban van építve; menyezete 6 cikkelyű félköríves bolthajtásból áll; világos és jó akusztikája van. Talán nem véletlen, hogy külső homlokzata némileg hasonlít a firenzei S. Trinita homlokzatára (1570. Buontalenti.)

Ezen stílus jellegét tükröztetik vissza oltárainak építészeti elemei, szobrai és képei. Oltárainak elrendezése a következő:

Főoltár

sz. Ferenc	sz. Antal
Nepomuki sz. János	sz. Kereszt
sz. Anna	sz. József
Mater Dolorosa	sz. Mária

Bejárat

A mellékoltárok építészeti elemei talán sikerültebbek mint a főoltár célnélküli oszlopkerete. A templom építése korából származó szobroknak és festményeknek nincs valami különösebb művészeti becsük, az efajta ipari jelleggel bíró egyházi szobrászat és festészet termékei; alkotóik általánosan ismert típusokat, vagy jobb művészek alkotásait utánozzák vagy egyenesen másolják, csak ritkán adnak hozzá valamit a magukéból. A barokk-rokoko stílus jellemvonásai látszanak meg különösen a szobrokon: pathétikus mozdulataik s többnyire színezett voltak nagy élénkséget kölcsönöznek nekik; anyaguk azonban csak befestett, aranyozott vagy márványozott gipsz. Az első hat mellékoltáron és a szentélyben 2—2 szenteket ábrázoló, ilyen gipszszobor van, továbbá némely mellékoltáron ugyanilyen domborművek is. Nem tagadhatni, hogy a mellékoltárok festményei is majd színezésükkel majd egyik-másik sikerült alakjukkal elég jó hatást érnek el.

Szerzőik ismeretlenek, az Inventariumból legfeljebb ezeket tudjuk meg: a sz. Ferenc és sz. Antal oltárnak képeit ugy látszik csak a fölszentelés után szerezték be, mert az 1779. év szerze-

ményei közzé vannak sorolva (449 l.); Nepomuki sz. János és sz. Anna új oltárképeit 1774-ben (449 l.) vették meg; sz. Józsefét 1765-ben ajándékozta egy borkereskedő, de oltára nem volt még készen (u. o.) A főoltár tabernaculumát (szentségházát) ajándékba kapták 1829-ben, illetőleg egy évenkénti miséért, a szomolnoki es. kir. bányafelügyelőségtől, amely saját templomának két cherubos, pelikános, 500 rénes frtra becsült szentségházát a minoritáknak engedte át. (288 l.) A főoltár két végén ereklyetartó gúlák vannak.

A következőkben külön szólunk a művészeti, iparművészeti és művelődéstörténeti szempontból értékesebb alkotásokról.

Czauczik főoltárképe.

A sz. Lélek eljövételét ábrázoló oltárképről az Inventariumban 285 l. a következőket találjuk: 1811-ben Delpini Jeremiás guardian, minthogy a főoltárnak képe nem volt, szerződött *Czauczik* József lőcsei polgárral, aki 32 éves nőtlen s igen híres festő volt nemcsak a városban, hanem az egész környéken, hogy egy ilyet fessen. 1000 r. papírforintban egyeztek meg, felét papírban, felét pedig ércben kellett megfizetni; minthogy azonban akkor devaluáció volt, ércben egy forint felért 13 bankóforinttal; tényleg kapott 700 frtot bankópénzben és 30 forintot ezüst huszasokban ami felért 390 bankóforinttal, azaz összesen 1090 b.-frtot kapott. A kép ráamája 70 b.-frt, aranyozásánál az anyag 173 b.-frt, a munka 91 b.-frt 41 kr., a vasmunka 178 frt, a kép összesen 1441 b.-frt. 41 kr.-ba került. A pénzt gyűjtés útján szerezték be. A festő a vásznat ajándékba kapta, a festékért 200 b.-frtot fizetett. Magassága 12 láb 2 újj, szélessége 7 láb 2 újj.

Czauczik nem egyedül dolgozott rajta, hanem Müller József nevű festő segített neki; az utolsó ecsetvonásokat azonban valószínűleg Czauczik tette, a segéd munkásokat rendszeren az alapozásnál használták; annál is inkább mondhatjuk ezt, mert magán a festményen csak az ő neve van a jobb sarokban: Jos. Czauczik pinxit 1811.

A szentélyben festették 2 hónapon át szept. és okt.-ben, onnét az ebédlőbe vitték, hogy a napon és a kályha melegétől megszáradjon, azután tojásfehérjével vonták be, dec. 6-án felállította 14 ember, dec. 7-én megáldotta a guardian, másnap pedig nagy istentisztelet volt s annyi nép gyűlt egybe, hogy nem fértek el a templomban, az istentisztelet is délig tartott mert több mint 500 ember áldozott (I. 287 l.)

A kép azt a jelenetet ábrázolja, amint Mária és az apostolok gyülekezetét a sz. Lélek tüzes nyelvek alakjában megszállja. Czauczik megérdemli azt a dicséretet amit az Inventarium írója róla mond, hogy t. i. híres festő volt; ügyes ecsete kifejezésre tudta juttatni a jelenet ihletteljes belső hangulatát, klasszikus szépségű jól megrajzolt s kellemesen színezett egyes alakjai átérzik az áhítatos megszállás belső erejét. A sz. Lélek galamb alakjából terjednek szét az ihlet sugarai, amelyek a gyülekezetet áthatják. Kedves Máriának a képe „kellemes arca ártatlanságot, szeretetet és nyájasságot fejez ki, úgy hogy szép szeretetreméltó anyánk és patronánk.“

Az egyes apostolokat is jelzi az Inventarium: Máriától b. a 7 láb magas alak Péter sárga tógában s kékes palástban, nyitott és zárt könyvvel, lábainál a kulcsok; mellette Simon imára kulcsolt kezekkel sárga-piros tógában, Mátyás, Bertalan violás tógában zöldes palástban, Máté ennek jobb oldalán csak fejét mutatja. Máriától j. Tamás, Fülöp sárga tógában, az idősebbik Jakab kitarja kezeit violás-hamuszínű palástban, az ifj. Jakab hátrafordul, deres szakállal, Thaddeus letérdel imádja a sz. Lelket tűzesszínű palástban, mellette az ifjú sz. János ev., ennek bal válla mellett a szakállas öreges alak András, vöröses tógában.

Az alakok elrendezése kissé tömör, a csoportosítás nem nagyon változatos, az összbenyomás inkább arra enged következtetni, hogy a festő épen arra törekedett, hogy eegységes tömörülést, egyöntetű eszme iránti érdeklődést juttasson kifejezésre, ami a kép tárgyánál fogva érthető is. Az egyes alakok azonban igen jól vannak megrajzolva, klasszikus nemes vonások jellemzik mindeniket s a színek eloszlása élénk és harmonikus. Bátran számíthatjuk ezt Czauczik jobb alkotásai közzé, ép úgy mint a helybeli ev. templom oltárképét is.

Boemm Mater Dolorosa-ja.

Az orgonakarzat alatt balra egy kisebb oltárkép szintén híres mesternek sikerült szép műve, Boemm Mater Dolorosa-ja. Alkotójának kitűnően sikerült az Anya mély fájdalmát s bánatát nemes vonásain s összetörött gyászoló alakján kifejezésre juttatni. A gyászoló anya gyötrő fájdalmában a fia véréből csepegő kereszthez támaszkodik, feje körül a komor sötétséget lágyan s kellemesen enyhítő fény sugárzik; a sötétségbe s gyászba borult hegyes vidék illő hátteret nyújt az isteni anya fájdalmas, nemes vonású alak-

jának. Kellemes színárnyalatai s klaszikus szépségű alakjának nemes vonásai s mély érzésének sikerült kifejezése kiváló művészi alkotássá avatják e festményt.

Boemm Tódor lőcsei festő műve ez, amelyre 1867. okt. 29-én kapott megbízást, hogy 1868. márc. 25-re készen legyen. Költsegeit Jancsyné sz. Mick Mária fedezte. (170 o. é. frt. és 10 frt. felállítási költség. A szerződés az Inv. 2 l. beragasztva.)

A boltozat falfestményei.

A boltozat hat mezőre oszlik; melyenek mindenikén elég szép s élénk színű falfestmények vannak.

1. A sz. Lélek tüzes nyelvek alakjában száll le Máriára és az apostolokra.

2. A sz. Lélek galamb alakjában (Kulasz János, Lőcse, 1910 évi festménye.)

3. Sz. Ferenc Krisztus sebeit kapja.

4. A középen a sz. Ferencrend 4 szent szerzetese és 4 szent apácája, 2 oldalt 7+5 ihlettel telt szerzetes.

5. Sz. Ferenc látomása: egy keresztes angyal Krisztus keresztfének felvételére szólítja fel. Oldalt éneklő és harsonázó angyalok kara.

A 3 és 5 mezőben 2—2 alak van, a négy világrész jelképezésére, a szerzetesrend elterjedtségét jelezvén: 3 j. Európánői alak bástyát tart kezében (a kereszténység védőbástyája), 3 b. Ázsia, egy turbanos mohamedán szultán, mellette tevefej, 5 j. Afrika, néger fejedelem, lábainál krokodil, 5 b. Amerika, kék és piros tolldiszes rézbőrű, tegzét (oroszlán? vagy) puma tartja.

A 2. kivételével mind a templom építési korából való festmények. Művészüik meg van nevezve; a 2. mező belső b. sarkán egy angyal ezt a feliratos paizsot tartja: Andreas Igna. *Trtina* pinxit 1758, az 5 mező alsó j. sarkán pedig: Andreas Ignat. Cajetanus *Trtina* pinxit 1765. Lőcsei tradíció szerint penitenciára ide küldött szerzetes volt, de nevével azon évek névsorában nem találkozunk.

Ezen feliratok arról tanuskodnak, hogy az 1747-ban megkezdett templom menyezetét 10 év múlva már falfestményekkel díszítik, tehát az épület készen állott s valószínűleg használták is, csak ünnepélyes felszentelése történt 1778-ban.

Ezek a festmények elég ügyes mesterre vallanak, kompozíciójuk ha nem is teljesen eredeti, nem tagadhatni, művészi érzést

árul el, színei is élénkek, kellemesen hatnak. Különösen a sz. Ferenc életéből vett jelenetek igen kedvesek. Még hogyha mesterük idegen hatások s motívumok nyomán dolgozott is, volt művészi érzéke s a kivitelben elég ügyessége, mert a helyszínen az elrendezés, beosztás, arányosítás, színezés stb. tekintetében, szóval a kivitelben, önálló munkát kellett kifejtienie. A festmények legújabbban úgy kapták vissza élénkségüket, hogy kenyérrel kitisztították.

A Szilassy-féle úrmutató.

Leírása az Inventarium (342 l.) szerint a következő:

„1758-ban új úrmutatót (monstratorium) készítettünk, úgy, hogy a régit beolvasztottuk új anyagot adván hozzá. Művésziesen van elkészítve s egyrészt egész terjedelmében közönséges (hamis) kővekkel díszítve, másrészt drágakövekkel, különösen a lunulában, továbbá zománccal; súlya kilenc bécsi font próbás ezüst. Űgyesen készítette ezt Szilassy János úr, ez időben hires aranyműves.

Az úrmutató (monstrantia) majnem 3 láb magas, teljesen bearanyozott, művésziesen szép rendben elhelyezett kettős sugarakkal, virágokkal, különböző színű csehüvegekkel és zománcképekkel van díszítve. A kereszt tetején 4 kép van: 1. az Atyaisten a középben, a földgömböt tartja, amely kék csehüvegből van; 2. a kereszt tetején fiait saját vérével tápláló pelikán; 3. és 4. az egyik oldalon a zsidók husvétje van ábrázolva, a másikon Ábrahám, amint Izsákot feláldozza. Körülöttük hat cherub, hat zöld levél s 3 csíkos virág és a földgömbbel együtt, összesen 11 utánzott kő. Az Atyaúristen alatt látható a sz. Lélek ezüstműből, fénysugarak és 42 utánzott kő között. A sz. Lélek alatt egy trónus van, a melyen hegy fölött a Bárány áll, szemeiben két gyémánt, mellén egy keleti gránát ragyog. A hegy lábánál 4 szentatya imádkozik térdelve. A trónuson és körülötte 2 virágos pohárka van, 10 különböző virág, 48 különböző nagyságu és színű csehüveg és két mondatszallag. A trón közelében egy igen szép fűzér van, amely az üveges lunulát körülveszi 79 különféle utánzott köveket tartalmaz, 68 virágot, 25 zöld levelet s több aranyozottat és az ó szövetségéből vett 5 képet, amelyek az oltáriszentséget jelképiesen fejezik ki, és pedig: a zsidók amint mannat gyűjtenek; Melchisedech Ábrahámnak kenyeret és bort nyújt; az áldozati kenyerek, amelyeket csak a tiszták ehatték meg; Illés az angyal által megmutatott kenyér evésétől megerősödik; s végül a frigysekrényt elviszik Aminadab házából

a nép és király (Dávid) ujjongása között, Oza összeesik (I. Chron. 13.) A trónus és fűzér körül két oldalt 4 angyal van elhelyezve s 2 cherub külön-külön, a fűzér végén 3 egyesített cherub, ezek alatt egy smaragd van beillesztve, melyet Csáky Rozália grófnő ajándékozott. A lunula 13 gyémánt, 1 smaragd, 6 kisebb és 1 nagyobb keleti gránáttal ékeskedik. A virágok és díszek közötti tereket 4 kép ékesíti: a sz. Lélek, a szeplőtlen Fogantatás, sz. Ferenc és Páduai sz. Antal. Talapzatán e felirat áll: Ord. Min. S. F. Conventualium Conventus Leutschoviensis ad S. Spiritum. Procuravit R. P. M. Hieronymus Swarcz. Fecit Joannes Szilassy Leutchoviae Anno 1758.

Az úrmutató 9 bécsi fontot nyom; ebből 5 font és 12 lat tiz probás tiszta ezüst a többi súlyt 9 fontig az úrmutatót erősítő vaspánt, az ékkövek, a zöld levelek, virágok, es a rézbe művésziesen készített zománcképek teszik ki. Becsára 572 rénesforint 20 krajcár, ha ebből leszámítatik 109 r.-f. 20 kr., amennyit a nevezett aranyműves a beolvasztott régi úrmutatóért és kehelyért beszámított, a guardiár úr a nevezett aranyművesnek 463 r.-forintot fizetett, amit különböző adakozóktól gyűjtött össze.

Megjegyzendő hogy a valódi drágakövek jelenleg nincsenek meg.

Szilassy úrmutatói közül ez a legnagyobb, 92 cm. magas 46 cm. széles. Ötvösművészetének egyik remeke; fokozza szépségét az a körülmény, hogy habár legapróbb részei is finoman ki vannak dolgozva, a sok apró részlet dacára, mégis harmonikus egységbe olvad az egész. A színek hatása kitűnő: a sűrű s hosszú aransugarak kitűnő háttérrel nyujtanak, a középső zöldes koszoru pedig sötét vonalával élesen elválasztja a lunula részletét s kiemelő keretül szolgál az oltáriszentség számára. Úgyes mester volt abban a tekintetben, hogy az alkalmazott díszek, zománc, kövek, virágok, levelek, képek önállóan is szépek legyenek de összhangban is legyenek az egész művel, ennek egységét meg ne zavarják. (Egyik részletét s ismertetését l. Dívald Szm. Műeml. III.)

A padok faragványai.

A padokat Müllmann János asztalosmester készítette. Az 1769 jul. 13-án vele kötött szerződés (az Inv. 1. táblájára van ragasztva) értelmében 1) kötelezi magát az asztalos, hogy a padokat a konvent tetszése s kívánsága szerint becsületesen és mű-

vésziesen fogja elkészíteni ő maga saját embereivel, saját ellátása mellett; 2) a konvent megadja a szükséges tölgy vagy fenyődeszkákat s két munkása számára szerszámokat is kölcsönbe; 3) becsületes és művészies munkájáért, ha a padokat felállította már, padonként 1 körmöci aranyat kap és lakbér fejében 8 magyar forintot. Swarcz Jeromos guardián és Mikowszky Viktorin paesidens kötötte meg vele a szerződést, amit az asztalosmester sajátkezüleg irt alá. A szerződés alján levő jegyzék szerint különböző időkben (legutoljára 1771 jún. 6. tehát ekkor készen volt mindennel) összesen körülbelül 144 rénes forintot kapott. Munkájával úgy látszik meg voltak elégedve, mert még ajtókat s egyéb asztalos munkát is csináltattak vele.

A rajzokat tehát valamelyik szerzetes készítette, csak a kivitel Müllmann munkája. Bátran mondhatjuk, hogy úgy a rajz mint a faragvány, a terv és a kivitel, becsületére válnak alkotóiknak; a szerződésben hangsúlyozott módon „honeste et affabre“, „becsületesen és művésziesen“ dolgoztak. Az alakok csoportosítása és elrendezése igen jó, a művész számolt avval, hogy 64×53 cm. területen nem sok alakot lehet elhelyezni ezért megelégszik 3—4—5 alakkal, talán azért is mert a sok alak az elbeszélést és megérthetést is megnehezíti, ezért csak olyan helyen alkalmaz többet ahol a tömeget nem mellőzheti (pl. 14., 15., 19.) Az elbeszélés szempontjából ítélve, e képek igen sikerülteknek mondhatók. Több évvel ezelőtt Takács Vida volt házfőnöktől hallottam, hogy a Credo némely részeit ábrázolják, ő magyarázott is egypár képet, de teljes összefüggésükre csak e képek ügyes elbeszélő tulajdonságainál fogva jöttem rá. Az 1—12 könnyen érthető, de bizony kis fejtörést okoz már pl. a 13., 15., 20., 22., 23., 24. képnek a megfejtése, a melyek szimbolikus ábrázolásokat tartalmaznak.

Elrendezésük a következő:

Főoltár.					
13	14	15	16	17	18
7	8	9	10	11	12
19	20	21	22	23	24
1	2	3	4	5	6

Bejárat.

Egy padon 3 kép, 1—12 a padok hátulján, 13—24 a padok elején.

Nem lesz érdektelen magyarázatukat ide fűzni, mert különösen a második ciklus nehezebben érthető. Az első ciklus 1—12 a kínszenvedés a második 13—24 a megváltás egyes jeleneteit fejezi ki a Credo cikkelyei szerint a „passus-tól“ az „ecclesiam-ig“.

A kinszenvedés és általában a szenvedés jelenetei:

1. Krisztus az Olajfák hegyén. 2. Judás csókja. 3. Pillátus előtt. 4. A töviskoszoru, nád és palást ráadása. 5. Ecce Homo. 6. Megvesszőztatése. 7. A keresztt alatt összeroskad, Simon. 8. Veronika kendője. 9. Ruháit levetik (a keresztt mellett két kocka van.) 10. Keresztfeszítés. 11. Két lator között (az alakok beszélnek) 12. Levétele.

A megváltás jelenetei:

13. A megváltás. Krisztus a kereszten, körülötte vérző égő szivek jelzik a szenvedéseket és bűnöket, amelyektől halálával megváltott, jobb oldalt Keresztelő sz.-János egy keresztelő medencén azt jelzi, hogy számunkra a keresztségben történik a megváltás. 14. Eltemettetett. 15. Szálla alá poklokra. Krisztus az alvilágból felemeli Ádámot, lent sok alak feléje tör s nyújtja kezét, várván a megváltást, b. lent az élet fája letörve, j. fent kifejlődésben. 16. Feltámadás. Az örök jelenete. 17. Feltámadás. A kertész jelenete. 18. Feltámadás. Tamás Krisztus sebeit érinti. 19. Onnan léssen eljövendő. Az utolsó ítélet. A holttestek életrekelése, kialakulása jellemző. 20. Cuius regni non erit finis. E kép Isten országát ábrázolja, amelynek nincs és nem lesz vége. A középen Isten szeme besugároz mindent, alatta kereszttbehelyezett kereszten és kulcsos hétpécsetes biblia, ezen kehely és oltár szentség, t. i. a keresztségben, bünbocsánaton, altozáson stb. azaz a hét szentségen (hét pecsét) át lehet Isten országába jutni, ahol jobbra szőlőtőke s balra buzakalászkok tenyésznek buján; j. Noé bárkája, a hitetlenek közönsége, b. a kereszténység keresztes bárkája Isten országába vész el, egyiknek sincs vége. 21. A sz. Lélek vezeti az egyházat, amely „egy“ (Spiritus sanctus et una ecclesia.) A sz. Lélek felvilágosító és bátorító ereje, mely az egyházban működik (könyv és kehely pásztorboton és püspöki süvegen) vezeti a tévelygésekből (Ierombolt akol) a megtért (az akol felé forduló bárány) nyáját (egy másik bárány kiugrik) az egyedül igaz egyházba (j. szilárdan és szépen megépített keresztény templom), amelynek kapuja nyitva áll, de az ingadozó tanok (piramis, tetején tojás, felette a tudás szimbóluma: háromszög, a piramis lábánál nyitott könyv, az evangélikusokra való célzás) az igazi egyházon kívül állanak. 22. Sancta ecclesia. A hitelenség ingó (j.) bárkájából a szent ígéken át (nyitott biblia, körülötte a 4 evangélista jelvényei) amelyeket hirdetnek (kürtök) napfelkeltétől napnyugtáig (fent a két sarkon) lehet a (négy) szilárd oszlopon nyugvó Isteni bárány

szent miszteriumaihoz, tanaihoz, (7 szentséget jelez a hétpecsétes biblia) jutni. 23. Catholica ecclesia. Krisztus kereszttel felhők között a mennyben, előtte sz. Péter térden, ennek háta megett a sziklára épített templom, felette tiarából (pápai hármaskoronából) kinyúló kettős kereszt, a sz. Lélek ezek felé sugározza erejét; Kr. és ezek között két kulcs. Jelentése: Krisztus a mennyország kulcsait Péterre, sziklára épített egyházára bizta, amely egyház élén (felett) a sz. Lélektől vezetett pápaság áll. 24. Apostolica ecclesia. Az égen viharos felhők, háborgó tengeren kormányos nélküli hajó; j. sz. Péter a kulcsokkal és nyitott könyvvel prédikál s mutatja az irányt, hol kelljen kikötni, arra felé vezet egy galamb is a béke olajágával, az a hely egy tiarás templom, azaz a szilárd oszlopokon nyugvó apostoli egyház. A prédikálásban és irányításban van kifejezve az apostoli jelző.

Véleményem szerint a két ciklus képeinek elrendezése és az egyes jelenetek kiválasztása célzatos, a Credo-nak ezen cikkelyeit épen azért választották, mert ügyesen ki lehet fejezni azt az eszmét, hogy szenvedéseinktől való megváltás az una sancta catholica et apostolica ecclesia-ban van. Bemenet a kinszenvedés ötlik szemünkbe, [szenvedés előzi meg a megváltást, visszatérőben a megváltás jelenetein végig menve, ezek az egyházzal végződnek s ezzel az egész ciklus épen a templom közepén; azaz a szenvedésektől s bünöktől való megváltás Krisztus műve és a sz. Lélek erejénél fogva az egyházban van. Padokról lévén szól, szerzőjük aligha nem arra gondolt, hogy szenvedések vannak hátunk megett, de megváltás áll előttünk.

Valószínűleg az egyes faragott képek nem épen eredeti koncepciók, hiszen mindezen tárgyak számtalan művészi elmét s kezet foglalkoztattak már, ép azért nehéz akár eredetiségüket akár utánczó voltukat állítani, azt azonban bátran mondhatjuk, hogy mint ilyenfajta iparművészeti alkotások kiválóak. Ugy látszik, mintha a nehezebb jelenetek jobban sikerültek volna, mert valószínűleg ezeket ügyesebb mester faragta nagyobb gonddal.

Az *orgona* Podkoniczky Márton besztercebányai orgonakészítő (organifex) műve. 1767. máj. 10-én szerződött (Inv. elejére ragasztva.) Swarcz gvardiánnal, hogy 1768. okt. 4-ig elkészíti, de ugylátszik több ideig dolgozott, mert 1769. május és augusztusában is kap még pénzt és deszkákat s szegeket a helyszínen. Az orgonát Besztercebányán készítette a rendház tervrajza szerint s köteles volt a fa, bádog s egyéb anyagot adni és Lócsén felál-

litani; minőségére nézve pedig megállapodtak, hogy 16 mutatiója kettős klaviatúrája s 4 fuvója legyen a mutatiók között legyen: pedale, principal, vox humana, salicional, dob és kakuk, nyolc láb magas s jó bádogból legyen.

A rendház a mesternek 900 v. forintot fizet, Lőcsére szállítja az orgonát, az esztergályos munkát külön fizeti, a mesternek s segédjeinek a felállítás ideje alatt élelmet és italt ad, (a mesternek a barátokat megillető bormennyiséget, segédeinek néha bort). Ha javító munkára volna szükség ezért külön 12 aranyat fog kapni Pénzének utolsó részletét 1775 ápr. 1-én kapta meg, összesen 900 frtot; javítani nem jött el s így a 12 arany conventio elmaradt. Az orgonát 1835-ben Reismayer József mester kijavította (u. o. a másik oldalon).

Végül megemlítésre méltó, hogy 1909-ben Szabó János budapesti építész, aki a tűzvész után a tetőzetet megépítette (a máriahegyi) sz. Máriát ábrázoló csinos színesablakot ajándékozott a templomnak, a lőcsei kőművesek pedig egy csillárt, a hívek adományából s a rendház költségén jelenleg uj harangokat s Jézus sz. szívét ábrázoló uj faszobrot szereztek (Svidrony lőcsei fafaragó műve 500 K-ért) s bevezették a villanyvilágítást. Jelenleg pedig toronyórára gyűjtenek. Az újabb restaurációt Flatschker Nándor e. i. házfőnök vezeti, akinek az adatokhoz való hozzáférhetést köszönhetjük.

BAL JEROMOS.

CSALÁDTÖRTÉNET.

Iglói polgárok életére vonatkozó adatok a XVIII-ik század elejéről.

A *Közlemények* ezidei évfolyamának 94. s következő lapjain közölt ismertetésből és mutatványból e folyóirat olvasói már ismerik *Szentmiklóssy* Godofrédnak krónikáját. Az említett helyen a krónika II. részének 1. fejezete van közölve, mely a krónikairó életrajzát és a tekintélyesebb iglói családoknak ismertetését tartalmazza. Ennek kiegészítéseül alábbiakban adjuk a II. rész 2. fejezetének szövegét, mely az 1702. és 1723. évek között Iglón elhalt kiválóbb polgárokról emlékezik meg, felsorolván életrajzi adataikat, viselt dolgaikat, érdemeiket stb. Ez a rész is elsősorban családtörténeti szempontból érdekes, de a benne foglalt egynémely kitéréséknél, jellemrajzoknál, halotti szertartások leírásánál stb. fogva az általános kulturtörténetet is érdekelheti.

Ezen feljegyzések a krónika 122—127-ik lapjain foglaltaknak s következőképen szólnak :

*

*Ellicher Nahmenhafften Bürger von allhier absterbens
Cathalogus.*

*(Egynémely tekintélyesebb idevaló polgár elhalálózásáról
való jegyzék).*

1702. In Monath July, ist in Gott seelig entschlaffen Ludovicus *Sontag* der Ältere, ein Grosz-vatter meiner Eheliebsten, schon gantz kindisch vor Alter, und vielen ausgestandenen Sorgen und Gefängnüssen, verliesz zwey Söhne am Leben, Ludovicum mein hernach gevordenen Schwieger-vatter, und Jacobum, annoch freüledig; und vier töchter, eine nach Csettnek Szabados Thott Marton verhelichet, die Andere Herrn Groo von Keszmarck, die dritte Herrn Neümann zu Caschau, und die vierte Herrn Samuel Günther Ewangelischen Prediger zu Leütschau.

1702. In Monath Octobris Starb Gregorius *Galuna*, der Ewangelischen Kirchen treü gewesener Cantor, und verliesz einen Sohn Joannen, meinesz Handwercks zugethan, bei Herrn Ober Comisario Martino Holtschuer in geneigten Haus-diensten.

1703. In Monath Febr. Starb ein frommer Man, und Mitburger allhier, Paulus *Vielkorn*, der Ewangelichen Kirchen allhier eine ziemliche Zeit treü gewesener Vohrsteher, verliz eine unmündige tochter.

1703. In Monath Martii, Starb mein treü gewesener Schul-Preceptor Georgius *Nicolaides*, bracht sein Alter bis 65 Jahr.

1704. In Monath Martii Starb Paulus *Hauser*, ein ansehnlicher burger und Schwartz-ferber alhier, auch in vielen Stadt Ämptern lange Zeit gebraucht. Erlebt ein hohes Alter, verliz zwey Söhn Paulum zu Beel wohnhafft, Danielem allhier, beyde Schwartz-färber.

1704. Starb Laurentius *Cnebel*, ein gewesenes Mit Glied unserer Löblichen Zunfften, beym Altesten tich geseszen, auch seines Handwercks wohl erfahren, verliz einen Sohn Laurentium gleicher Profession.

1705. Starb Michael *Poltz*, der Jüngere in Fürstlich Lubomirskischen kriegsdiensten, unsers Handwercks gewesenes Mitglied.

1706. Starb Caspar *Halbschuh*, ein ansehnlicher burger, in Gerichts und unserer löbl. Zechen Sachen, derer er auch ein Mit Glied war und Nottarius.

1706. Starb Paulus *Greiner*, Älterer, auch ein ansehnlicher Mitburger allhier, damals in Wein-Ampt begriffen und der Ferber Profession zugethan, verliesz einen Sohn Paulum hier wohnhafft, auch ein Ferber.

1706. In Monath Septembris Starb Clemens *Tittel*, der Ältere, So ein Ehemann gewesen meiner Mutter mittelsten Schwester Annae Mariae; verliesz einen Sohn Clemens, so zu der Zeit ordentlicher Stadt-Notarius und Rahtsverwandter allhier vard; Er war ein Kirschner.

1706. In Monath Decembris Starb Ludovicus *Grünblath*, der Ältere, ein sonders ansehnlicher Mann, verliesz einen Sohn Ludovicum, allhier wohnhafft, bracht sein Alter bis 70 Jahr.

1707. In Monath Februarii Starb unserer Zunfften Mitgenosz, Joahimus *Leibitzer* der Jüngere, gantz Jung.

1707. In Monath Martii Starb Georgius *Frömer*, ein ansehnlicher Mitburger und Fleischhacker allhier, verliesz einen Sohn, Georgium, der zu Gransch in einem Gasthaus eine Zeitlang einen Wirt abgab.

1707. Starb Frau Juditha *de Jesten*, eine gebohrene Benigin, so erstlich Joan Kónig, drauff Joan Bartsch und zu letzt Christian de Jesten geehelichet hatte, verliesz kein kind.

1707. In Monath Juny Starb Adam *Langsfeld*, ein Alter und Ansehnlicher Mitburger allhier, verliesz drey Sohn, Alle noch jung allhier. Er war der Kirschner-Zech zugethan.

1708. Starb Joachimus *Leibitzer* der Ältere, unzerer Zunfften zugethan, und verliesz einen Sohn Joannem, auch einen Schneider.

1708. In Monath Februarii Starb Joan *Marti*, Ein berümbt und Gelehrter Man, der mit hohen verstand, hiesiger Schul, Rich-

terlichen Ampt zu unterschiedllichen mahlen, Rahts und nottariat, wie auch Fürstl. Lubomirskyschen Commissiat¹⁾ vorgestanden, verliesz nur eine tochter, so Michael Schepsn Eheliebste gewesen.

1708. In Monath Martii Starb Joann *Romp* der Ältere, ein Ansehnlicher Alter burger von 76 Jahren. Verliesz einen Sohn Joannem allhier, auch ein Schuhmacher.

1709. In Monath Januarii, Starb Gregorius *Milletter*, der zu vor wohl drey Jahr gantz contract²⁾ da nieder gelegen, sein sonst wildes leben büszende. Verliesz keinen Sohn.

1709. Im eben diesen Monath Starb Paulus *Milletter* der Ältere, ein sonst berühmter bürger, der gosze lust aber wenig Glück hatte zum bergwerken. Verliesz Zwey Söhne Paulum zu Deutschen-dorff³⁾ wohnhafft und Georgium allhier in Groszen vermögen und ansehen wohnhafft.

1709. In Monath Martii Starb Paulus *Sontag* der Ältere am leutschauer thor auff lincker Handt wohnendt. Ein berühmter, reicher burger allhier, verliesz Zwei Söhne Joannem und Paulum bey uns wohnhafft, und drey töchter, eine zu Georgenberg, die Andere zu leutschau und die dritte allhier Paulum Reisz verhelichet.

1709. In Monath Oktobris, Starb meiner Mutter Mittelste Schwester Anna Maria, so ihr Alter auff Sechzig Jahr bracht.

1709. In Monath Decembris ist meine leibliche liebe Frau Mutter Anna, gebohrene Peschowin gestorben zu Epperies, dahin sie sich lange Zeit zuvor geseht, da auch ihr Erster Ehemann Bartholomeus Holtzkampt begraben liegt, verliesz drey Söhne, Joannem Georgium der ersten Ehe, mich und meinen bruder Sigmund der anderen Ehe, und eine Tochter, Joanni Szilassi zu Rosznau verhelicht, Rosina, auch der Ersten Ehe; bracht ihr Alter auf 72 Jahr.

1710. In Monath Martii Starb Clemens *Tittel* der Jüngere eines seligen todes, des sich Niemand vermuthet, als er seine letzte reise nach Üblau gethan. Er war ein Geschickter Mann in Politischen und Stadt-Geschäften, wie er auch allbereit eine Geräume Zeit in Raht- und Nottariats wörden Geseszen, und den gantzen⁴⁾ 13 Städten viel angenehme dienste bewiesen, auch seiner Fürstlichen Durchlaucht Comissarius, ein treüer Mit-Deputierter und Secretarius bald zwey Jahr, rühmlichst, vor seinen ableben gewesen. Sein privat-leben war zimlich der Hoffart und den wein trincken zgethan, drumb er auch nur ein Junges Alter erreichen must, nicht über 35 Jahr. Verliesz einen Sohn und drei töchter, alle gantz klein und unmündig. Nach seinen Absterben

1) e. h. Commissariat.

2) Összeasszva.

3) Poprád.

4) = allen.

hies es wie man singt: aus dem augen aus dem Sinn, wiewohl er in Groszen Ansehen bey Hern Ober Comissario Ihrer Fürstlichen Durchlaucht und den gantzen 13 Städten in seinem leben gestanden. Also ist er bald in Tode vergeszen worden.

1710. Starb Samuel *Pulsky* der Ältere zu leütschau, dahin er sich umb ruhe willen in seinen hohen Alter begeben hatte, Er var ein friedtliebender man, in burgerlichen und auch Zechen-Sachen, in dem er in Raht- und Zechmeister-Ampt unserer Zunfften etliche Jahr nacheinander geveszen. Er bracht sein Alter auff etlich und Siebentzig Jahr, verliesz 2 Söhne allhier, Samuel und Michaelen.

1710. Grassierte fast in ganzen Ungar- und Pohlenlandt eine grimmige Pestilentz, da viel vohrnehme und berühmte bürger mit ihren schnellen Gifft in die Schwartze Erden verjagt und zur ewigkeit; da dieser Schnelle würger unser und Saarosische Comit- tat wohl mit dörrffen und leüten besetzt angetroffen, hatt er auch zimlich seine sense mit den lebens Balsam besprüzt, in deme manche dorffschafften fast gar ohne leüte geblieben. Zu Leütschau sind in den 16 wochen mehr den 4000 Menschen hinweg gestorben, auch viel von dar in Wald und andere Orten geflüchtet. Zu Keeszmarck auch mer den 3000, auch Rosznau ist dieser Grim- migkeit nicht erübriget worden, den es must auch mehr den 5000 Menchen durch dieses Gifft verliehren, zu geschweigen Epperies, Caschau, Bardtfeldt und andere volkreiche Orte, manches ebenfals 2, 3, 4 auch 5 tausend Menschen-Leben Verlohren; allhier aber in Iglo sind nach gehaltener nach forschung nur 2700 und etliche Menschen vermist worden, allein so man Hämmer, Kupfer-Hutten und andere bewohnte Gebeütter betrachten oder durchsuchen solt, nebst den vielen farenden Volck, so allhier in sonderlicher menge damals vorhanden war, wolte man über 3000 zehlen können. Von ansehnlichen bürgern sind unter diese Zahl gezehlet worden: Tobias *Milletter* der Ältere, verliesz 2 Söhne, Paulum, der auch bald zu bardtfeld verstarb, der andere Tobias hatte allhier Mihael Milletters tochter zur Ehe und war ein Appotecker; nach diesen folget Paulus *Sontag* der Jüngere, ein allesbluts Junger Mann, Mochte vielleicht auch den Zorn Gottes mehr gefürchtet haben, wo ihm nicht das viele getreüt, das er einzuerndten, allzufrech gemacht hätte; darnack Samuel *Bartsch* nebst seiner liebsten, die eine Stiff tochter vorgedachten Tobiae Milletters des Älteren war, verliesz 1 Sohn und 1 tochter, der Sohn heyrathet Frau Keesz- markyns von Kirchdränff tochter, und die tochter, nahm zuhr Ehe Joan Sontags von hier Sohn Michaelen; und Paulo *Reysz* beyde Söhne Joannes und Paulus nebst ihrer Frau Mutter, die eine tochter war Pauli Sontag des Älteren; mehr Joann und Daniel *Klesch* beyde Kupferschmiede; unter andern auch Jonas *Dierner*, mein gewesener Mitt Collega in mahl Zettln austheilung und sonst ver- treülicher Freund war.

Anno 1711. den 22. Septembris Starb Caspar *Sontag* der

Ältere, ein berühmter man weit und breit, der es in Eysen und Kupffer Handlung höher gebracht, als alle von Sontagischer Familie vor ihm, den er nicht nur sonderlich vorsichtig und geschickt in seiner wirtschafft und Handlung, sondern auch sehr glücklich, darumb er auch sehr wohl und vornehm ausverheürathet. Sein Ältester Sohn war zu Bardtfeldt in groszen Reichtumb wohnhafft, und hatte zur Ehe des berühmten und sehr vermögenden Eisdorfers Tochter; der Andere Casparus hatte zur Ehe des in Saaroschischer Gespanschaft hoch ansehnlichen Michael Rohts von Epperies Tochter, und der verwaltet allhier alle Sachen der Handlung. Seine älteste Tochter Elisabeth hatte einen vohnehmen Edelmann aus Liptauer Gespanschaft, Casparus Kubini, und die Jüngste Susanna wahr allhier wohnhafft und einer vornehmen Kauffmans Sohn von Caschau, Matias Schneider (verhyrathet). Und also war dieses Sontagische Hausz, deszen nechst Gott nur dieser Alte Casparus Sontag Uhrheber und Vermehrer war, allen andern Sontagischen dieser Familie überlegen. Die Leich Festivithät war gantz ansehnlich, denn wahren also nicht nur viel seiner vornehmenn Verwandt, sondern auch die gesambdte Freindschaft und Ehrsame Raht sampt vielen Andern und eine ansehnliche Anzahl der bürgerschafft vermehrete nicht wenig den letzten Ehren-Procesz . . auch war über Gewöhnlich etliche tag vor dieser Festivithät ihm eine traurige Musik auff den Stadthurm gegen Abendt gehalten, darnach, so viel mir möglich, eine ansehnliche Leichen-Sermon vor dem Hausz nach der leichen abgelegt; und dann ist eine überflüssige bewirthing aller Fremden und von hier, darbey erschienen Richter, Raht- und nechsten Anverwandten, erfolget, bey welcher bewirthing ich auch die Persohn eines Wirthen-Hoffmeiszters presentieret, und also hatt dieser eine ziemliche Zeit in hohen Ehren gesesene Mann seinen lauff vollendet.

Andreas *Homikler* von Georgenberg, gewesener Graff der 13 Städt an der Wasser- oder Schwindsucht todes verblichen.

Von unseren Zechen-Groszen sind in vorgedachter Pest-Seuche todes verblichen Hans *Thern*, vorgedachter Samuel *Bartsch*, Samuel *Schuler*, Joann *Jacsmenides*, Daniel *Scholtz* und Anton *Lang*.

1713. In Monath Auguszt, starb der sonst Gelehrte und sich umb die Stadt wohlverdiente Mann, Herr Michael *Milletter*, in 47. Jahr seines alters, verliesz 3 Söhne und 2 töchter.

30. May 1714. Starb mein treü gewesener Mit-Collega in Waag Ampt, Joan *Kraudenfleisch*, Anders ein Erlicher auffrichtiger Alter Mann von 60 Jahren, verliesz weder Sohn nach tochter; seine Wittwe, weilandts gevesene Caspar Halbschuin, gebohrene Poltzin.

Zu Ausgang des Monaths Augusti Starb der durch allbereit vieljährige lagerhafftigkeit vielgeplagte alte Greisz, Mathias *Zenevucius*, weiland gewesener Organist und Recktor zu Schmögen, verliesz 2 Söhne, Eliam derzeit thurmer allhier und Mathiam Organist, und Rectorn zu Kabsdorff.

2. Sept. Starb der umb Jedermann in denen sämptlichen 13 Städten wohlverdiente Wohledelgebohrene Herr Martinus *Holt-schuer* oder Roszman genandt, in 65. Jahr seiner Alters; wurd auch drauff den 8. Sept. in Volckreicher Versamlung in die neu praeparirte Grufft in der Groszen Kirchen, darin allbereit die verstorbenen vier Junge Printzen geleet worden zur Ruhe hingelagt; verliesz keinen Sohn one zwey töchter¹⁾ am leben.

1715. Die 7. February, Starb der vielwerte und wohlbenahmte Herr Tobias *Joni* Junior, annoch Stadt-Richter allhier, und Zugleich schon allbereit erwehlt Neüer Graff derer 13 Städte, in 42. Jahr seines Alters; war ein Mann von ungemeinen verstandt, alsz des er nicht nur Bürgerlichen Regiment mit sonderlicher Ehre und Vorsichtigkeit vorzustehen sehr tüchtig erfunden, sondern auch von hoher Obrigkeit in sonderlichen werth gehalten worden; verliesz 2 Söhne und eine tochter, der Älteste Sohn Joannes muste diese traurige Post seines Seeligen Vatters zu Halle in Sachsen erfahren, der andere Tobias war zu Hausz von 11 Jahren, seine hinterlaszene Wittib war Seeligen Herrn Martinus Hotschuers Jüngste tochter Susanna.

24. July. Starb Herr Joann *Romp*, Ein sonst fried und tugend liebender Mitburger allhier, der bey der Stadt unter anderen Stadt-Geschäften auch Richterliche und Rachts-Geschäfte verwaltet. bracht sein leben bisz 60 Jahr, verliesz keine Leibesz Erben, sondern starb mit Ihm die gantze Rompische Familie ab.

21. Novembris. Starb Andreas *Hennel*, Ein ehrlicher alter Greisz von 74 Jahren, wahr sonst ein frommer Christ und sehr ehrbahrer Mann, auch ein fleisziger Arbeiter seines Schmiedt-Handwerks, derer Zuniften Er auch vier Jahr Zechmester gewesen.

23. Decembris. Starb Jacob *Thomasch*, so meiner Seeligen Frau Mutter leibliche Schwester Susanna Ihre Tochter: Catharina zur Ehe hatte. War gantz unglücklich in seiner Wahlfahrt, hat bei einen vorgefallenen Casu in Fürstlichen Krieg die Catholische Religion angenomeu, hatt nichts Rühmliches in seinen leben verrieht, und wiewohl Er von seinen Vatter Joannes Thomasch eine merckliche Erbschafft participieret, so starb er doch in höchster Armuth, verliesz seine Wittve mit 4 Weisen in mercklichen Armuth-seeligen Zustand. Er wahr seines Handwercks ein Fleischhacker.

1716. den 25. Januarii. Starb ein Ehrlicher Alter Greisz und frommer Mann in Nieder-Ort, Adam genandt, der seine Lebens-Wahlfahrt auff 105 Jahr gebracht, auch bis auff sein Seeliges abrucken ein frisches Gesicht, Gehöhr, Sprache und Gliedmassen behalten. Verliesz kein Kind, ohne²⁾ seine Ehe-Gattin Erster

¹⁾ 2 leányon kívül.

²⁾ = ausser.

Ehe in wittwen-stande, welche auch allbereit bis in das 85-ste Jahr gieng.

15. Martii. Starb Herr David *Thomasch* in den 57. Jahr seines Alters, hatte bey hiesiger Gemein vier Jahr die Rahtsstelle beschritten, das Schneider-Zechmeister-Ampt auch etliche Jahre verwaltet, maszen Er sonst ein gescheiter und vernünfftiger Man gewesen, auszer diesen Mangel hatte er an sich, das Er oft auch die unschuldigste Sach und Persohn mit unzeitigen und ungestalten Wordten angegriffen und begegnet; verliesz keinen Sohn, sondern nur eine einzige Tochter Catharina genandt, welche allbereit etliche Jahr vorher nacher Rosznau verheürathet gewesen.

1717. den 2. Januarii wurde beErdiget Herrn Georgius *Milletters* Ehenliebste Frau Susanna, eine gebohrene Lanin von Matzdorff, verliesz Ihren Ehe-Herrn allbereit in den 60-sten Jahr seines Alters, und nebst Ihme einen eintzigen Sohn Joannes. welcher der Zeit in Sachsenland auff denen Universithäten begriffen, und anbey auch 2 Töchter, eine allbereit nach Keeszmarkt an Andreas Szakmari den Jüngern verheirathet und die andre Susanna genandt annoch zu Hausz in Jungfer-stand. Die Seelige war nicht nur ein Weibsbild von sehr schöner gestalt, sondern anbey auch von sehr reiffen verstandt und ungemeiner Freündlichkeit, eine freygebige Wohlthätterin gegen die Armen, ja aller Tugendt so fähig, das Ich dero Lob auch auff meiner Wanderschaft in Nieder Ungarn an vielen Orten erzehlen hörte. Sie brachte Ihr Alter nur auff . . . Jahr.

9. Januarii. Starb Paulus *Milletter*, necht erwehnten Herrn Georgius Milletter eintziger bruder, wahr sonst in Deutschendorff¹⁾ wohnhafft, und wahr nur gekommen, seinen Herrn bruder heimzsuchen, und da wardtete der Todt mit den ausgang seines Lebens auff Ihn und nachdehnn Er in seinen allbereit hohen Alter in die fast höchste Armuth gerathen, wahr Ihm auch die ankunfft des Todes gantz angenehm und erfreulich. Verliesz keinen Sohn.

3. Februarii. Starb Herr Tobias *Joni* der Ältere in Leibitz, ein Vatter des allhier wohnhafft gewesenen Tobiae Joni, und des annoch vor jetzo in Leibitz wohnenden Joannes Joni. War ein Mann von sehr reiffen verstandt, drumb Ihme auch anvertraut worden bald 14 Jahr das Graffen-Ampt in dennen XIII Städten zuverwalten. War anfänglich ewangelisch, die letztere Zeit seines Lebens war Er catolisch, bracht sein Alter auff . . . Jahr und verliesz ein feines vermögen.

10. Februarii. Starb Herr Paulus *Riszdorfer* von hier, ein Mann von 45 Jahren. Ein Mann von sehr feinen verstand und ungewöhnlicher verschwiegenheit. War nicht nur allhier ein angenehmer Mitbürger, sondern auch bei der Geistlichkeit von vielen Jahren in angenehmen diensten, durch welche Er auch in der still

¹⁾ Poprád.

sehr in auffsehen gekommen; verliesz 2 Söhne Michaelen und Paulum, annoch beyde unversorgt, und eine einzige Tochter Nahmens Susanna, welche kaum 7 Tag vor sein Todt an des Herrn damaligen Stadt-Richters Samuel Pulszky Sohn allhier, namens Johannes verheürathet worden, worbey der ausspruch jener Gelährten wahr worden, Es ist keine freüde so vollkommen, die nicht könnte von der Allgemeinen Unglückzeligkeit des Menschens mit Traurigkeit verfeindet werden.

In eben diesen Monath Februarii starb Herrn Casparo *Sontags* von hier Ehe-Liebste, Charitas genandt, sonst eine gebohrene Rohtin von Epperies; ein fromm undt Christliche Frau, der Evangelischen Religion zugethan, und annoch von jungen Jahren.

4. Aprillis. Starb meine Halb-schwester in Rosznau, Rosina genandt, welche verheürathet allda war an Joam *Szilassi* einen feinen bürger und Tischler allda; sie hatte von Ihren anfang der Ehe viel unpäslichkeit an Haupt und Zehnen erlitten, starb an der Haupt-Krankheit in . . . Jahr Ihres Alters, verliesz hinter sich nebst Ihren verwittibten Eheherrs auch 2 Söhne am leben, Joannem und David, annoch beyde sehr jung. Sie hatte auch durch Krieges-Raub und entstandenen Feuers-brunst viel schaden an Ihren vermögen erlitten, sie wahr aber eine geborene Holtzkampffin in Epperies geboren.

Im Monath Junii. Starb Georgius *Huller*, ein treüer Burger und Rattsverwandter von hier, in den . . . Jahr seines Alters, verliesz keine Kinder, war auch der einzige allhier von dieser Familie, sein Gemahlin war Susanna, eine gebohrene Roxerin von Georgenberg; war ein Mann mit jedermann friedlich und freündlich, sehr wahrhafft, wohlvermögendt, und in der latteinischen, und ungarischen Sprache wohl geübt, und erfahren, also das gute hoffnung war, das Er mit seiner dergleichen angenehmen Geschicklichkeit dem gemeinen besten wohl wird nützlich und ersprüslich seyn. Allein der beviederte Todt postponierte alle diese Gemühts und Glücks-Schätze und Gaaben, und nahm Ihn zur bedaurung seiner sehr alten Eltern, als ein einig gewesener Sohn und Kind, und vieler guten Freüde erstaunung so zeitlich hinweg.

8. Septembris ward begraben Jacob *Meyerhöffer* ein ehrlicher alter bürger, seines Alters von etlichen 70 Jahr; war ein frommer Christ, der Ewangelischen Religion zugethan, sonst seines Handwercks ein Schlosser, verliesz nur einen Sohn, Andreas genandt.

3. Octobris ward beerdiget der letzte junge Prinz aus den Roszmanischen Hausz, Theodorus genandt, seines Alters in 8-ten Jahr, liegt unter den andern 4 jungen princen in der Grufft vor den Groszen Altar begraben.

5 Octobris ward begraben Herr Casparus *Benigni*, Ein feiner, geschickter und wohlvermögender Man, welcher nicht nur in Rahtstul beygewohnt; sondern auch sonst ein fromer Christ gewesen, auch derzeit der Löblichen Schneider-Zechen ein erwelter

Zech-Meister, verliesz 2 allbereit mannbahre Söhne, Johannes und Casparus, beyde feine junge Porschen, seine hinterbliebene Wittib war eine gebohrene Hellnerin aus Leibitz; erwehnter Herr Casparus Benigni starb in den 52-sten Jahr seines Alters, war sonsten der Ewangelischen Religion zugethan.

13. Octobris ward beerdiget eine Ehrliche alte Matron und Wittve von 77 Jahren, Anna *Rompin*, eine gebohrene Polonin, war der Ewangelischen Religion zugethan, verliesz nur eine einzige Tochter, Agnetha; Johann Lany allhier war Ihr Onckl.

5. Decembris ward beerdiget ein Ehrlicher alter Greisz von 70 Jahren: Bartholomeus *Köhler* genandt, sonst aus Grenitz bürtig, war der Ewangelischen Religion und den Löblichen Fleischer-Handwerck zugethan; verliesz 2 Söhne Georgium und Johanem und auch 2 Töchter Susanna und Anna-Maria.

1719 den 28-ten Juny wurde beerdiget Anna Rosina, Eheliches Gemahl des Herrn Johanni *Lany* von hier, sonst eine gebohrene Reiszin, Ihres alters in 30-ten Jahr. War eine fromme und auffrichtige Burgerin, verliesz 1 Sohn und 2 Töchter. Sie starb nach der Geburts Arbeit in Ihren Kindes wochen mit gar vernügten Muht und lachender verachtung aller Weldlichen Freyden und Eytelkeiten.

5-ten Octobris wurde begraben Herr Mathias *Schneider*, sonst gebührtig von Leütschau, hatte allhier zur Ehe des Herrn Caspar Sontags Tochter Susanna, bracht sein Alter auf . . . Jahr, verliesz 2 Söhne und auch 2 Töchter, alle annoch unverheyrathet, war seiner Profession ein Kauffmann, nehret sich aber mit Eysen- und Kupffer-Handlungen, war sonst ein frommer und stiller Biedersman.

1720, 18-ten February wurde beerdiget Herr Paulus *Reisz*, ein Mann von 7 . . . Jahren. Hatte zur Ehe, in der ersten Ehe eine gebohrene Topertzern aus Keesmarck, in der anderen Ehe Anna-Mariam Eine gebohrene Sontagin von allhier. Verliesz keinen Sohn, sondern nur 3 Töchter, welcher Töchter männer wahren Herr Johann Szerpelli derzeit Richter in Leibitz, der Eltesten Tochter Dorothea; Anna Maria hatte zu Ehe Seeliger Herr Paulus Sontag der Jüngere anjetzo Wittib; Anna Rosina war in Jung verstorben, bleiben von Ihr die nechst nahnten drey äncel; und Elisabetha hatte zur Ehe Tobias Riszdorffer. Übrigens war dieser alte Herr Reisz ein friedlicher, frommer und stiller Mann, hat in Graffen-Ampt der XIII Städte geseszen 2 Jahr, allhier in Richter-ampt 13 Jahr, in Berg-Manns Ampt 31 Jahr, und durch etliche Jahr Zech-Meister bey der löblichen Zunfft derer Herrn Kirschner, denen Er zugethan gewesen, war der letzte von der Reiszischen Familie allhier.

1721. Mense Octobris starb und ward auch begraben Herr Pater *Andreas* gewesener deutscher vicarius allhier, wahr ein sehr friedfertiger Geistlicher, liegt zu Leütschau begraben, allwohin Er auff persvasion in die Chur gewichen wahr.

1721. Mense Marty starb und ward begraben Herr Georgius *Milletter* ein Mann von 6 . . . Jahren, ein hochansehnlicher Burger und Rahtsverwandter von allhier, der auch durch das 15-te und 16-te Jahr¹⁾ das Graffen-Ampt rühmlich verwaltet hatte, stund auch der löblichen Kirschner-Zunft durch etliche Jahr in Zechmeister Ampt ordentlich und rühmlich vor; verliesz 1 Sohn, 1 Tochter und 1 Änckl von der andern Tochter Anna Maria, welche nach Keeszmarckt an weiland Herrn Andream Szakmari verehelicht gewesen. Die Tochter Susanna wurde zu Anfang des 1722-ten Jahres an Herrn Wittwer Joannes Sontag nach Georgenberg verehelicht, und der Sohn Herr Johann Milletter hatte durch promotion und eigene Gemüths-Talenten auff den Grad des Doctorats medicinae erhoben, auch allbereit von Ihro Durchlaucht vor einen Leib-medicum und des völligen Dominio ordentlichen Doctorem angenommen und vorgestellet worden, hatte zur Ehe eine gebohrene Candinuiszin und änckl Seeligen Herrn Joann Wyhaszy.

Mense Juny starb und ward begraben meine gedoppelte Gevatterin Frau Susanna eine gebohrene Sontagin und Ehegemahl Ihro Ehrwürden Herrn Daniel *Lippisch* Ewangelischen Pfarrherrn allhier, Ihres Alters circa 33 Jahr; verliesz 1 Söhnlein und 2 Töchterlein.

Den 25-ten Septembris ward beerdiget Herr Joann *Presenszky*, ein ehrlicher alter Greisz und treüer Mitburger von allhier, war seiner Handwercks ein Tuchmacher, sonst von Deütsch-Proben (?) bürtig, allwo er wegen verfolgung der Ewangelischen Religion sein Vatterland undt Erblichen anfall verlaszen, sich allhier seszhafft gemacht, allhier verehelicht und sich seines Handwercks ernehret, zweimahl durch die Feüers-brunst umb alles das seinige gekommen, doch den lieben Gott beständig angehangen der Ihm auch allereit ein ehrliches auskommen beschehret; hatt sein Alter auff . . . Jahr gebracht. inzwischen sehr burgerlich und ehrbar seine Zeit zugebracht; und nur einen Sohn hinterlaszen, welcher auch ein fromer und ehrlicher Mitburger und mit Ihme gleiches Handwerks zugethan . . . gewesen, auch allbereit verehelicht und mit Kindern begabt.

1722. den 10-ten February starb mir mein liebwerthestes Jüngstes Söhnchen Michael nach Göttlichen Rath und allerheiligsten willen in der 22. Woch seines alters, ward auch darauff den 15-ten hujus volckreich, mit unsren mercklichen leidwesen zur Erden bestättiget.

1723. Mense Marty wurde begraben Herr Mathias *Barany* Senior, ein feiner alter Burger, in denen profan-Historien und Sächsischen Rechten wohlbelesen, war sonst seiner Profession der

¹⁾ 1715. és 1716. években.

Löblichen Schneider-Zunftten zugethan, und allbereit ein Mann von 60 Jahren, starb durch einen jehligen Schlagflusz, da Er nach Mittag annoch einer leichen beygewohnet, auch frisch und fröhlich seinen weg gegangen; verliesz ein einiges Kind, einen Sohn Mathias Barany den Jüngern, auch der Schneider-Profession zugethan, welcher mit der Wittib die Helfft der Gutts getheylet.

Közli: BERWALDSZKY KÁLMÁN.

VEGYES KÖZLÉSEK.

A XIII szepesi város jegyzőkönyveiből.

XI.

*Stephanus Kalmannus horrendo modo in territorio Igló-
uensj occisus est 14. May Anno 1624.*

*Kalmann Istvánt Igló területén borzalmas módon meg-
gyilkolták 1624 május 14-én.*

Herencius János iglói bodnár beleszeretett Kalmann István ottani kereskedőnek Borbála nevű feleségébe, aki viszonzta érzelmeit. Mivel másképp nem lehettek egymáséi, elhatározták, hogy a férjet eltételek láb alól. E célra Kohut, a bodnár legénye kiszemelte Istvánfy Mihály hernádmátéi (Matejócz) mészárosot, aki 50 frt ellenében vállalkozott a gyilkosságra. A férjnek nemsokára Batizfalvára kellett mennie üzleti dolgokban. E napra berendelték Istvánfyt és egy Brinsko nevű, Vereshegyre (Porács) való segítőtársát. Ellátták őket fegyverrel és megjelölték a helyet, ahol másnap hajnalban lesbe kell állniok. Kalmann mitsem sejtve elmulatott este feleségével és a bodnárral, majd éjjel után a bodnársegéd kíséretében útra kerekedett. A kijelölt helyre érve, a két ember előugrik egy bokor mellől, Kalmannt leütik és holttestét a Hernádba dobják. Mikor a gyilkosság reggel 6-felé kitudódott, a gyanu mindjárt a bodnárra terelődött; be is citálták Borbála asszonynyal egyetemben, de mindkettő tagadta bűnösségét és mivel a tetemrehívásnál a holttestből nem szívárgott ki a vér, kezesek állítása mellett szabadon bocsájtották őket oly feltétellel, hogy egymással nem érintkezhetnek. — Ám egy hónapi keresés után elfogták Istvánfyt; a gróf kikérte őt a Máriássyaktól, kiknek törvénykezése alá tartozott. Mikor Istvánfy töredelmes vallomást tett és ezt a vallomását Kohut is megerősítette, a törvényszék újból elfogatta a szerelmes párt, amely ép e napon Brassóba készült megszökni. Minekutána szembesítették őket Istvánfyval és Kohuttal és látták, hogy a bíróság tisztában van vétkeességükkel, bevallották, hogy ők bérelték fel a gyilkosokat. Úrügyül szenvedélyes szerelmüket hozták fel. A bíróság a hűtlen asszonyt és kedvesét az akasztófa alatt lefejeztette és testüket négy részre darabolva hányatta a sírgödörbe. Istvánfyt és Kohutot a hóhér kerékbe törte. A kivégzést több mint 2000 ember nézte végig.

Prior Actio (első tárgyalás).

Anno 1624 den 10. July erzelet Jacob Nickisch vor einen Königlichen Stuel, wie sich ein wnuerhoffter vndt abschewlicher mordt ergangen hab, alsz nemlich Herr Stephan Kalman frú, da sich die Sonne nur ein wenig herfür gethan, in seinen geschäften hat wollen fortgehen, zweifelsz ohne gen Bozdorf, sihe, da springen ihn ihr Zweene an, welche gelauert hatten vnter einem strauch, der eine schisset mit einen rohr auf ihn, trifft ihn aber nicht recht, lauffet darnach hinzu, vndt schlägt ihn mit dem rohr, dasz er auf die erden sincket, da haben sie beyde mit czackanen in ihn geschlagen, dasz man vber 40 wunden an seinem leibe gemercket, auch nicht ehe aufgehöret, bisz er seinen geist aufgegeben. Da sie ihn nun erschlagen hatten, ist er von ihnen in die Kundert geworffen worden. Diese that, als sie in Igló frú vmb 6. Vhr kundt ward, da erschrack menniglich darob, gaben es auch keinen andern menschen schuldt, als seinem eigenen eheweib Barbara genant, vndt dem Johannj Herenzio ein Binder in Iglo, ausz der vrsachen, weil der Binder mit der Barbara in ihrem hause sich schon viel jahr zusammen finden, vndt vermutlich nichts guttes mit einander practicirten. Auf solche starcke vermuttung kvnt ein ehrsamer Raht in Iglo nicht weiter, als das man den Paar recht hilte, vndt sie beide bey der Leich *mit auflegung der hände auff den ermordeten Körper ein jurament lisz schweren*, das sie beide vnschuldig wären an diesem mordt, auch darzu weder rath noch that oder anleitung jemanden gegeben bey verlust ihrer seelen heil vndt seeligkeit. Da sie solch jurament praestiret, hat man kein merckzeichen können spüren, *das etwa blut von ihm sollte flissen*. Nach wenig tagen kombt ein geschrej, man hette den einen mörder zu Marksdorf eingezogen, von Poracz mit namen Janosch Brinsko. Da einen Gericht in Igló solches zu ohren kam, schicket es Zween Rahtsherrn gen Marksdorf zu erkündigen, ob sichs also verhilte, wie man die reden ausgesprenget. Da sie hinkamen, bekante Brinsko, dasz er were darbey gewesen, aber nur zugesehen, wie nemlich der Mihál Istvanfj ein fleischhacker von Matzdorf den Stephan Kalman ermordet hette, zeigt auch an, wie es were zugegangen: nemlich das der Mihál hette gen Poracz zu dem Hriz geschicket, dasz er zu ihm gen Matzdorf wolte kommen; Hriz aber ist selber nicht fort, sondern hat mich Brinsko zu jm abgefertiget. Als nun Brinsko an einem Sonntag zum abend zum Mihál kam, sind sie beide folgendes montags frú in Iglo gangen, allda den

gantzen tag brandtwein vnnndt bier getruncken, die jrten aber hat Mihal allein gezalet. Gegen den abendt gehen sie mit einander, vnnndt kommen zum Christoph Schneider auf die herberg. Da es nun in der nacht vmb 12. Vhr war, stehen sie auf vnnndt gehen den weg auf Bozdorf zu. Vnter weges saget Mihal wider den Brinsko: Ich hab in Neüdorf einen Juden gesehen mit viel gelt, dieser soll diese strasz ziehen, wir wollen ihn erschlagen, vnnndt das geld nehmen. In dessen laureten sie fast ein stund lang. Sihe, da kombt eben der Stephan Kalman aus dem Neüdorf, welchen sie auch alsbald angegriffen vnnndt ermordet haben auf die weise, wie oben vermeldet. Der Brinsko saget noch dieses darzu, das der Mihal nach geschehenen mordt sej ins Neüdorf gegangen, er aber (der Brinsko) sej auf den Poracz zu seinen eltern, vnnndt den Mihal nie mehr gesehen. Weil aber der Brinsko läugnet, er hette kein theil an diesem mordt, ist er von der Spanschaft den 8. July zu Marksdorf sub tortura examiniret vnnndt mit fackeln gebrennet worden, da bekante er, er hette den Stephan Kalman fünffmal mit dem czackan an kopf troffen vnnndt insz wasser helffen schlepfen. Wer aber die Barbara vnnndt der Hanns Binder im Neüdorf weren, könnte er nicht sagen, er kennete sie nicht, wisse auch nicht, ob sie dem Mihal gelt gegeben den Stephan Kalman zu ermorden, dann er wisse nichts andersz, als das ihn der Mihal vberredet, einen Juden zu tödten, hette er aber von diesem betrug wissenschaft gehabt, wolte er sich zu ihm gar nicht gesellet haben. Diesem Brinsko hat Herr Paulus Mariassj nach erkantnüs der Spanschaft den Kopf lassen abschlagen. Dem Mihal hat ein ehrsammer Raht in Iglo hin vnnndt wieder lassen nachstellen, aber bisz dato noch ihn nicht erforschet. Die Barbara Kalmannin aber vnnndt der Hansz Binder haben im gefencknisz 6. Wochen gesessen, das man aus ihnen möchte bringen, ob sie theil an diesem mordt hetten.

Man hat auch ein ordentliche inquisition auf etlichen Dörfern mit zwejen Stuelrichtern vnnndt zwejen Rathern ausz Igló gehalten, wie es die attestation vnter der Spanschaft Sigill ausweist, nach den Zeigen, die vnter der stadt Iglo Sigill sindt herauszer gegeben, welches alles beiden Personen im gefencknisz ist vorgehalten worden von einem Königlichen Stuel, weil sie aber alles hoch verneineten, hat ein Königlicher Stuel es auf eine weitere deliberation genommen, in betrachtung der jntercession des Herrn Magistri Eliae Vrsinj Pastoris Igloviensis, des Gestrengen Herrn Johannis Wernegksz Vice Capitanej arcis Lublo et XIII. Oppido-

rum Scepusiensium, Herrn Zachariae Marcj Notary Lubloviensis, item Georgy Mathias, Davidis Frölichy, Albertj Christanskj, Jacobj Güntherj vndt Andreae Lang ausz dem Käsztmarck.

Bej diesem Handel ist endtlich durch ein reiffen rath eines gantzen Königlichen Stuelsz dieses vor gut angesehen worden: Des gefenckniszes sollen sie befrejet sein auf so viel fürneme intercessionones; weil sie auch bej der leich ein so hohes jurament gethan, so sindt sie schon im gericht des allerhöchsten. Damit aber gleichwol ein Königlicher Stul gnügliche caution habe, soll ein jede Person 13 halszbürgen einstellen, im fall man den fürnembsten thäter vndt mörder erforschete, vndt er auch aussagte, das sie ihn darzu bestellet, sollen als dann die bürgen schuldig sein beide Personen vorzustellen, da sie dann ihre straf beide des meinejdes vndt des todtschlages (so sie andersz dessen vberwiesen würden) nach laut der geschriebenen Recht werden zu gewarten haben.

Solte aber der Mihal mörder vnter dessen sterben oder vmbkommen, sollen die bürgen der bürgschafft befrejet sein. Vor den Hannsz Binder sindt bürgen worden: Jonasz Neühercz der eltere, Michael Thumbherr, Hanns Czekan ausz der Leütsch, Daniel Schmidt, Hanns Roxer, Tebes Novak, Matz Binder, Merten Mey aus der Leütsch, Hanns Heerzog von Kirchdorf, Merten Fischer, Benedictus König, Merten Rümer vndt Hanns Witko.

Vor die Stephan Kalmannin sindt bürgen worden: Albertus Christanskj, Georgius Mathias, Jacobus Günter, Andreas Lang, David Frölich, Simon Omeis, Merten Kraus, Gregor Schuster, Jonas Kraut, Lorentz Krumm, Hanns Huber, Fabian Weber vndt Andreas Binder.

Veber dieses alles ist beiden Personen ernstlich befohlen worden, das Keines zum andern insz hausz soll gehen, keine gemeinschaft mit einander halten, auch keines weges jnen die gedancken machen, das sie wolten oder könnten zusammen heüraten, sonstn würde der argwon nicht allein grösser, sondern jnen auch schädlicher sein.

Actum in publica congregatione Dominorum Judicum Die 10. July. Anno 1624.

Actio Kalmanniana posterior.

(A Kalmann-féle második tárgyalás.)

Anno 1624. den 4. Augustj kam botschaft gen Iglo, das man den Mihal Istwanfj von Matzdorf vnter dem gebiet der Herrn von

Marxsdorf gelegen; bey Epperies gefencklich hette eingezogen in der Neüdorfer Maut, welcher auch in continentj bekant, das er den Stephan Kalman hette erschlagen, mit anmeldung, das Marten Kohut ein Bindergesell beim Hanns Binder vmb alle sachen wüste von anfang bisz zum ende, wie es mit dem todtschlag were bestellet gewesen bisz er volzogen worden. Alsz diese red wegen des Kohuts wurd auszgesprenget, hat man ihn alsz bald insz gefencknisz eingelegt, in welchem er auch ohn weitersz laugnen frej herausz sagte, wie der Stephan Kalman were erschlagen worden, nemlich das sein Meister Hanns Binder mit der Barbara Kalmannin von fastnacht an, dem Stephan Kalman nach dem leben haben laszen stehen, durch den Mihal Istwanfj von Matzdorf, welchem sie auch zum öftern haben gelt gegeben mit zusagung, wenn er ihn wirdt haben ermordet, sol er fl. 50 vor seine mühe vnd müssethat empfangen. Er aber (der Kohut) das er sich neben dem Mihal in allen bösen stücken hat lassen gebrauchen, soll von seinem Meister vnd der Kalmannin new gekleidet vnnndt vor ihr eigen Kindt gehalten werden, ihm auch ein ehrliche hochzeit zuzurichten zugesaget. Auf diese aussag des Kohuts schicket man nach der Kalmannin, welche man auch wiederumb liz einlegen; deszgleichen auch nach dem Hanns Binder, welcher sich schon hatte verstecket vnnndt erst bisz auf den dritten tag gefunden war, ausz anleitung des Kohuts, das er sich in des Demianj Stimpelsz Est hatte verborgen. Die wach und die bürgen gingen alsz bald insz hausz suchten so lang darinnen, bisz sie letztlich den Binder funden zwischen zwejen dächern auf einer Platt liegend. Da aber der Binder vermerckte, das man ihm nachstellte, stüsz er mit dem Kopf in groszer angst etliche schindeln aus dem dach, kam auf ein rinn, von welcher er in hof fiel, vnnndt allda begriffen vnnndt eingelegt wurd. Da die drabanten weiter hin vnnndt wieder im hause suchten, fanden sie nicht allein des Binders Pistol vnnndt Säbel, sondern auch der Kalmannin besten 4 röck vnnndt schöne drej weiberpelz, mit welchen sie dieselbige nacht in Siebenbürgen haben sollen ziehen vnnndt zusammen hejrathen.

Vnter dessen war Mihal Istwanfj gen Marxdorf gebracht, zu welchen Herr Graf zween Rathszherrn von Iglo abfertiget zuerkündigen, wie es mit dem mordt des Stephan Kalmannsz were zugangen. Der Mihal laugnet die müssethat gar nicht, sondern bekante öffentlich, er hatte den Stephan Kalman mit dem Janosch Brinsko von Poracz ermordet vnnndt nachmalsz in die Kundert

geworffen. Die Vrsächer aber seines todes weren Hanns Binder, die Kalmannin selber vndt Merten Kohut, welche jm viel geldes vndt gutt hatten lassen durch den Kohut verheissen. Als man beider aussag, als des Merten Kohuts vndt des Mihalsz dem Binder vndt der Kalmannin vorhielt, laugneten sie alles; dadurch wurd Herr Graf bewogen zu den Herren gen Marxdorf abermals zween Rathszherren abzufertigen vndt anzuhalten, sie wolten doch den Mihal ins gefennknisz der XIII Herrn Richter geben, ea conditione, wo sich künftig (da doch Gott vor sej) ein solcher schrecklicher casus würde zutragen, wolten die XIII städter ihnen wiederumb eine solche Malefiz Person herauszer in ihr Recht geben, salvis tamen utriusque partis Legibus et Privilegijs. Auf solches bitten vndt begeren erlanget man es, das der Mihal in des Herrn Grafens gefennknisz wurd gegeben. Da nun die vier Personen, als der Mihal, der Binder, die Kalmannin vndt der Kohut einander insz gesicht kamen, sagt jnen Mihal vnter die Augen, wie sie ihn so viel vndt oft wol hatten tractiret, viel gelt gegeben, vndt noch mehrersz zugesaget, auch nicht einmal im Neüdorf seiner können gewar werden, das sie ihn durch den Kohut nicht solten haben zu sich geruffen vndt gebeten, er wolte doch aufs eheste den Stephen Kalmann erschlagen, sonst müsten sie ihre hälser dargeben. Ja, der Mihal sagte weiter, wie er ihn erstlich in der Torissa, darnach zwejmal zu Caschau, einmal bey der Leütsch, einmal in der Moldau hat sollen erschlagen mit hülff der hajducken, aber es hat ihm niemal wollen gelingen. Darzu sagt er noch, das ihm der Binder alleweg büxen ihn zuerschissen vndt zuerschlagen selber gegeben vndt geladen hat. Der Binder vndt die Kalmannin beharreten stark auf ihrenn laugnen; aber der Kohut bestetiget alles bekentnisz des Mihalsz, weil ihm alles wobewust gewesen vndt in allen sich vor einen boten gebrauchen lassen. Es saget auch der Kohut deutlich herausz, wie der Kalmann auf die schlachtbank sej gebracht worden, nemlich also: den tag vor dem todtschlag ist er (der Kohut) mit dem Mihal auf das feldt gangen, ihm den orth vndt strauch gewiesen, da er den Stephan Kalman soll erschlagen. Der Brinsko blieb vnter dessen im Neüdorf. Nach besüchtigung des orths ging der Kohut mit dem Mihal wiederumb zurück insz Neüdorf, welchen auch der Binder in continentj fl. 1 durch den nemlichen Kohut insz bierhausz zu vertrincken schicket, in welchem sie auch beharreten bisz auf den abendt, darnach zur herberg einkerten zum Christoph Schmozer

insz Krotenheüsel fest an der schulen gelegen. Da es vmb 12 Vhr in der nacht war, gingen Mihal vnnndt Brinsko an den bestellten orth, da sie vnter einem strauch auf den Stephan Kalman laureten, welcher von keiner verrätherej nichts gewusst, sondern schicket sich eben auf die strasz gen Josze (?), isset vnnndt trincket denselbigen abendt mit seinem weib, mit dem Binder vnnndt mit dem Kohut bisz vmb 9 Vhr, leget sich darnach zu bet, der Kohut bliebe bey ihm, der Binder aber ging zuhaus schlaffen. Da es wmb mitternacht kam, rüffet der Kohut vnnndt die Kalmannin den Stephan Kalmann auf, sie leichtete beiden aus dem haus vnnndt legete sich wieder schlaffen. Auf anleitung des Kohuts gehet Stephan Kalmann (damit ihrer niemandt möchte gewar werden) durch das gäschen bey der obermüel herunter auf Botzdorf zu, als sie aber auf benampten strauch kamen, schlugen sie bejde auf den Stephan Kalman zu, so lang bisz sie den garausz mit ihm macheten, wie in der ersten action zusehen ist. Der Stephan Kalman hatte zwar in continentj auf die Mörder das Pistol wollen losz drücken, welches auch fewer gegeben, aber nicht loszgegangen, dann der Binder hat ihm zuuor heimlich das zündtloch verstopfet, welches der Mihal wolgewust vnnndt bevor vom Binder vernommen hat. Weil das spiel angüng, lif Kohut von stund an insz Neüdorf zu seinem Meister, welchem er es auch anzeiget in der nacht vmb 2 Vhr, das der Stephan Kalmann seinem begeren nach schon erschlagen sej; das also der arme man vnschuldiger weisz halbweg zwej in der nacht jämmerlich ist ermordet worden. Darauf gebote der Binder dem Kohut vor menniglich still zuschweigen, schicket auch alsbald zur Kalmannin sein töchterlein, mit namen Greta, sie solte durchaus nicht sagen, das der Stephan Kalmann jn seinem hausz in dieser nacht sej gewesen oder auszgangen, sondern darauf bestehen, das sie ihn in drej wochen nie gesehen hab, wie dann der Binder selbst hernach den Davidem, des Stephan Kalmansz sohn gebeten, er solte es nicht offenbaren, das der Vater denselben abendt sej zu hausz gewesen. Da nun die sache an ihr selbst durch solche vorgehende bekentnüs vnnndt vnfeilbare vmbstände so klar vnnndt gewisz war, das sie auch die gewissen rüreten beide des Bindersz vnnndt der Kalmannin, bekanten sie sich endtlich beide zur anleitung, vorschub vnnndt beförderung des gethanen mordts. Der Binder gab für, er hette ohne die Stephen Kalmannin nicht können sein, dann er were gantz bezaubert worden, hette auch mit ihr nach geschehenen mordt zwejmal zu thun gehabt, vnnndt diese zwejmal

(sagt er) bedeuten so viel, als wenn er sieben jahr sich zu ihr hette gefunden (diese rede stimmt mit ein, welche der Kohut auszusaget, das sich der Binder in seinem haus mit der Kalmannin noch bej lebzeit des Stephan Kalmannsz oft am tag habe verschlossen). Die Kalmannin gab für, weil ihr man ein acker nach dem andern versetzt, kein gutter wirth were, neme gelt zu sich, brachte dasselbige mit losen bestien hinweg in frembden landen, deswegen hab sie ihren consens zum ermorden geben, das sie seiner losz würde, vnnndt mit dem Binder feylicher weise möchte in Siebenbürgen in die Cronstadt ziehen. Menniglich aber musz dem Stephan Kalmann in frembden vnnndt einheimischen örthern das lob nachsagen, das er sich allezeit züchtig vnnndt keüsch, wie einem ehrlichen man gebüret, verhalten hat, ist derwegen nur erdacht wesen, was sie von jrem man auszusaget hat.

Endtlich sagte der Mihal, als er nun den Mordt volzogen, ist er von stund an gen Matzdorf gangen, alda ein gericht fisch geholet, vnnndt es dem Binder getragen, den nemlichen tag, an welchem er den Stephan Kalmann ermordet, da ihm dann der Binder gegeben 3 harte Thaler, vnnndt den übrigen Rest auf die fl. 50 zugesaget auf den nechsten Sontag abzugeben.

Nach solchem geschenehen Examine fragt man in genere, warumb sie nicht weren entrunnen, nach dem sie aus dem gefencknisz zum ersten waren entlediget. Sie gaben zur antwort, es were jnen vnmöglich gewest, aus dem Neüdorf zuziehen, vorangesehen, das sie es jnen zum öftern hetten vorgenommen. Ja, der Mihal ist vmbgekeret an der Siebenbürgischen Grentz. Daraus ist klar abzunehmen, das Gott das vnschuldige blut selber wunderbarlich an den thättern hat wollen rechnen.

Als dieses alles den 14. Augustj einen Königlichen Stuel wurd proponiret, schlug man die Rechtsbücher auf, in welchen befunden war: Weil der Binder mit der Kalmannin schuldig sindt an dem mordt, auch anleitung gegeben zur beförderung dieser vbelthat durch gelt geben vnnndt verheissung noch mehrer zugeben, bevor auch an Gott vnnndt dem Königlichen Stuel wegen jres falschen gethanen eides meineidig sindt worden, auch es darzu bracht, das nicht allein der Brinsko ist gerichtet, sondern auch der Kohut sambt dem Mihal ihr leben müssen verlüren, sollen ihre leiber in vier stück verhausen, vnnndt menniglich zum abschew an den galgen gehencket werden. Doch auf vieler Adelsz Personen vnnndt des Reverendj Ministry in Iglo jntercession, in ansehung vnnndt

erbarmung beiderseits kinder vnnndt ehrhafften freundschaft, *ist diesen beiden vnter dem Galgen erstlich der Kopf abgeschlagen, der leib in vier theil zerhauen vnnndt die viertheil insz grab geworffen werden.*

Der Mihal aber vnnndt der Kohut, weil sie sich zu solcher Vebelthat haben lassen gebrauchen vnnndt gelt genommen, hat man sie beide zum rath verurtheilet.

Nach gefeltem Sentencz ist die Execution bald durch den Züchtiger erfüllet vnnndt volzogen worden *im beisein von vnterschiedlichen örthern vber zwejtausent Personen.*

Gott lasz vnnsz, noch vnserre Posteritet von nun an nimmermehr ein solch triste spectaculum sehen noch erfahren. *Amen.*

Actum in Iglo 14. Augustj Anno Dominj 1624 in publica Congregatione tredecim Judicum, praesentibus Generosis, Domino Paulo, Georgio et Ladislao Mariassys.

(Eredetije Szepes vármegye levéltárában, a XIII szepesi város jegyzőkönyvei II. kötetének 165—169. lapjain.)

Közli: F. J.

Lubomirsky Tivadar herceg viszonya egy iglói polgárleánnyal.

Mióta a 13 szepesi város a Lubomirsky hercegek magántulajdonává lett, az azelőtti lublói kir. helytartók helyébe még nagyobb kényurak ültek e városok nyakába. A Lubomirskyak jobbagyaiknak tekintették a városok népét és kényök-kedvök szerint bántak velök. A hercegi udvar azóta gyakran székelt körükben; a jámbor polgárok eddig ismeretlen fényt, pompát láthattak, melynek azonban alaposan megadták az árát avval, hogy a hercegek mind kegyetlenebbül zsarolták a városokat és költséges passzióikat mindenféle adókivetések útján a polgársággal fizettették meg. A városokkal való intenzivebb érintkezésüknek köszönhetjük, hogy a krónikások sok minden mende-mondát hagytak ránk a Lubomirskyak magánéletéből. Főleg élénken foglalkoztathatták a közvéleményt Tivadar herceg viselt dolgai. Nagy Don Juan lehetett Ő Hercegsége, mert a róla fenmaradt feljegyzésekben feltűnően sokszor szerepelnek szepesi leányzók.

A hercegnek egy jellemző szerelmi históriáját mondja el

Szentmiklóssy Godolfréd iglói polgár, kinek krónikájáról már mult számunkban szólottunk (Közl. 1910, 94—115. l.) és kinek családi feljegyzéseiből jelen füzetünkben is közlünk részleteket (164. skk. II.). Az eset a következő:

1705 február havában Tivadar herceg Iglón mulatott. Ott tartózkodása alatt a városnak mindenféle dinom- dánomokat kellett tiszteletére rendezni. A lakománál iglói polgárleányok szolgáltak fel, akikkel azután táncra perdült a herceg. E leánykák közül különösen feltűnt a hercegnek egy nyulánk termetű, kecses hajadon: Holtschuer Katinka, egyik előkelő iglói polgár leánya. Persze hogy Katinkának hízelgett a herceg szakavatott udvarlása és éjjel után 3 órakor már annyira voltak, hogy Katinka beleült a herceg hintójába és elvitette magát Lubló várába. Itt töltötték a mézes heteket és mikor újra Iglóra jöttek, Katinka hóditó megjelenésü lengyel hercegnővé vedlett át. Esküvő ugyan nem volt, de a herceg elrendelte, hogy tekintsék Katinkát feleségének és cimezzék „Kegyelmes asszony“nak. Iglón valósággal diadalmas ünneplésben vala része. Az apa pedig dehogy haragudott, ellenkezőleg boldog volt, mert a herceg őt ültette Igló városának bírói székébe. Katinka pedig nagyszerűen értett hozzá, hogy új pozícióját kihasználja: hercegi kedvese úgy dirigálta az iglóiakat, ahogy Katinka akarta és az ügyes leányzó félelmes hatalommá lön a városban.

És nemcsak hogy felkeltette, de meg is tudta tartani a herceg szerelmét. Évekig elkísérte mindenüvé; hol az egyik, hol a másik hercegi birtokon találjuk, sőt 1710-ben, mikor a herceget gutaütés érte, Karlsbadba is elvitte Katinkáját, aki összesen 5 fiuval ajándékozta meg. A gyermekeket persze nem cipelték magukkal, hanem Iglón hagyták, a nagyapa házában. A kis „printzek“-re áhitattal tekintettek fel a jámbor polgárok és mikor néhány éven belül mind meghaltak, olyan temetéseket rendeztek nekik, amilyenekre eddig nem is vala példa Iglón. A templom főoltára mellett új sírboltot építettek számukra, miközben skrupulus nélkül felbolygatták egy 70 évvel ezelőtt meghalt Goltz nevű tekintélyes lelkész tete-meit. A temetések utáni időkben általános gyászt rendeltek el és a krónikás avval büszkélkedik, hogy két kis herceg koporsóját ő vitte le saját vállain a sírboltba.

Ám Katinka nem sokáig élvezhette a dicsőséget. 1711-ben gyermek-ágyban meghalt a herceg egyik németországi birtokán. Szinte hihetetlenül hangzik, milyen fontosságot tulajdonítottak Iglón ennek a halálesetnek és milyen gyászünnepeket rendeztek a

hercegi kedves emlékére. Az elnyomott városok szolgáléküségének igazán bántó bizonyítéka ez az egész szerelmi história.

A könnyűvérű herceg pedig alig egy évre rá már más kedvessel vonúlt be Iglón, egy szepesszombati Henisch leánynyal, kivel aztán a Katinkához hasonló lelkiismeretlen viszonyt folytatott.

Alábbiakban szószerint közöljük a Szentmiklóssy-féle krónikának Katinkára vonatkozó feljegyzéseit.

*

Da Anno 1705 in Monat Februarii seine Durchleücht allhier wahren, hat selbige die Jungfrau Catharina, des Ehrenverten Herrn Martini Holtschuer Jüngsten tochter, die seiner Durchleücht an thun und wohlgestalten Persohn, sonderlich wohlgefallen, wie sie denn offtermahls seiner Durchleücht beym tantz und bey der Taffel beywohnen müszen, umb 3 Uhr schon nach Mitternacht auff seine Carossen setzen, und nacher Üblau ¹⁾ wegführen lassen, auch selbige ihm als seine Gemahlin zugeeignet, daraus hernach Herr Martinus Holtschuer zu groszer Gewalt, zu achtung und Ehren gelanget., weil er eben dieses Jahr, gleich aus Fürstlicher Gewogenheit, zum ersten Ewangelischen Richter allhier ist recommenderet und gesetzet worden (16. fejezet, 11—b. lap).

Nachdem seine Durchleücht etliche tage mit Freülein Catharina Holtschuerin auff den Schlosz Üblau gewesen, sind sie wieder nacher Iglo hieher angekommen, auch gedachtes Freülein mit sich schon in Polnischer kleidung, gebracht, darzu sich auch dieses Freülein von Natur sehr artig und manierlich hatt schicken können, das seine Durchleücht noch mehr seine Liebes Flammen auff sie geworffen, an unterschiedlicher Art kleidung gar köstlich, einer Fürstin gleich, gekleidet, auch als seine Gemahlin von Jederman, doch nur mit den Tittl Gnädige Frau beehren laszen; der weil *keine offentliche Vermehlung gefolget*, wuste Niemandt, wo es kunfftig mit dieser Sach wird hinaus z reizen. Nach dieser Ankunfft in Ludovici Grünblaths Senioris Hausz abermahl eingelosiert, annoch etliche Tag allhier verharret, und drauff nacher Pohlen abgemarschieret (17. fej., 11—b. lap.)

Im jahr 1707 Als ich nach Hausz angelanget, find ich in meiner Schwieger Mutter Hausz in eben der stuben da ich losiert, die Gnädige Frau Catharina Holtschuerin Stand-Quartier haben, und zwar hoch schwanger, wie sie den den 4. Febr. Anno dieses

¹⁾ Lubló várába.

einen Jungen Sohn zur Welt gebohren, welcher . . . Gottfried Adoff ist benamset worden. (23. fej., 15. 1).

Im Jahr 1708, in Monath Junii, hatt die Gnädige Frau Catharina gebohrene Holtschuerin abermahl einen Sohn gebohren auff den Schloss zu Pudlein; seine Patten und Goden wahren, wie die vorigen, blud arme leütte. (25. fej., 16. — b. 1).

(1709). Die Gnädige Frau aber wahr nicht mit seiner Durchlaucht allhier, sondern lag in kindswochen, in dem sie abermahl einen Sohn geboren, Theodorus genandt, welches kind zusampt den vorigen zweyen in Herrn Roszmans,¹⁾ als ihren Herrn Vatters hausz auffgezogen wurden. (30. fej., 19 — b. 1).

1709. Am 4. Julii ist der Junge Printz Iudas Thadeusz, von *Freülein* Catharina Holtschuerin gebohren, an der Rohten ruhr todes verblichen, und gleich den dritten tag drauff, abendts umb 9 Uhr, mit zuvor hier unbekandten Ceremonien, jedoch ohne Predigt in die deutsche Kirch begraben worden. — Am 8 Julii ist der Ältere Printz Gottfried Adolph, eben an dieser Krankheit gestorben, darob (nicht wenig) Herr Martinus Holtschuer nicht wenig bestürzt und betrübet worden, weil dieses innerhalb 5 tagen weggegangen. Auch desweg angeschafft, das der Jüngste Printz, Theodorus, eine Zeit lang bey Georgio Milletter ist behalten worden. Zu dieser beyden Printzen begrabnüz ist *eine Neue Grufft ein kleinen schritt vorn Groszen Altar . . .* mit nicht geringer Mühe gemacht, und ausgefertigt worden, eines vollkommen Mannes Länge, und 4 Mannes breite, wiewohl auch eines annoch vor 70 Jahren dahin gelegten Evangelischen Pfarrhern Goltius genandt, in etwas berührt worden. Die Thruhnen von feinen Rohtbeümen gemacht, sind durch mich mit schwartzen Sammet überzogen worden, und . . . mit wohl 5000 Gelben Zacken ausgestattet worden, und beyder Nahm, *mit den Wordt Lubomirsky*, drauff auch mit subtilen Zeichen angeschlagen. Aus den Hausz sind diese Junge Printzen von 6 Edelleüten, allhier burger, nemlich Caspar Sontag Jüngere, Tobias Milletter Jüngere, Michael Milletter, Ludwig Grünblath, Paulus Sontag Jüngere und den Stadt Notario Clemens Tittel bis in die kirche bey die Grufft getragen worden, allwo annoch einige Ceremonien gehalten worden und von den

¹⁾ Holtschuer Márton mellékneve: Roszmann volt, v. ö. *Közl.* 1910. 112. 1.

hab ich beyde Printzen auff meiner Achsel ins Grab gesetzt. *Nach diesen ist alle Musick allhier eine zeit lang inhibiert¹⁾ worden.*

(1710). Unser Fürst aber hilte sich laut gewisser Nachricht zu dieser Zeit zu Carls-baad in Böhmen auff, *zusampt den Freülein von Holtzschuer*. Ursach dieses Baads soll seyn, das ihm annoch zu Wien der Schlag auff die lincke seyð des Leibes soll getroffen haben, auch darzu einen degen-stich durch den lincken-Arm von einen Cavalier soll bekommen haben, das er also an stat des zuvor aus überheüffter wollust und Jubilieren, deszen er sonderlicher Exactor gewesen, ausgepreszten Schweisz anjetzo ein curierendes und oft verdrüszliches Baad musz wie ein gefangener über sich schwimmen lassen. (44. fey., 29. 1.).

1711. den 18. Juny kam die gewisse Nachricht, das die Gnädige Frau Catharina gebohrene Roszmännin, nach dem sie aber²⁾ einen Jungen Herrn Nahmens Josephum gebohren, in wenigen wochen darauff in den deutschen Fürstgut sanfft von den Zeitlichen abgeschieden . . . Solcher Trauer Casus wurde in Herrn Roszmans Hausz merklich bedeytet, auch durch eine *offendliche Solenität in der Groszen Kirchen* von vieler Catholischen Geistlichkeit in einer Leichen-Abcopey, und dann in unser Kirchen in einer schönen leichen-Predigt vorgestellet worden, und wiewohl schon vor 8 oder 9 wochen *dieser wichtige Trauer-Fall* vorgegangen wardt, so wurde doch auf allergnädigsten befel in der stille gehalten bis vorgedachten dato, als zugleich der Jüngste Printz Josephus zu Herrn Roszman ist überbracht worden. (49. fey., 32. 1.).

1714. Vil liebe unschuldige kinderlein musten diesen Frühling . . . die einwohnung der Kühlen Erden-Ruhe . . . durch die bösen Pocken oder Blattern beschreiten, darunter auch 2 Junge *Printzen* ausz den Roszmanischen Hause innerhalb 3-en tagen . . . und blieb also nur das Mittlere Herrchen Adamus noch übrig, den Joseph und Theodorus, wie vorgemeld, allbereit sich in die himlische Fürsten-thümer geschwungen . . . (56. fey., 38. 1.).

1717. den 4 Octobris ward beerdiget der letzte junge Printz aus dem Roszmännischen Hausz, Theodorus genandt, seiner Alters in 8-ten Jahr, liegt unter den andern 4 Jungen prinzen in der Grufft vor den Groszen Altar begraben. (126 — b 1.).

Közli: F. J.

¹⁾ betiltva.

²⁾ = abermahls.

A lőcsei sétatér felavatása (1836).

A mai Lőcse központi szalonjának, a körtér közepén lévő sétatérnek az 1835-ben itt állomásozó tisztikar vetette meg alapját. A Lányi-féle krónika, melyről e folyóirat ezidei évfolyamában (50—53. l.) már szó volt, feljegyzésre méltó epizódot mond el a felavató ünnepegről: Anno 1835 im Monath October ist der Anfang, die Promenade um die Hauptwache und Normal Schule zu machen, geschehen; die hier in Garnison liegenden Herren Officiers des Wohlloblichen Prinz Vasa K. K. Infanterie Regiments, unter andern der Herr Major Anton v. Scharf, und Hauptmann Freyherr Moritz v. Wildburg waren die Triebfeder dazu, sie haben auch ein ziemliches Geld daran verwendet . . . Anno 1836 den 14-ten May als man der errichteten Promenade zu ehren bey der Nacht nach dem Theater nach 10 Uhr Musik machte, wozu auch fremde Musici abseiten der Herren Officiers beruffen waren, ereignete sich ein Unglück; denn indem es zu regnen anfieng, haben sich die Musicanten unter das Dach einer ziemlich groszen und tiefen Kalkgrube, welche dem Komitat gehörte, begeben, wohin auch die Zuhörer eilten; die brette, ohnehin schon stark angefaulte Decke der Kalkgrube berstete, und eine Menge Menschen gegen 100 an der Zahl, worunter auch die Musicirenden fielen in diese Grube, zum Glück war nicht viel geloschener Kalk darin; ein katholischer Student, Sohn des Altendorfer Dreyszigers Josephi Münnich wurde durch einen Balcken erschlagen; Herr Ludvig Polnisch Färbermeister brach das Bein gefährlich; ein evangelischer Student Fornet hat den Fusz verstaucht, viele wurden am Kopf, Augen, Zähnen, Gesicht, Rucken oder sonst wo verletzt, manche musicalische Instrumente zertrümmert, Kleidungen unbrauchbar gemacht; das Jammern und Aufsuchen der Vermiszten dauerte fort, Aerzte und Wundärzte wurden gesucht, sie hatten Händevoll zu thun und konnten nicht einem jeden Genüge leisten.

(Eredetije a Lányi-féle krónika kéziratának 291—292. lapjain.)

Közli: DR. HRITZ LAJOS.

KÖNYVSZEMLE.

Raimund Friedrich Kaindl: Geschichte der Deutschen in den Karpathenländern. Zweites Buch: Geschichte der Deutschen in Ungarn und Siebenbürgen bis 1763. Mit einer Karte. Gotha 1907, F. A. Perthes.

Ez a könyv a „*Deutsche Landesgeschichten*, herausgegeben von A. Tille“ című vállalat VIII-ik művének 2-ik kötete gyanánt jelent meg. Az 1. kötet a galíciai németek történetét adja 1772-ig, a 2-ik kötet második része pedig a romániai és bukovinai németekét 1774-ig. Bennünket a 2-ik kötet első része érdekel (1—350. l.), mely a magyarországi és erdélyi német telepekkel foglalkozik.

Ez a rész 3 fejezetre oszlik: Az első a német telepek külső, politikai történetét adja. Kezdi a Nagy Károly korabeli pannoniai német telepítéssel, aztán Szent István, II. Géza, II. Endre, IV. Béla, Zsigmond királyok német telepítéseit tárgyalja. Ez utóbbi király alatt érte el hazánkban a német városi élet tetőpontját. Aztán, a nemzeti felkelések és a török háborúk korában pang, majd III. Károly és Mária Terézia korában újból fejlődésnek indul. A 2-ik fejezet a telepek földrajzi kiterjedésével és a telepések származásával, a 3-ik fejezet belső, kulturális fejlődésükkel foglalkozik.

Kaindl, a ki a czernowitzi egyetem tanára, elsősorban német nemzeti célokat követ. Azt vizsgálja, mennyiben nyilatkozik meg a magyarországi német telepekben a német nemzeti szellem. Ennek az alapfelfogásnak bizonyos egyoldalúság a következménye, mely főleg a politikai történet fejtegetésében jut érvényre. Egyoldaluan ítéli meg a magyar nemesi rend és a német polgári elem között kifejlődött ellentéteket, a magyar országgyűlések német-ellenes határozatait. Elnyomásnak bélyegzi a magyarság jogos térfoglalását és az országos szűkségből folyt intézkedéseket. Jellemző, hogy a német városoknak a magyar nemzeti küzdelmekben való részvételét

mentegeti; a magyarsághoz való alkalmazkodást (nyelv, ruha stb.) pedig egyenesen kárhoztatja.

Mi itt csak azt akarjuk megvizsgálni, hogy Kaindl könyve mennyiben és hogyan foglalkozik a Szepesség történetével.

A szerző helyi történelmünknek csak *nem-magyar* forrásait ismeri¹⁾ (Wagner: *Analecta*, Weber Samú német nyelvű könyvei, Meltzer: *Biographien berühmter Zipser* és a hazai oklevéltáraknak szepesi vonatkozású latin-német okmányait). Ez talán nem is baj, mert egyrészt ő nem akar belebocsátkozni a Szepesség történetének minden részletébe, másfelől e könyvek elseje: Wagner, a Szepesség történetének kétségtelenül legfontosabb és legsokoldalubb forrás-műve, melyben a legkülönbébb tárgyak és legbecsesebb oklevelek mellett a szepesi krónikákból is számos kivonat van közölve. Igaz, hogy az újabb kutatások és főleg a Szepesmegyei Történelmi Társulat kiadványai bővebb fényt derítettek a szepesi németiség történetére, de az is igaz, hogy Wagnerből és a többi fentidézett forrásból kihámozható és helyes világításba hozható a Szepesség múltja egy olyan összefoglaló munka számára, mely a szepesi németiség történetét az egész magyarországi németiség tág keretén belül dolgozza fel. Persze az a kérdés, hogy ez az anyag miképen használtatik fel?

E tekintetben el kell ismernünk, hogy Kaindl ügyesen és alaposan dolgozik. Alig akadunk egynéhány téves állítására, ezek sem éppen túlságos jelentőségűek. De azért egynéhányukat szóvá kell tennünk. A 162. lapon azt mondja, hogy *a 18-ik század elején* jelenik meg Hain Gáspár mint Lőcse városának krónikaírója. Hain *a 17-ik század* derekán írta krónikáját és e század nyolcvanas éveiben halt meg. — Indokolatlan szerző azon állítása, hogy a „lőcsei krónikának *kevésbé megbízható* adata szerint Lőcsét 1245-ben alapították“ (161. l.). A Hain-féle lőcsei krónika ezen állítását más források is igazolják és e krónika általában igen is teljesen megbízható.²⁾ — Helytelenül mondja, hogy a Szepesolaszi tartozéka gyanánt előforduló „Johannsdorf“ nevű falu a mai „Szepesjánosfalva“ volna (166. l.). Ez a Johannsdorf valaha Olaszi város mai határában létezett, de ma már elpusztult. — Csak Mátét állandóan „Csaky“-nak mondja, pedig nem az. — Ám ezek az aránylag nem

¹⁾ Egyetlen egy magyar nyelvű forrást idéz: Hradszkynak »Szepes vm. helységnevei« című könyvét.

²⁾ V. ö. Demkó cikkét a *Századok* 1882. évfolyamában (224. l.).

nagy jelentőségű tévedések eltörpülnek a szerzőnek tudományos felfogása és szakavatott ügyessége mellett, melylyel a szepesi némettség külső és belső fejlődését beleilleszti nemcsak az egész magyarországi, hanem a szomszéd galíciai német telepítések történetébe.

Szepesi helyi történetírásunk, mely különben újabban biztató lendületet kezd venni, egy irányban még igen hiányos: nem vonta még meg kellően a párhuzamot a szepesi és a többi Magyarországon élő némettség, elsősorban az erdélyi szászok története között. Hajlandó speciálisan szepesinek venni sok olyan intézményt, amely ugyanilyen alakban vagy némi módosítással amott is megvan és amely egy közös forrásra vezethető vissza. Szepesi szempontból épen abban látom Kaindl munkájának jelentőségét, hogy előadásából kitűnik a kapcsolat, mely a szepesi némettség és a hasonló viszonyok között fejlődött többi magyarországi németek között fennáll. És kitűnik az a sok közös vonás is, mely a szepesi és a lengyelországi némettség történetében megnyilatkozik. Világosan látjuk, hogy a lengyelországi telepítés mennyi befolyással volt egyes szepesi telepekre, melyek közül néhány város és község (Podolin, Gnezda stb.) egyenesen lengyel telepnek mondható.

Kaindl otthonos a magyarországi németiségről szóló szakirodalomban. Ez módot nyújt neki arra, hogy a Szepességre vonatkozó *általános* kérdésekre is precíze felelhet. Különösen méltánylandó ez olyanféle általános kérdésekben, mint a szepesi németek származása, nyelvjárásaik eredete, jogi életöknek forrásai stb. E kérdésekre Kaindl a tudomány legújabb eredményeinek felhasználásával válaszol.

Sajnálnivaló a munkának egy nagy hiánya: az, hogy a forrást esetről-esetre idéző jegyzetei nincsenek, mindössze a felhasznált forrásművek jegyzékét adja a könyv végén. Ezt a hiányt a szerző maga is érzi és hangsúlyozza, hogy a jegyzetek a kiadó kívánságára maradtak el, mert így a munka terjedelme $\frac{1}{3}$ -al nagyobb lett volna. A tudományos apparátusnak elmaradása, mely német munkákban különben is szokatlan, mindenesetre csökkent a könyv használhatóságát és tudományos becsét.

DR. FÖRSTER JENŐ.

TÁRSULATI ÜGYEK ÉS EGYÉB HIREK.

— *Adományok a Szepesi Múzeum javára.* Többbizben említettük, hogy a Szepesmegyei Történelmi Társulat Lőcse sz. kir. város levéltárának múzeumi gyűjteményét kezelésébe vette, ideiglenesen rendeztette és »Szepesi Múzeum«-má akarja fejleszteni. E célból érintkezésbe lépett a Múzeumok és Könyvtárak országos főfelügyelőségével és e tárgyalások a legjobb mederben haladnak előre. A Társulat most elsősorban gyarapítani kívánja a meglévő anyagot. Addig is, míg dr. Divéky Adorján, a múzeum őre, ki jelenleg külföldi tanulmányúton van, a gyűjtést rendszeresen meg fogja kezdeni, Förster Rezső ideiglenes ör hírlapi felhívás útján és kéz alatt gyűjti a múzeumi megőrzésre érdemes régiségeket. E gyűjtésnek eredménye eddig a következő: Osterlamm Árminné szül. Klapsia Róza egy ú n. családi gyertyát adományozott, mit lakadalmak alkalmával használtak, amikor e gyertyával nászjelle kísérték a menyasszonyt; Fleischhacker Lajos 1 darab díszpuskát és a lőcsei műszövők céhének céhládáját; Lumniczer Gusztáv örökösei a múltban Szepesmegyében nagyon elterjedt és most már alig létező kékfestő iparra vonatkozó formákat és mintakönyveket; Molitor Béla a Lőcsén 1503-ban alapított városi gyógyszertár berendezéséből 30 darab tégelyt, fadobozt, csészét, serpenyőt stb.; Antony Lajos és fiai a gölnicbányai Thurzó várban talált remekművű kincses ládát; Raisz György 5 darab mézeskalács-formát; Reiss Ilona egy csavarszerkezetű lakatot; báró Jungenfeld Ödönné az 1848 ban alakult »szepesi honvédségélyző egyesület« pecsétnyomóját. — Ez természetesen csak a kezdet kezdetét jelenti. Mihelyt a Társulat megkapja a kért állami segínyt, a gyűjtés rendszeresen és szélesebb mederben fog tovább folyni. Addig is kívánatos volna, ha olyan magánosok, akik szepesi érdekű vagy más (előttük esetleg jelentéktelennek is látszó) régiségek birtokában vannak, e régi tárgyakat a létesülő múzeumnak felajánlanák és e célból minél tömegesebben és minél előbb érintkezésbe lépnének az ideiglenes múzeumőrrel, Förster Rezső lőcsei főreáliskolai tanárral.

— *Tanulmányút Krakóba.* Vármegyénk tudvalevőleg századokon át intenzív érintkezésben állott Lengyelországgal és különösen ez ország régi metropolisával, Krakóval. Ezen érintkezésnek számai még koránt sincsenek kellően felkutatva, pedig bizonyos, hogy ily módon vármegyénk és különösen a volt 13 szepesi város múltjának nem egy kérdésére lehetne élénkebb és igazabb fényt vetni. Ennek tudatában folyóiratunk szerkesztője és munkatársai f. hó 8-án tudományos kirándulásra indulnak Krakóba, ahol szepesi szempontból szemlét akarnak tartani az ottani nagyjelentőségű gyűjtemények anyagán. A kutatás eredményeiről a *Közlemények* legközelebbi füzetében fogunk beszámolni.

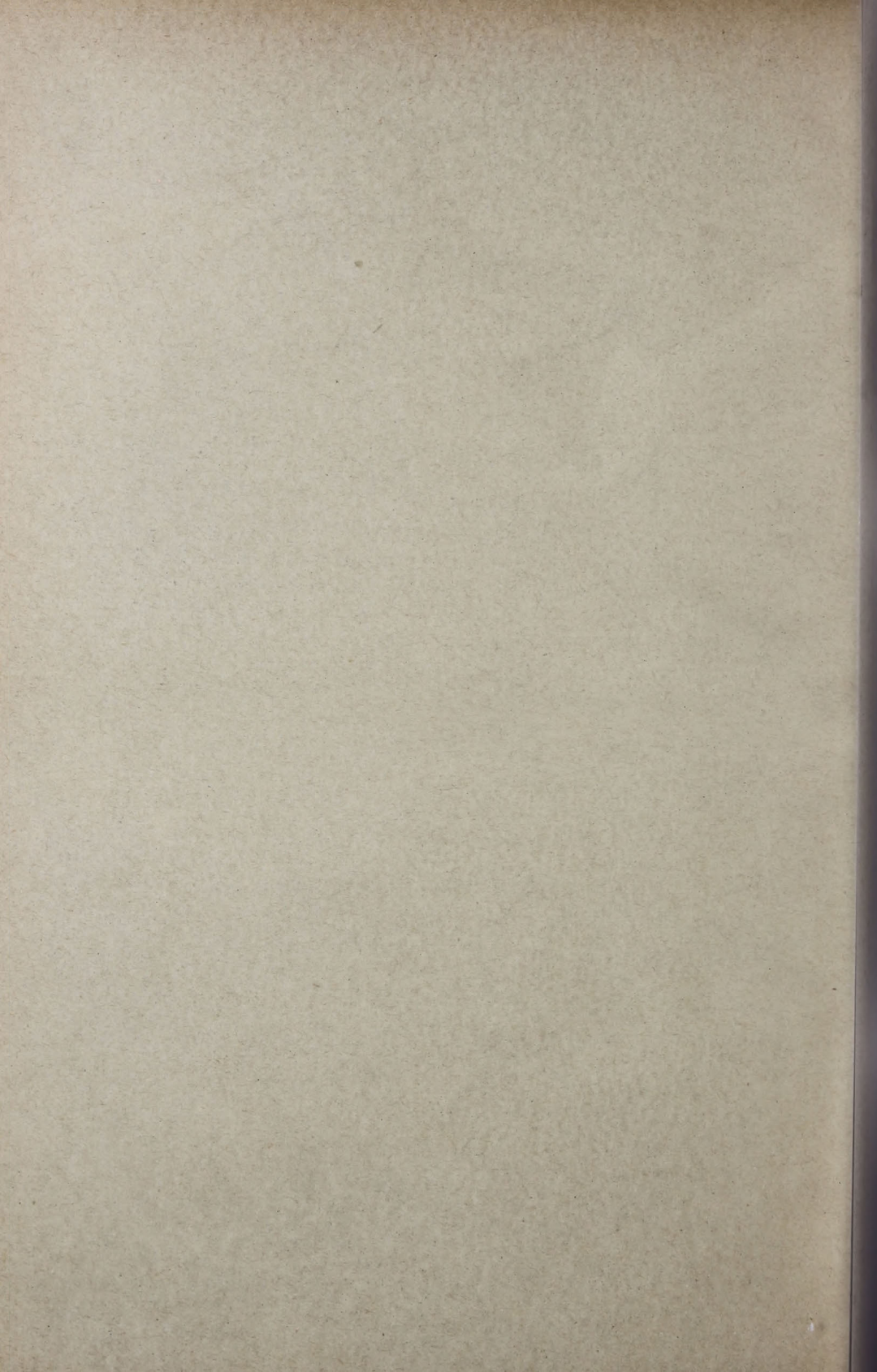
1910 április 6.-óta beérkezett előfizetési díjak.

1910. évre:

Gróf Csáky Albin, dr. Engelmayer Ödön, F. M. K. E. szepesv. választmánya (7 példányban), Förster Rezső, Görgey Gusztáv, Iglói áll. tanítóképző intézet, Laczkó Viktor, Nemessányi Árpád, dr. Neogrády Lajos, Országos Levéltár, Polyák Gyula, Széll Mór (félévre), Tarczaíi körjegyzőség, lovag Tichl Károly, Toppercer Ákos.

Lőcse, 1910 július hó 1-én.

A kiadóhivatal.

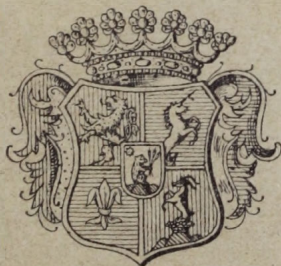
KÖZLEMÉNYEK SZEPES VÁRMEGYE MÚLTJÁBÓL

SZEPES VÁRMEGYE TÖRVÉNYHATÓSÁGÁNAK ÉS A
SZEPESMEGYEI TÖRTÉNELMI TÁRSULATNAK TÁMOGATÁSÁVAL
MEGJELENŐ FOLYÓIRAT

SZERKESZTI ÉS KIADJA:

DR. FÖRSTER JENŐ

VÁRMEGYEI LEVÉLTÁRNOK

MEGJELENIK NEGYEDÉVENKÉNT. — ELŐFIZETÉSI ÁRÁ:
EGY ÉVRE HAT KORONA.

LŐCSE, 1910.

REISS J. T. KÖNYVNYOMÓ INTÉZETE.

TARTALOM.

	Lap
Az 1831. évi kolerajárvány a Szepességen. Közli: Venczkó János . . .	193
Igló kir. korona- és bányavárosnak képe a magyar koronához való visszacsatolása idejéből (második, befejező közl.). Irta: dr. Bruckner Győző	205
Tizenkét ismeretlen löcsei nyomtatvány. Közli: Rexa Dezső	216

Családtörténet.

A Csákyak a Magyar Törvénytárban. Közli: dr. Hajnóci R. József . . .	230
A Kézmárszky család leszármazása. Irta: dr. Förster Jenő	237

Vegyes közlések.

Három boszorkányper a XVII. századból. (A XIII szepesi város jegyzőkönyveiből, XII., XIII., XIV-ik közl.). Közli: F. J.	242
--	-----

MAGY. AKADEMIA
KÖNYVTÁRA Könyvszemle.

<i>Alexander Szontagh</i> : Geschichte der evangelischen Kirchengemeinde A. C. zu Szepesvárálja von 1548 bis 1908. Ism.: Z.	250
--	-----

Társulati ügyek és egyéb hírek.

A Szepesm. Tört. Társ. f. é. júl. hó 4-én tartott választmányi ülésének jegyzőkönyve. — Krakói utunk. — A Hain-féle löcsei krónika kiadása	255
--	-----

Szerkesztőség és kiadóhivatal: **Lőcse** (vármegyeháza).

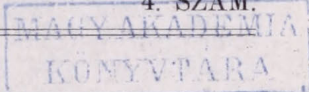
KÖZLEMÉNYEK

SZEPES VÁRMEGYE MÚLTJÁBÓL.

II. ÉVFOLYAM.

1910. OKTÓBER

4. SZÁM.

Az 1831. évi kolerajárvány a Szepességen.

(A mindszenti paraszttözgalmak.)

Machay József plébánosnak a mindszenti róm. kath. plébánia „historia domus“ című kéziratában (107—119. lap) foglalt egykoru feljegyzései alapján.

1831-ben Galicia felől ide is eljutott a keleti kolerabetegség. Igen sokan megbetegedtek, de érdekes, hogy míg a Hernád mentén nagyon sok eset halállal végződött, addig Pongráczfalván csak egy nő halt meg, Mindszenten és Ragyóczon pedig csak húsz ember.

Sokkal nagyobb baj vala ennél a parasztok lázadása. A gróf-főispán¹⁾ ép Bécsben időzván, ott figyelmessé lett a fenyegető veszélyre s ezért, valamint az ezelőtt betegeskedő hitvese Erzsébet grófnő miatt is, meghivta Mindszentre Attomyr Józsefet, egy Münchenben tanult fiatal orvost, hogy előre gondoskodjék mindennemű óvszerekről. Eközben híre futott, hogy Kassán a Lehóczky nevű orvos által gyógykezelt kolerabetegyek közül többen meghaltak. Oroszországból is rettentő kolera-hírek érkeztek. Ezek folytán az a balhiedelem terjedt el a nép között, hogy ez onnan van, mert a földes urak elhatározták, hogy a paraszt népet méreg által kiölik s e végből orvosok, koersmárosok megmérgezik a kutak vizét és egyéb italokat.

Ezt a gonosz hírt Mindszentre is elhozták az idevaló asszonyok, akik Kassára vásznat eladni járnak s féktelen nyelvökkel felizgatták az itteni lakosságot.

A gróf, ulvari orvosa tanácsára, egy cséplőssel Eperjesről néhány font kámfort és chlormeszet hozatott. Mivel pedig inség

¹⁾ Csáky Károly gróf, szepesi főispán 1830—45.

is volt alattvalói között, gabonát adatott nekik kölcsön, a szegények között ingyen lisztet és kenyeret osztatott és felszólította őket, hogy a kolera ellen valamely óvszert használjanak, legalább kámfort hordjanak maguknál.

Július 25.-én Crausz Ezekiel uradalmi igazgató magához hívatta a községi bírót és felhívta, hogy a lakosok kolera elleni porokat vegyenek be, — a mi ellen a bíró hevesen tiltakozott.

E napon majdnem valamennyien a rétekre mentek ki kaszálni és ottan összebeszéltek, hogy a porokat semmi esetre sem fogják használni; ha pedig a gróf kényszeríteni akarná, akkor kaszával és villával megtámadják a kastélyt. A grófnak, merthogy jó ember, a fejét egy csapásra levágnák, Crausz igazgatót azonban, akit hivatalos buzgalma miatt nem szerettek, darabokra vagdalnák.

Személyesen akarva meggyőződni a helyzetről — írja Machay plébános — végigmentem a falun, útközben asszonycsoportokkal találkoztam, akik valamennyien a koleraporokról beszélgettek; igyekeztem őket felvilágosítani.

Július 26.-án a templomból kimenet a plébánia előtt több asszony szememre hányta, hogy még a lelkészek is annyira gonoszok, hogy az embereket megmérgezett szent ostyával akarják megölni. Tiltakozó válaszmra sóhajok közben elszéledtek. Ekkor már állandóan ilyenmű beszéd folyt a faluban és az uraság elleni tervekkel fenyegetőztek: hogy dézsmát is utoljára adtak, ezután más idők fognak következni stb.

Eközben kiütött a kolera Kluknón, ahol 3 nap alatt 23 ember halt meg, amit Mindszenten annak tulajdonítottak, hogy az alispán és az irgalmas barátok főnöke aznap éjjel Kluknón járt.

Ettől fogva Mindszenten őrizni kezdték a kutakat és az uraság, valamint a papok ellen a legnagyobb bizalmatlanságot tanúsították. A gróf által Eperjesről hozatott kámfort és porokat, sőt még a felajánlott sót is megmérgezettnek mondták és sóért a városba jártak. A korcsmárostól, aki egyúttal mészáros is volt, sem húst, sem szeszt nem vásároltak és szörnyű szitkokkal illették úgy a grófot, mint a korcsmárost.

A főispánnak mindezekről tudomása volt és katonaságot kért. Nehogy pedig a baj még inkább elmérgesedjék, felhívta a plébánost, hogy beszéljen a nép lelkére. De ez nem ment egykönnyen.

Aug. 7.-én a plébános a templomban szószerkről figyelmeztette a híveket, hogy szűnjenek meg az ártatlan uraságot holmi gaz rágalmakkal illetni, mire illetlen zúgolódás hallatszott, főképen

a női padokban. Amikor pedig szemökre hánytá, milyen gazság a lelkészeket szentségmérgezéssel gyanúsítani, sóhajtozást hallottam — úgymond Machay — és reméltem, hogy ezzel megszűnnek a rágalmazó beszédek. Azonban mi történt?

Aug. 9-én Kluknón a parasztok mérgezés gyanuja miatt fel-lázadtak és hat kegyetlen gyilkosságot követtek el, t. i. az ottani uradalmi felügyelőt, Brosskó Györgyöt és fiát, továbbá Gyuresák uradalmi gazdatisztet és ennek sógorát, a deák Fallert, Groch Ferenc urad. erdészt és egy uradalmi hajdut szörnyen megkinozva megölték.

Ugyanaznap a krömpachi és szlovinkai parasztok megölték Michalevics császári katonatisztet, aki a Kluknón megtorlás végett állomásozó katonai őrséget megvizsgálta és felsőbb előírásra némi klórmeszet hordott magánál.

A mindszentiek ekkor már nagyon türelmetlenül várták ide a zempléni lázadó parasztokat és augusztus 9-én figyelmeztették Crausz igazgatót, hogy esti harangszó után, szerencsétlenség kikerülése végett, egyetlen uradalmi alkalmazott se mutakozzék a faluban vagy a csűrök mögött.

Augusztus 10-én nyilvánosan kigúnyoltak engem — írja Machay — az augusztus 7-iki templomi intelem miatt és a Kluknón történt „igazságos“ példaadásra hivatkoztak. Valóban beteljesedett ezeken az embereken is Izaiás proféta szava, hogy szemeket behunyták, nehogy lássanak és füleiket bedugták, nehogy halljanak . . .

Ugyanezen a napon arra kényszerítették a helybeli kántort — aki egyúttal községi jegyző is volt, — hogy minden jobb meggyőződése ellenére írjon levelet Kluknóra és kérdezze meg, valjon igaz-e, hogy ők az urakat megölték, mert a mindszentiek is tudni akarják, hogy mihez kelljen magukat tartaniok. Smihulya György volt a követ, aki visszatérvén, írásban hozta és szóval is megerősítette, hogy valóban megölték az ottani uradalmi tiszteket, mert porokat találtak nálók; intették a mindszentieket, hogy ha az alispán vagy más urak porokkal jönnének hozzájuk, rögtön öljék meg vagy kötözzék meg és jelentsék a kluknóiaknak, kik Mindszentre jönnének és felkoncolnák őket.

Augusztus 10-én Andaházy Antal Pongráczfalváról azt írta nekem, — írja Machay — hogy, amint egy ott járt mindszenti asszonytól hallották, Mindszenten augusztus 10 és 11-ike közti éjjelen nagy szerencsétlenség fog történni és megkért. hogy közöl-

jem ezt a gróf úrral. A cédulát este 9 óra tájban elküldtem Crausz igazgatónak. A főispán a birót magához hivatta és atyailag intette, hogy a lakosok viselkedjenek nyugodtan, hogy legközelebb katonaság fog jönni a megyébe, de ha nyugodtan maradnak, egy katonát sem kapnak.

Augusztus 11-én reggeli 7 órakor a gróf újból összehívta a parasztokat, nyugalomra intette őket, a porokra vonatkozó előírást megdönteni igyekezett és ha hűségesen kitartanak, különös kegyéről biztosította őket.

Még az éjjeli órákban a nagyprépost levélben figyelmeztette a főispánt, hogy biztonságáról gondoskodjék, mert megbízható hírszerint a lázadók Mindszentre is el fognak jönni. Erre a gróf elhatározta, hogy délben elutazik innen.

Fél nyolc órakor misézvén — beszél Machay —, Crausz hajduja a sekrestyébe jött és felhívott, hogy sürgősen menjek a gróf úrhoz. Odamenet láttam, hogy a kastély főkapujánál néhány ember körülvesz egy idegen ifjút, akivel Faller Imre uradalmi intéző beszélt. Néhány szavából kivettem, hogy a fiatal ember a lázadók közeledését hozta hírül.

Siettem a grófhhoz, akit és a grófnőt üdvözölve, hamar megértettem, hogy ügyünk rosszul áll, de mégis bíztak abban, „daß die Mindszenter gut gefinnt seyen.“ Látva, hogy nincs vesztegetni való időm, elbúcsúztam. Kijött velem a főispán, akinek az intéző elmondta, hogy bizonyos úr egy ifjú által azt üzenteti a gróf úrnak, hagyja el minél előbb Mindszentet, mert a rebellesek már a Branyiskó felé közelednek. Borraalót adva az ifjúnak a gróf rögtön befogatott és a grófnőket kocsin Lócse felé előre küldve, nem sokkal 8 óra után titkárával, Engel Sándorral, maga is lóháton elhagyta Mindszentet.

A kastélyból hazatérve a gazdasszonyomnak elbeszéltem, mi történik és szabad kezet hagytam neki, tegyen amit akar, meneküljön amerre akar. Rögtön utánam parasztasszonyok jöttek be s megkértek, hogy becsesebb tárgyaikat a plébániai pincékbe rejt-hessék el. Megnyugtattam, hogy nekik nincsen okuk félni, mert a rebellesek csak az urakat támadják.

Ezután a legjobb ruhámat öltöttem magamra, összes pénzkészletemet, öt rhénus forintot, a zsebembe tettem és el voltam tökévelve, hogy mihelyt a zavargók megjönnek, én az erdőbe menekülök. Ekkor zajt hallottam, egy férfi a lelkészlakkal átellenben kérdezte: „Hol van a plébános? Talán megszökött?“

Kimentem és hangosan odakiáltottam az emberek felé, akik az uton állottak: Én nem mentem el sehová! Akinek szüksége van reám, itt vagyok!

Ekkor szörnyű lármát hallottam, amilyen tűzveszélykor szokott lenni. Sikoltozó asszonyok siettek hozzám, hogy fussak, hogy rejtsem el magamat, mert rögtön elfognak. Jól láttam, hogy nem idegen rebellisek, hanem mindszentiek akarnak elfogni. Azt válaszoltam tehát az aggódó asszonyoknak, hogy nem ismerek olyan rejtkehelyet, amelyen a mindszentiek meg nem találának, mire azt mondták nekem: legalább a templomban zárja be magát. Jó — mondtam — a templomba megyek, de nem zárom be magamat, s visszatérve a szobámba, a templomkulcsot és imakönyvet magamhoz vettem és lassan a templomba mentem. Előttem futott Smihulya György, aki, mint közveszélykor szokás, félreverte a harangot.

A templomba jöve karinget és stólát öltöttem magamra s az oltár evangéliumi szárnyának lépcsőin térdenállva Szent Lőrinc vértanu officiumát kezdtem imádkozni, — közbe-közbe a kapu felé tekintve, vajjon nem jönnek-e már? Alig imádkoztam fél negyed órát, ime négy férfi lépett hozzám és felhívtak, hogy menjek velök a többiekhez, akik a falu közepén gyülekeztek össze. Megigérték mindnyájuk nevében, hogy engem, mind lelkipásztorukat, legkevesbé sem fognak bántani, csak mondjam meg őszintén, mit tudok a mérgezett porokról. Fölkeltem és levette a templomi ruhát velök mentem. Künn megragadták fegyvereiket, t. i. vastag husángokat és baltákat, és engem lekisérték. Az asszonyok, látva ezt az ünnepies kíséretet, hangosan sírtak, de a férfiak rájuk riváltak „Ostobák, hiszen mi nem bántjuk a papot“.

Közéjük jöve láttam, hogy mindnyájan husángokkal, kaszákkal és fejszékkel voltak felfegyverkezve. Lelkészi módon akarván őket megszólítani, levettem kalapomat (közülök is egyesek levették kalapjukat, de nem mindnyájan) és így szóltam hozzájuk: Jóllehet a falut el akartam hagyni, de megértve akaratotokat, hogy itthon maradjak, megtettem ezt; kész vagyok eleget tenni az evangéliumi intelemnek és mint jó pásztor nem elhagyni a nyájamat. Ne gondoljátok, mintha a főispán úr azért ment volna el Mindszentről, mert félt tőletek. Nem tőletek félt ő, sőt biztosra vette, hogy ti nyugodtam fogtok viselkedni, hanem eltávozott, nehogy külső lázadók támadják meg. Hiszen magam láttam azt az ifjút, aki hírül hozta a főispán úrnak, hogy a rebellisek közelednek és azért meneküljön innen. A porok felől a templomban szóltam nektek, de

látva, hogy még sem hisztek nekem, ennek hitelül most itt előtetek megesküszöm.

Letérdeltem és megesküdtem, hogy semmiféle mérgezett porokat az uraságnál nem láttam, se nem hallottam, hogy ilyeneket ki fognak osztani. Aztán elmondottam, hogy mivel hallomás szerint az idegen zavargók az urak, és így valószínűen a papok ellen is fölkelnek, azért nekem is van aggodalomra okom. Erre kijelentették, hogy minden áron meg fognak engem védeni, de azt nem engedik, hogy őket elhagyjam, sőt életbiztonságom kedvéért öröket fognak állítani.

Elmenve tőlük, két férfi elkisért egészen a lelkészlakig és az előtte lévő padon leültek. Egyikök biztatott, hogy nem kell tőlük félnem, mert tetszem nekik és különben is az ő szolgájuk vagyok, hanem az uraság — mondta — az a legkevesébbé sem kegyesen bánik velünk. A mindszei határ új fölmérése folytán annyit veszítettünk, hogy alig birunk megélni.

Ez történt velem. Vissza kell azonban térni arra a pillanatra, amidőn a gróf és titkára lóra szállva elmentek. A parasztok a gróf igazán atyai szavai folytán reggeli 7 órakor urasági munkába állottak, nevezetesen rozsot mentek aratni.

Alig dolgoztak egy órát a mezőn, már kiütött a zendülés. Ezt Crausz igazgató így beszélte el: A gróf, mielőtt elment volna, felhívta őt, hogy maradjon Mindszenten a népnél, segítse tanácsal és tettel. Minthogy pedig Zsegrán az urasági gabonát kellett behordani, oda akart kirándulni, hogy a munkát megtekintse; fenyergelt lova már készen állott. Az otthon maradt asszonyok azt gondolván, hogy Craus el akar menekülni, kifutottak a mezőre és összelármázták férjeiket, mintha valami végtelen szerencsétlenség fenyegetne. Ezek a legrosszabbtól tartva a faluba siettek. Ebben a pillanatban akart Crausz lovára szállni, hogy Zsegrára menjen. Ekkor hajduja, mint egy második Judás, jelt adott mondván: Nosza fogjátok meg! Hiszen látjátok, hogy fut! A templomszolga, Rusznák volt az első, aki Crauszt megragadta és ököllel megütötte. Rögtön hozzáfutott Smihulya György és fejét a kasza vasgyűrűjével megütötte, egy harmadik a kasza élével sebesítette meg a fején. Most már kimondhatatlan zürzavar keletkezett. Crauszt megkötözték és a falu közepén egy házban őrizet alá vették.

Eközben Pavlik Pál bíró az összes fegyvereket, amelyeket a tisztartói házban — feltörve annak három kapuját — megtaláltak, a maga házába hordatta; a büntető padot, a derest, amelyet

valaki Crausz udvarából már kihozott, a falu közepén lévő kovácsműhely előtt helyeztette. Ide hozták Crauszt a lázongók és kinzással akarván őt kivallatni a mérges porok felől, egy fához kötötték, mindkét talpát izzóvassal sütögették, botokkal egész testén verték.

Kimondhatatlan, mennyi ocsmányságot, gyalázatot és barbárságot kellett a szerencsétlen Crausznak ekkor elszenvednie a lázadóktól!

Crausz mindezt türelmesen szenvedte, Krisztus Urunk szavait ismételve: Mennyei Atyám, bocsáss meg nekik, mert nem tudják, mit cselekszenek!

Ezért újból gúnyolták. Végre is kitöltvén rajta minden kegyetlenséget, megengedték, hogy őt a szentségekkel ellássam. A kántor kíséretében lementem. A csengő szavára mindnyájan letérdeltek s mint legjámborabb hívők, a szentséget imádták. Megengedték, hogy az agyonkinzottat szobába vitessem, ahol megkötözve meggyónt. Nem elleneztek, hogy szent áldozásra a kezeit feloldoztuk és így fölvette az utolsó kenetet. A kovács házából való távozásom után a bíró a többivel a szobába lépve Crausztól a rajta elkövetettekért bocsánatot kért és őt többé nem bántották.

Mily veszedelmes izgatók voltak ekkor az asszonyok, onnan is meg lehet itélni, hogy amikor Crauszhoz — aki a kovácsműhely oldalához volt kötve — a szentségekkel siettem, egyikök felkiáltott: Ach, hiszen ugyanez várja a papot is.

Ezen lázadás alatt a szomszéd községekből és Váraljáról is többen Mindszentre jöttek.

A lázongók különben nem raboltak, kivéve, hogy a tisztartói házban az ajtókat feltörték és Crausznak néhány tajtékpipáját, késeit és néhány kisebb értékű holmiját elvitték. Hanem a koresmáros ma is panaszkodik, hogy ez időben sokat veszített, mert a pince kulcsait a parasztoknak kellett adnia, akik ottan szabadon garázdálkodtak és számnélküli meszelyeket fogyasztottak el.

Crausz sütögetése a déli időben történt. Utána mindnyájan kifáradva ittak. Másnap, vagyis augusztus 12-én reggel a lázongók megengedték, hogy Crausz a maga tisztartói lakására vitelhesse magát.

Míg ez történt Crauszszal Mindszenten. lássuk hogyan jutott a főispán Lőcsére?

Augusztus 11-én reggel a grófnőket kocsin előre bocsátván, 8 óra után titkárával lóra szállt és elhagyta Mindszentet. A koleva

miatt Váralján éjjel-nappal őrség állott, vigyázva, nehogy kolera-betegek átmelessenek. A városhoz érve a főispán az őrségtől megkérdezte, hogy biztosan lehet-e a városon átmenni. Az igenlő válasza bementek, de a piacon már némi mozgalom volt látható, éppen csütörtöki heti vásár lévén, igen sok nép jött össze. A gróf, hogy akadálytalanul mehessen, egy mellékutcán lovagolt a város másik vége, a káptalan felé. Az ott álló őrséghez érkezve, az alabárdosok, mintegy ellentállásra készen, egyiköket sem akarták átreesztetni.

A titkár megsarkanytyúzta lovát és az ellene induló őrt lovával letiporta. Erre igen sok polgár és paraszt mindkettőjüket dorongokkal és fejszékkel megtámadták. Valaki a titkárt fején jelentékenyen megsebesítette, a főispánt is megütötték, úgy hogy lováról leesett. Ezt látva más tisztos polgárok, védelmükre siettek és az irgalmasrendű barátok zárdájába vezették. Itten természetesen tárt karokkal fogadták őket, de nem sokáig nyugodhattak, mert az esztelen tömeg el kezdett kiabálni, hogy eresszék ki őket, különben vége lesz a zárdának. Csakhamar megjelent sok jóérzelmű polgár a biróval és a tanácsbeliekkel és az akasztani való nép kívánságára, vagyis inkább a tömeg gonoszságának a kikerülése végett a főispánt és titkárát Szadlis városi tanácsnok magánházába vezették s ott maradtak velök. Minthogy azonban itt sem látták magukat elég biztonságban és a gróf okvetlen Lőcsére akart menni, sokak tanácsára Klinovszky szepeshelyi kanonok bricskáján két polgári személylyel álöltözetben szerencsésen elmenekültek Lőcsére, ahol a grófnők és a rendek által könnyezve fogadtattak.

Nem lehet eléggé megdicsérni Tibély polgárt, aki kékfestő és kiszolgált katona. Ez amidőn a féktelen csőcselék megtámadta a főispánt, költött beszéddel, mintha maga is a lázongokkal tartana, őt az irgalmasrendűek zárdájába kísérte s a támadások ellen megvédte. Ezért neki a gróf évi nyugdíjat biztosított és vörös szalagon függő arany éremmel díszítette fel. Ugyanezen napon — augusztus 11-én — Domanyóczon a parasztok az ottani uradalmi intézőt, Broskó Jánost — a szerencsétlen kluknoi felügyelő fiát — annyira megverték és megsebesítették, hogy nehezen marad életben.

Odorinban a parasztok az ottani plébánost, Soltész Józsefet és egy hajdút megölték.

Smizsánban a parasztok az uradalmi tisztartót, Koltzunayt és Vittkovszky Mátyás ügyvéd megyei összeirót kegyetlenül megölték.

Illésfalván a parasztek az uradalmi zsidóbérlőt, Winter Salamont megölték.

Augusztus 12-én és 13-án a parasztek Márkusfalván, Jamnikon és Körtvélyesen az urasági kastélyokat megtamadták. Az urak idején elmenekülvén, ottan raboltak és a felszerelést összezüzták.

Ezen oly nyilvánosan elkövetett botrányok közepette kétségtelenül elvesztek volna Szepesmegye összes urai, ha a parasztek egyesülhettek volna. De a mindenható Isten nem engedte.

Szerencsére a gróf Gyulay Ignác-féle ezrednek egy csapata Lőcsén állomásozott. Ezt a megyében őrségül osztották szét. Fél-század gyorsan Kluknóra küldetett, a többi kirendeltetett azokba a falvakba, ahol gyilkosságok és kihágások történtek. Nyolc napon belül négyszáznál több foglyot hoztak Lőcsére.

Amily kegyetlenek voltak a parasztek rémtettei, oly szigorú volt most a bűnhődésük. Szepesmegye a királytól rögtön ítélő jogot kapott, oly értelemben, hogy csak azok büntetendők halállal, akiknek halálát a statáriális ítélőszék összes birái megszavazzák; de ha csak egy biró is nem szavazna halálra, az ilyen bűnös ügye rendes útra utaltassék.

Ennek folytán a következő szigorú ítéletek hajtattak végre:

Lőcsén felakasztatott négy ember, akik Krompachon a császári tisztet megölték. Kluknón három, Richnón két paraszt akasztatott fel. Dományócon négy parasztot, Körtvélyesen és Jamnikon egy-egy embert karóra akasztottak. Odorinban két akasztófára öt férfi és egy nő akasztatott fel. Sümegben hét parasztot, Illésfalván három parasztot akasztottak fel.

Ezenkívül számtalan parasztot az akasztófák mellett megvesszőztettek és negyvenen felül jogi útra tereltetvén, ezeket a törvényszék halálra ítélte ugyan, de a kerületi Tábla ezt a büntetést börtönre és verésre változtatta át.

Ami a mindszentieket illeti, ezek még az napon, t. i. augusztus 11-én, kezdték megbánni tetteiket. Este engemet kértek föl, hogy a főispán úrhöz megkövető levelet irjak, amelyben a legesztelenebb okokkal igyekeztek magokat mentetetni; hogy a gróf úr elutazása okozta a zavart, hogy Crauszt azért bántalmazták, mert ő váraljai és a váraljaiak a főispán urat nagyon megsértették. A váraljai szomorú esetet fájlalják, őt Mindszentre meghívták és megígérték, hogy, mint azelőtt, ezentúl is hű alattvalói lesznek.

Másnap augusztus 12-én tényleg irtam a főispánnak, leírva az eseményeket és mindnyájokért közbenjárva.

Augusztus 13-án reggel megérkezett Almássy Lajos alispán levele, amelyben reményét fejezte ki, hogy bűneiket beismerve, most már megnyugodnak és figyelmeztette, hogy a hamis prófétáktól óvakodjanak és Crausz urat Lőcsére az orvosokhoz szállítsák.

Délután 6 óra körül katonák jöttek ide Döller őrnagy és két tiszthelyetessel és igen sok mindszenti lázadót elfogtak. Éjjelre nem maradtak a faluban, hanem, mint háború idején, Mindszent és Váralja között tábort ütöttek és másnap a foglyokat Lőcsére vezették.

A viszontagságos napon, augusztus 11-én a legtöbb szepeshelyi kanonok Bélik József püspökkel együtt Lőcsére távozott biztonságot keresve. De nem volt csekély az aggodalmunk, hogy a parasztok nem-e Lőcsét is meg fogják támadni? Azért az urak a város kapuit éjjel őrizték, sőt még akkor is nagyon félték, amikor a sok foglyot behozták és még kevés katonaság volt a városban. Attól tartottak, hogy a parasztok társaik erőszakos kiszabadítása végett Lőcsét megrohanják, az urakat megölik, ami könnyebben ment volna, mert kivéve a jó érzelmű lőcsei polgárokat, a többi nagyszámú tömeg inkább a zendülőkhöz, mint az urakhoz csatlakozott volna.

Szeptember 6-án este két megyei kiküldött jelent meg Mindszenten, akik sürgősen a kastélyba hívtak és értesemre adták, hogy két mindszenti ember halálra ítéltetett, akiket holnap szeptember 7-én itt Mindszenten fel fognak akasztani; továbbá a főispán úr nevében megkérdezték tőlem, vajon ezeket a halálra előkészíteni hajlandó lennék-e?

Ezt megígérve másnap 8 órakor a szentséggel lementem a kastélyba.

Fél tíz óra körül kétszáz katona jelent meg a foglyokkal. A kastély udvarán szabad ég alatt még egyszer volt gyűlés és felolvastatott a halálos ítélet. A két halálraitélt: ifjabb Pavlik Pál bíró és Smihulya György volt. Más ötnek is felolvasták a halálos ítéletét, de kijelentették nekik, hogy mivel nem az összes bírák ítélete szolt halálra, azért ügyük rendes per útjára tereltetett.

Mindszent felett, a Pongrácfalu felé vezető gyalogút mellett két oszlop volt emelve. Három óra adatott a kettőnek, hogy késüljenek a halálra. Ezalatt elláttam őket a szenségekkel és délutáni három óra körül a katonák kíséretében mindnyájan gyalog elindultunk a karók felé. Oldalomon kísért a két elítélt és velem

imádkozott. Mihelyt a büntetés helyére érkeztünk, a két elítélt mindnyájunk borzalmára felakasztatott!

Ebben a súlyos pillanatban igyekeztem lelkeszi kötelességemet tehetségem szerint végezni és a végrehajtást rövid beszéddel bezártam.

Sok mindszenti ember Mindszinten megvesszőztetett, öten közülök még az ítélet meghozatala előtt a lőcsei börtönben meghaltak, néhányan öt-hat évi fogságra és számtalan botlításra ítéltettek.

Ezek az események elég anyagot adnak az emberi gyarlóságról való elmélkedésre! Ime a jámborságáról ismert mindszenti emberek elveszítik minden bizalmukat nemcsak az urak, hanem Krisztus szolgálói iránt is, őket ártatlanul hallatlan gonosztettekkel gyanusítják és hitelt adnak a hamis híreknek! Hát mit tennének az urak alattvalók nélkül? Nemde számuk szaporodását és nem kevesbedését óhajtják?

A hirlapok tudósításai szerint a Szentpétervárott kiütött kolera a köznépet hasonló dőre vélekedésre bírta, sőt még a párisi nép is így viselkedett az orvosok ellen! Hasonló mozgalmak keletkeztek Bécsben is. A lázadók közös ellenvetése az volt: Miért nem halnak meg az urak? — Nem vették tekintetbe, hogy kevés az úr és számtalan a szegény ember, és hogy az urak inkább óvakodhatnak, mint a szegények!

Mivel e szörnyű kihágásokat a békés természetű szepesi parasztok követték el, általános volt a gyanú, nem-e valami külső izgatás okozta ezt? Ez okból báró Eötvös Ignác országos alkancellár küldetett ki Szepesbe, hogy az ítélelhozatalnál ez ügyben mindent szorgalmasan megvizsgáljon. Azonban külbefolyásnak semmi nyomát sem találták.

A parasztlázongást kétségkívül a porok megmérgezettségének gyanuja okozta, de másrésről az a dőre felfogás is lábra kapott köztük, hogy ha az urakat kiölik, azok vagyona a parasztoakra száll, amit a király is meg fog engedni, mert — véleményök szerint — őfelsége főképpen a szegények pártján van. Ezért történt, hogy ahol fellázadtak és az urakat bántalmazták, a magtárak kulcsait, miként Mindszinten is, magukhoz ragadták, úrbéri munkába állani vonakodtak, míg csak a katonaság nem csinált rendet.

Hogy a savniki völgyben ki nem ütött a lázadás, ez Dulovics András ottani bírónak tulajdonítandó, akit ezért ő felsége összes gyermekeivel együtt nemességre emelt.

Sávely, az almási tiszttartó, a Tibelyéhez hasonló arany éremmel tüntetett ki.

Sok falusi bíró, aki a lázadás idején jól viselkedett, a megye által megjutalmaztatott. Wyda János szepesváraljai bíró királyi elismerést kapott.

Nagyon szép volt a kolbachiaktól, hogy mivel sok mindszenti ember a lázadás miatt Lőcsén volt a fogságban és az urasági rozstot már sürgősen le kellett aratni, önként ide jöttek és a főispán uradalmi földjén egy egész napig díjtalanul dolgoztak.

Közli: VENCZKÓ JÁNOS.

Igló kir. korona- és bányavárosnak képe a magyar koronához való visszacsatolása idejéből.

(Második, befejező közlemény).

Közigazgatás és igazságszolgáltatás.

Biróválasztás. A város tisztviselői és alkalmazottai és azok fizetése és mellékjövedelmei. Jogrend. Bíróságok. A város pénzügyei. A város és a polgárok általános jölléte.

A város élén állott a bíró, kit minden év január vége felé választott a külső tanács, a belső tanács és rendszerint a XIII. város grófjának ajánlására. A választás napját is a gróf állapította meg. A jelentés szükségesnek tartotta, hogy a bíróválasztás folyamatát kissé részletesebben tárgyalja¹⁾, nehogy esetleg e téren is jogcsontítás következzen be. A szokásos eljárás az volt, hogy a választási napon délelőtt a külső tanács (major pars communitas) a városházán összegyülekezvén, meghallgatta a bíró búcsúbeszédét és felolvastatta a XIII. szepesi városi grófnak a választásra vonatkozó körrendeletét, amire a bányabíró és tribun vezetése alatt a templomba vonult. Itt megállapodtak az új bíró személyében, vagy egyhangulag, vagy szavazattöbbséggel és rendszerint négy jelölt közül egyet választottak. A megválasztás után a lelépett bíró egy négytagú küldöttséggel a templomba szólítja a megválasztott bírót. A bányabíró most először a külső tanácsot megkérdi, hogy megmarad-e elhatározása mellett, majd meg a bírót és a belső tanácsot szólítja fel, hogy nyilatkozzanak, helyeslik-e a választást és belenyugosznak-e? Igenlő válasz esetén a megválasztott egyént bírónak jelenti ki a bányabíró a harsonák zúgása közben és erre eléneklik a Te deum laudamus-t. Ezen ünnepies jelenet után az új bíró első hivatalos működése a bányabíró és jegyző kinevezése és a tribun és tanácsnokok választásának megejtése. Ennek meg-

¹⁾ XXVIII.

történetével a belső tanács a városházára, a külső tanács pedig haza vonul. Három nap múlva helybenhagyja a választást a szeptesi gróf, kinek kezébe az új bíró leteszi a szokásos esküt. Visszatérése után két-három napra délelőtt megesketi a tanácsnokokat, délután pedig megalakul a tizenhatos bizottság (sedecim Viratus) a külső tanács tagjaiból, amely bizottság támogatja a tribun hivatalos működését.¹⁾

A városi bíró az összeíráskor Paltzmann M. volt; bányabíró, aki bíróhelyettes és egyúttal első tanácsnok, Grünblath J. M., jegyző és második tanácsnok Jóny Pál. A belső tanács tagjai voltak: Windt Zachár, Richter M., Sonntag M., Liedemann S., Sonntag Gy., Korabinszky J., ki egyúttal aljegyző is volt, továbbá Kreysel András, Szent-Miklóssy Godofréd és Benigni Samuel. A tribun hivatalt ekkor Reitermacher Gy. viselte.²⁾

A bíró tiszteletdíja 51·40 frt., a bányabíróé 8·20 frt., a jegyzőé 30 frt.; minden senator kap 1·40 frtot, az aljegyző pedig 16·40 frtot.³⁾

A város tisztviselői és alkalmazottai, kiket a külső tanács alkalmaz: az erdész, őrmester, 12 hajdú, 2 toronyőr, kéményseprő és a börtönőr.⁴⁾

A kimutatás részletezi ezeknek a fizetését,⁵⁾ illetőleg jövedelmét. A jövedelem elég jónak mondható és épen azért a városra nagy terheket rótt. Az erdész fizetése készpénzben 52 frt., továbbá hat szekér fa, 6 köböl zab, 1 szekér fa. Azonfelül minden darab épületfa után 1 krajcár, a zsellérektől 50 krajcár; a birságok egyharmadát ő, a másik $\frac{2}{3}$ -dát a hajduk kapták.

A rendőrkapitány fizetése évente 52 frt.; 12 köböl rozs, 1 szekér széna, újévkor 1·36 frt., minden idézés után 6 krajcár; továbbá a városházán szabad lakást, fűtést és világítást és mint szállásmester 10 frtot kapott.

A rendőrkapitánynak tizenkét hajduja volt, akiknek kötelessége éjjel őrködni, erdei és mezei rendőri szolgálatot végezni. Mindegyik 42·54 frtot kapott évente, azonfelül egy pár nadrágot,

1) U. o.

2) XXIX.

3) U. o.

4) U. o.

5) U. o. A fizetést és jövedelmet pontosan közlöm, mivel Münnich S.: »Igló város történelme« c. művében a 353—354. l. egészen pontatlanul és szerfelett felületesen közölte.

egy pár kabátot, kétévenként egy kalapot, három évenként egy szűrt és végül évente egy köből rozst. A rendőrkapitány felügyelete alatt állott a két toronyőr is, akiknek 48·45 frt. bérük volt, továbbá ingyen kapták a tüzelőfát, mindketten két köből rozstot és az ünnepi körmenetek alkalmával összegyűjtött összeg egyharmadát.

A *kéményseprő* is a városi alkalmazottakhoz tartozott. Kötelessége volt a városház, kórház, iskola és torony kéményeit tisztán tartani, a polgárok kéményeiért pedig 9 kr.-t kapott. A kéményseprő javadalmazása 9 köből rozst, 3 köből árpa, 14 szekér fa és szabad lakás.

A börtönőr a bebörtönzöttek felett őrködik és évi jövedelme 49 frt., gyertyáért 4·30 frt., azonfelül kijárt néki 10 köből rozst, 16 szekér fa és 4 pár csizma évente.¹⁾

A városi javak ellenőrzésére szerveztek még 3 végrehajtói, 2 malom-, 2 piac- és ugyanannyi erdőfelügyelői állást, akik pontosan számon tartották a jövedelmet és akik a bíróválasztást megelőzőleg a tanács, a tribun és a tizenhatos bizottság kiküldöttei előtt a külső tanácsnak számadást nyújtottak be a városházán.²⁾

A *városháza* különben tágas és kényelmes volt, a piacon a polgárházak (137. és 138. sz.) között terült el. Liedemann Samu bírói éve alatt, aki egyúttal épületfelügyelő is volt, megújították.³⁾ Az újjáépítés 1763—1765 közt történt és ez alkalommal nyerte az épület, amely ma a XVI. szepesi város takarékpénztári épülete, szép rokkokó stukkódíszítéseit is.⁴⁾ A földszinten volt négy szoba és egy sötét bolthajtásos helyiség, a mi részben levéltárnak is szolgált,⁵⁾ továbbá egy kis konyha és a városi börtön, ahol a börtönőr is lakott. Az emeleten volt hét szoba, levéltár, tanácsterem és konyha.⁶⁾

Az ítéletek kihirdetése a tanácsteremben történt és az igazságszolgáltatásnál gondot fordítottak arra, hogy ki-ki velősen terjessze elő keresetét, vagy írásbelileg, vagy szóbelileg. Ügyvédre nincsen senkinek sem szüksége. Az összes magánjogi ügyek a tanács elé tartoznak és csak egyes esetekben van helye vagy a

1) XXIX.

2) XXXII.

3) XXXI.

4) Lásd »A tizenhat szepesi város provinciájának székháza Iglón« c. cikkemet a Vas. Ujs. 1908. 1. sz. 12--13. l.

5) XXX.

6) XXX. és XXXI.

XIII. város grófjához vagy a királyhoz való felebbezésnek. Bűnügyekben a vizsgálat megtevésére is jogosult a városi tanács, de a tényállás megállapítása után jelentést tartozik tenni a grófnak és csak annak utasítása alapján zárhatják el a bűnöst. Az igazságszolgáltatásnál a szepesi szász jogot — Zipser Willkühr — de leginkább mégis a XIII. szepesi városban kifejlődött jogszokást alkalmazzák. A testi fenytés elég gyakori volt. A befolyt pénzbírságot, amely a városházán egyéb mellékjövedelmekkel együtt kezeltetett, az év végén a bíró és tanácsnokok között szétosztották. Ez a mellékjövedelem rendszerint elég tekintélyes volt és a tisztségek viselőinek szép összeget juttatott.¹⁾

A város bevételeiről és kiadásairól évente számadást vezettek, amelyet a külső tanács elfogadhatott vagy esetleg vissza is utasíthatott és felelősségre vonhatta a közbvagyon kezelőit. Az 1772-iki összeírásnál a helytartótanács a számadásokat felette fontosoknak tartotta avégből, hogy a városok bevételeiről és kiadásairól világos képet nyerhessen és így az adók kivetésénél pontos adatokra támaszkodhassék. Igló e felszólításnak megfelelően külön mellékleten összeállítja bevételeit és kiadásait. A nevezetesebb kiadások a következők:²⁾

Királyi census fejében	375.—
A lublói katonaságnak egyenruhára (Mondirungsgeld)	9.—
Zsoldra (Zolnirungsgeld)	30.—
Telelési díj (Hyberniengeld)	60·13
Papirmalomjogért	16·40
Eltartási díj (Intertentionsgeld)	162.—
Beszállási pénz (Consistenzgeld)	22·26
Kilenced	152.—
Tized	130·16
Uri gabonajutalék (Herrn Getreydgeld)	34·68
Ujévi ajándék és beiktatási díj (Collenda, Installationsgeld)	28·11
Borpénz (Weingeld)	14.—
Vashámorért	22·40
Kertekért	22·40

Összesen . 1078·54 frt.

¹⁾ XXXIII.

²⁾ 3.

Ezen nevezetes kiadási tételek közt említendő, hogy a lubló helyőrségnek egyenruházatára szolgáló adót (Mondierungsgeld) 1765-ben vetették ki először, mivel azelőtt az a királyi censusban foglaltatott.¹⁾ Ezen évtől kezdve azonban a lengyel starosza a lengyel királynak 720 helyett 1000 birodalmi tallért volt köteles beszolgáltatni, amire az adókat is fel kellett emelni, illetőleg újakat behozni.²⁾

A *Zolnirungsgeld* a katonaság zsoldjául szolgált. Neve a tót „zolniersz“ szótól származik, ami annyit tesz, mint wojak, azaz katona. Régebben a zsold is a királyi censusból tellett.

A telelési díj — Hyberniengeld — a lengyeleknél szokásban volt és abban állott, hogy a hat téli hónapra a sereg részére külön adót vetettek ki.

Intertentionsgeldre, eltartási dijra azért volt szükség, mert a szepesi városok kötelesek voltak, ha a starosza közöttük időzött, őt minden jóval saját költségükön ellátni. Ez a súlyos teher 1747 óta állandósul meg. Megemlíthetjük annak illusztrálására, hogy mennyire sújtotta az adózásnak ezen neme a városokat, hogy a starosza feleségével 1746-ban Szepesváraljának egy év alatt 18,000 frt.-nyi költséget okozott.³⁾

Beszállási pénz — Consistenzgeld — jelenti azt az adót, amelyet a lakók azért fizettek, hogy katonaságot ne szállásoljanak be náluk. A lengyel dragonyos kir. testőrezred saját óhajára a szepesi starosztiában kapott szállást és e miatt Lubló éveken át toborzóhely is volt, ahol 1 tiszt és 20 közvitéz végezte ezt a munkát. Végre 1749-ben Elstermann őrnagy szállásmester herceg Lubomirszky nevében megegyezett a szepesi városokkal, továbbá Lublóval és Podolinnal, hogy az előbbieket szállás címén évente 400 birodalmi tallért fizetnek az ezredpénztárba, az utóbbi két város pedig hozzátartozandóságaikkal együtt 200 tallért.⁴⁾

A kilencedet és tizedet is sokszor gabona helyett pénzben fizették. Kilencedet csak 1763 óta fizettek, mivel Lubomirszky Heráklus szorította őket erre.⁵⁾

A *Herrn Getreydgeld* az a gabonapénz, amelyet buza, rozs

¹⁾ Czírbesz kéziratában.

²⁾ 7.

³⁾ Czírbesz kéziratában.

⁴⁾ U. o.

⁵⁾ 4.

és árpa megváltása fejében fizettek az iglóiak a gróf Brühl-féle starosza uralom óta és pedig évente 350 firt.-ot.¹⁾

Az *újévi ajándék* (Collenda) és a beiktatási díj (Installationsgeld) pénzben járt ki a helytartónak. Az utóbbit fizették gróf- és bíróválasztásoknál a választás megerősítése céljából.

A *borpénzt* (Weingeld) bor helyett adták a starosztának, régebben pedig borban szolgáltatták ki.

Ezen számokkal felsorolt kiadásokon kívül még az a nagy teher háramlott a szepesi városokra, tehát Iglóra is, hogy a lengyel starosza tavasszal bárányokat, ősszel juhokat és juhturót küldött lublói uradalmából a városoknak értékesítés céljából, majd pedig a juhokért és a juhturóért oly nagy összeget követelt be, hogy a polgárok kénytelenek voltak erre is igen sokat ráfizetni. Azonfelül az ev. községek új lelkesz alkalmazásánál az erre szóló engedélyt csak tekintélyes pénzösszegekért csikarhatták ki a starosztától. Mindezekből Iglónak évente átlag 300 tallérnyi kára volt.²⁾

Jóllehet a város sokat adózott és önkormányzati költségei is elég tekintélyesek voltak, mégis érdekes, hogy az administrator jelentése szerint a város jóllétnek örvendett, mert adósságai nincsenek³⁾ és csak egyes polgárok nyögnek a terhek fizetése alatt. De a polgárok sem voltak még abban a sanyarú helyzetben, hogy szántóföldjeiket, réteiket kénytelenek lettek volna elzálogosítani.⁴⁾ Fizettek ugyan nagyobb adókat, de polgárjogukat mindenkor fentartották és zselléri viszonyba nem jutottak és e miatt a földterület nincsen házak szerint sessiókra osztva, hanem minden polgárnak saját vagyoni állapotától és egyéni elhatározásától függ, hogy mennyi földterületnek akar ura lenni.⁵⁾ Robotmunkát nem teljesítették.⁶⁾ Az iglói polgárok anyagi helyzete tehát nem volt kétségbeesztő a visszacsatoláskor, bár jogaik gyakorlásában nem egy ízben sok zaklatásnak voltak kitéve.⁷⁾

1) Czirbesz kéziratában.

2) 7., 10.

3) XV.

4) XVI.

5) 5.

6) 6—7.

7) Teljesen alaptalan Münnich S. »Igló város tört.« c. művének ezen dült betűkkel nyomtatott állítása: »Igló városa soha egyetlen egy kedvezményben, soha egyetlen egy jótéteményben sem részesült a lengyel zsarnokok részéről.« (355. l.) Hiszen ott vannak a Lubomirszkyiak rendeletei, III. Ágost és a többi lengyel király rendeletei, mikor megerősítik a céhtestületek szabadságait, sőt az egyes városok szabadságleveleit stb.

Egészségügyi és közbiztonsági rendszabályok.

Kórház. Tisztaságra vonatkozó óvintézkedések. Marhavész és tűzvész.

A városnak régi időtől kezdve volt kórháza, amely mintegy szegényház gyanánt is szolgált, amennyiben hat elszegényedett öreg asszonyt tartottak el benne. Ezeknek gondját viselte egy nő és egy férfi, akik egyúttal az elemózsia beszerzéséről és összegyűjtéséről is gondoskodtak. A nyolc személy közül három kath. és öt ev. vallású volt 1772-ben. A kórház fenntartására 35 hold föld szolgált, amelyből 24 köből rozs kerül kenyérré és egy köből árpa a harangozónak. Azonkívül volt a városban még sok szegény, főleg katolikusok, akik anyagi támogatásban részesültek és pedig mintegy 30 személy részesül segélyben. Egyesek hét, mások hat és öt garast kapnak hetenként a várostól, a kórházban pedig ételt és ruhaneműt.¹⁾

A tisztaságra, rendre is nagy gondot fordítottak, különösen arra ügyeltek, hogy az utcák és terek tiszták legyenek. Az utcákat kikövezték és az utak rendben tartására 1772-ben 1572:19 frtot fordítottak.²⁾

A marhavész elnyomására vonatkozó megyei utasításokat szigorúan betartották és a gróf is nagy gonddal ellenőrizte azok végrehajtását. Ha valahol megfertőzés történt, azonnal leölték a marhát és az erdőben, elkülönített helyen hantolták el.³⁾

Tűzrendészeti szabályai is voltak Iglónak; a tűzoltói szerek mindenkor készenlétben állottak s a céhek külön felügyelőket tartottak, akik a házakban esténként ellenőrizték a tűzhelyek kezelését és ez által emelték a közbiztonságot is.⁴⁾

Kulturális élet.

Róm. kath. egyház és iskolája. A tanítók javadalalmazása. Az ág. hitv. ev. egyház imaháza. Magántanítók és azok javadalalmazása.

Az iglói kulturális élet felekezeti jellegű volt 1772-ben. A róm. kath. egyház a lengyel uralom alatt visszanyerte régi tekintélyét és a parochiális templom ismét birtokába került. A templo-

¹⁾ XXI.

²⁾ XXXV.

³⁾ XXXVI.

⁴⁾ U. o.

mot Szt. László alatt 1077-ben kezdték építeni és husz évig épült. A templom csúcsives stílusban készült és idők folyamán sok viszontagságon ment keresztül. Többször renoválták, így 1771 és 1772-ben is.¹⁾

A tót templomot, mely azelőtt csak kápolna volt, a vikárius tevékenykedése, valamint a tót lakosság szaporódása folytán megnagyobították, díszesen felszerelték és szűz Máriának dedikálván, 1731-ben a tinnini püspök és Máriaassy Sándor szepesi prépost újból felszentelték.²⁾

A kath. egyház szolgálatában állott a kath. orgonamester és a tanító. Az orgonamester a visszacsatolás idejében a tót származású Czingula János volt, aki az egyház részéről 50 frt. díjazásban részesült, a várostól pedig faátalány fejében 11·40 frtot és szabad lakást kapott. Mellékjövedelme is volt, még pedig minden nagyobb temetésnél 8 garas, lakodalmaknál, kereszteléseknél és céhünnepeken is megkapta a maga részét.³⁾

A tanító Münnich Márton, kinek kötelessége volt az ifjúságot a latin, német és tót nyelvekre tanítani. 1772-ben 32 fiut tanított. A várostól 100 frt.-ot és faátalány fejében 7 frt.-ot kapott, továbbá még 5 köből rozstot és szabad lakást. Azonfelül mellékjövedelmei is voltak: nagy temetés után 9 garas, rendesnél 2 garas; továbbá jutott neki is a lakodalmaknál, felköszöntéseknél, kereszteléseknél és céhek újjászervezésénél valami, és tandíj gyanánt kapott hetenként minden tanulótól egy polturát, továbbá a körmenetnél legkevesebb 8·20 frt.-ot és sátoros ünnepeken is 8·20 frt.-ot.⁴⁾

Ezeken kívül az egyházat szolgálták még két kántor, a harangozó, a zenész (turnerus) segédeivel és két tót kántor.⁵⁾

Az első kántor Havelka Gy., aki Morvaországból való volt és a várostól évente 60 frt.-ot és fa fejében 5 frt.-ot kapott. Mellékjövedelme volt még beszenteléseknél, körmeneteknél. Ünnepen, kantatéknál és a céhek megújításánál befolyó jövedelemből a negyedrészt volt az övé és nagy temetéseknel 6, rendesnél pedig 2 garas.⁶⁾

¹⁾ XVII.

²⁾ U. o.

³⁾ XIX.

⁴⁾ U. o.

⁵⁾ XX.

⁶⁾ U. o.

A második kántor, névszerint Ruszbátzky M. iglói születésű volt. Ez támogatta a rektort a gyermekek tanításában. Évi fizetése a várostól 33-20 frt és fa fejében 2-30 frt.; szabad lakás, a kantatéból egy negyedrés, az ünnepek és a céhek mellékjövedelmeinek pedig nyolcadrésze.¹⁾

A harangozó, Csensch Jakab, hasonlóképen Morvaországból származott és ez nemcsak az egyházat szolgálja, hanem támogatja a rektort az ifjúság tanításánál és köteles éneket is tanítani. A várostól 40 frt fizetést kap, továbbá a beszenteléseknél és kantatéknál járó illeték negyedét és ünnepeken az illeték nyolcadát. Azonfelül jár neki keresztelésnél, beiktatásnál, esküvőnél, kihirdetésnél két, nagy temetésnél 6, rendesnél 2, szemfedélért 2 és végre egy ülésért 1 garas; ostyasütésre a város 3 köből rozst adott néki és újévkor az ostyákért befolyó összeg öt illette.²⁾

A harangozó segítségére volt a zenész (turnerus) és a tót kántor is. Ezek közül az első két segítőtársat tart és hárman kapnak a várostól 60 frt.-ot, 8 köből rozst, ugyanannyi árpát és másfél köből buzát és a toronyban szabad fűtést; az egyháztól pedig 8 frt.-ot. Azonfelül háromnapos ünnepen a hangszerekkel szerzett összes jövedelem egy részét.³⁾

A második tót tanító a tót egyházben orgonamesteri és harangozói szolgálatot is végzett. Fizetése volt a várostól 4 frt., beszentelésekből mellékjövedelem 24 frt.; az egyháztól hetenként az iskolás gyerekek után, kiket tanított, fejenként 6 krajcár. Tanított pedig ez időben 52 fiut és 14 leányt. A lekturáért egy poltura, temetésért 14 kr., beiktatásért 6 kr., kihirdetésért 6 és házasságkötésért 6 kr. járt néki.⁴⁾

A róm. kath. egyház mellett még mindig igen jelentékeny szerep jutott az ág. hitv. ev. egyháznak és az általa felkarolt népoktatásnak.

Az ev. egyházközségnek van imaháza, de ez csak tisztán fából épült; hossza 20 $\frac{1}{2}$, szélessége 7 $\frac{1}{2}$ öl. Az imaházat, amely a mai ev. főgimn. tápintézeti épületének helyén állott, herceg Lubomirszky Staniszló különös kegyéből emelhatték az evangélikusok 1694-ben.⁵⁾ Igló papja 1757-től a nemes származású, jeles

¹⁾ U. o.

²⁾ U. o.

³⁾ U. o.

⁴⁾ U. o.

⁵⁾ XXII.

tehetségű¹⁾ szepesváraljai Czirbesz András J. volt. Jövedelme a perzseyben befolyt összeg, továbbá kapott hetenként 3-20 frt.-ot, ezenfelül 12 köből rozstot, 4 köből búzát és 6 köből más gabonát, fa helyett pedig 18 frt.-ot. Évente három offeroriumot is engedélyeztek neki. Ezen meglehetősen szerény és csekély javadalmazás mellett köteles volt a lelkész vasárnaponként és ünnepeken délelőtt és délután prédikálni, hétköznapon kora hajnali órában könyörgést tartani, úrvacsorát osztani, az ifjúsággal katechetikai gyakorlatot végezni, a betegeket meglátogatni és halálra előkészíteni és halotti beszédeket mondani.²⁾

Az 1772-iki összeírás alkalmával az ev. egyház nyilvános tanítókat még nem alkalmazhatott, mivel a staroszták türelmetlenek voltak a protestánsokkal szemben.³⁾ Ezt a sérelmes intézkedést úgy játszották ki az evangélikusok, hogy két kántort tartottak, akiknek gyűjtésből személyenként 50 frt.-nyi jövedelmet biztosítottak. Ezek aztán egyes fiuknak privátórákat adtak és ezért hetenként 1 polturát kaptak. E két kántoron kívül két magántanítót is alkalmaztak, akik latin és magyar nyelvre, továbbá számtanra tanítottak egyes fiukat. A magántanítók hg. Lubomirszky Szaniszló szigorú rendelete folytán nem kaphattak az ev. egyházközségtől semminemű anyagi támogatást, hanem teljesen a fiuk szülőinek segélyezésére szorultak.⁴⁾

A prot. egyház, jóllehet ekkor még csak szűk kereteken belül fejleszthette iskolaügyét, tőle telhetőleg megtett mindent, hogy fiaiban a vallásosságot ébren tartsa és művelődésüket előmozdítsa. Kétségkívül ennek az úgyszeretetének és áldozatkészségének köszönhető, hogy idők multán nemcsak Iglón, hanem a messze vidéken is a prot. egyháznak jutott mind az alsóbb, mind a felsőbbfokú oktatás terén a vezető szerep.

* * *

A fentebbiekben igyekeztünk hiven megrajzolni Igló korona-és bányaváros képét a XVIII. sz. második feléből, azon kétség-

¹⁾ Czirbesz A. J. előszeretettel foglalkozott történetírással és nagy buzgalommal gyűjtötte ösze a Szepességre vonatkozó okiratokat. Becses és értékes jegyzetei (3 foliáns kötet) részint az iglói ev. egyház levéltárában, részint az iglói ev. főgimn. könyvtárában vannak és őket jelen értekezésünkben többször felhasználtuk.

²⁾ XXIII.

³⁾ XXIV.

⁴⁾ U. o.

kivül hiteles adatok alapján, melyek az 1772-iki városi kimutatásban és Tiszta adminisztrator munkájában találhatóak és egybeállítva igazán érdekes bepillantást engednek a város belső életébe és annak egész sociálgazdasági szervezetébe. Iglónak, mint bányavárosnak múltja van, melyre nézve sok becses és eddig ismeretlen adattal szolgálnak e feljegyzések. Azzal, hogy a bányatulajdonosokat névszerint felsorolják s a bányaműveket is részletesebben ismertetik, a kutatónak igen hasznos szolgálatot tesznek. A város közigazgatásáról, gazdasági viszonyairól és pénzügyeiről szóló adatok egyaránt fontosak és érdekesek, egyedül a kereskedelemre és iparra vonatkozó feljegyzések szegényesebbek, amiből jogosan következtethetünk arra, hogy Igló sohasem volt ipari és kereskedelmi központ. Kulturális élete azonban élénk és közigazgatási viszonyai olyan rendezettek és megállapodottak voltak a XVIII. század második felében, hogy a városnak a közelmúltban való szép fejlődése csakis e biztos alapra támaszkodva következhetett be.

(Vége).

DR. BRUCKNER GYŐZŐ.

Tizenkét ismeretlen löcsei nyomtatvány.

Az árvamegyei Csaplovics - könyvtárban egy colligatumra találtam, melyben a XVII. századból származó negyedréti kis nyomtatványok voltak egybe kötve. A 3559 számú kötet több oknál fogva kellett, hogy feldaraboltassék, s így az a könyvtömeg, amelyet erős félbőr kötése fogott egybe, ma a könyvtár kincstárában több szám alatt őriztetik.

A colligatum a „Régi Magyar Könyvtár“ ritkaságaiból állott. Egy csomó magyarországi nyomtatvány, a melyekből csak egy-egy példány maradt fen s így könyvtárunk birja a másodikat, vagy pedig olyan, amely még eddig napvilágra nem került — tehát unicum. Sajnos, ezek között magyar nyelvű egyetlen egy sem volt. Volt a kötetben még egy néhány magyar szerzőtől eredő, de külföldön nyomott ritkaság és unicum.

Unicumainkat a magyar bibliographia számára hozzáférhetővé óhajtván tenni, alább közlöm azokat, amelyek *Lőcsén* kerültek ki a könyvnyomó sajtó alól.

A könyvek leírásában nem akartam takarékoskodni. Magam is gyakran érzem Szabó könyvének hiányosságát, tehát igyekeztem úgy leírni a nyomtatványt, amint én azt leghasznavehetőbbnek gondolom. Azt hiszem, hogy e téren pazarlás nem létezik.

Leírásaimnál vezérszó a kezdet, azután jön a cím, lehetőleg a betű nagyságokat is visszaadva, aztán a könyvforma s végül a részletezés ott, ahol szükségesnek láttam. Azt hiszem a munkákban előforduló szerzők névsora és állása különösen a Szepesség kulturtörténetével foglalkozók számára fog egy s más hasznavehető tartalmazni.

I.

1622.

Spilenberger S[amuel]*Cim:*

Tempore infectionis, haecan-
te omnia ob fervanda,
quae feqvuntur.

4 r. 4 sztl. levél. Cimlap nélkül.

Szerzője 3. lev. b) oldalán:

Doctor S. Spilenberger,
Civitatis Leutschovien:
Ordinarius Medicus.

4. levél a) oldalán impressum:

 LEVTSCHOVIAE

Ex Officina Typographica,
Danielis Schultz Bartph:
Anno Domini,
IesVs reX noster MedicVs.

A kis nyomtatvány ugyancsak 1622-ben német nyelven is meg-
jelent s e német kiadás egyetlen példánya a debreceni ref. collegium
könyvtárában őriztetik.

A német példány címszövege Szabó Károly szerint (R. M. K.
II. k. 423):

*Spielenberger**) (S. Doctor, Der Stadt Leutsch bestälter Me-
dicus) Zur Zeit der Infection soll man vor allen dingen nachfol-
gende Mittel brauchen. 4 r. 4 sztl. lev.

Colophon: Gedruckt zur Leutschaw, Durch Daniel Schultz, 1622.

II.

1622.

Musculus Wolfgangus.*Cim:*

A N A G R A M M A T I S M U S
Gratulatorius & Votivus,
IN HONOREM, PERPETUAMQVÆ ME-
MORIAM DIGNISSIMAM,

ADMODVM GENEROSI

*) Szerző nevét úgy a fent leírt latin nyelvű példányon, valamint az
1648. évben Lőcsén megjelent Mnemata Poetica (R. M. K. II. 690)-ben és
egyebütt *Spilenbergernek* írja. R. D.

ATQ; MAGNIFICI DOMINI,

Dni: BALTHASARIS HORVATH

Stansith, de Gradez, in Neerer & C:
in Vice-Comitem Comitatus Scaepuffienfis,
unanimi Nobilitatis consensu, pridie Jdus Martij,
Anni currentis millesimi, sexcentesimi, vicefimi secundi
Noviter ac ritè Electi.

SCRIPTUS

A

WOLFGANGO MUSCULO BOJODURENSI

*in Regia ac Libera superioris HVNGARIAE Metropolitana Civitate
Cassiviensi, Ecclesiae Germanicae quondam Pastore & Inspectore*

Nunc vero in Regia ac Libera, ejusdem Superioris HVNGARIAE
partis, Civitate LEUTSCHOVIA, propter Evangelicam & ortho-
doxam veritatem, contra horrendum *Calvinianorum* dogma necessario
ac digne defensam; Exercitiumq; pfalorum, à Theodore BEZA,
Calvinistarum antesignano fatis blasphemio; & Clemente Maroto,
Poëta Calvinistico, flagitij ejusdam causa, flagris seu virgis caelo,
compositorum, improbatum & denegatum innocentissimè (ut Deus
ipse omnesque pij, immutatae Augustanae Confessioni sincerè addicti
Cassovienses ipsi aliaeq; Civitates & provinciae vicinae, optimè
nôrunt) indignissimisq. modis, per integrum
triennium, exulante.

LEUTSCHOVIAE, Typis Danielis Schultz B. Anno: 1622.

4 r. 4 sztlan. lev. Cımlap. b) old. jelmondatok. 2 lev. Epistola
Dedicatoria, melynek végsorai: *Dabam Leutschoviae, duodecimo
Calendarum Aprilis, Anno repraesentati Messiae millesimo,
sexcentesimo, vicesimo secundo*

*Generositati & Magnificentiae
Vestree.*

Subjectissimus

Wolfgangus Musculus Ecclesiae Cassoviensis
Germanicae quondam Pastor & Inspector;
nunc Exul Christi.

3. levélen Anagramma. Distichonok a 4. levél b) oldalán.

FINIS

Autor ad Herennium, lib: 4.

és egysoros idézet Homerosból.

III.

1635.

Epithalamia.*Cim:*

EPITHALAMIA

Votiva & gratulatoria

in

Celebritatem festivitatis Nuptialis

CLARISS. AC DOCTISS. VIRI

D^N DAVIDIS FROELI-chii, Mathematici celeberrimi, ac per
Ungariam, & potissimas Germaniae par-
tes Astronomi practici dexterrimiPolyhistoris & Philologi labo-
riofissimi

cum

Lectissima pudicissimaq [igy!] Virgine

IVDITHA,

PRUDENTIS AC HONORATI VIRI,

BARTHOLOMAEI BERTRAMI,

Senatoris Reip. Caismarcensis pri-
marii, ac Chymici solertissimi

Filia.

*Eidibus Quinctilis, ANNO CIO IOCXXXV.**DEO favente obeundam, concinnata*

ab

A M I C I S.

LEVTSCHOVIAE. 1635.

4 r. 1½ iv (A₁₋₄ + B₁₋₂)— 6 szltal lev.

Köszöntő versek vannak benne, melyeket szerzőik, így irtak alá:

- 1.) *Johannes Serpilius Secundus,*
Eccl. Caismarcen. P.
- 2.) *Sponsi Affinis,*
Doctor Samuel Spilen-
berger.
- 3.) *Caspar. Cramer. Sen.*
Reip. Leuchov. Consular.
- 4.) *M. David Praetorius, Civis*
& Rector Caismarcensis.
- 5.) *Johannes Sorentz.*

- 6.) M. Johannes Windisch,
Scholae Leuchovien. Rector.
7.) *Domino Affini Suo observ.*
Josephus Alauda Leutsch.
Scholae Cibin. Rector.
8.) Jonas Spilenberger
Reip. Leuchov. Apoth.
9.) *Michaël Stanek Tesch. Sil.*
Collega Caesareofor.

IV.

1641.

Munera.*Cim:*

Munera.

Sub tempus Nuptiarum,
quas,GENERE NOBILI CONSPICVVS
ERUDITIONE SOLIDA PRAESTANTISSIMVSDN TIMOTHEVS
VATIJASCHKY

à Sichtenstern/

SS. LL. & Politices cultor indefessus, post absolu-
tam in oris maritimis peregrinationem

CUM

LECTISSIMA QUA MORES, ET
LAUDATISSIMA QUA PIETATEM

FOEMINA

M A R I A N N A

Quondam Spectati Et Honorati Viri

MATTHAEI MAKOSCH,

*relictâ viduâ, Plesnae Silesiorum,*A. MDCXLI. 20 Februarii, inter clades publicas
auspice Christo, celebrabat, ab Amicis intercapedine
loci, non animis, disjunctis, honoris &
amoris ergo transmissâ,

Anno

TIMotheVs VatlascHki qVo IVrIs StVDIosVs
SponsVs erat.

Leutschoviae. Typis Laurentii Breveri.

4 r. 2 iv (A₁₋₄ + I₁₋₄)-8 sztan lev.

Ezen Vatiyaschki Timot és özvegy Makosch (Magos?) Máténé született Schlosser Marianna nászára irt ünneplő nyomtatvány a következőktől tartalmaz verseket:

- 1.) A vőlegénytől, aki szerzőségét így jelöli:
Ita Sponsus, Dei opem
implorat.
- 2.) Johann Serpilius Secundus Ecclesiae
Civit. Carpathicae Reifmarcft
Pastor.
- 3.) *M. David Praetorius Paedagogicarum & Scholasticarum operarum 42. aetatis 64. An.*
- 4.) Johannes Mauternus Pannon.
- 5.) Johannes Hradski.
- 6.) Albertus Lysetius Berun. Sil.
- 7.) *H. V[atijaschky] á L. S.*
- 8.) Tobias Stephani
Gymn. Leutsch. Rector.

V.

1642.

Nuptiarum Honorem in.*Cim:**Ευφροσύνη Γαμική**in Nuptiarum honorem*

VIRI AVTORITATE, DIGNITATE,
ERUDITIONE ET VIRTUTE CLARISSIMI

DN M. PETRI ZABLERI

Ecclesiar: V. Regiar: Liberarumq; Civitatum Superioris Hungariae, & Oppidi Saaros, Superattendentis dignissimi

SPONSI

&

HONESTISSIMAE AC PUDICISSIMAE
MATRONAE

DNAE MARIAE GOLTZIAE,

*Circumspecti ac integerrimi VIRI JOHANNIS
TRENTSCH, p. m. Reipubl. hujus Civis
primarij, Viduae relictæ*

SPONSAE.

Solemniter celebratarum 2. Novembr:
 Anno CIŌ. IŌC. XLII.
*Quas debitae observantiae & honoris
 ergò gratulantur*

LEVTSCHOVIAE,

Ex Officina Typographica Laurentij Breweri.

4 r. 1 iv (A₁₋₄). 4 sztl. lev.

A nyomtatvány ünneplő verseit irták:

- 1.) Joachimus Goltzius Iglov. Eccles:
 Rosnaviensis p. t. Pastor S. F.
- 2.) Barthol Bachsmann Pastor in Toporcz.
- 3.) Johannes Molnár de Uyfalu.
- 4.) *M. Johannes Windisch/*
Scholae Rector.
- 5.) Josephus Alauda Leutschovien.
- 6.) *Math. Gosn. Conr. S. L.*
- 7.) Christoph: VVerner p. t. Cant: L.
- 8.) Petrus Dingisch/ Scholae
 ejusdem 3. Clafs: Collega.

VI.

1658.

Serpilianus.

Cim:

SERPILIANVS HONOS:

Lugubre in posteros monumentum:

ab ipso positum fanguine:

Sobole maestissima:

triga filiis:

quorum

hic Ecclesiae: iste Reipubl: ille Scholae:

ac. (quod mortem & mortalia superat) Coelestis relict

patriae desiderio omnes:

Patri, solo denato: polo renato: vitae dato: aeternum beato:

piè sepulto: semper culto:

DNO. JOHANNI SERPILIO,

cum multum lugente suorum Ecclesiae coetu

lugent maximum, ab Anno Christi M. DC. L VIII.

die VI. & XIV. Febr.

LEVTSCHOVIAE.

Typis Breverianis.

4 r. 1 iv (X₁₋₄). 4 sztl. levél.

A sirató verseket az elhunyt családtagjai irták. U. m.:

- 1.) SAMUEL SERPILIUS
Filius Tuus: Eccl. Leyb. n. t. Diac.
- 2.) Johann. Serpilius. *inter natos defuncti natu major.*
- 3.) Augustinus Serpilius.
- 4.) *Inter filios filii instar à piè defuncto Sene habitus filialiter luget C. K. (vagy R?): MV. MV.*
- 5.) Christianus Centner, Sil.
p. t. Gymn. L. Alumnus.

VII.

1658.

Exequialis honos.

Cim:

EXEQVIALIS HONOS,

Iustorum rite datorum
funeri

V I R I,

VIRTUTE CLARI: PIETATE RARI: DO-

*ctrinagnari: Genere nobilis: munere incomparabilis;
aetate gravis: moribus suavis: fama magni:
nomine celebris:*

DN. JOHANNIS SERPILLII [igy!]

Antifitis Ecclesiae Caesareofor meritissimi:
Senioris Fratrum infra Popradum vigilantissimi:
Poëtae per Scepuos celeberrimi.

*aetatis LXII, functionis Ecclesiasticae XXXIV., Christi
nati M. DC. LVIII. Anno: Die Februari VI. in Do-
mino placidè obdormientis ac XIV. ejusdem
cathedratico sepulcro honorificè
depositi:*

perennaturo, ipso quoque; à fato, semper nomini,
relictus

AB AMICIS CULTORIBUS.

LEUTSCHOVIAE.

TYPIS, LAURENTII BREVER.

4 r. 1^{1/2} iv (A₁₋₄ + B₁₋₂) 6 szulan lev.

A nyomtatvány versszerzői:

- 1.) Joh. Andreae *Concionator Aulae*
Illustriss. Thökölianæ in Kezmárk.
- 2.) Martinus Adami I. B.
Minister Ecclesiae Leutschov.
- 3.) Tobiâ Stephani *Net. Mor.*
Ludi Leutsch. t. Rectore.
- 4.) Johann. Croner. *SS. Th. Stud. p. t. Sch. Pat. Conrect.*
- 5.) Johann. Bretschmer *Sil. p. t. Gymn. Leutsch. Coll.*

VIII.

1663.

Eccard András.

Cim:

Schriftt gegründeter Trost
und
Wohlfahrt-Wunsch
der Edlen/ viel Ehr= und Tugendreichen Frauen
ANNAE ECCARDIN
gebohrnen Reanderin/
Am Annae Tag/ den 26 Julij/ im 1663. Jahr
nach der hochseeligen Heilands-Geburt/
von ihrem ältesten Sohn
ANDREÁ ECCARDO
aus kindlicher schuldiger affection überreicht
im von Gott verhengtem Exilio
zu Käysermarck.

4 r. 1/2 iv. 2 sztlan level.

IX.

1663.

Nuptias honestas.

Cim:

Nuptias Honestas
Prudenti & Circumspecto Viro
D^N ZACHARIÆ
Pfeiffer/
Lib. Regiaeque; Civitatis Caesareoforen:
Apothecario Peritissimo
tertium Sponso

*Cum Pudicissima suiq' sexus Virtutibus ornatissima
Virgine*

A N N A

Viri Pl. Reverendi, Clarissimi & Doctissimi

DN. M. ABRAHAMI ECCARDI,

Eccl. Eperien. Pastoris quondam Pri-
marii fidelissimi,
nunc verò apud Caesareof. commorantis & auxi-
lium divinitus expectantis
Filia dilectissima

SPONSA.

*Superis faventibus 24. Junii, Anno Dni 1663.
Solemniter celebratas
gratulantur.*

Fautores & Amici.

Leutschoviae, Typis Laurentii Breveri.

4 r. 2 iv (A₁₋₄ + B₁₋₂) 6 sztlan lev.

Az ünneplő verseket irták:

- 1.) M. Thom. Greb. Pft. Caesareof.
- 2.) *Johannes Andreae*
Illustr: Aulae Kesmarken: Pastor.
- 3.) Christophorus Klesch
Minist: Eccles: Georgio- Mont.
- 4.) Michael Noscovius
Eccles. quae ibidem Chr. Jesu colligitur, Pastor.
- 5.) Michael Guhr, Eccl. Caes. Diaconus.
- 6.) Elias Sartorius. Eccl. Caesareof. Diac.
- 7.) Adamus Popradius, Diac: Bel:
- 8.) Wenceslaus Johannides
Schol: Caes: Rector
- 9.) Johannes Meltzelius.
Sch. Caesar: Con. Rector.
- 10.) Joh. Croner. L. P. C.
- 11.) Josephus Selteneid / Caesareof.
S. S. Theol. & Phil. Studiosus.
- 12.) Johannes Conradi Mufná Transylv.
Cantor Scholae Caesareof.
- 13.) Georgius Ratai
Sch: Caes. Auditor.

X.

1663.

Plausus 'votivus*Cim:*

PLAUSUS VOTIVUS

quo

*Vir plurimum Reverendus, Clarissimus & Doctissimus***D^N. M. ABRAM-
MVS ECCARDVS**

HOSPES HACTENVS

CAESAREOFORI per sesquiennium
gratissimus & honoratissimus,*Post varias gravissimi, sed eidem gloriosi satis,
Exilii curat & arumnas*

Anno M. DC. LXIII.

Ipso die OMNIVM SANCTORVM,

LEIBICIUM

Ad capeffendum, ritè oblatum, ejus Ecclesiae

PASTORATUM,

Publicè solennitèr;

deductus est.

Colligentibus & favori bonorum
commendantibus

AMICIS & VICINIS,

LEUTSCHOVIAE,

Typis Laurentii Brever.

4 r. 2 ív (A₁₋₄ + B₁₋₄) 8 sztlan lev.

E kis nyomtatvány a következő versszerzők emlékéért tartja fenn:

- 1.) M. Thomas Greb. Paft. Caef.
- 2.) Michael Šijšer Eccl. Top-
porcen-Paftor, & Fraternitatis
ad Infer: Fluv: Poprad p. t. Se-
nior.
- 3.) J. A. E. A.
- 4.) Valerianus Berlinius
Paftor Crucis Villen & Contu-
bernii ad Infer. Fluv. Poprad
Con-Senior.
- 5.) Vitus Mellissius. *Bohem.*
Mestecenus, Past. Kriegenfis.
- 6.) Martinus Novak
olim subftit. Eccl. Leibicen.

- 7.) Adamus Popradius
Ecclesiae patriae Diaconus.
- 8.) Johannes Vagnerus *Diaconus Eccl. Leibicensis.*
- 9.) Wencel'aus Johannides
Gymn. Caesar. Rector.
- 10.) Johannes Meltzelius
Gymn. Caesareof. Con. Rector
- 11.) Wencel'aus Rißmann
p. n. Rect. Leibicien.
- 12.) Josephus Selteneich /
Caesareof. S. S. Th. & Ph. St.
- 13.) Zacharias Pfeiffer / Civis & Pharm.
Caesareoforen.
- 14.) Johann Conradi, *Musna Transylv;* Cantor Scholae Caesareof.
- 15.) Georgius Ratai
p. n. Auditor scholae Caesareof.

XI.**Obsonia** gamica

1663.

Cim:

OBSONIA GAMICA
Ex Promptuario Amicorum Collecta
Et Nuptijs
Quas
συνθεῶ

*Reverendus Clarissimus atq Doctissimus Vir Juvenis*D^N A D A M V S

P O P R A D I V S

ECCL: BEELENS: DIACONVS

DIGNISSIMVS

Cum Castissima & Pudicissima Virgine

S V S A N N A Rōchin

*Prudentis quondam & Honesti Viri*D^{NI} B A R T H O L O M A E I Rōchj

CIVIS BEELEN. PRIMARII FILIA

Die 21. Anno 1663.

Solenniter celebrat

Cum Amica gratulatione

Oblata,

χοροδοσιαζον

*Ter Septena Dies Octobris, sIDere Laeto,
Orta est & Sponso Sponsa SVsanna DatVr.*

LEUTSCHOVIAE

TYPIS LAURENTII BREVER

4. r. 1 ív (A₁₋₄) 4 sztlan lev.

E nyomtatványban a nászpárt verssel köszöntik:

- 1.) M. Abraham Eccardus
ex immeritissime Exilio ad Eccle-
siam Leibicensem vocatus Pastor.
- 2.) Johann. Andreae
pt. Aulae Kefmarcen. Ecclesiastes.
- 3.) Wenceslaus Johannides.
Gymn. Caesar. Rector.
- 4.) Johannes Meltzelius Sch. Caef. Con. R.
- 5.) Josephus Seltenreich SS. Th. & Ph. St.
- 6.) Andreas Eccardus*) Nam flaviâ Silefius.
- 7.) Emericus Frievaldsky.
- 8.) Paulo Eccardo Scholae Caefareop [*igy!*]
alumno.

XII.

1671.

Novam

Cim:

NOVAM
HPOΘYMIAN
NOVO
MUNERI ACONERI
VIRI

Admodúm Reverendi, Amplísimi atq. Clarísimi

D_{NI} MICHAELIS
NOSCOVII

Warall: Sceptuf:

ECCLESIAE FILCAVIENS: INTER XIII,
Oppida in Annum XXVII. Antístitis Scho-
laeque Inspectoris gravíssimi simul
ac gnavíssimi;

cum publico solemnum Votorum Ritu
Venerabl. XXIV. Regal. Pastorum Collegij

SENIOR

pronunciaretur,

sub ipso publico Motu ac Metu

*) Popradi Adám Eccard Andrásnak mestere volt. Nevezett német otta-
varime-it így ajánlja: Einem gewissen hochgeehrten Herrn Praeceptorí schrieb
diejes...
R. D.

An. M DC LXXI.

ACCLAMABANT

Fautores, Amici, Fratres partimq. Compadres
Leutschoviae

In Officina Samuelis Brewer.

4 r. 3 ív (A₁₋₄ + B₁₋₄ + C₁₋₄) 12 sztan lev

A részben latin, részben német versek szerzői a következők:

- 1.) M. Johan. Windisch.
*Pastor Schemnicens: & Civitatum
Montanarum Senior Lutheran.*
- 2.) M. Daniel Klesch N. H. P. L. Caef.
*n. t. Eccl. Olass. Pastor & Ven. Consist.
Orator Ordinarius.*
- 3.) M. Abraham Eccardus, *Pastor
qui Leibicensis sum, Natione casidnud
Bernstadio silesius.*
- 4.) M. Johannes Bayer, *Pastor
& Insp. Waralliensis.*
- 5.) Philippus Heutschius, Varall.
h. t. Paftor Ecclesiae Menhardenf.
- 6.) Tobias Weis, *Pastor per annos
XXIV. Popradien. & n. t. XXIV. Regal
Paftorum Con. Senior.*
- 7.) Christophorus Klesch / Igl. Hung.
*Eccl: Georgio Mont. in Scepus. Past & Ve-
ner Contub. XXIV. Regal. nunc affectissimi
& ob varias Persecutiones prob! jam
disrarati Notarius.*
- 8.) Johannes Meltzelius
*P. E. Quintof. nunc Caesareof.
Exulans.*
- 9.) Paulus Cuncius. Evge.
- 10.) Josephus Selteneid /
Ecclesiae Filcaviensis Diaconus
- 11.) Venceslaus Johannides
*Moravus
Gymn. Caesareoforensis Rector.*
- 12.) M. Johannes Marci
Scholae Leibiciensis Rector.
- 13.) Johannes Bornagius
Scholae Filcav. Rector.
- 14.) Johannes Bornagius
Poës. Stud. Eperiess.
- 15.) Trojtfried Hegenitius, Gortlic:
Lusatius Med. Stud.

Közli: REXA DEZSŐ.

CSALÁDTÖRTÉNET.

A Csákyak a Magyar Törvénytárban.)*

E nevezetes történelmi család eredetét és nemzedékrendjét hiteles levéltári okiratok nyomán kimutatta Sváby Frigyes, Szepcs-vármegye volt levéltárosa és a Csáky-nemzetség lőcsei közös levéltárának őre, „A körösszeghi és adorjáni gróf Csáky-család genealogiája“ című értekezésében, mely a „Turul“ nevű szakfolyóiratban, s abból külön lenyomatban jelent meg 1897-ben Budapesten. A család tagjainak közszerepléséről pedig bőven tudósítanak a nemzetünk történelmét előadó nagy munkák, különösen Szilágyi Sándornak „A magyar nemzet története“ című tízkötetes műve. Én itt csak azokat az adatokat sorolom az eddig köztudatban forgók mellé, amelyek Dr. Márkus Dezső „Magyar Törvénytár“-ában előfordúlnak, s mindig előkelő történelmi alakokul mutatják be a család őseit. Ezeknek családi neveit a Törvénytár magyar (zárójegyben az eltérőket latin) szövege szerint írom, s keresztniveiket Svábynak helyesbített családtáblái szerint számozom. A Törvénytár adatai szárazon kijegyezve a következők:

Az 1435. évi II. törvénykönyv (decretum) befejezőjének 6. §-a szerint akkor Csák (de Chák) II. László, erdélyi vajda, jelen volt a törvénykönyv keletkezésekor a pozsonyi országgyűlésen.

Az 1500. évi törvénykönyv befejezőjének 4. §-a szerint akkor Csáki (de Csák) III. Miklós, választott csanádi püspök, jelen volt a törvénykönyv keletkezésekor a rákosi országgyűlésen.

*) Ez a tanulmányom már egyszer megjelent a Szepesi Lapok 1904. évi folyamában. De mert ez a hírlap egyfelől nem szak-, hanem általános olvasóköri, s másfelől hamar elmúló érdekű, tehát pár év alatt teljesen elveszendő természetű: azért vármegyénk története javáért kívánatos ezt a szakérdekű tanulmányomat ebben a könyvszerű folyóiratban megőriznünk későbbi történetíróink számára.

Az 1504. évi törvénykönyv befejezőjének 4. §-a szerint akkor Csáki (de Csák) III. Miklós, csanádi püspök, jelen volt a törvénykönyv keletkezésekor a rákosi országgyűlésen.

Az 1517. évi Werbőczy-féle Hármaskönyv II. része 14. címének 50., 51., 64. és 82. §-ai szerint, Magyarországnak összes főpapjai és bárói, nemesi és előkelői 1448-ban Pesten tartott közgyűlésükben Zömléni Gábor deák hamissításának, s ezért haszontalannak, visszavetettnek, kárhuzatosnak és erőtlennek nyilvánították, sok más okirat között, azt a két kiváltságlevelet is, melyek egyike a váradi káptalan pecsétje alatt, s másika Albert király pecsétje alatt Cháki (de Chák) II. Ferenc számára leányfiúsítás felől kelt.

Az 1595. évi 56. törvénycikk erdélyi békeegyezségének 1. §-a szerint akkor keresztszegi Csáky II. Gergely tagja volt a Somlyai Báthori Zsigmond erdélyi fejedelem részéről teljes és megfelelő fölhatalmazással Rudolf magyar királyhoz küldött békekövetségnek.

Az 1630. évi 24. törvénycikk bevezetője szerint akkor Csáky VIII. László tagja volt a Szlavoniában és Horvátországban lakó oláhok ügyeinek rendezésére kiküldött országos bizottságnak.

Az 1635. évi 60. törvénycikk 1. §-a szerint akkor Csáky (Cháky) VIII. László tagja volt az Ausztriához foglalt Borostyánkő, Kőszeg, Kis-Marton és Szarvkő magyarhoni uradalmak visszakebelezésére kiküldött országos bizottságnak.

Az 1635. évi 64. törvénycikk 1. §-a szerint akkor Csáky (Cháky) VIII. László tagja volt a Rába folyó medre kitararítására kiküldött országos bizottságnak.

Az 1647. évi 71. törvénycikk 1. §-a szerint akkor Cháky (de Chák) VIII. László gróf tagja volt az Ausztriához foglalt Borostyánkő, Kőszeg, Kismarton és Szarvkő magyarhoni uradalmak visszakebelezésére és az ottani határok kiigazítására újra kiküldött országos bizottságnak.

Az 1647. évi 103. törvénycikk befejezőjének 1. §-a szerint akkor Csáki (Chák) VIII. István gróf, tárnokmester, ülnöke volt az ország felső részei, Csáky (Cháky) VIII. László gróf pedig az ország Dunán inneni és túli részei királyi ítélőtáblájának.

Az 1647. évi 115. törvénycikkben az ország karai és rendei megkérték a királyt, gondoskodjék valami módnak a kitalálásáról, hogy Csáky (Cháky) VIII. István gróf, a dolog valóságának kiderítése után, elhatározza magát, hogy Roll Antal örököszeit a szomolnoki bányákban fekvő pénzösszegükért illő módon kielégítse.

Az 1647. évi törvénykönyv befejezőjének 4. §-a szerint akkor Csáky (de Chák) VIII. István gróf, főtárnokmester és Csáky (Csák) VIII. László gróf, főajtónálló, jelen voltak a törvénykönyv keletkezésekor a pozsonyi országgyűlésen.

Az 1649. évi törvénykönyv befejezőjének 4. §-a szerint akkor Csáki (de Chák) VIII. István gróf, főtárnok és Csáki (Chák) VIII. László, főajtónálló, jelen voltak a törvénykönyv keletkezésekor a pozsonyi országgyűlésen.

Az 1655. évi törvénykönyv befejezőjének 4. §-a szerint akkor Csáky (de Chák) VIII. István gróf, főtárnok, jelen volt a törvénykönyv keletkezésekor a pozsonyi országgyűlésen.

Az 1659. évi törvénykönyv befejezőjének 4. §-a szerint akkor Csáky (de Chák) VIII. István gróf, tárnokmester, jelen volt a törvénykönyv keletkezésekor a pozsonyi országgyűlésen.

Az 1662. évi törvénykönyv befejezőjének 4. §-a szerint akkor Csáky (de Chák) VIII. István gróf, főtárnokmester, jelen volt a törvénykönyv keletkezésekor a pozsonyi országgyűlésen.

Az 1681. évi 11. törvénycikk 6. §-a szerint akkor Csáky IX. István gróf tagja volt a zavaros időkben elidegenített fekvő javak visszaadására az ország felső részeibe küldött országos bizottságnak.

Az 1681. évi 16. törvénycikk 2. §-a szerint akkor Csáky (Cháky) IX. István gróf tagja volt a hátrálékos adók számonvételeére az ország felső részeibe küldött országos bizottságnak.

Az 1681. évi 23. törvénycikk 6. §-a szerint akkor Csáky (Cháky) IX. István gróf tagja volt az ország határait Lengyelország felé kiigazítani kiküldött országos bizottságnak.

Az 1687. évi 15. törvénycikk 4. §-a szerint akkor Csáky (de Chák) IX. László gróf tagja volt az ország határait Stájerország felé kiigazítani kiküldött országos bizottságnak.

Az 1687. évi törvénykönyv befejezőjének 3. §-a szerint akkor Csáky (de Csák) IX. István, szepesi örökös főispán és országbíró, jelen volt a törvénykönyv keletkezésekor a pozsonyi országgyűlésen.

Az 1715. évi 10. törvénycikk 4. §-a szerint akkor Csáky V. Zsigmond gróf, királyi tárnokmester, Kassán elnöke volt a török hatalom alól visszaszerzett fekvő birtokok jogait kideríteni kiküldött országos bizottságnak.

Az 1715. évi 24. törvénycikk 1. §-a szerint akkor Csáky III. Imre gróf, kalocsai érsek, tagja volt a törvények és törvényesékek megjavítására kiküldött országos bizottságnak.

Az 1715. évi 30. törvénycikk 3. §-a szerint akkor Csáky V. Zsigmond, főtárnokmester, királyi biztos volt a vallások rendezése végett kiküldött országos bizottságban.

Az 1715. évi 39. törvénycikk 6. §-a szerint akkor Csáky III. Imre gróf, a császári és királyi felség belső titkos tanácsosa és kalocsai érsek, valamint Csáky V. Zsigmond gróf, a császári és királyi felség valóságos belső titkos tanácsosa és főtárnokmester, tagjai voltak az ország határait Lengyelország felé kiigazítani újra kiküldött országos bizottságnak.

Az 1715. évi 43. törvénycikk 6. §-a szerint akkor Csáky III. Imre gróf, kalocsai érsek, tagja volt a császári királyi katonaság kihágásaiért elégtétel adására kiküldött országos bizottságnak.

Az 1715. évi 59. törvénycikk 1. §-a szerint akkor Csáky III. Imre gróf, kalocsai érsek, tagja volt a közigazgatási, katonai és közgazdasági ügyek rendszere kidolgozására kiküldött országos bizottságnak.

Az 1715. évi 112. törvénycikk 1. §-a szerint akkor Csáky III. Imre gróf, kalocsai érsek, elnöke volt az Eszterházy-család sztrecezeni és a Szunyogh-család budetini uradalmi között fenforgott határviták végleges eldöntésére kiküldött országos bíróságnak, még pedig teljes hatalommal arra, hogy az elhalt, vagy törvényesen távollévő bírák, illetve biztosok helyébe más nem érdekeltet kinevezhessen.

Az 1715. évi törvénykönyv befejezőjének 4. és 5. §-ai szerint akkor keresztszeghi Csáky III. Imre gróf, a kalocsai és bácsi kánonilag egyesült egyházak érseke és a nagyváradai egyház püspöki helyettese, valamint keresztszeghi Csáky V. Zsigmond gróf, főtárnokmester, jelen voltak a törvénykönyv keletkezésekor a pozsonyi országgyűlésen.

Az 1723. évi törvénykönyv befejezőjének 3. és 4. §-ai szerint akkor Csáky III. Imre gróf, a kánonilag egyesült kalocsai és bácsi egyházak érseke, a római szentszék áldozár bíbornoka és váradai püspöki helytartó, s keresztszeghi (de Keresztszegh) Csáky V. Zsigmond gróf, főtárnokmester, jelen voltak a törvénykönyv keletkezésekor a pozsonyi országgyűlésen.

Az 1729. évi törvénykönyv befejezőjének 3. és 4. §-ai szerint akkor Csáky III. Imre gróf, római szentegyházi Szent Eusebiusról címzett presbyter-bíbornok, a kánonilag egyesült kalocsai és bácsi egyházak érseke és váradai helyettes püspök, s keresztszeghi (de

Keresztszeg) Csáky V. Zsigmond gróf, főtárnokmester, jelen voltak a törvénykönyv keletkezéskor a pozsonyi országgyűlésen.

Az 1741. évi 63. törvénycikk 22. §-a szerint akkor Keresztszeghi gróf Csáky III. György, királyi tábornagy és egy magyar lovasezred tulajdonosa, valamint Szepes-vármegye örökös főispánja, kerületi királyi főparancsnoka volt az általános hadi fölkelésnek, az ország tiszáninneri kerületében.

Az 1751. évi törvénykönyv befejezője szerint akkor keresztszegi (de Keresztszeg) gróf Csáky VII. Miklós, Szepes örökös ura, római szent birodalmi herceg, s az esztergomi főszentegyház érseke, jelen volt a törvénykönyv keletkezéskor a pozsonyi országgyűlésen.

Az 1764/5. évi 4. törvénycikk szerint akkor keresztszeghi Csáky V. Jánost, Szepes-föld örökös urát és e vármegye örökös főispánját, a császári és apostoli királyi felség kamarását, valóságos belső és a magyar királyi helytartó tanácsnál tanácsosát, valamint a tartományi biztosság igazgatóját, a szent korona örvévé választották meg az ország karai és rendei.

Az 1790. évi 8. törvénycikk szerint akkor keresztszegi gróf Csáky V. János, időközben más hivatalokra lépvén előre, lemondott koronaóri tisztéről, s ezt elfogadták a karok és rendek, megnyugtatóván és föloldozván a nevezettet a koronához tartozó kulcsok átadására nézve.

Az 1790. évi 67. törvénycikk „Az adó és bizottsági ügyekben“ fejezete szerint akkor keresztszegi gróf Csáky I. József, Szepesföld örökös ura és e vármegye örökös főispánja, Esztergom vármegyének főispáni helytartója, a császári és királyi apostoli felségnek belső titkos tanácsosa, s a tartományi biztosságnak Magyarországon igazgatója, tagja volt a közpolitikai és bírósági ügyek rendszerét kidolgozni kiküldött országos bizottságnak.

Az 1796. évi törvénykönyv befejezője szerint akkor keresztszegi gróf Csáky I. József, főkamrás mester, jelen volt a törvénykönyv keletkezésekor a pozsonyi országgyűlésen.

Az 1802. évi 26. törvénycikknek „Galicia felé“ fejezete szerint akkor keresztszegi gróf Csáky I. Emánuel tagja volt az ország határait Galicia felé kiigazítani újra kiküldött országos bizottságnak.

Az 1805. évi törvénykönyv befejezője szerint akkor keresztszegi gróf Csáky XIII. László, választott curzolari püspök, jelen volt a törvénykönyv keletkezésekor a pozsonyi országgyűlésen.

Az 1807. évi 31. törvénycikk 2. §-ában „Galicia felé“ fejezete szerint akkor keresztszegi gróf Csáky I. Emánuel, a császári királyi

apostoli felség kamarása, tagja volt az ország határait Galicia felé kiigazítani újra kiküldött bizottságnak.

Az 1807. évi törvénykönyv befejezője szerint akkor keresztszegi (de Keresztszegh) gróf Csáky XIII. László, választott corcolai püspök, jelen volt a törvénykönyv keletkezésekor a budai országgyűlésen.

Az 1808. évi 7. törvénycikk 18. §-ának névsora szerint akkor a keresztszegi (de Keresztszegh) gróf Csáky-ak között XV. István 5000 forintot, I. Emánuel kamarás, valóságos belső titkos tanácsos és Szepesvármegye örökös főispánja 5000 forintot, I. Lajos királyi kamarás 1000 forintot, V. Imre özvegye 2000 forintot, XIII. László corcolai püspök és a nagyváradai káptalan örkanonokja 6000 forintot, I. Károly és II. Sándor együtt 3000 forintot, s VIII. Miklós az esztergomi főkáptalan éneklő kanonokja 1000 forintot ajánlott fel a nemzeti katonai Ludovika-akadémiára.

Az 1808. évi törvénykönyv befejezője szerint akkor keresztszegi (de Keresztszegh) gróf Csáky XIII. László, választott corcolai püspök, jelen volt a törvénykönyv keletkezésekor a pozsonyi országgyűlésen.

Az 1812. évi 4. törvénycikknek „Galicia felé“ fejezete szerint akkor keresztszegi (de Keresztszegh) gróf Csáky I. Emánuel, a császári és királyi apostoli felség kamarása, valóságos belső titkos tanácsosa és Szepes-vármegye örökös főispánja, tagja volt az ország határait Galicia felé kiigazítani újra kiküldött országos bizottságnak.

Az 1812. évi törvénykönyv befejezője szerint akkor keresztszegi (de Keresztszegh) gróf Csáky XIII. László, választott corcolai püspök, jelen volt a törvénykönyv keletkezésekor a pozsonyi országgyűlésen.

Az 1827. évi 16. törvénycikknek „A tiszánineni kerületben“ fejezete szerint akkor keresztszeghi (de Keresztszeg) gróf Csáky XV. István, Szepesföld örökös ura, a császári és apostoli királyi felség kamarása, a magyar királyi helytartó-tanács tanácsosa és Szepes-vármegye örökös főispánja, tagja volt a több törvényhatóságba osztott helységek rendezésére kiküldött országos bizottságnak; e törvénycikknek „Galicia felé“ fejezete szerint pedig az elhunyt gróf Csáky I. Emánuel helyébe Bélik József szepesi püspököt küldötték ki a határjáró országos bizottságba.

Az 1827. évi 18. törvénycikk első névsora szerint akkor Csáky II. Sándor és I. Károly grófok kijelentették, hogy a Ludo-

vika-akadémiára 1808-ban följánlott közös alapítványukat, a levonást szenvedett bankó-cédulák helyett, váltó-cédula értékben is megfizetik.

Az 1827. évi 31. törvénycikk befejezője szerint akkor kereszt-szegi (de Keresztszegh) gróf Csáky II. Sándor, a császári és apostoli királyi felség kamarása és Szepes-vármegye követe, tagja volt a Tokaj-hegyalja alászállott szőlőművelését és borkereskedését föl-virágoztatni kiküldött országos bizottságnak.

Az 1827. évi 35. törvénycikk 2. §-ának névsora szerint akkor gróf Csáky XIII. László, fölszentelt tinnini püspök, 15000 forintot ajánlott föl, váltó-cédula értékben, a magyar nemzeti muzeum javára.

Az 1827. évi törvénykönyv befejezője szerint akkor kereszt-szeghy gróf Csáky XIII. László, fölszentelt tinnini püspök, jelen volt a törvénykönyv keletkezésekor a pozsonyi országgyűlésen.

Az 1886. évi VIII. törvénycikk 1. §-ának II. névjegyzéke szerint akkor a Csáky gróf és Csáky-Pallavicini őrgróf családokat beigtatták a főrendiházba, az 1885. évi VII. törvénycikk 2. §-ának b) pontja szerint örökös tagsági joggal biró családok névsorába.

Ezek szerint, melyeknél újabb adatok nincsenek, Törvény-tárunk 1435-től 1886-ig a Csáky-családnak 22 tagját említi meg, névszerint: a Csáky gróf családot és a Csáky-Pallavicini őrgróf családot az 1886: VIII., Csáky I. Emánuel az 1802: 26., 1807: 31., 1808: 7., 1812: 4. és 1827: 16., II. Ferencet az 1517: Hk., II. Gergelyt az 1595: 56., III. Györgyöt az 1741: 63., III. Imrét az 1715: 24., 39., 43., 59., 112. és bef., 1723: bef., s 1729: bef., V. Imre özvegyét az 1808: 7., VIII. Istvánt az 1647: 103., 115. és bef., 1649: bef., 1655: bef., 1659: bef., s 1662: bef., IX. Istvánt az 1681: 11., 16., 23. s 1687: bef., XV. Istvánt az 1808: 7. és 1827: 16., V. Jánost az 1764/5: 4. és 1790: 8., I. Józsefet az 1790: 67. és 1796: bef., I. Károlyt az 1808: 7. és 1827: 18., I. Lajost az 1808: 7., II. Lászlót az 1435: bef., VIII. Lászlót az 1630: 24., 1635: 60., 64., 1647: 71., 103., bef., s 1649: bef., IX. Lászlót az 1687: 15., XIII. Lászlót az 1805: bef., 1807: bef., 1808: 7., bef., 1812: bef., 1827: 35. és bef., III. Miklóst az 1500: bef., s 1504: bef., VII. Miklóst az 1751: bef., VIII. Miklóst az 1808: 7., II. Sándort az 1808: 7., 1827: 18. és 31. s V. Zsigmondot az 1715: 10., 30., 39., bef., 1723: bef. és 1729: bef. törvényekben. Közzölök legérdekesebb VIII. István, akinek erőszakos kapzsisága nagy gondot okoz még az országgyűlésnek és a királynak is; de legjelentősebb III. Imre, akinek azt a beszédét, melyet akkor tartott: „midőn az általa vezetett országos

küldöttség élén, 1723. évi július 3-kán a pozsonyi országgyűlésnek a sanctio pragmatika elfogadásáról szóló határozatát Bécsben III. Károly király ő Felségének az összes cs. kir. udvari főméltóságok jelenlétében felterjeszté¹⁾, ezt a beszédét méltónak ítélte gróf Széchenyi István, hogy „Magyarország sarkalatos törvényei, s állami fejlődése 1848-ig“ című munkája (Pest, 1864, Eggenberger.) függelékében első cikkül közölje.

DR. HAJNÓCI R. JÓZSEF.

A Kézmárszky család leszármazása.

Amilyen bőven folynak adataink a régi szepesi polgári életéről kulturtörténeti szempontból, olyan szegényesek — legalább a XVII. századot megelőző időből — a szorosán vett családtörténeti azaz olyan adatok, melyek egy családon belül annak fejlődését, elágazását, leszármazását megvilágítanak. A családi öntudat és vele kapcsolatban az a vágy, hogy az utódok számára is maradjanak írott feljegyzések elődeik családi viszonyairól, jóformán csak akkor kezd kifejlődni, ha a család — amint azt idővel a tekintélyesebb és gazdagabb szepesi családok legnagyobb része elérte —, a nemesi rendbe emeltetett. Ettől fogva már csak azért is evidenciában tartják családfájukat, nehogy utódjaikat valaki később meggátolhassa a nemes embert megillető kedvezmények élvezetében. Innen van, hogy a legtöbb szepesi család múltjáról csak a nemességszerzőtől kezdve szerezhetünk tudomást.

Igy vagyunk a *Kézmárszky* családdal is. Első ismert őse: *György*, akinek III. Ferdinánd király Pozsonyban 1649 május 28-án kiadott armálisával¹⁾ a magyar nemességet adományozta és a következő címert: kék mezőben zöld alapon két lilium között álló arannyal diszitett vörös oszlop; sisakdísz: kölykeit tápláló pelikán; takarók: vörös-ezüst, kék-arany. Ezt a címeres nemeslevelet kihirdették Szepes vármegye 1650 április 6-án tartott közgyűlésében.²⁾

A nemességszerző György Szepesváralján élt, ahol tíz éven át viselte a városi bíró tisztségét. Mint ilyen grata persona lett a lublói lengyel sztarosztáknál, kik közül Lubomirski György her-

¹⁾ Eredetije Szepes vm. levéltárában D. 22. — alatt.

²⁾ 1650. évi vm. jegyzőkönyv, 7. l.

ceg már 1629-ben, Szaniszló herceg pedig 1644-ben kelt adomány-levelével¹⁾ mindennemű adózástól felszabadították. 1645-ben a XIII szepesi város grófjává választották²⁾ és ezt az évről-évre váltakozó tisztséget a következő évben, valamint 1655 és 1656-ban is viselte.³⁾ Tekintélyes állásában szerzett érdemeinek volt eredménye az 1649-iki nemesi levél, valamint a III. Ferdinánd királytól 1655-ben nyert királyi udvarnoki cím.⁴⁾ Meghalt 1656 nov. 3-án.⁵⁾

Érdemes feljegyezni, hogy életben maradt gyermekei (*János, György, Zsuzsanna* és *Katalin*) milyen vagyont örökölték utána. A hagyaték állott: egy házból (értéke 800 frt), kert, major és 28 földből, 2300 frt készpénzből. Azonkívül minden gyermekének 100 frtot hagyott esküvői ajándéknak. Értékesebb ingóságai voltak: 18 ezüst kanál, 2 nagy és 2 kis ezüst serleg, 1 kis ezüst kanna, 2 nagy tál, 1 drágaköves ezüst kard, több diszöv, 1 pecsétgyűrű, 2 szőnyeg.⁶⁾

A családfát fia: *II. György* fejlesztette tovább, aki 1690-ben Szepes vármegyétől nemesi bizonyáglevelet nyert.⁷⁾

Ennek fiaival a család egy luteránus (*János-György* utódai) és egy katolikus ágra szakadt (*Márton* utódai). Az előbbi ág lezármaszó megmaradtak iparosoknak (kékfestő, szabó), a katolikus ág lateiner pályakra lépve mind nagyobb pozícióra tett szert.⁸⁾

¹⁾ Másolataik Szepes vm. levéltárában, 308. sz. periratok közt.

²⁾ Vm. levéltár, XIII városi jkv. 1645. év, 324. l.

³⁾ U. o. 328., 379. és 381. ll.

⁴⁾ Az okl. másolata Lőcsén, Kézmárszky Brúnó úr tulajdonában.

⁵⁾ A XIII szepesi város így parentálja el elhunyt grófját: »Anno 1656. Den 3. Novembris. Ist in Gott dem allmächtigen Seliglich endschlaffen in seinem Graffen ampt, der Edle Ehrenveste, Nahmhaffte vnd wolweyse Herr *Georg Kaysmarcker*, welcher auch vor diesem dem Ehrlichen, wiewol sehr beschwerlichen Graffen ampt 3 Jahr, vnd dem Richterlichen ampt zu Kirchdrauff bey die zehen Jahre mit aller trewe vorgestanden, sich keiner mühe vnd vorsorge tawren (teuer sein) laszen . . . Ist den 8. Nov. alhier zu Kirchdrauff in groszer frequentz Geystlicher vnd Weltlicher, Adelicher vnd Bürgerlicher Personen, wie auch aller Herrn 13 Richter ehrlich vnd zierlich allhir zue Kirchdrauff in sein ruhebetelein versetzt worden, Gott erstatte dem fromen Seligen Herrn alle seine treve vnd mibewaltung mit ewiger freude Amen«. (XIII városi jkv., 388. l.)

⁶⁾ 308. sz. periratok a vm. levéltárban.

⁷⁾ 1690. évi vm. jkv. 81. l.

⁸⁾ A kath. ág továbbfejlődéséről a Kézmárszky Brúnó úr birtokában lévő családi krónika ad számot. Két részből áll, az elsőnek címe: »*Prothocollum Kezmarszkyanum* sive Instrumenta Literalia Familiam K. concernentia (11 lap)

Az 1732. évi általános nemesi vizsgálat alkalmával Márton nemessége igazoltatott.¹⁾

Márton fia *II. András* 1779-től a szepesi káptalan jegyzője volt, 1786-ban a tiszáninneni kerületi ítélő tábla tisztviselője. Meghalt Budán 1790-ben.²⁾

Fiai közül *Pál-József* rózsashegyi plébános volt s 1810-ben a csudányi címzetes prépostságot kapta.³⁾ Nagy tekintélyben állhatott Liptó vármegyében, melynek küldöttségét több ízben vezette a király elé.⁴⁾ *Ignác* 1794-ben ügyvédi oklevelet nyert és Szepesváralja városnak jegyzője, majd bírāja volt.⁵⁾

Ignác fiai közül:

1. *Rudolf* 1825-ben ügyvédi oklevelet nyert, 1830-ban a XVI szepesi városnak, majd a szepesi káptalannak és a Mindszenti gróf Csáky-féle uradalomnak ügyésze volt.⁶⁾ Később Szepes vármegye törvényszékének ülnöke. Meghalt 1868-ban.

2. *Román-Tamás* a bécsi egyetemen 1833-ban hittudori oklevelet nyert, később teológiai tanár Szepeshelyen,⁷⁾ 1848 óta szepesi kanonok. 1874-ben nagyprépost és pápai prelátus.⁸⁾ Meghalt 1880-ban.

Rudolf két fia közül:

1. *Brúnó* 1864-ben jogtudor, majd 30 éven át Szepes vármegye tiszti ügyésze.

2. *Tivadar* kir. udvari tanácsos, a budapesti tudomány egyetem nagyhirű orvostánára. Meghalt 1902-ben.

*

1781-ben a fiscus nemességet vitató pert indított a Kézvárszkyak ellen, mely csak 1848-ban fejeződött be, mikor is a család nemessége legfelsőbb helyen megerősített. Ezen pernek irataiból (Vármegyei levéltár, 308. sz. per), valamint a fent említett családi krónika adataiból a következő leszármazási tábla vezethető le:

és tartalmazza a fontosabb családi okmányok másolatait. Evvel 1790-ben egybekötötték az »*Annales Domestici*« című II-ik részt, melyet II. András kezdett írni 1759-ben s melyet utódai 1833-ig folytattak (60 lap). Tartalmazza időrendben a fontosabb családi eseményeket, amellet kiterjeszkedik sok érdekes szepesváraljai és káptalani eseményre is.

¹⁾ 1732. évi vm. jkv., 90. l.

²⁾ Családi krónika: 3., 8., 9. ll.

³⁾ *Annales Domestici*, 43—44. l.

⁴⁾ U. o. 54. l.

⁵⁾ Családi krón. IV. és 10. l.

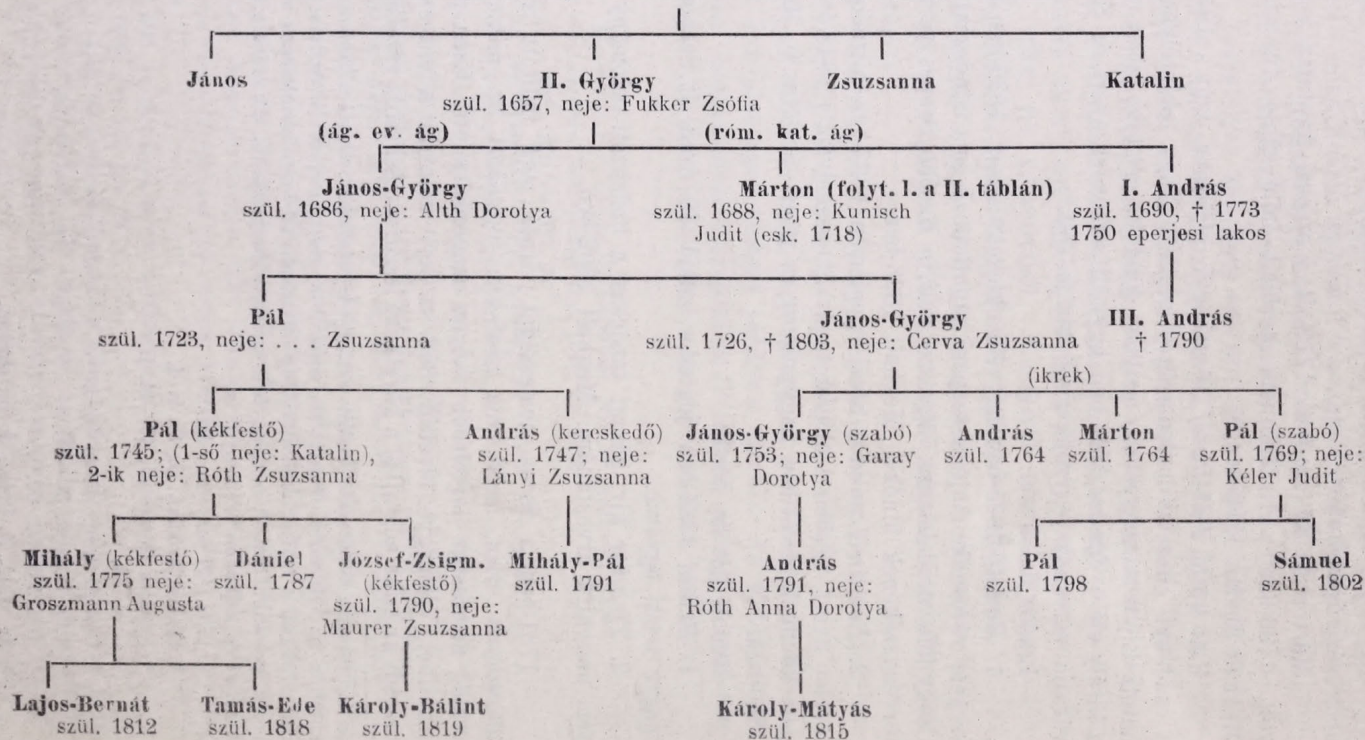
⁶⁾ *Ann. Domest.* 56—57. l.

⁷⁾ *Ann. Domest.* 60. l.

⁸⁾ Er. ökm. K. Brúnó úr birtokában.

Kezmarszky György

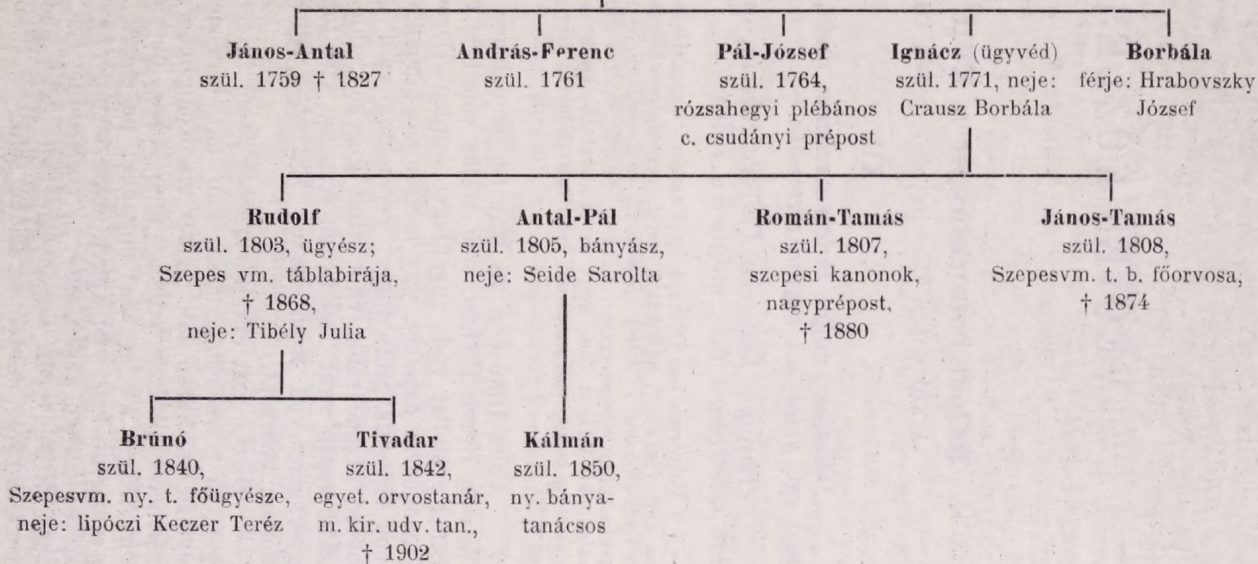
szül. 1595 körül; nemességre emeltetett 1649-ben, neje: Niblingen Borbála.

(Róm. kat. ág)

Márton (I. az I. táblán)

szül. 1688, neje: Késmárki Kunsch Judit (esk. 1718)

II. Andrásszül. 1725, a szepesi káptalan jegyzője,
neje: Markovits Zsuzsanna de Alsó-Malatin

VEGYES KÖZLÉSEK.

Három boszorkányper a XVII. századból.

(A XIII szepesi város jegyzőkönyveiből. XII., XIII., XIV.)

XII.

Dorothea, vulgo Pulvermacherin dicta, ob Magicas, quibus usa est, artes, ad rogam damnata.

(Dorotya, köznéven Pulvermacherin, azért, hogy a varázslás mesterségét űzte, máglyára ítéltetett.)

Pulvermacher Dorotya iglói asszony kuruzslással foglalkozott. Elrontotta az emberek sörét, pálinkáját, vaját, veszedelmes betegségeket tudott támasztani, a házastársakat el tudta idegeníteni egymástól stb. Viszont bő jutalom ellenében fantasztikus ellenszereivel mindent rendbe tudott ismét hozni. Rettegett tőle mindenki. Világos volt, hogy az ördöggel cimborál. Azért perbe fogták és kínzással, a tanuk vallomásaival kiderítvén bűneit, máglyára ítélték és hamuvá égették.

Anno 1636 den 28 May ist im nahmen eines Ehrsamem vnd Weisen Herrn Richter vndt Raths von Iglo vor einen Königlichen Stuel gestellet vndt angeklaget worden Dorothea Pulvermacherin Inwohnerin daselbst, was maszen sie, hindangesetzt ihres Schöpfers vnd Erlösers, mutwilliger, verruchter vndt Gottloser weise, dem bösen Feinde raum vndt stell gegeben, ihm gefueget, undt mit Zaubereyen vndt Teufflichen Künsten viel Jahr vber vielen Leuten geschadet vnd nach auszag Ehrlicher leute in merckliches verderben gebracht.

Dieses hatt ein Königlicher Stuel in reiffe deliberation gezogen, in betrachtung, dasz man mit dergleichen Personen nicht eylend verfahren soll. Daher ein Königlicher Stuel diese Pulvermacherin güttlich hatt befragen laszen, ob sie sich zue dem, was die Zeigen wieder sie auszagen, bekennet. Auff solche vorhergegangene frag vnd angehenckte bedrawung¹⁾ mit der tortur hatt sie es entlich gestanden vnd noch mehr zum theil guttwillig zum theil in der tortur auszgesaget, wie denn ihre auszagen hernach verzeichneter werden zu finden sein.

¹⁾ Bedrohung.

Weil nun diese Zauberin vermög ehrlicher leut, wie auch ihrer selbst gethaner güettlichen vnd peinlichen beständigen auszag vnd bekenntnisz, vmb schlechter vnd liederlicher, ausz lauter fürsetzlichen, verzweiffelten Mutwillen sich angemest vnd vnterstanden nicht allein von ihren Schöpfer vnd Erlöser abzutretten, hergegen aber dem bösen Feindt seinen willen vnd eingeben nach zu leben: Sondern auch viel Jahr lang mit des bösen Feindes laer, hülff vndt beystand viel Leut, Mann- vndt Weibes Personen mit vngewöhnlichen krankheiten zu beschaedigen, das bier vndt den brandwein zu verderben. Etliche auch wieder zu heilen, vnd das verderbte bier vnd brandwein zu recht zu bringen sich gaentzlich vnterfangen: Alsz hatt ein Königlicher Stuel vermög Göttlichen vndt Weltlichen rechten diese Dorotheam zu gebürlicher straff gezogen, vnd einhelligklicher erkannt, dasz sie auff einen Scheitthauffen gebundener geleet vnd zu Aschen soll verbrennet werden. Damit solches vbel anderen zu einem abschewlichen Exempel ausz der Christlichen Gemein auszgeschafft, vndt hinfüro ieder mann von solchen bösen leuten sicher sein vndt bleiben möge. Auf solche gefelte Sententz ist alsbald durch den Scharfrichter die execution erfolgt. Actum in Iglo in publica Congregatione Regiae Sedis, Anno et die supra positis.

Fassiones contra Dorotheam Incantatricem. (Tanuvallo-mások Dorotyá boszorkány ellen.)

Die Kellerhin saget ausz, das sie zu der Orten gesaget: Ach ihr liebe Orten, wie dasz ihr mir mein brandwein verderbt. Drauf sagt sie: habe ich es dem Lang Hans gethan, so habe ich es drumb nicht allen gethan; welches die Peter Stötzin, so wohl auch andere gehöret.

Fraw Regina Melcher Nowagsz hauszfrau bekante ein, wie ihr diese Dorothea auch etlich gebreit bier verderbet hat, dasz auch kein holtz vntern Kessel hatt brennen wollen vndt gantz schwarz worden, vndt das bier in Kuffen gekocht. Alsz sie aber sie besprochen, dasz sie ihr helfen soll, weil sie eine vermuetung auf sie gehabt, so habe die Pulvermacherin zue ihr gesagt: Jetzunder sucht ihr mich wohl, aber sonsten kent ihr mich nicht. Habe es aber wiederumb gleichwol in Kuffen zue recht gebracht. Mehr sagt gemelte Regina ausz, wie sie am Donnerstag, ehe dasz sie fürs Igloer Gericht erschienen, zue ihr kommen wehr, vndt sie vmb Gottes willen gebetten, sie wolle es nicht offenbahren, dasz sie ihr wiederumb wegen Ihres biers geholffen.

Herr Paul Brichenzweig ein Ratzgeschworener bekent auch ein, dasz sie Ihme ebener maszen¹⁾ sein gebreydt²⁾ zu recht gebracht mit kuffen vndt biethhren waschen.

¹⁾ gleichfalls.

²⁾ das gebreute Bier.

Die Marina in Winckel sagt ausz, alsz sie bey ihren Sohn Daniel auf Lieblawer¹⁾ Schlosz gewesen vnd zurueck nach hausz kommen, findet sie ihren brandwein verwandelt: sintemal sie in ihren abwesen dreymal in hausz gewesen.

Die Merkin sagt ausz, dasz Petter Schuster mit ihren Mann habe Brandwein getruncken; darzu kam die Pulvermacherin vnd batt einen brandwein. Die Merkin gab ihr in ein klein glätzchen, welches sie auf einmal auszgetruncken. Im hinausgehen sagt sie zur Merkin: Halt du loser Mann, weil du mir nicht gönst, was mir Ehrliche lent geben, es wird dir solches nicht wohl bekommen, du wirst ins künfftig noch daran gedenden. Etlich tag hernach ist Petter Schuster tödtlich kranck worden vnd solchen schmerzen in seinen gliedern befunden, dasz er auch darüeber hatt sterben müszen.

Melcher Nowacks hauszfraw hatte einsmals keine Putter machen vndt zusammen bringen können: Ist also ihr die Pulvermacherin bey der nacht gleichsam vorkommen, alsz kürnete sie, vndt mache in der eil butter. Gedacht derohalben, es möge wohl sein, dasz die Orten mir angetan habe, dasz ich keine butter machen kann. Darauf gieng sie zu der Orten, bath sie, sie wolle ihr helffen. Ist also diese Orten in ihr hausz kommen, die kühern gewaschen vnd hatt in der eil butter helffen machen. Dieses alles hatt sie nicht gelegnet.

Ante torturam fassiones spontaneae. (Önkéntes vallomások a kínzás elött.)

Die Pulvermacherin bekent, alsz ihr die Melcher Nowackin nit hat wollen auf ein zeit wiertz geben, hatt sie ein Stueck Scüffen ausz den busen genommen, in wiertzhompten geworffen, vndt also das bier verderbet.

Item sagt auss guttwillig, dasz sie vor 2 $\frac{1}{2}$ Jahren sey zum Tebsz²⁾ Schmidt kommen ins hausz, vndt vmb ein stuecklein Schmeer gebetten. Als man ihr ausz mangel nichts gab, sagte sie: halt es wird dir leyd wehren. Nam also ein kraut, Steinbrech genant vndt wirfft es ins feuer. Darauf hatt er ein solch augenwehe bekommen, dasz er auch noch bisz auf dato zu seiner völligen gesundheit nicht kommen kann.

Item bekannt Sie, dasz sie ins Herrn Pauli Seisz, Richters anjetzo hausz kommen vndt von seiner hauszfrawen ein Stueckl Schmeer gebetten. Als sie ihr aber ausz mangel abschluenge, gab ihr Herr Richter einen Pfennig. Das hatt ihr wehe gethan, vndt machte, dasz ihr es alsz baldt in die Augen kommen, darauf sie noch bisz auf dato völlig nicht kann genesen. Hatt sich erbetten beyden Personen innerhalb 14 tag zu helffen. Entlich praescribirt sie dieses medicamentum: *Nimb krebsz augen, weig vndt pregelstz mit Bartholomeusz butler, gisz es in ein schön waszer, nimbsz*

¹⁾ Lublauer.

²⁾ Tóbiás.

hernach herausz vndt schmier die augen mit einen Euten federlein.

Item alsz Matz Krautendfleisch ihr fuerhielte, dasz sie einmalsz einen Stecken habe ober die thür geleet, ober welchen da die Schwein von felt kommende gelauffen, ihnen alsz bald die Augen auszgesprungen, vndt zugleich verruecket sindt. Drauff sagt sie nichts mehr alsz dieses: Ey dieses ist schon lang.

Fassiones in tortura. (Kínzás közben tett vallomások.)

Item sagt sie ausz, dasz sie vor 2 Jahren Melchiori Nowack eben mit dem Kraut, Steinklufft, das hier verderbet, weil sie ihr nichts hatt gegeben. Hats aber wieder zue recht gebracht, vndt das Kraut auf den Spitzen Berg wieder vergraben.

Item bekante sie; wie sie schon vor vielen Jahren in Ludwigsz Sontagsz hausz kommen, vndt ein kühl korn begehret zu borgen. Drauff hatt Ludwig Sontag gesagt: Ihr arbeitet nichts, wirdt ihr mirs auch können bezahlen? Darueber hatt sie sich erbittert, Steinklufft genommen vndt ins feuer geworfen. Drauff hat Ludwig Sontag ein vberausz groszes Augen wehe bekommen, welches schon viel Jahr wehret, vnd noch bisz auf dato deszelbigen nicht kan völlig losz werden. Als man sie fragt, ob ihm kann geholffen werden, sagt sie: Ja, auf folgende weisz. In Spitzenberg in einen loch da werdet ihr das Kraut finden, mit welchem ich ihm geschadet habe, in einen holtz. Dasselbige treigt vndt stost es klein, vnd schittets ihm hinter den Nacken auf die blöse haut.

Item bekennet sie auf die Zerne Mihalo, dasz sie sie gebeten habe, sie wolle sie auch die kunst lehren, sagende: lehret mich auch die kunst, erhelt ihr euch doch gutt. Ich wolt mich auch mit meinen Kindern gutt ernehren. Vnd hatt sie auch solche Zauberkunst auf ihr bitt gelehret.

Item bei Georg Lang hatt sie ein Stückl seiffen genommen vnd vnter den Zapfen des Brandweintopffs geleet. Da ist ihm der Brandwein gar verdorben. Item auf begehren Bartholomej Schmauckert hatt sie gemacht, dasz er mit seinem weibe alsz hundert vndt katzen leben solle. Nam derohalben beyde Schnierchen von seinen hembdt vndt vergrub sie zwischen zweyen waszern in ein grüebchen. Von ihren Vnterhembdt nam sie auch ein Stücklein vndt vergrub es sonderlich. Hatt waszer, was von den Mielrath herab felt, aufgefangen vndt in die grüebchen zum Schnierchen vndt zum Stücklein des Vnterhembdts dasselbige gegossen. Kann ihnen geholffen werden auff folgende weisz: Mann soll von Altar etwas abschaben vndt tauffwasser nehmen vndt mit denselbigen alle beyde waschen.

(Eredeti je Szepes vármegye levéltárában, a XIII szepesi város jegyzőkönyvei II. kötetének 255—256. lapjain.)

XIII.

Magdalena, Schemnicio oriunda, Incantatrix ex 13 Oppidis in perpetuum relegatur.

(Magdalénát, a selmecebányai eredetű boszorkányt örökre száműzik a 13 városból.)

Az iglói tanács bepanaszolja Magdalénét, hogy boszorkánykodik és istenkáromló ceremóniákat rendez. Mivel vallomásából kiderül, hogy varázslásaival még soha nem volt ártalmára senkinek, a bíróság nem ítéli ugyan halálra, de istenkáromlásért örökre száműzi a 13 városból.

Den 7. July Anno 1638 klagten die Herrn Igloer an durch ihren Anwaldt die Magdalenam, welche aus den Bergstädten von Schemnicz geburtig, dasz sie mit Zauberey vmbgienge, vndt bey Verrichtung ihresz werkesz wunderliche vndt gottszlesterige Ceremonien brauche. Haben auch ihr Eigen guttwilligesz bekentnisz einen königl. Stuel eingegeben, welchesz also lautet:

Wann ein scharffes Wetter sich einlest, so pflegt sie alsz baldt vnter den freyen Himmel einen Kreisz zue machen, zwey Meszer samb einer Axt einzuestechen in die Erden, einen Kehrwisch, Kreck vndt Gabel im Hausz anzulehnen, einen alten Schuch mit ein wenig Kleie auf den Feuer zue verbrennen, vndt alsdann das Vatter Vnszer drey mal vndt den Glauben drey mal zuerueck in den Kreisz Kniendt zue betten, durch deszen krafft vndt wirkung das Wetter abgewendet, vndt andresz wohin, keinen Menschen zue schaden, in die wilde Wälder gewiesen wirdt. Alsz man sie zue rede stelte, laugnet sie es nicht: sagte aber das sie niemalsz denen Menschen zu Schaden etwas hette vorgenommen. Hatt auch, auf vorhergegangene gütliche Examination bekennet, das sie mit dem Miesel Schloszko ausz der Leutsch gehueret vndt Vnzucht getrieben. Weil demnach ihr thuen nicht zum verderben gerichtet gewesen: Alsz hatt man in Rechten so viel gefunden, das sie das Leben nicht verwircket habe. Ist aber allerdingsz nicht vnsträfflich: weil Gottszlesterliche verkehrung des Vatter Vnsersz vndt desz Glaubensz mit vnterlauffet, daher erkent worden, dasz sie mit den Züchtiger soll auszgeföhret vndt auf Ewig ausz denen 13 Städten verwiesen werden, mit anghenckter bedrawung, wo sie sich in denen 13 Städten solte finden vndt betreffen laszen, ihre sachen desto erger sein solte. Darauff alsz baldt die Execution erfolget. Actum in Iglo in publica Congregatione Anno et die supra positis.

(Eredetije Szepes vármegye levéltárában, a XIII szepesi város jegyzőkönyvei II-ik kötetének 277—b. lapján.)

XIV.

Jurko Polag, Elisabetha Waraliensis, Anna et Susanna Olaszienses ob incantationes Vulcano traditae.

(*Polag Gyurit, Erzsébet váraljai, Anna és Zsuzsanna olaszii nőszemélyeket boszorkánykodásukért máglyára vetik.*)

Váralján és környékén egy 15 tagú társaság garázdálkodott. Éjjelenként felmentek a toronyba, ott a káptalanból lopott bort ittak, aztán bekenték magukat egy kenőccsel, amittől úgy érezték hogy macskákká lettek. Éjféltkor aztán mind kimentek a keresztútra, ott megjelent a gonosz szellem, akivel erkölestelenkedtek. A négy főbűnös, aki mindenféle ígéretessel és szemfényvesztéssel toborozta volt össze a társaságot, a bíróság elé került. Ez, miután szépszerével és kinzással részletes vallomást csikart ki belőlük, mindnégyüket máglyára ítélte.

Alsz eine alte Weibsz Person zue Granitsch¹⁾ vnter den Zipser Hausz wegen ihrer bekanten Zauberey, nach vorhergegangener Peinlicher Examination, auf den Jurko Polag vndt Elsbethen von Kirchdrauff, wie auch auf Annam vndt Susannam von Wallendorff bekennet, dasz sie eben mit ihr ihm Spiel gewesen, vndt hindtangesezt ihrer Tauffgeliebt, mit dem bösen Feindt einen Pact gemacht haben: Sie auch auf den Scheiterhauffen bey dieser auszag vndt bekentnusz standhafftig, so lang der Athem in ihr gewesen, verblieben: Alsz hatt man gedachte Personen nicht allein gefänglich eingezogen, sondern auch für einen Königlichen Stuel den 22 tag Juny dieszesz lauffenden 1639 Jahrsz durch ihre hiez zu verordnete Anwalden ihrer bösen that halber anklagen laszen. Welchesz einen Königlichen Stuel groszesz vndt hohez bedencken gemacht. Weil aber die Elsbetha guttwillig sich darzue bekante vndt die oben benante gesellschaft ebener maszen namhafft vndt solcher geübter schandtlicher that theilhafftig gemacht hatt, so hatt ein Königlicher Stuel vrsach bekommen die Annam, weil sie pflichtig²⁾ worden, ad torturam zu nehmen. Man kunte zwar erstlich auch durch peinliche frag ausz ihr nichtsz bringen, also dasz die Elsbetha ihr insz gericht gesagt hatt, sie solle nicht so halsstarrig vndt verstockt sein, sondern ihre miszethat frey herausz sagen: Desz andern tagesz aber hatt sie folgende bekantnusz gethan. Nemblich dasz sie die wurzel vndt die kleinen Spenchen, so in ihren beitel gefunden worden, von einer Polackin zue Jakobszhaw bekommen habe, vndt dieselbigen bei sich zue dem Endt getragen, damit die Obrigkeit ihr möge güettig vndt genedig sein: Sie sey auch zue Eckerszdorff³⁾ bey Kirchdrauff auf den Kreitzweg vber den Jurko Polag, der sich ober dasz bachel zue einen Steig gemacht, mit der Elsbethen gegangen. Sie sey auch auf Kirchdrauffer Turn mit Jurcko Polag, Elsbethen, Susanna vndt mit der in Granitsch verbranten Weibsz Person nach Ostern gewesen; alda sie mit einander wein getruncken. Jurko Polag hatt

¹⁾ Granes-Petrócz.

²⁾ flüchtig.

³⁾ Baldócz.

die von Granitsch von der Kirchdrauffer Brucken herab gestürzt. Er hat auch beim Schandor zue Wallendorf selb fünfe in einen wüsten Hausz im Keller bier getruncken. Die Verbrante zue Granitsch hatt mit einen Töpfchen taw in beysein derer andern vieren aufgefangen zue dem ende, damit hinfüro auf die Saat kein taw mehr fallen soll. Ist ein ganzes Jahr bey der gesellschaft gewesen, die Sophia Fischerin von Wallendorf ist auch mit auf den Kreyzweg gewesen.

Fassio ipsius Jurko Polack Varaliensis in et extra torturam. (A váraljai Polack Gyurkának vallomása kinzás közben és azon kívül.)

Er habe mit seiner Compagni bey den Thumberrn Görgel auf den Capittel eine halbe Kuff wein auszgetruncken, denselben mit Töpfen auf Kirchdraufer Turn getragen vndt alda einen gutten muth gehabt. Er laugnet nicht, dasz er ein Steig sey gewesen ober das bächlein zue Ekersdorff: Esz sein auf selbigen Kreytzweg ihrer fünfe gewesen: Er selbst, die Elsbetha, Anna, Susanna vndt Sophia Fischerin von Wallendorff. Hatt die Jurzowa von Hottkendorff¹⁾, auch die alte Gräffin daselbst namhaft gemacht. Er habe auch die verbrante von Granitz von Kirchdrauffer brucken herab gestoszen. Zue Bettendorf²⁾ hatt er auf itzigen Richtersz Weib, item auf desz Towarkowa Weib bekant. Er ist eine schwarze Katz gewesen. Die alte Michalkin wie auch die Sigmunta Doboschkin sindt auch auf Kirchdrauffer Turn gewesen. *Esz sindt in ihrer gesellschaft 15 in der Zahl.* In Ponkrazowecz³⁾ sindt auch ihresz gebeckesz, derer Nahmen ihm unbekannt sein.

Fassio spontanea Susannae Olasziensis. (Az olaszii Zsuzsanna önkéntes vallomása.)

Ehe dasz auf der Leiter ein Zug geschen, hatt Susanna vngezwungen bekannt, wie folgt: Jurko Polag ist ein schwarze, Susanna ein rothe, Anna ein weisze Katz gewesen. Jurko Polag hatt ein Kreg geführet. Die Sophia Fischerin ist ein rothe Katz vnd Fendrichin gewesen, welche ein weisz Fahn geführet. Vor ein Jahr ist sie zue ihnen getretten. Elsbetha ist ein weisze Katz gewesen. Ist mit der Anna des Nachtsz in Herrn Grosmansz hausz gangen, haben die Elsbeth von Schloff aufgeweckt vndt sie bereden wollen, dasz sie mit ihnen gieng. Sie wollte aber nicht. Hernach vermahnten sie wiederumb, mit angehenckter hoffnung, sie werde esz gut haben. Hatt also drein gewilliget vndt ist mit ihnen hingangen auf den Creitzweg. Allda haben sie den Polag Jancko (igy!) schön angetroffen. Von Capittel haben sie Wein in Töpfen auf Kirchdraufer Turn getragen. In das Fasz, drausz sie getruncken, haben sie hinein geschpiewen vndt gebruntzt, vndt also gefült. Insz Schandorsz Keller zue Wallendorf haben sie alt-

¹⁾ Hotkócz (Szepesujvár).

²⁾ Mindszent.

³⁾ Pongráczfalva.

bier getrunken. Jancko Polag hatte ein salben, *wann sie sich darmit geschmieret, sindt sie zue Katzen worden.* In Porratsch ist der Geidosch, der ihnen auf gemacht hatt. Sie ist ein rothe Katz gewesen. Die alte Schulmeisterin zue Graniz, ihre Nachbarn, Namens Catharina, hatt zwo Ottern getreigt vndt zue Pulver gestoszen, vndt hatsz dem Vie eingeben. Die Anna desz Zuri Weib hatt sie mit einer Rutt in die Augen geschmiszen, darvon sie rinnende Augen vndt blödesz gesicht bekommen. In Dorf Zigara haben sie in Teich gefischt, Polack Jancko ist in Teich gefallen. Die gefangenen Fisch haben sie in Polack Jankosz hausz kocht. Der böse Feindt bringt sie an sich mit hoffnung, sie werden gut leben haben.

Varaliensis Elisabethae spontanea fassio. (A váraljai Erzsébetnek önkéntes vallomása.)

Anna vndt Susanna haben sie desz Nachtsz beredet, sie wolle mit ihnen gehen vndt ob sie schon erstlich ihnen abgeschlagen, hatt sie doch entlich drein gewilliget, vndt ist mit ihnen auf den Creitz weg gangen, da sie den Jancko schon angetroffen. Nur zweimal ist sie mit ihnen gangen. Ist ein weisze Katz gewesen, hatt in der handt gefieret ein Kreck. Zue Kirchdorff latt sie die alte Krokerin Martha benant, welche ein Rotte Katz gewesen. Diese Krokerin ist nicht mit gewesen, da der Polag Jancko ein steig gewesen.

Diese alle vier Personen haben mit den bösen Feindt zue thun gehabt, welcher denen Weibszpersonen erschienen ist in gestalt einesz Jünglingsz mit einen Federpusch. Sie haben mit ihm oft fleischlich sich vermischt. Sindt auch schwanger von ihm worden, da die Zeit der geburt herbey kommen, haben sie eine vngeheyrige Frucht, gleich einen Heerbrant, ansz tagszlicht gebracht, welche sie alszbaldt von sich geworffen. In beyliegen erwecket er Ihnen mehr lust vndt ergötzlichkeit, alsz der Mann. — Jancko Polag hatt auch mit den bösen Feindt fleischlich zuegehalten, welchen er in gestalt einer schönen Jungfrawen erschienen. Der böse Feindt pflegt sie, wie ein Bueler, zu drucken, zue hertzen vndt zue küssen.

Welches schrecklich zu hören. Weil sie demnach ihren Schöpfer vndt Erlöser feindtlicher abgesaget, ihr Taufgeliebt schandlich gebrochen, Gottes wort hintangesetzt, vndt dem bösen Feindt sich gantz vndt gar eigenthümblich zu regieren vbergeben, sich verblenden vndt verführen laszen: Alsz hatt ein Königlicher Stuel nach anweisung Göttlichen befehlsz vndt der weltlichen Rechten obbenante Personen zum Scheitterhauffen verdampft vndt vervrtheilt. Darauf auch alszbaldt durch den Scharfrichter die Execution erfolget.

Actum in Iglo die 22. Juny Anno 1639.

(Eredeti je Szepes vm. levéltárában, a XIII szepesi város jegyzőkönyvei I-i k kötetének 283—285. lapjain.)

Közli: F. J.

KÖNYVSZEMLE.

Alexander Szontagh: Geschichte der evangelischen Kirchengemeinde A. C. zu Szepesváralja von 1548 bis 1908. — Verfasst zum Andenken an das hundertjährige Kirchweih-Jubiläum den 18. Oktober 1908 und seiner Gemeinde in herzlicher Liebe gewidmet von ihrem Pfarrer A. Sz. — Löese. J. Th. Reiss. 1908. 8° III. 161 l.

Ujabb időkben a szepesi egyháztörténelem művelése a történetírás egyéb irányai mellett kissé háttérbe szorult, ami annál feltünőbb, mert az elmúlt két évszázad folyamán mind a katolikus, mind az ág. hitv. ev. egyház elsőrendű írókkal rendelkezett, kiknek művei ma becses forrásaink. Wagner, Schmauck, Hradzsky, másfelől Buchholtz, Czirbesz, Bohus, Genersich K., Scholtz utóbb Linberger és Weber nagy szorgalommal temérdek adatot gyűjtöttek össze, kiadtak régi okleveleket és sok becses cikket s önálló könyveket is irtak. Ma azonban a Szepességen a kath. egyháztörténelem-írást egyedül Pirhalla M. és Pajdussák M. képviselik, amióta dr. Vajdovszky János, aki főleg egyházi archaeológiával foglalkozott, betegeskedése miatt nem lép irodalmi munkával a nyilvánosság elé; az ev. egyháztörténelem pedig Linberger és Weber halála óta mondhatni *elnémult*. Pedig nagy kár, hogy nem vállalkozik senki sem, mondjuk a lelkészi kar tagjai közül, hogy felkutassa és feldolgozza azt a sok értékes anyagot, mely a kis szepesi városok levéltáraiban elfeledve hever és erősen reméljük, hogy a reformációnak közelgő 400 éves évfordulójáig ezt a hálás munkát valaki közülök magára vállalja.

Ilyen időkben, mikor az egyháztört. monografia-termés olyan szegényes, kétszeres örömmel üdvözljük *Szontagh S.* szepesváraljai ev. lelkész könyvét, melyben a szerző a szepesváraljai egyház

külső és belső történetét adja elő. A munkán meglátszik a buzgalom és szeretet, melylyel készült és az anyaggyűjtés gondossága elismerést érdemel. Tárgyilagosságot, szigorú történelmi részre-hajlatlanságot talán senki sem követel oly műtől, melyet az egyház lelkipásztora a templom fennállásának 100-adik évfordulójára emlékkönyvnek szánt s meg lehet érteni a munkának határozottan ev. levegőjét. Meg kell azonban vallani, hogy a szerző kevéssé is törekszik objektivitásra és egyes részek, mint pl. az, amelyben a reformáció elterjedéséről szól (17. és 18. l.), erősen szubjektív színezetük miatt történelmi munkába nem illenek, ép oly kevéssé, mint egyéni érzelmeit kifejező hasonlatai, melyekkel sokszor él, de melyeknek legfeljebb az a jó oldaluk van, hogy a szerző mély vallásosságát világítják meg. A lírai részek azonban komoly történelmi munkában lehetnek bár igen tetszetősek, de elvégre mégis csak sallangok és magunk részéről helyesebbnek tartjuk, ha az egyháztörténelem írója arra fordítja a legtöbb gondot, hogy a logikai egymásutánban feldolgozott tényekből szigorú logikával levonja a maga tárgyilagos következtetéseit.

Szontagh felhasználta munkájához a fentebb említett írók műveit forrásmunkák gyanánt, de sajnáljuk, hogy a már közölt nyers oklevélanyagot nem vette mindig figyelembe. A XIX. sz. történeténél már eredeti forrástanulmányai eredményeit tárja elénk s ez az a része a műnek, melyből az egyházközség viszontagságaira vonatkozólag újat tanulhatunk.

Mielőtt a tulajdonképeni egyháztörténet írásába belefogna a szerző, arra vállalkozik, hogy megismerteti az olvasót külön fejezetben Szepesváralja városnak dióhéjba foglalt történetével. E gondolat mindenesetre helyes, de a kivitel nem felelt meg egészen várakozásunknak, mert szorosán véve Szepesváraljára vonatkozó adatot *keveset* nyújt e rész, alig 4—5-öt és inkább általánosságban szól a Szepességről, s a szepesi szászok szervezetével, jogaival foglalkozik. A szepesi vár történetére *ilyen alakban* nem lett volna szükség, mert a felsorolt adatok mind ismeretesek. Szerettük volna azonban, ha az író belemélyedt volna annak a viszonynak a fejtegetésébe, amelyben a várurak az ev. egyházhoz állottak, mely esetben a munka egy igazán érdekes és becses résszel gazdagodott volna. A matricula Molleriana és Goltziana, sőt a XIII szepesi városi esperesség levéltára és a káptalani levéltár is sok vonzó feljegyzést rejt erre vonatkozólag, melyeket Szontagh bizonyára ismer. Nézetünk szerint tárgyalni kellett volna Pauschner

Gy. várkapitány rokonszenvező támogatását a szepesváraljai, sőt általában az ev. egyházzal szemben s annak tragikus haláláról részletesen szólni sem lett volna felesleges.

De abban az esetben, ha a szerző nem akart a bevezető részével behatóbban foglalkozni s megelégedett pusztá felsorolásokkal, akkor talán célszerűbb lett volna, ha nem is terjeszkedik ki a vár történelmére, hanem inkább külön fejezetet szentelt volna annak, hogy a szepesváraljai ev. egyház és a szepesi prépostság, illetve a káptalannak egymáshoz való viszonyát kellően megvilágítsa. E téren igazán sok érdekeset, újat lett volna alkalma nyújtani a szerzőnek.

A reformáció előtti állapotokról csak a legnagyobb általánosságban szól a munka és speciálisan a Szepességéről, vagy éppen Szepesváraljáról keveset közöl. In medias res térve, egyszerűen kijelenti, hogy a szepesváraljai lakosság Blasy J. pap vezetése alatt 1548-ban egyetemesen áttért az ev. vallásra. Szinte kívánczunk utána, hogy e nagyszabású lelki metamorfózis végmenetelének mikéntjéről közelebbit is megtudjunk, a *részletezés itt nagyon helyénvaló volna* s adatban, egyházi feljegyzésben sincs hiány. A megalakult ifjú gyülekezettről egészen az ellenreformáció megkezdéséig keveset hallunk Szontaghtól, de a Thurzó Kristófnak az ev. hitre való visszatéréséről szóló részlet már teljesen kielégít bennünket elevenségével és bensőségével. A szerző itt a matricula Goltziana-ra támaszkodott és igen helyesen fogja fel és domborítja ki Xylander szepesváraljai pap szerepének nagy jelentőségét. Kár, hogy az oly fontos 1614-iki szepesváraljai zsinattal megint csak rövidesen végez, inkább csak külső formalitásait ismerteti és határozatairól csak annyit mond, hogy azok az 1610-iki zsolnai zsinat határozatainak hatására vallanak. Pedig kétségkívül érdemes lett volna azon viszályokról is bővebben szólni, melyek ekkor a túlságosan elfogult és reakcionárius irányú concordiae formula befogadása felett keletkeztek, annál inkább, mert élénk részt vett bennök Xylander szepesváraljai pap is, kit éppen ekkor választottak meg szuperintendenssé. E helyett azonban a szerző kitér az ev. egyház országos állapotainak vázolására (27—28., 33—34. l.)

Az egyháztörténeti részben talán legjobban sikerült a Lubomirszkyak korának rajzolása. Az író itt kedvvel és élénken dolgozott és kiterjeszkedik az egyházi élet összes nyilvánulásainak bemutatására. Később azonban legfőbb figyelmét a templom történetére fordítja; részletesen és gondosan leírja a templom építé-

sének, renoválásának, majd pedig annak leégése után az újraépítésnek körülményeit s eközben az egyházközség életműködéséről szinte megfelelkeznek.

Amint a XIX. sz.-hoz érkeziünk, a mű olvasása közben kellemesen tapasztaljuk, hogy itt már eredeti forrástanulmányokon épül fel a munka és előadása is élénkebb, vonzóbb lesz. A szerző itt igazán érdemes munkát végzett, amennyiben hangyaszorgalommal gyűjtötte össze a jegyzőkönyvekben és egyéb feljegyzésekben fenmaradt adatokat és helyesen, kellő tárgyismerettel dolgozza fel őket. Egyes adatai nemcsak az egyházközségre, hanem egyúttal Szepesváralja városra nézve is értékesek. Részletesen leírja a szepesváraljai nagy árvizet, majd eleven színekkel festi az 1856-iki nagy tűzvész képét, melynek 166 lakóház s a templom is áldozatul estek. Részletezésre való hajlama azonban itt-ott elragadja és túlságos körülményességgel ír le mellékesebb dolgokat is; a templomvizitációknál ez még nem volna baj, de utóbb már igazán csakis aktuális jelentőséggel bíró híreket is közöl, melyek legfeljebb napilapban volnának helyén és nem méltók arra, hogy komoly történelmi munkában megörökíttessenek.

Az ev. iskoláról szóló részlet ügyes íróra vall és érdekes, bár jobban érvényesülne külön fejezet alakjában.

Befejezésül Szontagh közli az egyh. alapítványok kimutatásán kívül a jelenlegi egyházközségi előljárók neveit, továbbá a szepesváraljai papok, káplánok és tanítók névsorát és azoknak rövid életrajzi adatait. Ez utóbbi eljárását csak helyeselhetjük, de kár, hogy ezek az életrajzok egyeseknél olyan nagyon is rövidek, hogy belőlük igen sok fontos dolog kimaradt. Igy Obsopoeus Cyriacus (Koch 1564—1596) ról alig említi, hogy mint szepesváraljai pap ő készítette a szepesi papok ágostai hitvallását, melyet a fraternitas 1582 febr. 14-én Iglón elfogadott s melyre később a szepesi papok esküdtek. E hitvallásnak részletes ismertetése szükséges lett volna. Nylander István szepesi szuperintendens életével alig foglalkozik és nem szentel különösebb figyelmet Klesch Dánielnek sem, ki pedig ritka képzettségű ember volt s irodalmi téren is működött. A régi szepesváraljai papok közül nem egy a Szepesség határain túl, sőt a külföldön is hírnevet szerzett és ismert volt, de a munka nem méltatja őket behatóbban. Mindezek után nem jó benyomást tesz, hogy a szerző olyan hosszan és aprólékosan foglalkozik *önéletrajzával*; ennek megírását bizvást átengedhette volna egyik hivatalbeli utódjának.

Fentebbi bíráló megjegyzéseinknél tisztán a tudományos szempont vezetett bennünket és az a törekvés, hogy igazságosak legyünk, ezért kellett kifogásolnunk egyes hibákat, melyek tekintve, hogy az író végre is nem szakember és hivatásos történetíró, nagyon is menthetők. Másfelől készséggel elismerjük, hogy a szerző igen ügyes olvasókönyvet adott hivei kezébe, melyből vallásos buzgóságot, áldozatkészséget tanulhatnak. A történetíróknak is jó szolgálatot tett Szontágh, mikor, ha nem is pragmatikusan, de mindenestre gondos és lelkiismeretes utánjárással összeállította a Szepesség egyik, egykor oly virágzó egyházközségének történetét.

Z.

TÁRSULATI ÜGYEK ÉS EGYÉB HIREK.

Jegyzőkönyv.

Fölvétetett Lőcsén, a vármegyeház dísztermében, a szepesmegyei történelmi társulat 1910. év július 4-kén tartott választmányi ülésén.

Jelen voltak: Neogrády Lajos dr. ügyvivő alelnök vezetése alatt Vajdovszky János dr. alelnök, Bal Jeromos, Binder Samu, Dénes Ferenc, Fleischhacker Lajos, Förster Jenő dr., Kompanyik Coelestin, Pirhalla Márton dr., Róth Márton vál. tagok és Förster Rezső pénztáros és helyettes titkár. Kimentette elmaradását: Bruckner Győző dr. és Kübecher Albert.

1. Neogrády Lajos dr. elnök üdvözlővén a megjelenteket, az ülést megnyitja.

2. Elnök bejelenti Kalmár Elek főgimn. igazgatónak a társ. titkári allásáról való lemondását.

A választmány nagy sajnálattal veszi tudomásul a lemondást, érdemeiért elismeréssel adózik és a társulat körül kifejtett buzgalmaért és működéseért jegyzőkönyvileg köszönetet szavaz a távozó titkárnak. Elnök javaslatára a titkári teendők ellátására az év végéig Förster Rezső pénztáros bizatik meg mint helyettes titkár; rendes titkáruul a közgyűlésnek Förster Jenő dr. ajánlatuk, aki mint ilyen a Hain-féle krónika kiadásával járó szerkesztői teendőket azonnal átveszi. Végül a titkári irattár és könyvtár átvételére kiküldetik Bal Jeromos, Förster Jenő dr. mint leendő és Förster Rezső mint helyettes titkár.

3. Förster Jenő dr. felolvassa a Hain-féle krónika kiadási tervezetének módosítására vonatkozó javaslatát.

Többek hozzászólása után a választmány a javaslatot egyhangulag elfogadja és kimondja, hogy a krónikának csak latin nyelvű részleteit (az egész szövegnek körülbelül egytizedrésze) adjuk magyar fordításban, a német nyelvű részek magyar fordítása nem szükséges, hanem ahelyett az egyes bekezdések tartalmát rövid magyar széljegyzetekben foglaljuk össze és a különben nagyon érthető német szövegnek szokatlan vagy homályos kitételeit magyar nyelvű jegyzetekkel kísérik. Ezt a módosítást a nagy költségkimélés mellett még a mű kiadásának gyorsabb és könnyebb haladása is indokolja, anélkül, hogy ezzel annak tudományos becsé és a kiadás magyar volta érintve volna. Elhatározza továbbá, hogy a kiadás kis quart alakú, a papiros jó minőségű és általában a modern igényeknek megfelelő kiállítású legyen; az erre vonatkozó intézkedések megtétele az elnökségre bizatik. A kiadással kapcsolatos munkálatok elvégzésére Bal Jeromos, Kauffmann Aurél, Divéky Adorján és Förster

Jenő bizatnak meg kölcsönös érintkezésbelépés és megegyezés alapján; végül a kiadvány írói és szerkesztői tiszteletdíjait a következően irányozza elő: szerkesztői díj nyomtatott ivenként az eddigi 10 K, írói díj szövegközlésért, összeolvasásért, az évszámok feloldásáért és a széljegyzetekért 30 K, fordításért 40 K, önálló szövegért 50 K.

4. Förster Rezső pénztáros bemutatja jelentését a pénztár állapotról. Eszerint az 1909. évben 9305.64 K bevétellel szemben volt 1943.08 K kiadás, pénzmaradvány 7362.56 K; ebből érinthetetlen alap-tőke 4416 K.

Tudomásul szolgál és Szécsey István és Páter K. felkéretnek, hogy a számadásokat a közgyűlésig vizsgálják meg és erről tegyenek jelentést.

5. Förster Rezső h. múzeumi ör felolvassa a Szepesi Múzeum rendezéséről és a befolyt adományok által történt gyarapodásáról szóló jelentését és az ahhoz tűzött felhívást újabb adományokra.

Örvendetes tudomásul vétetik és Förster Rezsőnek jegyzőkönyvileg hálás köszönet szavaztatik azért a fáradhatatlan és odaadó munkáért, melylyel a múzeum ügyét felkarolni, azt az 1909. és 1910. év folyamában rendezni és a múzeum számára lelkes felhívásával számos és értékes műtárgyat szerezni szíves volt.

6. A löcsei ág. h. ev. egyházközség közkönyvtára a társulat kiadásában megjelent és a könyvtárában hiányzó kiadványaiból 4 kötet, illetőleg füzetet kér adománykép.

Szívesen megszavaztatik.

7. Róth Márton vál. tag javasolja, hogy Szepesvármegye tanítói, lelkészei, jegyzői és földbirtokosai körlevélben arra hívassanak fel, miszerint a falusi népet figyelmeztessék a műemlékek megbecsülésére és hívják fel őket arra, hogy amennyiben régi tárgyra akadnak, azt szolgáltatassák be a Szepesi Múzeumba vagy pedig értesítsék erről a társulatot.

Helyesléssel elfogadtatik.

8. Elnök köszönetet mond a választmány megjelent tagjainak és az ülést berekeszti. K. m. f.

Dr. Neogrády Lajos s. k.
alispán, alelnök.

Förster Rezső s. k.
főreálisk. tanár,
pénztáros és h. titkár.

*

— *Krakói utunk.* Amint múlt számunkban jeleztük, folyóiratunk szerkesztője és munkatársai f. é. július 8-án Krakóba rándultak, hogy tájékozást szerezzenek az ottani levéltárak szepesi anyagáról. A résztvevők: Bal Jeromos, Bruckner Győző dr., Bruckner Károly, Divéky Adorján dr. és Förster Jenő dr. rövid néhány nap alatt sok érdekes adatra bukkantak, melyeknek feldolgozása (minthogy technikai okok miatt jelen füzetünkbe nem volt felvehető), a *Közl.* 1911. évi első számában fog megjelenni.

— *A Hain-féle löcsei krónika* első része, melyet a Szepesmegyei Történelmi Társulat 1910. évi tagilletményül szánt, már sajtó alatt van és az év végéig előreláthatóan el fog készülni.

1910 július 1. óta beérkezett előfizetési díjak.

1909. évre:

Chamilla Arnold, dr. Flórián Károly, Ruszkin nk. előjárósága.

1910. évre:

Burián Lajos, gróf Csáky Vidor, Fleischhacker Lajos, dr. Flórián Károly, Földi János (3 K), Förster Gyula, Gattinger Márton, Gréb Gyula, Jablonowski József, Jurkovich Emil, dr. Király János, Lőcsei kir. főgimn. igazg., dr. Máriássy Mihály, Máriássy Ödön, dr. Rolny Ferenc, Sax Lajos, Schvarz Sándor, Seyfried Károly, Szaltzer Lajos, dr. Széll László, Ujlaky Jenő.

*

Azon t. előfizelőinket, akik az 1910. évi előfizetési díjjal (6 kor.) még hátralékban vannak, kérjük ezen összeg beküldésére.

Lőcse, 1910. évi október hó 15-én.

A kiadóhivatal.

Felkérem mindazokat, kik *Görgeyeket* ábrázoló *olajfestmények* birtokában vannak, legyenek szivesek ezt velem egy levelezőlapon közölni.

A képek ha eladók, megveszem, ha nem eladók, tulajdonosuk engedelmével fényképeseti úton lemásoltatom.

Cím :

Toporcs (Szepes m.)

Görgey Albert.